KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2001
2

A TARTALOMBÓL:

A MEGYEI SAJTÓBIBLIOGRÁFIÁK A MAGYAR BIBLIOGRÁFIÁK RENDSZERÉBEN

MIT TEHETÜNK A 300 ÉVES MAGYAR SAJTÓ MEGISMERTETÉSÉÉRT?

MAGYAR HÍRMONDÓ. AZ ELSŐ MAGYAR NYELVŰ ÚJSÁG

NAGY KATALOGIZÁLÁSI IRÁNYZATOK A XX. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

AZ ELEKTRONIKUS DOKUMENTUMOK ÉS KÖNYVTÁRI HASZNÁLATUK

ÁTTEKINTÉS AZ INTERNETES KERESŐK ÉRTÉKELÉSÉRŐL

ÚJ FOLYAM

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

FROM THE CONTENTS

- PERIODICAL BIBLIOGRAPHIES OF COUNTIES IN THE HUNGARIAN BIBLIOGRAPHIC SYSTEM
- WHAT CAN AND SHOULD BE DONE IN ORDER TO MAKE THE 300-YEAR-OLD HUNGARIAN PRESS MORE WIDELY KNOWN
- MAGYAR HÍRMONDÓ. THE SHORT HISTORY OF THE FIRST HUNGARIAN LANGUAGE NEWSPAPER
- MAJOR TRENDS IN CATALOGUING IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY
- ELECTRONIC DOCUMENT AND THEIR USE IN LIBRARIES: STATE-OF-THE-ART
- STATE-OF-THE-ART OF INTERNET SEARCH ENGINES

AUS DEM INHALT

- DIE REGIONALBIBLIOGRAPHIEN VON PERIODIKATITELN IM SYSTEM DER UNGARISCHEN BIBLIOGRAPHIEN
- WAS KÖNNEN UND SOLLEN WIR FÜR DIE BEKANNTMACHUNG DER 300-JÄHRIGEN UNGARISCHEN PRESSE TUN?
- MAGYAR HÍRMONDÓ (UNGARISCHER KURIER). DIE KURZE GESCHICHTE DER ERSTEN UNGARISCHSPRACHIGEN ZEITUNG
- DIE ENTFALTUNG DER GROSSEN KATALOGISIERUNGSTENDENZEN IN DER ERSTEN HÄLFTE DES 20-STEN JAHRHUNDERTS
- DIE ELEKTRONISCHEN PUBLIKATIONEN UND IHRE BENUTZUNG IN BIBLIOTHEKEN. EIN LAGEBERICHT
- LAGEBERICHT ÜBER DIE BEWERTUNG DER INTERNET-SUCHMASCHINEN

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

2001/2

ÚJ FOLYAM 11. (47.) ÉVFOLYAM 2001. 2. SZÁM

FŐSZERKESZTŐ: dr. Dippold Péter ❀ FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Kovács Katalin ❀ SZERKESZTŐK: Kovács Katalin (Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle), Feimer Ágnes és Novák István (Külföldi folyóirat-figyelő)

Tanácsadó testület: dr. Bényei Miklós, Bobokné dr. Belányi Beáta, Haraszti Pálné, dr. Katsányi Sándor, Moldován István, dr. Pálvölgyi Mihály, Rácz Ágnes, Rády Ferenc, Sándori Zsuzsanna ❀ **Borítóterv:** Gerő Éva ❀ **Műszaki szerkesztő:** Nagy László ❀
Szerkesztőség: Könyvtári Intézet, Budapest, Budavári Palota F. épület ❀ **Telefon:** 224-3795, 224-3796 ❀ **Telefax:** 224-3795 ❀ **E-mail:** kovacs@oszk.hu, feimer@oszk.hu, novak@oszk.hu ❀ **Megjelenik:** Negyedévenként. Ára: 500,-Ft+ÁFA és postaköltség. Éves előfizetési díj: 2000,-Ft+ÁFA és postaköltség. Számonként is megrendelhető. ❀ Külföldi előfizetési ára: 60EUR. ❀ Terjeszti: Könyvtári Intézet, Könyvtártudományi Szakkönyvtár. Előfizethető a szerkesztőség címén ❀ Kiadja: az Országos Széchényi Könyvtár. Felelős kiadó: dr. Monok István. Készítette: AKAPRINT Nyomdaipari Kft. Budapest; Felelős vezető: Freier László.
HU ISSN 0023-3773 INDEX 26408 (Nyomtatott), HU ISSN 1586-5193 (On-line)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lapunkat az alábbi referáló lapok és adatbázisok dokumentálják:

DOBI Dokumentationsdienst Bibliothekswesen adatbázis
HLISA (Hungarian Library and Information Science Abstracts)
Library Literature Index adatbázis
Library Literature and Information Science
LISA (Library and Information Science Abstracts)
Przegląd Biblioteczny
PASCAL Sciences de l'information documentation

A folyóirat megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatja.

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTÉRIUMA

NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ on-line változata a http://www.oszk.hu/kiadvany/kf/index.html címen érhető el.

A lapban olvasható írások a szerzők véleményét tükrözik; nem mindig azonosak a szerkesztőség álláspontjával.
A szerkesztőség nem őrzi meg és nem küldi vissza a kéziratokat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2001/2

TARTALOM

Abstracts 218

Inhaltsangaben 221

TANULMÁNYOK

In memoriam
BERECZKY László (1931-2001) (Futala Tibor)
Bereczky László (Győri Erzsébet) 225

In memoriam
LISZTES László (1929-2001) (Gyuris György)
Lisztes László (Bényei Miklós) 231

BÉNYEI Miklós: A megyei sajtóbibliográfiák a magyar bibliográfiák rendszerében 235

KOCSY Anikó: Mit tehetünk, mit tegyünk a 300 éves magyar sajtó megismertetéséért? 244

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

SÜLD Erzsébet: Magyar Hírmondó. Az első magyar nyelvű újság rövid története és repertóriumának webes alkalmazása 253

POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella: A nagy katalogizálási irányzatok kialakulása a XX. század első felében 263

KITEKINTÉS

BERKE Barnabásné: Az elektronikus dokumentumok és könyvtári használatuk. *Helyzetkép* 275

DRÓTÓS László: E-book forradalom 298

TÓTH Erzsébet: Helyzetkép az internetes keresők értékeléséről 301

KÖNYVSZEMLE

Győr-Moson-Sopron sajtóbibliográfiája
Győr-Moson-Sopron megye időszaki sajtójának bibliográfiája 1779-1995.
(Szerk. Horváth József) (Ism.: Gyuris György) *309*

Számítógépes információetika (könyvtárosoknak is)
WECKERT, John: Computer and information ethics.
(Ism: Nagypál László) 316

Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat
Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat – kritikus gondolkodás.
(Írta és szerkesztette: Nagy Attila) (Ism.: Arató Antal) 320

VÁLOGATÁS A KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI SZAKKÖNYVTÁR LEGÚJABB BESZERZÉSEIBŐL *323*

KÜLFÖLDI FOLYÓIRAT-FIGYELŐ 109-222

Könyvtár- és információtudomány 337

Könyvtár- és tájékoztatásügy 341

Könyvtárak és tájékoztatási intézmények 361

Munkafolyamatok és szolgáltatások 369

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Tájékoztatási rendszerek 391
Vezetés, irányítás 398
Felhasználók és használat 408
Információ-előállítás, megjelenítés és terjesztés 412
Könyvtárgépesítés, könyvtárépület 415

A számot szerkesztette: Kovács Katalin és Feimer Ágnes

E számunk szerzői és közreműködői:

ARATÓ Antal (Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár, Székesfehérvár), BÉNYEI Miklós (Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár, Debrecen), BERKE Barnabásné (Országos Széchényi Könyvtár), DRÓTOS László (Miskolci Egyetem, Központi Könyvtár), FAZOKAS Eszter (Könyvtári Intézet, Budapest), FUTALA Tibor (az OMK ny. könyvtárigazgatója), GYŐRI Erzsébet (Könyvtári Intézet, Bp.), GYURIS György (Somogyi-Könyvtár, Szeged), HANGODI Ágnes (Könyvtári Intézet, Bp.), HEGYKÖZI Ilona (Könyvtári Intézet, Bp.), KATSÁNYI Sándor (a FSZEK ny. főosztályvezetője), KOCSY Anikó (Országos Széchényi Könyvtár), KOLTAY Tibor (Szent István Egyetem, Gödöllői Tudományos Könyvtár), MOHOR Jenő (az ELTE Központi Könyvtár ny. igazgató-helyettese), NAGYPÁL László (Magyar Tudományos Akadémia, Központi Könyvtár), PAPP István (a FSZEK ny. főigazgató-helyettese), POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella (ELTE TFK, Könyvtári - Informatikai Tanszék, Bp.) RÁCZ Ágnes (Könyvtári Intézet, Bp.), SÜLD Erzsébet (Országgyűlési Könyvtár, Bp.) SZ. NAGY Lajos (Könyvtári Intézet, Bp.), SZÉNÁSZKY Mária (Pécsi Tudományegyetem, TTK, Kari Könyvtár), TÓTH Erzsébet (Nyíregyházi Főiskola, Matematikai és Informatikai Intézet, Könyvtári és Alkalmazott Informatikai csoport, Nyíregyháza).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ABSTRACTS

INHALTS-ANGABEN

ABSTRACTS

In memoriam

BERECZKY L. (1931-2001) *(Futala T.)* (225–227)
BERECZKY L. *(Győri E.)* (228–229)

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2. pp. 225-229

He used to work for, the Centre for Library Science and Methodology, the predecessor of the Library Institute. Beside his bibliographic activities he was editor in chief of the collection development guide entitled "Új Könyvek" (New Books). Later he edited the journal "Könyvtáros" (Librarian) between 1985 and 1992, then founded and edited "Könyv, Könyvtár, Könyvtáros" (Book, Library, Librarian).

In memoriam

LISZTES L. (1929-2001) *(Gyuris Gy.)* (231–232)
LISZTES L. *(Bényei M.)* (232–233)

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2. pp. 231–233

He was an acknowledged expert of book and article bibliography. Bibliographies of local studies compiled by him were also filling gaps. He was working at the Szeged University Library, then as director of the Kecskemét County Library. Being the chairman of the Bibliographic Committee of the Association of Hungarian Librarians, he contributed relevantly to winning reputation to and the development of bibliographic activities in Hungary.

Periodical bibliographies of counties in the Hungarian bibliographic system

BÉNYEI M.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2. pp. 235–243

The series of periodical bibliographies of counties has become complete with the most recently issued one of the county of Győr-Moson-Sopron. The first item (Bibliography of newspapers and journals issued in Somogy county) came out in 1957.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Methodology, as well as conventions of editing and indexing had been refined during the years. County periodical bibliographies fill the gaps of the national bibliographic system. The Hungarian national bibliography has a bibliography of current periodicals (Időszaki Kiadványok Bibliográfiája – IKB) since 1976 that is available electronically just like the current bibliography of articles (Időszaki Kiadványok Repretóriuma – IKR). The retrospective Hungarian periodical bibliography has been compiled for the periods 1705-1849 and 1850-1867, however, the compilation of bibliographies of the other periods cannot be postponed any longer. That is to say, the national periodical bibliography is not continuous now, there are missing periods, while the periodical bibliographies of the counties describe all the periodicals issued in the given county, therefore these bibliographies fill up the gaps of the Hungarian bibliographic system, and are indispensable tools of reference work in the field of local studies and librarianship. The cumulation of these local compilations at the national level is impossible from the methodological point of view, thus the missing cycles of the national bibliography cannot be prepared by uniting these data. The continuation of the national bibliography of periodicals for the period following 1867 is a task to be solved, and so is the continuation of county periodical bibliographies. County periodical bibliographies as well as future supplements must be digitised in order to incorporate them in the UAP programme.

What can and should be done in order to make the 300-year-old Hungarian press more widely known?

KOCSY A.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) No. 2. pp. 244–251

The national library must play a leading role in the compilation of the retrospective national bibliography. The National Széchényi Library (NSzL), having the largest collection of this type, must lay the foundations of this venture by processing its own collection retrospectively with up-to-date methods. Retrospective work was started with the processing of current or restarted periodicals in the NSzL in 1976. What has been processed so far reflects considerable research into the history of press. Formal descriptions are supplemented by detailed holdings data. The 40,000 detailed records prepared so far are accessible only in the service catalogue of the library until the installation of the periodical module of the cataloguing software. The periodical librarians of the NSzL plan to establish a union finding database of periodicals that could serve as the basis of the compilation of a would-be national retrospective bibliography of periodicals. This venture required national cooperation and the provision of financial resources. According to their plans, first the collection of the national library would be processed and recorded, than this would be supplemented by the material of Győr-Moson-Sopron county until the year 2000. Experiences will suggest further steps. The database represents the periodicals by records of a standard structure that can be searched through one search interface the results leading to location data and collection characteristics. This finding database must fit into the central cataloguing module of the AMICUS integrated system of the NSzL. The aim of the plan is to make the cultural heritage, represented by the 300-year-old Hungarian press, visible and accessible within a reasonable time.

Magyar Hírmondó. The short history of the first Hungarian language newspaper

SÜLD E.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2. pp. 253–262

The first newspaper in Hungarian, Magyar Hírmondó, was started in Pozsony, in 1780. It played a decisive role in the scientific and cultural development of the nation at the end of the 18th century. A digital version of the newspaper has been prepared including the scanned version of the articles of the paper, its bibliography and the web version of the name, subject and publication index. The study offers a historic overview of the emerging of periodicals, and that of the first newspapers in our territory, then deals with the beginnings of Hungarian newspaper publishing (Mercurius Hungaricus, Nova Posoniensia, Pressburger Zeitung). Mátyás Rát was the most distinguished editor (and at the same time starter) of the enlightened Hungarian paper, Magyar Hírmondó, who managed the newspaper with much erudition and diligence. First of all he surveyed the needs of potential readers, then made efforts to convince subscribers of the importance of being well-informed. The paper aimed at giving reliable information on domestic and foreign affairs and events, and enhance the education of the nation by means of its articles. Due to the less innovative attitude of later editors, the paper ceased to exist in 1788 after readers had lost their interest in it.

Major trends in cataloguing in the first half of the 20th century

POGÁNYNÉ RÓZSA G.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2. pp. 263–273

The first significant codes of cataloguing were elaborated at the turn of the 19th and 20th centuries, which were applied as compulsory regulations in some types

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

of libraries or in some geographical areas. Three major trends emerged, which may best be distinguished on the basis of how they file anonymous works. According to the German school of cataloguing, the so-called Prussian Instruction, filing takes place following grammatical-logical considerations, while the Anglo-American cataloguing school prefers mechanical filing, similarly to the rules followed in the new Latin language speaking countries. Their approach was later melted in the Anglo-American type. There were efforts for the harmonisation of the two major approaches already in the first years of the 20th century. The emergence and spread of the MARC project enhanced the standardisation of various cataloguing rules to a great extent.

ABROAD

Electronic documents and their use in libraries. State of the art

BERKE B.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2. pp. 275–297

The present state-of-the-art report gives a survey of electronic documents belonging to the collection interest and scope of service of various foreign libraries, and a questionnaire survey carried out electronically and its assessment are also presented. Related issues: 1) Handling of electronic documents in libraries; 2) Locally accessible electronic documents; 3) Electronic documents accessible from a distance, its types; 4) Subscription, free availability; 5) Lending, interlending; 6) Problems of copyright; 7) Digitised collections, electronic libraries; 8) Discussion groups, mailing lists; 9) Legal deposit copies of electronic documents; 10) Bibliographic control of electronic documents at the national level, consequences and suggestions; 11) Questionnaire Survey a tabular summary of the answers got from 21 large libraries of the world with notes.

E-book revolution

DRÓTOS L.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2. pp. 298–300

There is an increasing need for electronic books. E-book formats have emerged together with inexpensive targeted computers and free reader programmes. E-book publishers have also appeared, and traditional mediators may be excluded from the process due to the use of Internet. Excluding mediators reduces the costs of publication. E-publishers gain the public by issuing works for narrow audiences that could not be published efficiently, or bestsellers, or classical pieces that are not protected by copyright any more. Ergonomic problems hinder the spread of the e-books, since people prefer to write on their computers to reading on the screen. The introduction of electronic paper and ink could bring a solution, though the reinvention of the book is not impossible either.

State-of-the-art of Internet search engines

TÓTH E.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2. pp. 301–308

A survey of international literature of the present state of the assessment of Internet search engines is offered. Several methods may aid the avoidance of problems related to Internet search engines (the small set of relevant hits, relative recall, statistical methods, applying methods using criteria other than recall). A structure of analysis that can be used in the testing of any search engine. Possibilities and directions to enhance the analysis of search engines are also outlines.

BOOK REVIEWS

Bibliography of periodicals of Győr-Moson-Sopron county

Győr-Moson-Sopron megye időszaki sajtójának bibliográfiája. 1779-1995. (Ed. Horváth J.) (Rev.: Gyuris Gy.) (pp. 309–316)

Computer and information ethics (also for librarians)

WECKERT, John: Computer and information ethics. (Rev.: Nagypál László) (pp. 316–320)

Reading development, library use, critical thinking

Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat, kritikus gondolkozás. (Ed. Nagy A.) (Rev.: Arató A.) (pp. 320–322)

SELECTION FROM THE RECENT FOREIGN ACQUISITIONS OF THE NATIONAL SZÉCHÉNYI LIBRARY

(pp. 323–336)

FROM FOREIGN JOURNALS

(Abstracts) (pp. 337–422)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

INHALTSANGABEN

In memoriam
BERECZKY László (1931-2001) (*Futala* Tibor)
(S. 225–227)
Bereczky **László (*Győri* Erzsébet) (S. 228–229)**

Von 1959 bis 1985 arbeitete er im Vorgänger des Ungarischen Bibliotheksinstituts, in der Zentralstelle für Bibliothekswissenschaft und Methodik. Neben seiner Tätigkeit im Bereich der bibliothekarischen Fachliteratur und Bibliographie war er der Chefredakteur der Erwerbungshilfe „Új Könyvek" (Neue Bücher). Von 1985 bis 1992 redigierte er die Zeitschrift „Könyvtáros" (Bibliothekar), danach war er der Gründer und Redakteur der Zeitschrift „Könyv, Könyvtár, Könyvtáros" (Buch, Bibliothek, Bibliothekar).

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2.

In memoriam
LISZTES László (*Gyuris* György) (S. 231–232)
Lisztes **László (*Bényei* Miklós) (S. 232–233)**

Er war eine anerkannte Autorität der bibliographischer Tätigkeit, besonders des Bereichs der Zeitschrifteninhaltsbibliographien. Die von ihm zusammengestellten landeskundlichen Bibliographien können für lückenfüllend betrachtet werden. Er arbeitete in der Universitätsbibliothek Szeged, später in der Komitatsbibliothek Kecskemét war er als Direktor tätig. Als Präsident der Kommission für Bibliographie des Vereins Ungarischer Bibliothekare hat er sehr viel für die Anerkennung und Entwicklung der bibliographischen Tätigkeit in Ungarn getan.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2.

Die Regionalbibliographien von Periodikatiteln im System der ungarischen Bibliographien
BÉNYEI Miklós

Durch die jetzt erschienende Regionalbibliographie von Periodikatiteln des Komitats Győr-Moson-Sopron hat sich die Serie der Regionalbibliographien von Periodikatiteln vervollständigt. Der erste Titel der Serie (Somogyi hírlapok és folyóiratok bibliográfiája – Bibliographie der Zeitungen und Zeitschriften des Komitats Somogy) wurde 1957 veröffentlicht. Die Methoden haben sich im Lauf der Zeit verfeinert, die Redigierungs- und Indexierungsweisen haben sich entwickelt. Die Regionalbibliographien von Periodikatiteln erfüllen in der Erschließung von ungarischen Zeitungen und Zeitschriften eine lückenfüllende Rolle. Seit 1976 im System der ungarischen Nationalbibliographie gibt es auch eine Bibliographie der laufenden Periodika (Időszaki Kiadványok Bibliográfiája – IKB), die zusammen mit der Periodikainhaltsbibliographie (Időszaki Kiadványok Repertóriuma – IKR) auch im elektronischen Format zugänglich sind. Die retrospektiven Bibliographien von ungarischen Periodikatiteln der Periode 1705-1849 und 1850-1867 sind fertig geworden, aber die Erschließung der fehlenden Perioden kann weiter nicht aufgeschoben werden. Deshalb ist die Nationalbibliographie von Periodikatiteln zur Zeit nicht fortlaufend, es gibt fehlende Perioden, aber die Regionalbibliographien von Periodikatiteln haben alle, in den Komitaten veröffentlichten Periodika erschlossen, deswegen erfüllen diese Bibliographien im System der ungarischen Bibliographien eine lückenfüllende Rolle, und sie sind untentbehrlich in der ortskundlichen und bibliothekswissenschaftlichen Information. Die Kumulation dieser regionalen Verzeichnisse ist sowohl aus inhaltlichem, als auch methodischem Grunde nicht möglich, also durch Vereinigung der Dateien können die fehlenden Periode der Nationalbibliographie von Periodikatiteln nicht erfasst werden. Zu den weiteren Aufgaben gehört die Fortsetzung der Erfassung der Periode nach 1867 der Nationalbibliographie von Periodikatiteln, und die Regionalbibliographien von Periodikatiteln sollen auch ferner zusammengestellt werden. Die Regionalbibliographien von Periodikatiteln und deren Ergänzungen müssen durch elektronische Aufzeichnung in das Programm Universale Bibliographische Kontrolle integriert werden.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2. (S. 235–243)

Was können und sollen wir für die Bekanntmachung der 300-jährigen ungarischen Presse tun?
KOCSY Anikó

In der Zusammenstellung einer retrospektiven Nationalbibliographie soll die Nationalbibliothek eine leitende Rolle erfüllen. Die Széchényi Nationalbibliothek (OSZK) als Besitzer der größten Bücher- und Zeitschriftensammlung soll dies mit der Erschließung ihrer eigenen retrospektiven Sammlung begründen. Seit 1976 geht die retrospektive Arbeit in der Széchényi Nationalbibliothek durch die Erschließung der noch existierenden und wieder erscheinenden Zeitungen. Die angefertigten Titelaufnahmen bedeuten auch eine ernsthafte Forschungsarbeit im Bereich Zeitungsgeschichte. Die Titelaufnahmen sind auch mit ausführlichen Bestandsdaten ergänzt. Die bisher angefertigten cca. 40.000 Titelaufnahmen sind nur im Dienstkatalog der Bibliothek zugänglich, weil der Katalogisierungsmodul für Periodika noch nicht fertig ist. Die Mitarbeiter der Periodika-Abteilung der OSZK planen die Aufstellung einer zentralen Standortdatenbank, die den Grund zu der Zusammenstellung der späteren retrospektiven Nationalbibliographie von Periodikatiteln legen könnte. Diese Arbeit kann mit überregionaler Koopeeration und durch Erteilung der notwendigen finanziellen

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Mittel beginnen. Ihnren Plänen gemäß zuerst wird die Sammlung der Nationalbibliothek erfasst, dann wird dies mit den im Komitat Győr-Moson-Sopron befindlichen Beständen bis dem Jahr 2000 ergänzt, und die Fortsetzung der Arbeit hängt von den Erfahrungen ab. Die Datenbank wird die Zeitungen zusammen mit den in den einzelnen Bibliotheken befindlichen Bestandsdaten in einer einheitlichen Struktur, an einer einheitlichen Suchoberfläche repräsentieren. Diese Standortsdatenbank soll in der Ansicht Zentralkatalog des integriertes Systems AMICUS der OSZK ausgebildet werden. Das Ziel des Plans ist es, das kulturelle Erbe, das die 300-jährige ungarische Presse repräsentiert, in absehbarer Zeit überschaubar und zugänglich zu machen.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2. (S. 244–251)

Magyar Hírmondó (Ungarischer Kurier). Die kurze Geschichte der ersten ungarischsprachigen Zeitung

SÜLD Erzsébet

Der 1780 in Preßburg herasugegebene Magyar Hírmondó (Ungarischer Kurier) ist die erste ungarischsprachige Zeitung. Er erfüllte in der Entwicklung der nationalen Gelehrtheit und Kultur vom Ende des 18-ten Jahrhunderts eine determinierende Rolle. Jetzt ging die inhaltliche Erschließung im digitalisierten Format zu Ende, die historischen Materialien, die gescannte Version der Artikel der Zeitung und ihre Inhaltsbibliographie (Web-basierte Erfassung der Namens-, Sach- und Veröffentlichungsregister) enthält. Der Aufsatz bietet einen historischen Überblick über die Entfaltung der periodischen Presse und über die ersten in unserem Raum herasugegebenen Zeitungen, dann wird die Entwicklung der Journalistik in Ungarn dargestellt (Mercurius Hungaricus, Nova Posoniensia, Preßburger Zeitung). Der ausgezeichneteste Redakteur (zugleich der Veranlasser) der Zetiung war Mátyás Rát, der mit großer Sachkenntnis und großem Fleiß die Sachen der Zeitung erledigte. Er ermesste vorher die Anforderungen der Leser, und bemühte sich sie über die Wichtigkeit der Information zu überzeugen. Das Ziel der Zeitung war es, über die in- und ausländischen Ereignissen authentische Information zu geben, und mit ihren Aufsätzen der nationalen Bildung zu helfen. Wegen der weniger inventiösen Arbeit der späteren Redakteure, das Interesse der Leser verlierend wurde die Erscheinung der Zeitung 1788 eingestellt.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2. (S. 253–262)

Die Entfaltung der großen Katalogisierungstendenzen in der ersten Hälfte des 20-sten Jahrhunderts

POGÁNYNÉ RÓZSA Gabriella

Die ersten wichtigen Regelwerke für Katalogisierung entstanden um die Wende der 19-ten und 20-sten Jahrhunderten, die durch lange Zeit als eine obligatorische Vorschrift in einzelnen Bibliothekstypen, oder auf bestimmten geographischen Gebieten gewirkt haben. Es wurden sich drei Tendenzen ausgestaltet, der wesentliche Unterschied unter ihnen bestand in der Einordnung der anonymen Werken. Nach der deutschen Katalogisierungsschule, der sogenannten Preußischen Instruktionen soll die Einordung auf grammatisch-logischem Grund gemacht werden, die englisch-amerikanische Katalogisierungsschule verwendet mechanische Einordnung, und nach dem Regelwerk des neulateinisches Sprachgebiets geht die Einordnung auch mechanisch. Diese letztere Praxis wurde in kurzer Zeit mit den englisch-amerikanischen Regeln verschmelzt. Es ist bereits in den ersten Jahren des 20-sten Jahrhunderts versucht worden, die internationale Einheit zwischen den zwei großen Tendenzen zu schaffen. Der Beginn und die internationale Erweiterung des MARC-Projekts haben die Zusammenstimmung der Katalogisierungsregeln gefördert.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2. (S. 263–273)

AUSBLICK

Die elektronischen Publikationen und ihre Benutzung in Bibliotheken. Ein Lagebericht

BERKE Barnabásné

Der Lagebericht bietet einen Überblick über die elektronischen Publikationen, die aufgrund der ausländsichen Praxis zum Sammelgebiet und zur Dienstleistungskreis verschiedener Bibliotheken gehören. In einem Teil des Berichts werden die Ergebnisse einer über E-Mail durchgeführten Umfrage dargestellt und analysiert. Die Standpunkten des Überblicks sind die Folgenden: 1) Die Behandlung von elektronischen Publikationen in Bibliotheken; 2) Die am Ort zugänglichen elektronischen Dokumenten; 3) Netzpublikationen und ihre Typen; 4) Subskription, freier Zugang; 5) Verleih, Fernleihe; 6) Die Urheberrechts betreffenden Fragen; 7) Digitalisierte Sammlungen, elektronische Bibliotheken; 8) Diskussionslisten, Mailinglisten; 9) Die Ablieferung von Pflichtexemplaren der elektronischen Publikationen; 10) Bibliographische Erschließung von elektronischen Publikationen in den Nationalbibliographien, Schlußfolgerungen, Empfehlungen; 11) Die Befragung – die Angabe der aus

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

21 Großbibliotheken der Welt eingetroffenen Antworten in tabellarischer Form, mit ergänzenden Anmerkungen.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2. (S.275–297)

Die Revolution von E-Books

DRÓTOS László

Die Nachfrage nach elektronischen Büchern steigt ständig, E-Book-Formate und zugehörige billige Zielcomputers, freie Lesesoftwares sind herausgekommen. E-Book-Verläge sind auch erschienen, und durch das Internet können die traditionelle Vermittler aus dem Prozeß ausgelassen werden. Die Auslassung der Vermittler aus dem Publikationsprozeß verringert die Ausgaben. Die E-Book-Verläge gewinnen ihre Anhänger durch Publikation von Werken, die nur einen engen Lesekreis interresieren (deren traditionelle Veröffentlichung würde unökonomisch), von Bestsellern und von nicht mehr geschützten klassischen Werken. Die ergonomischen Schwierigkeiten hindern noch die Verbreitung von E-Books, weil die Leute mit Hilfe des Computers lieber schreiben, als lesen. Als Lösung wird die Einführung des elektronischen Papiers und der elektronischen Tinte dienen, obwohl es möglich ist, daß das Buch am Ende wieder erfindet wird.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2. (S.298–300)

Lagebericht über die Bewertung der Internet-Suchmaschinen

TÓTH Erzsébet

Das ist eine Zusammenfassung aufgrund der ausländischen Literatur über die gegenwärtige Lage der Bewertung der Internet-Suchmaschinen. Es gibt mehrere Methode, um die Probleme bei der Bewertung von Suchmaschinen zu vermeiden (kleine Menge von relevanten Treffern, relative Vollständigkeit, statistische Methode, Verwendung von Methoden, die die Vollständigkeit mit anderen Gesichtspunkten ersetzen). Die Autorin stellt eine Analysenstruktur dar, die beim Testen irgendwelcher Suchmaschine benutzt werden kann. Die Möglichkeiten, in deren Richtung die Bewertung von Suchmaschinen weiterführen kann, werden auch dargelegt.

Könyvtári Figyelő (Library Review) New Series 11. (Vol. 47.) 2001. No. 2. (S. 301–308)

BUCHBESPRECHUNGEN

Regionalbibliographie von Periodikatiteln des Komitats Győr-Moson-Sopron

Győr-Moson-Sopron megye időszaki sajtójának bibliográfiája. 1779-1995. (Red. Horváth József*)* (Rez.: *Gyuris* György) (S. 309–316)

Computer- und Informationsethik (auch für Bibliothekare)

WECKERT, John: Computer and information ethics. (Rez: *Nagypál* László) (S. 316–320)

Leseberatung, Bibliotheksbenutzung, kritisches Denken.

Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat, kritikus gondolkozás. (Red. Nagy Attila*)* (Rez.: *Arató* Antal (S. 320–322)

AUSWAHL AUS DEN NEUERWERBUNGEN DER FACHBIBLIOTHEK FÜR BIBLIOTHEKS- UND INFORMATIONSWISSENSCHAFT

(S. 323–336)

AUS AUSLÄNDISCHEN ZEITSCHRIFTEN (REFERATE)

(S. 337–422)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

In memoriam Bereczky László (1931-2001)

Szomorú kötelességem, hogy felkészítsem a szakmát Bereczky László emlékének megőrzésére.

Életének, szakmai pályafutásának alább következő vázlata az őt ismerők számára legyen olyan keret, amelyet személyes emlékekkel egészítenek majd ki, azok számára pedig, akik koruknál és körülményeiknél fogva életében nem ismerhették meg, olyan vezérfonal, amely egy jelentős szakmánkbeli virtuális felidézéséhez vezeti el őket, ha történetesen munkásságának valamely szegmentumával találkoznak.

Bereczky László Nagykállóban született 1931. szeptember 22-én. „*Szüleim módos földműves emberek voltak. Édesapám 1944 decemberében meghalt, s így édesanyámra maradt a három gyerek gondja.*" – írja egyik önéletrajzában. Az apa háborús áldozat: az az agyonfázottság végzett fiatalon vele, amely az őszi sárban-vízben abszolválni kényszerített „kozákvezetés" következménye volt.

Halottunk a nagykállói állami gimnáziumban érettségizett 1949-ben. „Osztályidegen" származása miatt nem számíthatott egyetemi felvételre. Két éven át Budapesten, előbb kőműves átképzősként, majd az ELZETT vasárú gyárban szerszámmarósként dolgozott, ahol is szakmunkás bizonyítványt szerzett.

1951-ben mint gyári munkást vették fel az ELTE Bölcsészettudományi Karán a magyar szakma, de még az év elején átirányították könyvtáros hallgatónak, ami az idő tájt közkeletűen dívó adminisztratív eljárás volt. Amikor igazi származása kiderült, alig kerülte el az egyetemről való kizárást. A DISZ azonban egy műfelháborodásokkal teli alapszervezeti gyűlésen kivetette tagjai sorából.

A féléveket végig kitűnő vagy jeles eredménnyel zárta. A harmadik évfolyamtól kezdve esetenként – az Országos Tervhivatal, majd az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének könyvtárában – a könyvtári gyakorlatba is belekóstolt.

1955-ben végezte el a könyvtár szakot, a következő évben diplomázott. Az egyetemről, lévén a végzősök elosztása központosított, Gyulára irányítot-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ták járási könyvtárvezetőnek, de a helyi tanács rossz „káderlapja" miatt, a „pesti elvtársaknál" is nagyobb éberséget tanúsítva, nem volt hajlandó őt alkalmazni. Visszajött a fővárosba, ahol *Kőhalmi Béla* közbenjárásával az Országos Széchényi Könyvtárba vették fel „határásnak".

A nemzeti könyvtárban előbb a feldolgozó osztályon dolgozott, majd rövid ideig tudományos titkár lett. Az 1956. évi forradalmat követően ismét a feldolgozó osztályra helyezték. 1959. január elsejével a megalakuló Könyvtártudományi és Módszertani Központ (KMK) munkatársává fogadta *Sebestyén Géza*, az OSZK helyettes főigazgatója, egyben az új intézmény igazgatója, aki ebbe a formálisan a nemzeti könyvtárhoz tartozó, egyébként központi döntéselőkészítő intézménybe a fiatal könyvtáros nemzedék legjobb erőit válogatta be, immár a származás ártóan gyakorolt mítoszának elkerülésével.

A KMK-ban sokáig – 1959 és 1973 között – egyazon szervezeti egység, a tudományos és szakkönyvtári módszertani osztály keretében tevékenykedett, 1969 áprilisától megbízott, 1970-től pedig kinevezett osztályvezetőként. Itt főleg könyvtári hálózati, együttműködési és szervezeti-igazgatási problémákkal foglalkozott, s ebből kifolyólag látta el az Országos Könyvtárügyi és Dokumentációs Tanács igazgatási szakbizottságának titkári teendőit.

S noha szakírói munkássága jó öt esztendővel megelőzte, illetve „élethossziglan" túlhaladta pályafutásának ezt az 1959 és 1973 közötti időszakát, mégis ekkor volt a legtermékenyebb. Ezért ehelyütt emlékezünk meg publikációs teljesítményeiről, amelyek alapján Bereczky Lászlóban bízvást tisztelhetjük a hazai szaksajtó (Könyvtáros, 3K, Könyvtári Figyelő, Magyar Könyvszemle) egyik leginvenciózusabb, a szakma felettébb változatos „tartományait" egyaránt behatóan ismerő, szakmai meggyőződései mellett mindig „passzent" érvekkel kiálló szerzőjét. Írt pályaképeket neves elődökről, úttörő volt a szakmai interjúk műfajában, ismertetések-kritikák sorával ösztönözte a szakmai „rangra emelést", kronológiákat állított össze, nagy számú cikket, tanulmányt jegyzett. Ezek arról tanúskodnak, hogy szakmai diagnosztának és terapeautának egyaránt kiváló volt.

Több önálló vagy társszerzős kötete is megjelent. Íme:

- Könyvtárosok zsebkönyve (Kiss Jenővel és Papp Istvánnal, 1964.)
- Módszertani szolgáltatások a tudományos és szakkönyvtári hálózatokban (Orosz és angol nyelven is, 1966.)
- A tudományos és szakkönyvtárak normatívái (1968.)
- A tudományos és szakkönyvtári hálózatok (Pataky Ernővel, 1968.)
- Szakirodalmi kalauz. Tudományos és szakkönyvtárak gyűjtőköri kódexe (Pataky Ernővel, 1969.)
- Munkateljesítmény normák a tudományos és szakkönyvtárakban (Cholnoky Győzővel, 1971.)
- Az egri megyei könyvtár kibővítésének tervezési programja (Havasy Pállal és Sallai Istvánnal, 1973.)
- Magyar történelem – világtörténelem 1945-1980. (1984.)
- Magyar könyvek könyve (1985.)

A felsorolás utolsó két tétele bibliográfiai jellegű munka, s Bereczky László újabb munkakörével függ össze. Ő vette át ugyanis 1973-ban a KMK gyűjteményfejlesztési és bibliográfiai tanácsadó osztályának vezetését, s lett ugyanakkor az *Új Könyvek* felelős szerkesztője. Ezt a munkakörét 1985. november 1-ig látta el, nemegyszer konfrontálni kényszerülve a megjelent művek értékközpontú ajánlásának védelmében.

Soron következő erőpróbája: a legátfogóbb érdeklődési körrel és a legtöbb olvasóval rendelkező szakfolyóirat, a *Könyvtáros* élére állni főszerkesztői rangban. Az 1985 végétől érvényes megbízatás 1992 márciusáig tartott, amikor is a lap megszűnt. Ez az időszak Bereczky László életében – magánéletét is számítva – korántsem volt könnyű. Abban közreműködni, hogy a szocialista tábor „legvidámabb barakkjának" meglehetősen liberális, oldot-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tabb aufklärista könyvtárügye hozzáigazodjék a polgári világ követelményeihez, elvileg ugyan nem látszott különösebben erőfeszítőnek, gyakorlatilag azonban annál több kín-keservvel járt. Hirtelen elfogyott alóla az egyfajta biztonságot jelentő dotáció egésze vagy túlnyomó része. Az intézményrendszer több „tartománya" volt kénytelen megszűnni vagy vegetálásra berendezkedni. Az új politikai elit jóval radikálisabb volt a kelleténél: rövidlátó módon ott is tarolt, ahol ápolásról kellett volna gondoskodnia. Bereczky László publicisztikája a megkergült folyamatokat és önjelöltjeit, persze nem állíthatta meg. Ő viszont megállíttatott: lapjával együtt a „partvonalon" kívül találta magát.

A nyugdíjba kényszerült Bereczky, aki akkor alig múlt hatvan éves és kiváló egészségnek örvendett, egymás után „passzolta el" érdemi munkát jelentő és lukratív állásajánlatait, s rászakadt szabadidejét egy új szaklap megfundálására fordította. Jelentős részben az ő erőfeszítéseinek köszönhető a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* megszületése 1992 decemberében, amelyet mint név- és címadó főszerkesztő 1995 januárjáig menedzselt, hogy azután (engedve a kedvezőtlen körülmények erőszakának) végképpen nyugdíjba menjen.

Még keretnek sem volna teljes ez az életrajzi vázlat, ha nem ejtenénk szót halottunk további négy létezési eleméről. Mindenekelőtt a maga is nevezetes szakember, Éva asszonyra kell emlékeztetnünk, akivel viharos szerelem folytatásaként 1966-ban kötött házasságot, és akit hosszú betegség után – utaltunk már rá – a Könyvtáros végnapjai közben „megszűnve-megőrizve módon" vesztett el 1992. január 19-én. *Éva* asszony, a pesti kispolgári család sarja mindvégig ihletője és követő társa tudott lenni a parasztságból származó férjének.

Bereczky minden bizonnyal felesége „háttértámogatásával" fejlődött szépíróvá. A hagyatékban maradt kéziratokon kívül ebbéli munkásságát több megjelent novella és két kisregény reprezentálja, az *Okulásul fiamnak* (1975) és a *Lovak Koháron* (1986).

Mindkettő könyvtári-könyvtárügyi vonatkozásokkal van teli.

Házaspári egyetértéssel, de a férj nosztalgiáinak eleget téve történt meg Bereczkyék kivonulása az akkor még „prérinek" számító Kerekhegyre budapesti otthonukból. Ismét közel a földhöz, ismét fölműves munka, ismét állattartás, ha csak cicákkal is. Secessio ad montem sacrum – a század utolsó harmadában és magyar módra.

Végül: „barát, barátság mindörökre". Ez a szép *Pilinszky*-sor jut az ember eszébe Bereczky László barátságát megtapasztalván és átélvén. Bár neki pályafutásánál fogva rengeteg „jó ismerőse", „jóembere" volt, legigazibb barátai egyetemi és a KMK kezdeti éveiből maradtak meg haláláig. Azok, akikkel keményen lehetett vitatkozni, akik tudták, hogy lobbanékonyságai és konokságai felettébb szubtilis jellemet rejtenek.

Azóta, hogy állásra tett szert a nemzeti könyvtárban, nem érte több diszkrimináció származása miatt. Ellenkezőleg: irodalompolitikai feladatokat (Új Könyvek) és könyvtárpolitikaiakat (Könyvtáros) bíztak rá. Kitűnő eredménnyel végezte el a Marxista-Leninista Esti Egyetem esztétika tagozatát (1965-67), kitüntetésben is részesült (Szocialista Kultúráért – 1968., Szakszervezeti Munkáért bronz fokozat – 1974, Munka Érdemrend bronz fokozat –1975.). Ennek ellenére a régi rendszer sohasem fogadta teljesen édes gyermekéül. Ő tehetett róla: nem volt simulékony és végképp nem hipokrita. Hite és az őt ismerők hite szerint a magyarságot és az európaiságot szolgálta. Ezt ismerte el 1995-ben Szinnyei József-díja.

Időnkénti, ám csak átmenetinek gondolt, gyengélkedések után 2001. július 14-én halt meg, július 20-án szülőhelyén temették el a református egyház szertartása szerint. ABFRA*.

Futala Tibor

* *A Boldog Feltámadás Reményében Alszunk*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Bereczky László emlékezetére

„Hát eddig tartott, eddig tartott.
Eltűnnek a földben az arcok,
a szív-alakúak. A széles csontú
fejeket megszedi a varjú.

Kár értünk, évelődő dühünkért,
Kár gyönyörű futótüzünkért,
csillagként forduló eszünkért,
S ezerszer is kár a kezünkért!

(Ratkó József)

A nagykállói temetőben, Ratkó József sírja közelében nyugszik immár Bereczky László kollégánk, barátunk. Nem ír már többé verébfejű betűivel kéziratokra, katalóguscédulák hátára el nem felejtendő feladatokat, nem gyűjti többé a szinonimákat.

A hatvanas évek elején ismertem meg a Könyvtártudományi és Módszertani Központ azóta már lebontott Múzeum utcai épületében. Bereczky László akkor a tudományos és szakkönyvtárak dolgaival foglalkozott, én vidéki járási könyvtárvezetőként dolgoztam. Elképzelései, gondolatai felvillanyoztak, távlatokat nyitottak egy igazi könyvtárat létrehozni vágyó, csaknem pályakezdő – aki akkor voltam – előtt. Életes dolgokról írt, olyanokról, amelyek akkor engem is foglalkoztattak, de távol a tudományos világtól. Éppen az kapott meg írásában, hogy a világ mindenütt egyforma, kérdéseink azonosak, talán az alkalmazás módjai lehetnek különbözőek. „Kisasszony! Inkább foglalkozzék az olvasókkal!" – nevetett fel Laci, palástolta csipkelődően a jóleső érzést, hogy valahol az abaúji végeken is olvassák írását. Később tőle tudtam meg, hogy igényesen írni neki sem volt könnyű, mindig többre és másra vágyott, láttam kéziratait, azok is tükrözték állandó javító, csiszoló szándékát.

Éveken keresztül csak értekezleteken találkoztunk vagy rönkfákkal aládúcolt szobájában beszélgettünk és kávéscsészéből kortyolgattuk ami éppen akadt a szeszfélék családjából. Nem szeretett féldecis pohárból inni, mondván, hogy elvész a kezében. Zöld kávéscsészéjének színe most is előttem van. Amikor az *Új Könyvek* felelős szerkesztője lett, minden két hétben olvastuk az éppen esedékes 99 cím ismertetéseit szerte az országban. Akkoriban – talán mindmáig – az tudott a legtöbbet a magyar könyvkiadásról, aki ezt a lapot szerkesztette, olvasta, olvashatta. Barátaim igen sokszor kérték el tőlem egy-egy hétvégére a miskolci városi könyvtárból. Mérnökök, orvosok, tanárok, újságírók dicsérték az ismertetéseket, és csodálták a könyvtárosságot az írott szó becsületéért.

Bereczky László nagyszerű szerkesztő volt, éles szemű, nyíltszívű, minden értékre figyelő, a modernkedő majmolókat mérgesen, indulattal elítélő. Nem kevés indulat lakozott benne, aki egyszer is hallotta kiabálni – merthogy nem ritkán tette –, soha nem feledi magasra emelt hangját. Lett légyen szó egy rossz recenzióról, magyartalan mondatokról, hanyagul odavetett, hiányos idézetekről, tárgyi tévedésekről, vagy éppen a hivatal, a hatalom ostobaságairól – Laci kiabált. Egyszer megkérdeztem tőle, miért teszi: „mert megfulladok, agyvérzést kapok, ha nem mondhatom ki" – válaszolta. Pedig azokban az esztendőkben a KMK egy sziget volt, ott mindig mindent ki lehetett mondani, lehetett vitatkozni is, lehetett busongni a távoli és hazai világ dolgain, a szakma méltánytalanságain. Bereczky Lászlónak a KMK-ban mindig olyan főnökei voltak, akik a tiszta beszédet szerették, s hagyták Lacit puffogni, a butaságokat kicsúfolni. Munkatársait maga válogathatta meg – akkoriban nem mindenütt volt így – s igen jó érzékkel tette. Okos,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

művelt fiatalokat gyűjtött maga köré és tanulni sem restellt tőlük.

Az Új Könyvek az ő idejében lett azzá, amiért irigyelték a könyvtárosokat. Különös figyelemmel kísérte a magyar könyvkiadásban a történeti munkákat, az akkor útjára indult tényirodalmat, a népi írók műveit. Sokszor dühöngött a könyvkiadás politikai meggondolásain, a szándékoltan megcsonkított művek és életművek miatt. Már rég nem az Új Könyveknél dolgozott, amikor a rendszerváltó kiadói műhelyekből el kezdtek kijönni azok a művek, amelyeket olyannyira hiányolt: „kisült Isten igazsága" – mondta nem kis elégedettséggel. Rengeteg folyóirat duzzadt mindig a táskájában, s másnap nagy örömmel olvasott fel belőlük passzusokat, azokat leginkább, amik évekkel előbbi duzzogásainak tárgyát képezték. Elégtétel volt számára és igazi öröm. Voltak esztendők, amikor én csaknem napi kapcsolatban dolgoztam vele, az akkori művelődésügyi minisztérium könyvtári osztályának munkatársaként dolgom volt az Új Könyvekkel, majd később a Könyvtárellátó vezetőjeként pedig különösen. Sajátos munkakapcsolat alakult ki közöttünk, mindig mindketten felkészültünk, jó előre megfogalmaztuk a másik mondanivalóját, s természetesen a saját válaszainkat is. Rövid idő alatt kiderült a játék lényege, s amikor már meg is vallottuk egymásnak, mintha mi sem történt volna, folytattuk. Akkor még nem gondolta egyikünk sem, hogy állást változtatunk. Bereczky László 1985 végén lett a *Könyvtáros* főszerkesztője, én pedig megörököltem az Új Könyveket. Egyikünknek sem volt könnyű dolga: Lacinak Gerő Gyula után kellett lapot csinálnia, könyvtárpolitikát művelnie, nekem pedig az Új Könyvek folyamatosságát megtartani, úgy, ahogyan azt Bereczky László művelte.

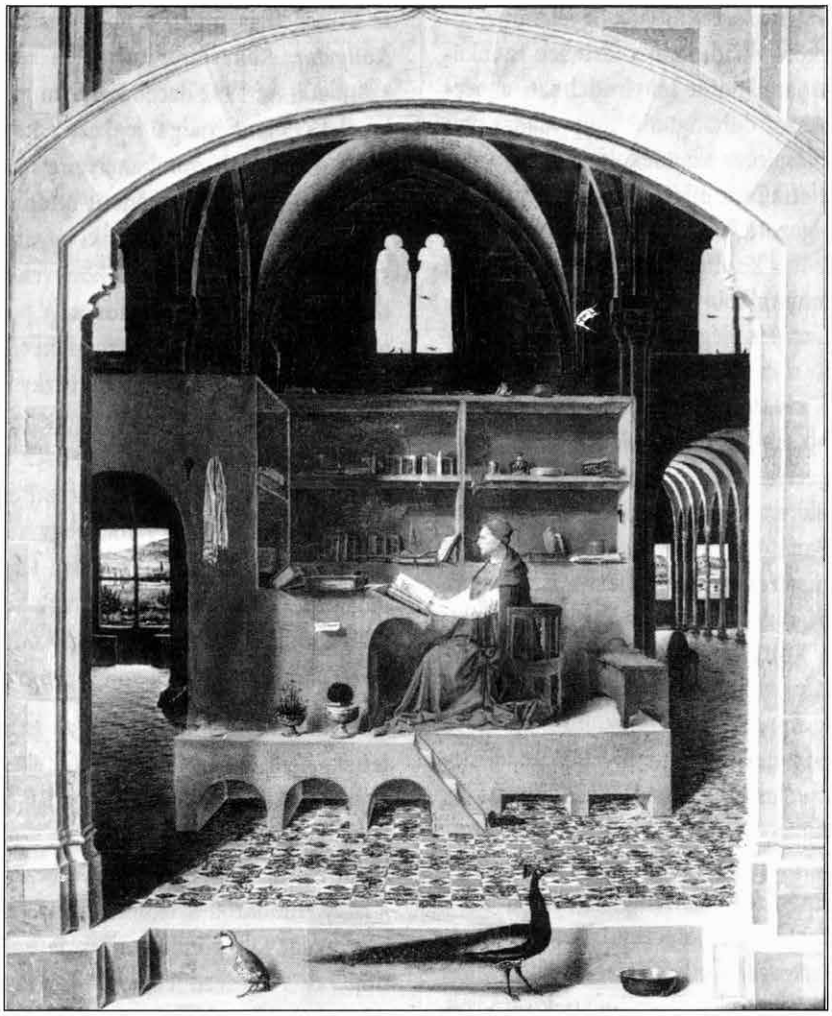
„Így állt össze a szám" olvashattuk minden hónapban a Könyvtáros elején. Szókimondó, sokszor haragos írások voltak ezek, néha még barátai és legjobb kollégái is óvták Lacit az indulatoktól. Ezek az évek nem kedveztek a szakmai lapoknak, a Könyvtárosnak sem. Kifogyott alóla a pénz, a lap megszűnt. Laci nyugdíjba ment, s hosszú hónapokat töltött a lap feltámasztásával, fáradhatatlanul keresve a megoldás útjait, s hogy ma létezik a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros,* nem kis részben neki köszönhető. Az 1992 decemberében megjelent régi-új lapot 1995 januárjáig ő jegyezte, majd végleg nyugdíjba ment. Volt munkahelyeire már nem járt be, csak igen ritkán. Időnként át-átrándult Budajenőre Zircz Pétert meglátogatni, aki ugyancsak magányosan élt, társai a cicák és a könyvek voltak, nagyon hasonlatos volt kettejük sorsa. A polgári családból jött pozsonyi születésű Zircz Péter és a nagykállói módos parasztgazda fia, Bereczky László mindig megértették egymást. Barátságuk az OSZK-ban szövődött és a halálig tartott – a közös gondolkodás és a könyvek tartották össze. Zircz Péter halála után is gondoskodott Laci arról, hogy az elárvult ház a távoli örököst ne földre omolva várja. Sokan nem gondolták a racionális, a mi mibe kerül elvek alapján gondolkodó Bereczky Lászlóról, hogy a legfőbb belső parancsa a hűség volt – életével bizonyította.

Méltatlanul korán ment el. Akik ismerték és szerették, nem fogják feledni, akik számára a hőskor egyik, a szakirodalomból ismert figurája, lapozzák fel a régi Könyvtáros számokat, s olvassák el azokat a pályaképeket, amiket Bereczky László rajzolt a nagy elődökről. Ezekből a portrékból nemcsak az interjúalanyok gondolatai ismerhetők meg, bennük van a kérdező lelke is. Mondhatnánk „Okulásul fiamnak", Bereczky László első kisregényének címével. Nemcsak könyvtáros volt, hanem szépíró is, két kisregény, számos novella őrzi őt és a hagyatékban maradt, most már mindörökre töredék családregény.

Bereczky László hazatért szülőföldjére, az útra indító Nagykálló temetőkertjébe. Nyugodjék békében!

Győri Erzsébet

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Részlet Antonello de Messina Szent Jeromos a dolgozószobájában c. képről.
(Szent Jeromosról, a könyvtárosok védőszentjéről a 243. oldalon olvashatnak)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Lisztes László (1929-2001)

Búcsúzom az igényes kollégától, a kedves jó baráttól.

Búcsúzom a kollégától, hiszen három és fél év fővárosi tanársegédi és könyvtárosi munka után Szegedre jött, s épp a Somogyi-Könyvtárba, ahol 25 hónapot töltött. Ő 1959 februárjában távozott, én 1961 januárjában érkeztem, s kezének sok-sok nyomával találkoztam, melyek mind-mind pontosságáról tanúskodtak.

Búcsúzom a kollégától, hiszen ő a Szegedi Egyetemi Könyvtárban, én a Somogyiban a 60-as évek második felében néhány más könyvtárossal együtt készítettük el a megyei könyvtárak számára a több mint 100 országos jelentőségű folyóirat helyismereti föltárását, cédulázását.

Búcsúztam a kedves kollégától, amikor 1972. szeptember 1-jével Kecskemétre költözött. Bár ezután is sokat találkoztunk helyismereti, majd bibliográfiai rendezvényeken. S ha Szegeden járt, nem mulasztotta el, hogy föl ne jöjjön Péter Lászlóhoz és/vagy hozzám.

A bibliográfiai munka és repertorizálás kérdései érdekelték. Első önálló munkája *A Magyar Tanácsköztársaság dokumentumai Szegeden* 1959-ben jelent meg, s a pontos és alapos annotált bibliográfia iskolapéldája. A Szegedi Egyetemi Könyvtárban is vonzalmának megfelelő munkát végzett, amikor összeállította *A József Attila Tudományegyetem dolgozóinak szakirodalmi munkássága 1955-1961* (1964); *1962-1963.* (1965) és *1964-1965*-ről (1967) szóló ciklusát. Egyetemi könyvtárosi munkásságának megkoronázása a *Szegedi egyetemi almanach, 1921-1970.* c. adattár, melyet Zallár Andorral készített közösen a felsőoktatási intézmény Szegedre településének 50. évfordulóján.

Kecskeméti életének és munkásságának termékei a helyismereti bibliográfiák: *Kiskőrös* (1982), *Kecskemét* (1988, majd 1996) válogatott bibliográfiái, valamint az *Ezer írás az Alföldről* (1995) nagy szintézise, melynek folytatásai az *Alföldi tanulmányok* köteteiben jelentek meg 1997 és 1999-ben.

Hallatlan precizitással oldotta meg az imponáló méretű, több mint 2800 tételt tartalmazó Katona József-bibliográfia (1992) szakmai problémáit.

Érdeklődésének másik területe a folyóiratok föltárása, szakszóval repertorizálása, melynek módszertanával folyamatosan foglalkozott, mind elméletben, mind gyakorlatban, az 1970-ben megjelent szegedi *Széphalom* c. folyóirat cikkbibliográfiájától a kecskeméti *Kiskunság* és Forrás 1980. évi kötetén át a Forrás 1999-ben megjelent repertóriumáig.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

És még sok kézirata maradt kiadatlan vagy befejezetlen, mint a szegedi sajtóbibliográfia anyaggyűjtése 1970-ig, a *Tűz* c. szegedi folyóirat repertóriuma és mások.

Búcsúzom a baráttól is, akivel órákon keresztül elbeszélgettünk, elvitatkoztunk a hírlapok, folyóiratok cikkei föltárásának problémáiról, a bibliográfiák szerkezetének, mutatórendszerének kérdéseiről, a helyismereti anyaggyűjtés mélységének megválasztásáról és még ezer másról. S akivel örültünk minden találkozásnak, mert nagyon sok közös gondolatunk volt, s baráti módon tudtunk egyet nem érteni is.

Kedves Laci! Kezed nyomát őrzik a könyvespolcokon levő munkáid, emlékedet a magyar helytörténészek és bibliográfusok csapata és fájó hiányodat én. Nyugodj békében!

Rákoskeresztúr, 2001. július 16.

Gyuris György

Búcsú Lisztes Lászlótól

Már csak emlékezni tudunk rád, Laci. Emlékezni az elhivatott könyvtárosra, a kitűnő bibliográfusra, a közvetlen kollégára és a kedves barátra. Egy olyan emberre, akinek a szakmája volt a szenvedélye. Sokak, sokunk szemében hosszú ideje te testesítetted meg a helyismereti bibliográfus alakját; vitatott kérdésekben hozzád vagy írásaidhoz fordultunk tanácsért, nálad kerestük és szinte mindannyiszor meg is találtuk a választ. Mi, akik fiatalabbak vagyunk valamivel, akkor ismertünk meg, amikor első jelentős teljesítményeiddel már meggyőzően bizonyítottad: felkészült elkötelezettje vagy az éppen akkortájt formálódó helyismereti tevékenység ügyének és különösen erősen vonzódsz a bibliográfiai feltárás ingoványos területe felé. Az utóbbi években pedig megnyugvással és eltitkolt csodálattal konstatáltuk, hogy nyugdíjasként sem szakadtál el tőlünk, velünk töprengtél, örültél vagy bosszankodtál, és lenyűgöző akarattal, tettvággyal buzgólkodtál gazdag életműved kiteljesítésén. Az utánunk jövők, a tőlünk ifjabbak számára pedig – még azok számára is, akik személyesen sosem találkoztak vagy sosem beszélgettek veled – te lehettél, lehetsz az a példa, amelyet követni érdemes. Ha az egyetemi és főiskolai hallgatók, a kezdő pályatársak megkérdezik, hogyan kell helyismereti bibliográfiát, sajtórepertóriumot csinálni, könnyű rá felelni: úgy, ahogy azt Lisztes László tette. Széles körű tájékozottsággal, keményen összpontosított figyelemmel, a választott téma beható tanulmányozásával, ítélő tehetséggel, a válogatás hozzáértő szigorával, gondos aprólékossággal, lelkiismeretes pontossággal, a következetesség fegyelmével és mindenekelőtt azzal a megfoghatatlan, kifejezhetetlen érzelmi többlettel, amely a száraznak hitt tényeket, könyvészeti adatokat a bibliográfus fejében, kezében szinte életre kelti, megeleveníti.

Bizonyára neked is voltak olyan pillanataid, Laci, amikor elgondolkodtál azon: mi is köt annyira ehhez a nem igazán látványos és talán kellően meg sem becsült munkaághoz? Miért fogan újabb és újabb bibliográfiai ötlet az agyadban? Miért ülsz olyan nagy türelemmel a könyvek és sajtótermékek halmazai előtt? Miért keresed oly elszántan és lankadatlan szorgalommal egy-egy vidék, város, község vagy egy-egy helyi személy bibliográfiai adatait? Miért rakosgatod át az ideális szerkezet reményében a cédulák százait, ezreit? Miért igyekszel minél jobb és helyes irányt adó mutatókat készíteni? S ha tényleg elgondolkodtál, nyilván azt válaszol-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tad magadnak – mert mi mást is válaszolhattál volna –, hogy azért, mert örömet találsz mindebben. Örömet és szellemi izgalmat, e sajátos és a kívülállók számára olykor értetlenül szemlélt alkotási folyamat különleges, felemelő érzését; annak jóleső érzését, hogy tudatosan és készséggel vállalt erőfeszítéseiddel, az egyébként rejtve maradó információk felszínre hozatalával és közvetítésével mások munkáját segíted. Segítesz a kutatónak, a pedagógusnak, az írónak, a közművelőnek, az újságírónak, a diáknak és persze másoknak is, köztük talán legtöbbet a kollégáidnak, a könyvtárosoknak.

Bár erről sose beszélgettünk, mindig úgy éreztem, a te bibliográfusi ars poeticád éppen ez: a segíteni akarás alázata. Felhozni az írott betűk tengeréből egy-egy gyöngyszemet, felfedezni a magyar kultúra ismeretlen vagy rejtőző tájait, egybegyűjteni egy-egy jeles alkotó műveit és azt, amit róla írtak, és mindezzel hozzájárulni az emberi tudás gyarapodásához, a nemzeti művelődés, a magyar tudományosság fejlődéséhez. Te nemcsak őszintén hitted, hanem számtalanszor leírtad, elmondtad, hogy a szellem világában nincs országos és nincs helyi szint, hogy a lokális értékek is a nemzeti, sőt az egyetemes kultúrát gazdagítják, hogy a nemzeti és a helyismereti bibliográfiai feltárás szervesen kapcsolódik vagy kapcsolódnia kellene egymáshoz. Ezért is fordítottál olyan nagy figyelmet és oly sok energiát a központi és helyi lapokban megjelent szépirodalmi közlemények számbavételének tervezetére, egy olyan tervezetre, amelynek kivitelezése még mindig előttünk álló feladat.

Már csak ezért sem vádolhatott senki provinciális befelé fordulással. Hogy mennyire téves lett volna ez a vélekedés, azt a Magyar Könyvtárosok Egyesülete bibliográfiai bizottságának élén eltöltött tíz esztendőd igazolta. Ekkor vált mindenki előtt világossá, hogy a kiváló helyismereti bibliográfus, a folyóirat-repertóriumok és az újságcikkek számbavételének egyik mestere hasonló színvonalon alkalmas e kis szakma országos képviseletére, szervezésére is. A szakma legjobbjai álltak melléd, mögéd egy olyan nehéz időszakban, amikor a régi rend válsága került, az új pedig formálódott, és ezzel egy időben a könyvtárosság hazai művelői is szembe kerültek a technikai haladás áldásos, ám eleinte idegenkedve fogadott vívmányának, a számítógépnek a kihívásaival. Az elsősorban általad szorgalmazott és gördülékenyen levezényelt második országos bibliográfiai értekezlet éppen e szakasz- vagy inkább korszakváltás fordulópontján zajlott. Máig emlékezünk ottani, debreceni bevezető előadásodra, amely nemcsak összegezte az előző évtizedek eredményeit, hanem látnoki erővel felvázolta a jövendő feladatait, irányait, így a mostani jelen és a közeli jövő tennivalóit is. Mély fájdalommal tölt el bennünket, hogy te már nem lehetsz társunk a megvalósításban. Az örökség, a te örökséged azonban kötelez és folytatásra vár.

Fizikai valódban elvesztettünk, és mégis itt maradsz közöttünk: itt maradnak mintaszerű bibliográfiáid és repertóriumaid, tanulságos elméleti és módszertani eszmefuttatásaid, itt marad rokonszenves egyéniséged emléke.

Kedves Laci! Mi, kollégák, hálásan köszönjük mindazt, amit tőled kaptunk. Mély tisztelettel és könnyező szemmel hajtunk fejet hamvaid előtt. Szomorú szívvel búcsúzunk, mert most már valóban el kell válnunk. Búcsúzik a Magyar Könyvtárosok Egyesületének tagsága és elnöksége, búcsúzik egykori elnökétől az egyesület bibliográfiai szekciója, búcsúzik a szeretett kollégától maroknyi szakmánk. Virágaink elkísérnek végső utadra. Utolsó üzeneted – hiszem – az lehetne, amit Jókai Mór közel száz évvel ezelőtt így öntött szavakba: *„Ami bennem lélek, veletek megy, ott fog köztetek lenni mindig [...] s mikor emlékezel rólam, mindig arccal szemközt fogok veled állani."*

Emlékezni fogunk rád, Laci.
Nyugodj csendesen, béke poraidra!

Bényei Miklós

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

CULTIVATE

TÁJÉKOZTATÓ

CULTIVATE - CULTURAL HERITAGE APPLICATION NETWORK

– a kulturális örökség területén működő intézmények és szakemberek hálózata –

Könyvtáros, levéltáros vagy múzeumban dolgozik? Többet szeretne tudni az Európai Unió IST (Information Society Technologies, az információs társadalom technológiái) programjáról?

A CULTIVATE hálózatnak kelet- és nyugat-európai, valamint izraeli résztvevőket fog össze. A kulturális örökséggel foglalkozó hálózat tagjai: múzeumok, levéltárak, galériák, könyvtárak nonprofit szervezetek, kutatók, intézményvezetők, döntéshozók, információtechnológiai és tájékoztató szakemberek stb.

A programot az az igény hívta életre, hogy olyan új struktúra és hálózat jöjjön létre, amely a kulturális örökség intézményeinek együttműködését támogatja az Európai Bizottság IST programja keretében.

A CULTIVATE sokféle szolgáltatást nyújt a pályázók számára mind össz-európai szinten, mind az egyes országokban. E szolgáltatások közé tartozik:

- **a CULTIVATE webhelye,** amely az információk terjesztésére szolgál, http://www.cultivate-eu.org
- **a CULTIVATE Interactive** című web-magazin, amelynek témája a kulturális örökség és a kultúrával foglalkozó tartalomszolgáltatás, http://www.cultivate-int.org
- **a CULTIVATE-list,** elektronikus levelezőlista azok számára, akik az iránt érdeklődnek, hogyan jelenik meg a digitális örökség az IST programban. (Ha csatlakozni kíván ehhez a listához, küldjön egy e-mailt a majordomo@ukoln.ac.uk címre, a következő szöveggel: subscribe cultivate-list <írja a saját e-mail címét>.)

A CULTIVATE hálózatnak a következő országokban van már működő vagy most alakuló országos központja: **Ausztria, Belgium, Bulgária, Cseh Köztársaság, Dánia, Egyesült Királyság, Észtország, Finnország, Görögország, Hollandia, Írország, Izland, Izrael, Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Németország, Norvégia, Olaszország, Portugália, Románia, Spanyolország, Svédország, Szlovák Köztársaság, Szlovénia.**

Az országos központok össz-európai szinten folyamatosan együttműködnek, és tevékenységüket országos szinten összehangolják. Széles körű tájékoztatást nyújtanak az illető ország nyelvén honlapjukon és elektronikus levelezőlistákon.

Szeretne többet megtudni a CULTIVATE hálózat tevékenységéről és magyarországi központjáról?

Látogasson el a CULTIVATE webhelyére a http://www.cultivate-eu.org címen!

A CULTIVATE projektben Magyarországot a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának megbízásából a Könyvtári Intézet képviseli (levélcím: 1827 Budapest, e-posta: kint@oszk.hu).

A CULTIVATE az Európai Unió 5., kutatási és technológiafejlesztési keretprogramjának része; az IST programon belül az ún. kísérő intézkedések közé tartozik a multimédiás tartalommal és multimédiás eszközökkel foglalkozó III. kulcsakció keretében.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A megyei sajtóbibliográfiák a magyar bibliográfiák rendszerében

Bényei Miklós

A következő két tanulmány, **Bényei Miklós** és **Kocsy Anikó** a Győr-Moson-Sopron megye időszaki sajtójának bibliográfiája (1779-1995) c. kiadvány bemutatása alkalmából tartott konferencián (Győr, 2001. május 15.) hangzott el a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtárban. Bényei Miklós most olvasható szövege a konferencián elhangzott előadás némileg módosított, jegyzetekkel ellátott változata. A konferencia előadásait a megyei könyvtár egy önálló kötetben tervezi megjelentetni.

Könyvtáraink helyismereti tevékenységének, más megközelítésben, a hazai bibliográfiai gyakorlatnak kiemelkedő teljesítménye a megyei sajtóbibliográfiák immár teljessé vált sorozata. E sommás, ám meggyőződésem szerint jogos megállapítást számos tényező támasztja alá.

Imponálóak a mennyiségi mutatók: az első kiadványt, az 1957-ben napvilágot látott *Somogyi hírlapok és folyóiratok bibliográfiája* c. kaposvári összeállítást az azóta eltelt negyvennégy esztendőben a legutóbb megjelent Győr-Moson-Sopron megyei regiszterrel együtt további huszonegy követte; a szolnokiak és a Pest megyeiek ugyanis közzétették a korábbi jegyzék folytatását, Miskolcon pedig külön elkészítették az Abaúj-Torna, Gömör-Kishont és Zemplén megyei anyagot. A huszonkét kötet (vagy füzet) együttes terjedelme megközelíti a hatezer oldalt, a feltárt évek, pontosabban évfolyamok száma pedig meghaladja a kettőezer-nyolcszázat.[1]

Egy ilyen méretű halmazban – hogy a matematika nyelvén fejezzem ki magam – elkerülhetetlenek a kezdeti tapasztalatlansággal és a felfogásbeli különbségekkel magyarázható színvonalbeli egyenetlenségek, de összességében az erények, a vitathatatlan eredmények a meghatározóak. Ezt mind a kortársi kritikusok, mind a szakmai közvélemény, mind a használók egyértelműen elismerték, elismerik. A megyei sajtóbibliográfiákat sűrűn forgatják; sokunk tapasztalatai szerint nemcsak az adott me-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gye könyvtáraiban, kutatóhelyein, hanem más vidékeken, településeken is. A sorozatot, illetve egyes darabjait a helytörténeti kutatás igénye hívta létre, hiszen az utóbbi kétszáz egynéhány esztendő társadalmi mozgásának vizsgálatánál a sajtó egyenértékű forrás a levéltári iratokkal és más egyidejű dokumentumokkal.[2] A bibliográfiákat azonban nemcsak a történettudomány, közelebbről a helytörténetírás művelői keresik és használják, fontos segédletei azok a helyismereti tájékoztatás egyéb tematikai ágazatainak is; pl. sokszor innen meríthetünk nyomra vezető adatokat az irodalom- és művelődéstudományi, a pedagógiai, a szociológiai, a település-földrajzi stb. referensz-kérdések megnyugtató megválaszolásához. A fellendülőben lévő sajtótörténet-írásnak pedig természetes szövetségesei, nélkülözhetetlen kalauzai a helyi periodikumok lajstromai.

Ha visszapillantunk a megyei sajtóbibliográfiák fejlődésének eddigi folyamatára, azonnal szembeötlik e sorozat jelentékeny metodikai hozadéka, amellyel előnyösen járult hozzá a hazai bibliográfiai tevékenység egészének és a helyismereti gyűjtő, feltáró munkának a formálódásához. A részletek felsorolásától megkímél *Lakatos Éva* nemrég, a *Magyar Média* c. folyóirat idei első számában megjelent összefoglaló áttekintése, ahol egyenként elemzi és jellemzi a megyei címjegyzékeket, különös figyelmet fordítva azok módszertani megoldásaira és utalva a változásokra.[3] E cikkből is kiviláglik, hogy az eltelt csaknem négy és fél évtizedben sokat fejlődtek, finomodtak a módszerek: a jobb és jobb eljárások keresése a szerkesztőket, közvetve a többi könyvtárost ismételten a gyűjtőkör és a mutatózás újragondolására sarkallta, szinte kötetről kötetre módosult a tételalkotás mozzanata stb. Lényegesen előbbre jutottunk a sajtóbibliográfia és a sajtótörténet viszonyának tisztázásában. Talán egyetlen más bibliográfiai műfajnál sem volt annyira szükséges az autopszia alkalmazása, mint itt. Már az első próbálkozások után kikristályosodott az a nézet, hogy a kiadó akkor jár el helyesen, ha nemcsak a sajtótermékekről, illetve évfolyamaikról, hanem azok számairól is tudósít. Vagyis a kollacionálás, a számonkénti számbavétel igénye fogalmazódott meg. Az nyilvánvaló volt, hogy ez csak kézbevétellel teljesíthető. Rá kellett viszont jönni arra is, hogy gyakran nem elegendő egy helyen megnézni a szóban forgó lapot vagy évfolyamot, mert olykor a megismert példányokból nem lehet megállapítani a hiányokat, az indulás vagy a megszűnés dátumát, nem lehet teljes bizonyossággal felmérni a különszámokat, mellékleteket. Kiderült továbbá az is, hogy a többszöri kézbevétel sem mindig hoz megbízható eredményt, szükség lehet egyéb forrásokra (pl. sajtótörténeti írásokra, az egykori szerkesztők vagy munkatársak feljegyzéseire, visszaemlékezéseire, netán levéltári dokumentumokra).

Ritkán esik szó arról, hogy a megyei sajtóbibliográfiák kivitelezése, a sorozat befejezése elképzelhetetlen lett volna a könyvtárosok szoros együttműködése, rendszeres tapasztalatcseréje nélkül. Feltételezem, hogy valamennyi megyei könyvtár vezetői, dolgozói osztják azt a véleményemet, mely szerint az Országos Széchényi Könyvtár munkatársainak segítsége különösen jelentős, szinte létfontosságú volt, és ezt a segítséget folyamatosan meg is kapták. Más vonatkozásban az OSZK mikrofilmezési programja mozdította előbbre a megyei sajtó regisztrálásának ügyét.[4] Spontán kooperáció alakult ki a könyvtárosok és az ún. kívülálló bibliográfusok, a könyvtárosok és a kutatók között. A munka folyamatában szinte észrevétlenül, azaz közvetlen didaktikai ráhatás nélkül kinevelődött egy új (ma már persze nagyrészt tapasztalt) bibliográfus nemzedék is.

A szűkebb szakma korán felfigyelt a lokális regisztráció sajátos értékeire. A magyar sajtó történeti és bibliográfiai feltárásának kiváló egyénisége, *Dezsényi Béla* már 1958-ban, a *Magyar Könyvszemle* hasábjain közzétett recenziójában *„a megyei sajtóbibliográfiák első megjelent mutatványát mint bibliográ-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

fiai irodalmunk jelentős fordulópontját" ajánlotta az olvasók, az érdeklődők figyelmébe.[5] A Könyvtártudományi és Módszertani Központ, valamint a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Bibliográfiai Bizottsága a sokunk számára emlékezetes országos helyismereti tanácskozásait 1974-ben, Szegeden éppen a megyei sajtóbibliográfiák kérdéseinek megvitatásával indította, mintegy összegezve, értékelve az addig közzétett kilenc összeállítás tanulságait. Talán vagyunk még néhányan, akik emlékszünk rá, hogy a résztvevők ajánlásokat fogadtak el, amelyek ma is olvashatók, hiszen a konferencia anyaga később könyv alakban is megjelent.[6] Akkor azt hittük, reális esély van arra, hogy a sorozat 1980-ra befejeződjön; tudjuk, a hat évből huszonhét lett. Sőt, ha mérlegeljük, hogy a Szabolcs-Szatmár megyei bibliográfia voltaképpen csak kísérletnek tekinthető,[7] valójában ennek hamarosan várható és sokat ígérő bővített kiadásával[8] zárul majd le a sorozat. A szegedi tanácskozás egyebek között sürgette a gyűjtőkör kiterjesztését a mindenkori történelmi határokig, minél teljesebb, részletezőbb bibliográfiai leírásokat tartott szükségesnek, már ekkor szó esett a megjelent jegyzékek időbeli folytatásáról, felvetődött a többi időszaki kiadvány (évkönyvek, naptárak stb.) felvételének megfontolása, még inkább a helyi periodikumok (elsősorban a folyóiratok) repertorizálásának fontossága.[9]

Azóta is nagy figyelem kíséri a megyei sajtóbibliográfiák munkálatait. Szinte minden egyes kötet ünnepi esemény; ünnep a helyismeret és a tágabban vett bibliográfiai gyakorlat munkásai számára, és szeretnék hinni, hogy a használók számára is.

Lehet, hogy nem tájékozódtam kellően, de tudomásom szerint direkt módon még egyszer sem fogalmazódott meg az a kérdés, hogy miért éppen *megyei* sajtóbibliográfiák születtek a helyismereti feltárás során? Furcsa módon a válasz egyik eleme már az első reakciókból kiolvasható: döntő indíték volt az országos sajtóbibliográfia hézagossága a nemzeti bibliográfiai feltárásban. *Pálvölgyi Endre* 1974-ben határozottan, bár nem elég árnyaltan jelentette ki: *„A regionális sajtóbibliográfiák készítői olyan feladat elvégzését vállalták magukra, amely tulajdonképpen központi szolgáltatás, s mint ilyen, az OSZK hatáskörébe tartozna."*[10] Tehát szükség volt a helyi lapok számbavételére, hiszen a lokális információk ezen hordozóiról egyébként a könyvtárak nem tudtak megfelelő, megbízható tájékoztatást nyújtani. S hogy ezt a feladatot a megyei könyvtárak végezték el, annak a másik nyomós oka a hazai helyismereti tevékenység történeti útjában keresendő. Nevezetesen abban a közismert tényben, hogy nálunk az ötvenes évek derekától a helyismereti-helytörténeti tevékenység a könyvtárügy akkori szervezési struktúrájához és a személyi feltételek adottságaihoz igazodva a megyei könyvtárakban összpontosult.[11] Ez a megyénkénti centrális jelleg mintegy magától értetődően hozta magával, hogy a periodikumok feltárása szintén ezekben az intézményekben vagy a megbízásukból történik. Természetesen volt szabályt erősítő kivétel is: a Hajdú-Bihar megyei sajtóbibliográfia a debreceni egyetemi könyvtár műhelyében készült; ez viszont áttételesen ismét egy könyvtárpolitikai meggondolás folyománya, jelesen az egy időben erőteljesen szorgalmazott, ám hosszabb távon zsákutcának bizonyuló ún. tájkönyvtári funkció egyik szerencsés megnyilvánulásának tekinthető.[12] Mindebből az következett, hogy az egyébként természetes közösségek, a városok a helyismereti munkában jó ideig csak kiegészítő szerepet kaptak – megint csak üdítő kivételekkel, mint például Szeged[13] – , vagyis a városi sajtóbibliográfiák nem a megyei sajtóbibliográfiák mellett (ismétlem: Szeged kivétel), hanem azok lokális vetületeként, jórészt a már feltárt anyag ismétléseként, jó esetben részletezőbb ismétléseként jelentek meg.[14]

Közvetlenül rátérve most már a címben megjelölt problémakörre – bár úgy vélem, eddig is arról írtam –, tegyük fel mindjárt az első kérdést: van-e magyar bibliográfiai rendszer? Valaha elődeink ag-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gódva vagy provokatív célzattal, netán sürgető szándékkal tették fel ezt a kérdést,[15] ma viszont mindannyiunk közös örömére inkább csak az igenlő válasz nyomatékosítását szolgálja. Az utóbbi évtizedek komoly szakmai vívmánya, hogy a kurrens magyar nemzeti bibliográfia mintegy ötven esztendő alatt eljutott odáig, hogy szériái rendszert alkotnak, mégpedig nemzetközi összehasonlításban is figyelemre méltó rendszert.[16] A mi szempontunkból különösen fontos, hogy a könyvek és a zeneművek lajstroma mellett 1976 óta a kurrens időszaki kiadványoknak is van bibliográfiája (közkedvelt betűnevén: az IKB), s bár a korábbi egysége megszűnt, továbbra is létezik a cikkek regisztrációja (az Időszaki kiadványok repertóriuma (IKR) és az ezt kiegészítő három nemzeti jellegű szakbibliográfia). Az IKB és az IKR egyaránt elérhető – az első most már csak így érhető el – digitális változatban is.[17] Gondolom, ez a kettős fejlemény kedvezően befolyásolja a megyei, városi és községi könyvtárak helyismereti tájékoztató és gyarapító munkáját, segít teljesebbé tenni a periodikumok helyi gyűjteményét, továbbá egyértelmű és legbiztonságosabb forrása, támasza az azóta megindult megyei sajtóbibliográfiai munkálatoknak és az lesz a remélt majdani folytatásuknak.

A magyar nemzeti bibliográfia retrospektív változata is nagyszerű produktumokkal bővült a közelmúltban: példaként talán elég a Régi magyarországi nyomtatványokra, a két világháború közötti könyvészetre és a második világháborút követő másfél évtized kumulációjára utalni.[18] A huszadik századi történelmi traumák után felbecsülhetetlen jelentőséggel bír a külföldi magyar vonatkozású dokumentumok számbavétele, a hungaricumok bibliográfiáinak megjelenése, a bibliográfiai adatbázis kiépítése, majd a nyomtatott bibliográfia újbóli megindítása.[19] S megint csak egy minket közelebbről érintő sikerre fordítva a szót: *Busa Margit* egyéni erőfeszítésének és lankadatlan szorgalmának köszönhetően megszületett a retrospektív magyar sajtóbibliográfia első két ciklusa, az 1705 és 1849, majd az 1850 és 1867 közötti időszakot feltáró összeállítás.[20] Ez a két (pontosabban kettő plusz egy, tehát három) kötet kiváló alapvetés, méltó társa az imént felsorolt könyvészeti vállalkozásoknak. S ismételten figyelmeztetés arra, hogy a hiányzó ciklusok elkészítése sokáig nem halogatható feladat. Természetesen a sajtóbibliográfiai tájékoztatás során messzemenően támaszkodnunk lehet és kell a korábban megjelent országos regisztrációkra; ezekről tanáraink, *Szentmihályi János* és *Szabó Sándor* egyetemi jegyzeteiből tanultunk és legfrissebben *Lakatos Éva* tollából a *Magyar Média* tavalyi harmadik számában olvashatunk érdemi elemzést.[21] Tehát szakmai berkekben köztudott, hogy a retrospektív nemzeti sajtóbibliográfia csonka, vagy más kifejezéssel élve: töredékes, esetleges.

Ebből a tényből következik a megyei sajtóbibliográfiák kivételes könyvészeti jelentősége. Noha csábító az ötlet, hogy megismételjem és tovább gondoljam a nemzeti és a helyismereti bibliográfia egymáshoz való viszonyáról szóló elméleti-metodikai eszmefuttatást, amellyel bő tíz évvel ezelőtt a nemrég elhunyt, nagyra becsült kollégánk, *Lisztes László* tisztelte meg az egyik országos könyvtáros értekezlet meghívottait[22], a terjedelmi korlátok miatt ezúttal csak annyit jegyeznék meg: a jelenlegi helyzetben talán egyetlen más helyismereti bibliográfiai műfaj sem játszik olyan fontos kiegészítő szerepet a hazai retrospektív bibliográfiai feltárás, tájékoztatás folyamatában, mint a helyi időszaki kiadványok címjegyzékei. *Fogarassy Miklós* 1974-ben egyenesen úgy látta, hogy „a hazai retrospektív sajtóbibliográfia ügyét szinte kizárólag ezek a kiadványok vitték előre a közelmúltban."[23] Ha ez a megállapítás akkor jogos is volt, ma már csak részben az. Viszont részben igen. Az országos sajtóbibliográfia nem folytonos, számos időszak feltárása hiányzik, a korábbi bibliográfiák egy része pedig hiányos, illetve tudatosan eltekintett bizonyos sajtótermékek regisztrálásától.[24] A megyei sajtóbibliográfiák ugyan-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

akkor a lokális igények által ösztökélten minden, a megyében valaha napvilágot látott periodikumot leírtak, tehát a kis példányszámú üzemi, iskolai, községi lapokat is, igyekeztek felderíteni a kallódó példányokat, ezáltal ismeretlen kiadványokra, rejtett értékekre, jeles személyiségek életútjának homályos pontjaira irányították rá a figyelmet. A kezdeti idők tétovaságát leküzdve egyre inkább felvették a mostani országhatárokon kívül rekedt települések lapjainak adatait. Nemegyszer az egyébként könyvként kezelt naptárakra, aktákra, évkönyvekre stb. is kiterjedt a gyűjtőkörük.[25] Tehát hiány- és hézagpótló szerepet töltenek be a magyar bibliográfiai rendszerben. Közbevetőleg megjegyzendő, hogy éppen az imént mondottak révén ezen túlmenően is nélkülözhetetlenek a helyismereti, egyáltalán a könyvtári tájékoztatásban.

Úgy vélem, ez az utóbbi kitétel – jelesen az általános könyvtári tájékoztatásra való utalás – némi magyarázatra szorul. Annak idején *Dezsényi Béla* a már idézett könyvismertetésében a megyei sajtóbibliográfiát úgy emlegette, mint a helyi hagyományok kutatásának segédletét.[26] Később több recenzens is ezt a szempontot helyezte előtérbe, tehát az összeállítások lokális hasznát emelték ki, egyebek között arról beszéltek, hogy az országos szempontból jelentéktelen lapok sokaságát is feltárták. Igaz, ezt erényként említették, de látensen gyakran ott rejlett e mögött az a helytelen, a történettudományban már túlhaladott, ám sokáig elevenen élő, sőt olykor még ma is kísértő szemlélet, mely szerint a helytörténet-helyismeret, a helyinek minősülő kiadvány, lap valami kevésbé fontos, netán alacsonyabb rendű jelenség, mint az ún. országos.[27] Kétségtelen, hogy azok a sajtótermékek, amelyeket eleve országos terjesztésre szánnak és hatókörük tartalmilag kiterjed az egész hazára, az országos folyamatok megértéséhez, rekonstruálásához több információt hordoznak, kínálnak. Ugyanakkor az is tagadhatatlan, hogy a magyar sajtó nem azonos a budapestivel, más városokban, településeken – vagyis vidéken – is jelentek, jelennek meg fontos, a szó szoros értelmében vett országos, sőt néha nemzetközi érdeklődésre is számot tartó időszaki kiadványok. Elég talán a XVIII. század végi magyar nyelvű orgánumokra, az 1849-ben és 1944-45-ben vidéken nyomtatott újságokra, a két világháború közötti és a mostani vidéki irodalmi és tudományos folyóiratokra hivatkozni. A politika, a művelődés, az irodalom, a színház stb. történetének kutatói egyébként azt is rengeteg példával tudnák igazolni, hogy a kifejezetten lokális jellegű lapok számottevő hányadában is gyakran találhatók országos érdekűnek tekinthető információk. A megyei sajtóbibliográfiák tehát ezeknek a lapoknak a felderítésében is pótolhatatlan szerepet töltenek be. Megint csak *Fogarassy Miklóst* idézném, aki hajdani szegedi hozzászólásában erről szintén megfogalmazott egy máig időszerű összetett mondatot: *„Akkor is szükség lenne azonban rájuk* [mármint a megyei sajtóbibliográfiákra – B. M.], *ha a XX. századi magyar hírlapirodalom országos feltárása meglenne – mögöttük sorakozva, az adatokat tovább bontva olyan részleteket hozni felszínre, melyekre csak a »helyismereti tájékoztatás mélyanalízise« képes.«*[28] Vagyis a megyei sajtóbibliográfiák mindenkor tudnak valami többletet nyújtani a már meglévő és az ezután megszülető országos sajtóbibliográfiai szintézisekhez viszonyítva: adataikban teljesebbek, részletezőbbek lehetnek.

Mindazonáltal sem most, sem a közeli vagy távolabbi jövőben a megyei sajtóbibliográfiák nem pótolhatják, semmiképpen sem helyettesíthetik a retrospektív nemzeti sajtóbibliográfiát, annak kronológiai ciklusait. Vagyis – mint azt korábban és manapság többen hangsúlyozták – a helyi összeállítások országos kumulálása sem tartalmi, sem metodikai okokból nem lehetséges![29] Más szavakkal szólva: ámbár néha-néha felmerült ez a gondolat, hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a nemzeti sajtóbibliográfia hiányzó ciklusai nem készíthetők el a megyei sajtóbibliográfiák adatainak összesítésével.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nemcsak azért, mert a budapesti[30] (és a jórészt feltárt szegedi) lapok hiányoznak belőlük, hanem azért sem, mert metodikailag más-más módon készültek, nem állt és nem is állhatott szándékukban a módszertani egységesítés.

Mindenképpen egyet kell tehát érteni *Lakatos Évá*val, aki a már többször emlegetett tavaszi cikkében kifejtette: a magyarországi periodikumok bibliográfiai feltárásában kettős feladat vár a hazai könyvtárosokra. Egyrészt folytatni kell a nemzeti sajtóbibliográfia további, 1867 utáni ciklusainak munkálatait; tegyük hozzá: némely korszaknál inkább el kellene kezdeni. Másrészt indokolt lenne folytatni a megyei sajtóbibliográfiákat is: kijavítani a korábbi hibákat, kiegészíteni a feltárásból kimaradt lapok és ha korábban ezeket mellőzték, az országhatáron túli megyerészek tételeivel.[31] S persze a bibliográfiák többségénél már az időrendi kiegészítésre szintén megérett az idő. Különösen a kilencvenes évek felélénkült lapkiadási gyakorlata sürgeti ennek a munkának az elkezdését és mielőbbi befejezését, de az előző évtizedek helyi fejlődésének is egyik fontos lenyomata lehetne az újabb regisztráció.[32] Mint ahogy arról a folyóirat egy másik közleményében olvashatunk, jóleső érzéssel jelenthetjük ki: ennek a halaszthatatlan munkának az élére az Országos Széchényi Könyvtár áll, a nemzeti könyvtár – hivatásából kifolyólag is – kezdeményezően lép fel, országos összefogást indítványoz.[33] A számítástechnika könyvtári térhódítása pedig különlegesen előnyös technikai feltételeket teremt a kivitelezéshez. Persze, a gépek nem fogják helyettünk elvégezni a munkát, de kitűnő segítőtársak lehetnek.

Végezetül célszerűnek tartom egy olyan kérdés felvillantását is, amelyről jóformán sosem beszélünk. Véleményem szerint – s ezt más fórumokon más vonatkozásban már volt alkalmam elmondani – a megyei sajtóbibliográfiák jelenlegi állapotukban és még inkább majdani kiegészítéseikkel kedvező esélyt kínálnak arra, hogy ezeket az információkat belátható időn belül bekapcsolják, bekapcsoljuk az egyetemes bibliográfiai számbavétel távlatos és rendkívül biztató jövőt ígérő programjába. Digitális adatrögzítéssel és a nemzetközi hálózatok jóvoltából akár már a közeli jövőben sor kerülhet erre (a nemzeti bibliográfiai központ, az Országos Széchényi Könyvtár közvetítésével vagy akár anélkül is).[34] A kiegészítéseket pedig eleve elektronikus úton kellene lebonyolítani. Ennek a tárgyi, technikai feltételei részben adottak, az elmúlt évtizedekben felnőtt egy, a nehéz feladatok megoldására is alkalmas bibliográfus gárda, s jó szándékkal, a feladatok kellő rangsorolásával szintén előbbre léphetünk, a végleges megoldáshoz azonban országosan is és helyileg is megfelelő pénzügyi fedezetre lenne szükség. Ennek az elemnek a realizálását már korántsem látom olyan biztatónak, mint a többi feltételt.

Mindenesetre így, a gépi technika igénybe vételével, országos összefogással juthatunk el arra a fejlődési fokra, amikor a helyismereti gyarapítás, tájékoztatás, feldolgozás végérvényesen kiléphet a földrajzi elszigeteltség állapotából, a lokális információk, a lokális értékek egyszer s mindenkorra bekapcsolódhatnak az információáramlás egyetemes áramlatába.

Jegyzetek

1. A közzétett összeállítások a megyék betűrendjében: Bács-Kiskun megyei sajtóbibliográfia / Birck Edit. – Kecskemét : 1986. – 701 p. ; Békés megye sajtóbibliográfiája 1855-1973. – Békéscsaba : 1974. – 365 p. ; Baranya megye sajtóbibliográfiája 1832-1984 / Surján Miklós. – Pécs : 1992. – 488 p. ; A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1842-1963 / Fülöp Attila. – Miskolc : 1964. – 228 p., Abaúj-Torna, Gömör-Kishont és Zemplén megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája / Csatlós Istvánné. – Miskolc : 1989. – 133 p. ; A Csongrád megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája, 1843-1970 / Kárász József. – Szeged : 1974. – 212 p. ; A Fejér megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája / Fülöp Attila. – Székesfehérvár : 1965. – 191 p. ; Győr-Moson-Sopron megye

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

időszaki sajtójának bibliográfiája, 1779-1995 / Horváth József. – Győr : 2001. – 912 p. ; Hajdú-Bihar megye sajtóbibliográfiája 1843-1970 / Korompainé Szalacsi Rácz Mária. – Debrecen : 1973. – 460 p. ; Heves megye sajtóbibliográfiája, 1838-1970 / Nagy Józsefné. – Eger : 1972. – 26, 258 p. ; Komárom megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája / Bárdos László István, Horváth Géza. – Tatabánya : 1962. – 83 p. ; Nógrád megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1846-1978 / Praznovszky Mihály. – Salgótarján : 1982. – 277 p. ; Pest megye sajtóbibliográfiája 1794-1975 / Békés József. – Szolnok : 1977. – 319 p., Pest megye sajtóbibliográfiája 1975-1994 / Drahos Istvánné. – Szentendre : 1997. – 141 p. ; Somogyi hírlapok és folyóiratok bibliográfiája / Kellner Béla. – Kaposvár : 1957. – 90, 4 p. ; Szabolcs-Szatmár megye sajtóbibliográfiája 1867-1969 / Farkas Margit. – Nyíregyháza : 1969. – 67 p. ; A Szolnok megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája, 1868-1972 / Arató Antal, Szász Andrásné. – Szolnok : 1976. – 232 p., A Szolnok megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája : Kiegészítés, 1973-1979 / Szathmáryné Rékasy Ildikó. – Szolnok : 1981. – 137 p. ; Vas megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1777-1963 / Krajevszky Gizella, Takács Miklós. – Szombathely : 1964. – 111 p. ; Tolna megye sajtóbibliográfiája 1973-1980 / Fülöp Attila. – Szekszárd : 1980. -148 p. ; A Veszprém megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája, 1820-1956 / Nagy László. – Veszprém : 1957. – 170 p. ; A Zala megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiája 1861-1973 / Horváth Ferenc. – Zalaegerszeg : 1978. – 195 p.

2. A helytörténetírás módszertani kérdései : Új- és legújabb kor / Stier Miklós, Szász Zoltán. – Bp. : 1980. – 37-39.p. (Az időszaki és a napi sajtó c. alfejezet); Bevezetés a források ismeretébe és a forráselemzésbe / Unger Mátyás. – Bp. : 1985. – 97.p.; A történeti kutatás és feldolgozás módszere / Csohány János. – Debrecen : 1995. – 16.p.

3. Megyei sajtóbibliográfiák szemléje / Lakatos Éva. In: Magyar média, 2001. 1.sz. 88-98.p.

4. A magyar hírlapok mikrofilmezésének első öt éve az Országos Széchényi Könyvtárban / Horváth Viktor. In: Könyvtáros, 1974. 74-77.p.; A Széchényi Könyvtár mikrofilm-szolgáltatásai / Vértesy Miklós. In: Könyvtáros, 1975. 346-347.p.

5. Kellner Béla: Somogyi hírlapok és folyóiratok bibliográfiája / Dezsényi Béla. In: Magyar könyvszemle, 1958. 1.sz. 95-96.p.

6. A regionális (megyei) sajtóbibliográfiák kérdései : A Szegeden, 1974. március 19-20-án tartott tanácskozás anyaga. In: Sajtóbibliográfiák és sajtórepertóriumok szerkesztése, a hírlapok feltárása / összeáll., szerk. Vajda Kornál. – Bp. : 1976. – 7-43.p. (a továbbiakban: Sajtóbibliográfiák...)

7. Megyei sajtóbibliográfiák szemléje / Lakatos Éva. In: Magyar média, 2001. 1.sz. 92.p.

8. Az összeállítás végső szakaszában lévő jegyzékről közölt szóbeli információkat ezúton is megköszönöm László Gézának, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár munkatársának.

9. A szegedi konferencia előre mutató ajánlásai: Sajtóbibliográfiák... 9-10.p.

10. A regionális sajtóbibliográfiák címleírási és szerkesztési kérdései / Pálvölgyi Endre. In: Sajtóbibliográfiák.... 12.p.

11. A magyarországi helyismereti tevékenység vázlatos története / Bényei Miklós. In: Könyvtári figyelő, 2000. 4.sz. 620.p.

12. Uo. 619-620.p.

13. A sajtóbibliográfiák mutatói és szerkesztési kérdései / Péter László. In: Sajtóbibliográfiák... 17.p.

14. Kertész Gyula [hozzászólása]. In: uo. 38-39.p.; Helyismereti bibliográfiai kiadványok Magyarországon / Lisztes László. In: Könyvtáros, 1980. 734-735.p.

15. A könyvtárügy második ötéves tervének irányelvei. In: A könyvtáros, 1960. 404.p.; A bibliográfia néhány időszerű kérdése Magyarországon / Csűry István. In: Országos Bibliográfiai Munkaértekezlet : Gödöllő, 1961. szeptember 18-20. [Sokszorosítvány]. – Bp. : 1962. – 33-35.p.; Az országos bibliográfiai munkaértekezlet. In: A könyvtáros, 1961. 645., 648-650.p.; III. Országos Könyvtárügyi Konferencia : Szekcióülések referátumai : Tömörített kiadás. – Bp. : 1970. – 155.p.; A magyar nemzeti bibliográfiai rendszer problémái, fejlődési irányai és lehetőségei / Bóday Pál. In: Bibliográfiai tanulmányok. – Bp. : 1978. – 96-97.p. (igaz, ugyanebben az írásában – 102-103.p. – már létező bibliográfiai rendszert is említ); A könyvtári és tájékoztatási központi szolgáltatások szerepe, jelentősége és fejlesztési főirányai / Zircz Péter. In: A Magyar Könyvtárosok Egyesülete évkönyve 1978. – Bp. : 1979. – 17.p.

16. A kurrens magyar nemzeti bibliográfia ötven éve / Bényei Miklós. In: Könyvtári figyelő, 1996. 3.sz. 391-402.p. – Már a második, debreceni országos bibliográfiai értekezlet is a rendszer kiépülését állapította meg: Áttekintés a hazai bibliográfiai tevékenység harminc esztendejéről / Lisztes László. In: Könyvtári figyelő, 1990. 5-6.sz. 413.p.; A kurrens ma-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gyar nemzeti bibliográfiai rendszere / Berke Barnabásné. In: Könyvtári figyelő, 1990. 5-6.sz. 421-445.p.

17. A kurrens nemzeti sajtóbibliográfia és az IKB adatbázis / Nagy Zsoltné. In: Könyvtári figyelő, 1990. 5-6.sz. 446-452.p.; Az automatizált kurrens sajtóbibliográfia és szolgáltatása / Nagy Zsoltné. In: Könyvtári figyelő, 1994. 3.sz. 361-367.p.; Beszélgetés a hazai számítógépes bibliográfiai adatbázisokról és az időszaki kiadványok repertóriumáról / Bényei Miklós. In: Könyvtári levelező/lap, 1997. 11.sz. 11-12.p.; CD-ROM-on a magyar sajtóbibliográfia / Nagy Anikó. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 1997. 4.sz. 26-35.p.; A MNB. Könyvek Bibliográfiája füzeteinek és rekordjainak szolgáltatása az Interneten. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 1997. 8.sz. 7-13.p.; A MNB CD-ROM már Windows alatt is futtatható / Nyíri Gyöngyvér. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 1998. 7.sz. 24-38.p.

18. Az általános nemzeti retrospektív bibliográfia : Eredmények, feladatok, módszerek / Ferenczy Endréné. In: Könyvtári figyelő, 1990. 5-6.sz. 453-464.p.; A Magyar Nemzeti Bibliográfia retrospektív adatbázisa : Gondolatok a retrospektív konverzió tervezéséhez és megvalósításához / Berke Barnabásné. In: Könyvtári figyelő, 1998. 2.sz. 229-238.p.; Sebestyén Géza és öröksége, a Magyar Könyvészet retrospektív ciklusai / Kégli Ferenc. In: Könyvtári figyelő, 1997. 2.sz. 216-220.p.; A Régi Magyarországi Nyomtatványok Szerkesztőségének nyilvántartásai / P. Vásárhelyi Judit. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 2000. 6.sz. 44-49.p.

19. Hungarica : Külföldi folyóiratszemle. – 1971-1976.; Hungarika irodalmi szemle : Külföldön, idegen nyelven megjelent magyar vonatkozású könyvek és folyóiratcikkek válogatott bibliográfiája, 1977-1989.; Külföldi magyar nyelvű folyóiratok repertóriuma : A külföldön magyar nyelvű folyóiratokban megjelenő cikkek és recenziók válogatott, annotált címjegyzéke. – 1972-1976.; Külföldi magyar nyelvű kiadványok : Külföldön magyar nyelven megjelent könyvek és folyóiratcikkek válogatott bibliográfiája. – 1977-1989.; Magyar Nemzeti Bibliográfia : Külföldön megjelenő hungarikumok : Könyvek, új periodikumok. – 1.évf.-. – 1990-.; Az OSZK hungarika biográfiai program helyzete és fejlesztési tervei / Kovács Ilona. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 1997. 10.sz. 31-36.p.; Szentmihályi János nyomdokain : Az 1919-1944 közötti külföldön nyomtatott magyar nyelvű könyvek bibliográfiai adatbázisának programja / Kégli Ferenc. In: Könyvtári figyelő, 1998. 2.sz. 244-250.p.

20. Magyar sajtóbibliográfia 1705-1849 : A Magyarországon magyar és idegen nyelven megjelent, valamint a külföldi hungarika hírlapok és folyóiratok bibliográfiája, 1-2. / V. Busa Margit. – Bp. : 1986. – 1136 p.; Magyar sajtóbibliográfia 1850-1867 : A Magyarországon magyar és idegen nyelven megjelent, valamint a külföldi hungarika hírlapok és folyóiratok bibliográfiája / Busa Margit. – Bp. : 1996. – 474 p.

21. A magyar nemzeti bibliográfia / Szentmihályi János. – 2.kiad. – Bp. : 1963. – 34-36.p.; Általános tájékoztatás, 2. : A nemzeti bibliográfia / Szabó Sándor. – Bp. : 1989. – 72-76.p.; Sajtóbibliográfiák szemléje / Lakatos Éva. In: Magyar média, 2000. 3.sz. 88-96.p. – Sokan tanultak Bóday Pál jegyzetéből is, ezért ezt szintén érdemes megemlíteni: A magyar nemzeti bibliográfia. – Bp. : 1963. – 80-82.p.

22. A helyismereti bibliográfiai feltárás módszertani kérdései / Lisztes László. In: Könyvtári jegyzések, 1988. 2-3.sz. 6-7.p.

23. A regionális sajtóbibliográfiák kiadásának néhány kérdése / Fogarassy Miklós. In: Sajtóbibliográfiák... 27.p.

24. Sajtóbibliográfiák szemléje / Lakatos Éva. In: Magyar média, 2000. 3.sz. 88-95.p.

25. Az 1974-ben rendezett szegedi tanácskozás több hozzászólása: Sajtóbibliográfiák... 32., 37., 39.p.

26. Kellner Béla: Somogyi hírlapok és folyóiratok bibliográfiája / Dezsényi Béla. In: Magyar könyvszemle, 1958. 1.sz. 95.p.

27. Vörös Károly, a neves történész már 1972-ben így nyilatkozott erről: „a helytörténeti kutatás nem *alacsonyabb*, hanem *mélyebb* szintű munkát tesz lehetővé, sőt kötelezővé. Alacsony és mély pedig egymástól nagyon is különböző fogalmak – s ez nemcsak nézőpont kérdése." Lásd: A helytörténeti kutatásról. In: Valóság, 1972. 2.sz. 42-71.p. Hasonlóan vélekedett Stier Miklós is: Legújabbkori helytörténetírásunk elvi-módszertani kérdéseihez. In: Századok, 1974. 943-953.p. – A lokális, elsősorban helytörténeti vizsgálódások fontosságáról, a történettudományban játszott szerepéről újabban is több metodikai írás látott napvilágot; közülük kiemelendő: Helytörténet és gazdaságtörténet / Orosz István. In: Alföldi társadalom, 1. 1990. – Békéscsaba : 1990. – 32-39.p.; A helytörténetírás jelentőségéről / Gyáni Gábor. In: Honismeret, 1990. 1.sz. 3-6.p.

28. A regionális sajtóbibliográfiák kiadásának néhány kérdése / Fogarassy Miklós. In: Sajtóbibliográfiák... 27.p.

29. Megyei sajtóbibliográfiák szemléje / Lakatos Éva. In: Magyar média, 2001. 1.sz. 97.p.

30. A fővárosi lapokról pár hónappal ezelőtt jelent meg egy adatgazdag (több mint 5800 tételt tartalmazó), módszerta-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ni szempontból különösen figyelemre méltó – mert a levéltári dokumentumok hasznosításával készült – , ám csak egy meghatározott időszakot felölelő jegyzék: A budapesti sajtó adattára 1873-1950 / Voit Krisztina. – Bp. : 2000. – 783 p.

31. Megyei sajtóbibliográfiák szemléje / Lakatos Éva. In: Magyar média, 2001. 1.sz. 97-98.p. – Az 1921-1944 közötti periodikumok feldolgozásának tervéről, majd állásáról Ferenczy Endréné számolt be a Magyar Könyvtárosok Egyesülete bibliográfiai bizottságának, illetve szekciójának ülésén, tehát egy szűkebb körű szakmai tanácskozáson: A retrospektív nemzeti könyv- és sajtóbibliográfia műhelykérdései : Az MKE bibliográfiai bizottságának ülése / K. G. In: Könyvtáros, 1987. 239.p.; Hogyan tovább? : Tanácskozás a magyar nemzeti bibliográfia retrospektív ciklusairól / Bényei Miklós. In: Könyv, könyvtár, könyvtáros, 1996. 7.sz. 32-34., 37.p.

32. A korábban közzétett megyei sajtóbibliográfiák kiegészítése szinte a kezdetektől igényként fogalmazódott meg. Részletesebben is kifejtette ennek szükségességét Lisztes László már említett előadásában: A helyismereti bibliográfiai feltárás módszertani kérdései. In: Könyvtári jegyzések, 1988. 2-3.sz. 10.p.

33. Beszámoló a hírlapkönyvtárosok harmadik találkozójáról / Bácsvári Anna. In: Az OSZK Híradó, 2000. 11-12.sz. 41-43.p.

34. Gondolatok a könyvtárak helyismereti tevékenységéről / Bényei Miklós. In: Honismeret, 1999. 6.sz. 20.p.; A magyarországi helyismereti tevékenység vázlatos története. In: Könyvtári figyelő, 2000. 4.sz. 624.p. – Más összefüggésben: Időszaki kiadványok válogatott cikkeinek online adatbázisa a kooperációs partnerek közreműködésével (megvalósíthatósági tanulmány) / Vajda Erik. – Bp. : 1994. – 26., 28., 31.p.

SZENT JEROMOS, A KÖNYVTÁROSOK VÉDŐSZENTJE

Sokan nem tudják, hogy a könyvtárosoknak, a könyvtáraknak is van védőszentje. Pedig csaknem minden könyvforgató ember láthatta már képét, amint Isten előtt térdel, vagy cellájában ülve írásba merül, lábánál szelíd oroszlán. Szent Jeromos ő.

Jeromos 349 táján született Dalmácia, Bosznia és Horvátország érintkezése helyén, Stidon községben. Jómódú szülei „úgyszólván a bölcsőtől katolikus tejjel" táplálták. Korán ébredő tudásvágya Rómába vitte. A híres Donatus volt a mestere, s megtanult görögül is. Liberius pápa kezéből fölvette a keresztséget. Iskolai tanulmányai befejeztével a Rajna parti Trierbe ment. Itt ismerkedett meg először a remete élettel, s elhatározta, hogy ő is erre az életre adja magát. Mint minden aszkétának, neki is nagy álma volt a Szentföld, ezért 374-ben Antiochiába hajózott, ahol a város püspöke pappá szentelte. Nem messze terült el a Kalkisz-sivatag, melyben remeték éltek. Jeromos hozzájuk csatlakozott. Itt megtanulta, amit a római iskola nem tanított: az önsanyargatást, önuralmat, Istenben elmerült életet. Két évet töltött a pusztában, de tovább akarta gyarapítani tudományát. Elkísérte püspökét Konstantinápolyba, ahol a város könyvtárában dolgozott. 382-ben visszatért Rómába és Danasus pápa titkára lett. A pápa felszólítására hozzákezdett a Szentírás latinra fordításához. A munka 20 éven át tartott, eredménye lett a Vulgata, a tridenti zsinat által hitelesnek kijelentett szöveg. Hamar híre ment Rómában aszkéta életének, nagy tudásának. Egyre többen jelentkeztek tanítványának. Irigyei zaklatását megúnva azonban újra a Szentföldre ment, Bethlehembe. Itt két kolostort épített, folytatta aszkéta életét. Lassan befejezte a Szentírás fordítását, melyet ma is használ az egyház. Az egész Nyugat Jeromos szavát leste. Szent Ágoston azt mondta róla, hogy elolvasta az összes könyvet, amit addig írtak. Három nyelven tudott: latinul, görögül és héberül, ami abban az időben páratlan dolognak számított. Róma bukása után felgyújtották kolostorát, barátai sorra meghaltak. Jeromos késő öregkorában is töretlen hittel, lelkesedéssel küzdött ifjúkori eszméiért. 420-ban érte utol a halál, hamvai a Santa Maria Maggiore templomban nyugszanak Rómában. Ünnepe szeptember 30.

(Sólyom Sándor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Mit tehetünk, mit tegyünk a 300 éves magyar sajtó megismertetéséért?

Kocsy Anikó

Nagy kihívás előtt áll a magyar könyvtáros társadalom. E kihívást Magyarország európai integrációjának közelsége jelenti, hiszen történelmünk és kultúránk megismertetése annak igen fontos eleme. Mindannyiunk célja az lehet, hogy közelgő – és itt idézni szeretném *Markó Péter*nek, Vas Megye Közgyűlése elnökének szavait a Vas Megyei Könyvtárak Értesítőjéből: *„... európai létünk euforiájában se feledkezzünk el sajátos, csak ránk jellemző és csak általunk létező értékeinkről. A globalizáció nemcsak a lehetőségek, hanem az elszemélytelenedés, uniformizálódás tendenciáját is magában hordja. El kell fogadnunk mindazt, ami megkönnyíti létünket ezen a földrészen: közös nyelvet, de úgy, hogy teljes pompájában megőrizzük a magunkét, európai kultúrát, úgy, hogy megmutatjuk Európának magyarságunkat... Talán soha nem volt még akkora szükség önmagunk meghatározására, mint ma. Ez pedig csak saját szellemi értékeink, magyar voltunk tudatosításán keresztül lehetséges."*[1]

Az időszaki kiadványok, e szellemi értékeknek egyik legfontosabb hordozói, közvetítői, tárolói, ezért a nemzeti örökség felbecsülhetetlen értékű részét képezik. Sajnos Magyarország ezen öröksége mindmáig összegezetlen, feltáratlan, éppen ezért a mai társadalmi igényeket, elvárásokat nem tudja megfelelően kielégíteni, és így igazán közkinccsé sem válhat. Márpedig a hazai könyvtárügy stratégiai fejlesztésének fő célkitűzése: *„a »tájékozott ország«, azaz az információhoz hozzáférő állampolgárok országának megvalósítása"*[2]

Valamennyien tudjuk – csak talán még nem gondoltunk rá, hogy 2005. június 6-án lesz 300 éve annak, hogy az első magyarországi hírlap, a *Mercurius Hungaricus*, majd *Mercurius Veridicus ex Hungaria*, közismert nevén a *Magyar Mercurius* megjelent. Az újság alapötlete gróf *Esterházy Antal* tábornagytól származott, aki Rákóczi Ferenchez írt, 1705. április 14-én kelt levelében felajánlotta az általa összeállított első számot, és saját magát fő-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szerkesztői minőségben. Rákóczi örömmel vette ezt a felvetést, hiszen maga is nagy súlyt helyezett a külföldi közvélemény mindenkori tájékoztatására, miáltal elsősorban széles támogatást remélt a magyarok szabadságharcához. Ugyanakkor Rákóczi számára fontos volt a belföldi tájékoztatás is, ezért, azonnal felkarolta Esterházy javaslatát. Meglátta benne azt a hatalmas erőt, amelyet a sajtó jelent, elsősorban publicitásával és periodicitásával.[3]

A Magyar Mercurius példája mutatja, hogy egy nemzet életében milyen fontos szerepet játszanak a hírlapok, milyen fontos részei kulturális örökségének. Megjelenése után a magyar sajtó gyors kibontakozásnak indult. A reformkorban már több tucat, a kiegyezést követő években már több száz, a XX. század elején már másfélezer körül mozgott a periodikumok száma, a század végére pedig a kétezret is meghaladta. Ma kb. 5-6 ezerre tehető az élő periodikumok száma. Sajnos azonban ez a gazdag hírlap és folyóirat örökség részben még ismeretlen. Magyarország sajtótermékeinek teljes körű számbavétele mindmáig elmaradt. Pedig, mint tudjuk, az újság, a hírlap a lehető legmúlékonyabb irodalmi műfaj. *„Semmi sem olyan régi, mint a tegnapi újság"* – állítja egy jól ismert mondás. *„Múlékony a tartalma és múlékony az anyaga, de ez a múlékony tartalom egy idő után feltámad sírjából, új életre kel és felragyogó fénye bevilágítja a múltat. Mert semmi sem idézi fel olyan hűen a múltat, mint egy régi-régi újság – ha fennmarad!"* [4]

Ha fennmarad! Mert ez az a dokumentum műfaj, amellyel kapcsolatban minden perc végzetes, amit fennmaradása, (megőrzése és feltárása) érdekében elmulasztunk! Egy valamennyi korszakra és címre kiterjedő, a történeti Magyarország mindenkori határainak figyelembe vételével készült sajtóbibliográfia a társadalmi, gazdasági, politikai, történeti és sajtótörténeti stb. kutatómunka nélkülözhetetlen bázisa. Talán éppen ennek hiánya az egyik oka annak, hogy döcögve halad a sajtótörténeti kutatómunka és a magyar sajtótörténet mindmáig legfontosabb és legteljesebb, több kötetes kézikönyve[5] az 1892. tárgyévvel befejeződött, pedig egy-egy újság létrejöttének körülményei legalább olyan kalandosak és érdekesek, mint maguk az újságok. Természetesen tanulmányok, bibliográfiák, repertóriumok formájában, fel-felbukkan egy-egy korszak, téma, vagy lap története, ám Magyarország sajtójáról mindezidáig nem készült teljes és részletes összefoglaló mű, de retrospektív sajtóbibliográfia sem! Ez utóbbi mielőbbi elkészítése a könyvtáros társadalom fontos feladata. A közvetlen szakmai érdekeken túl, ezzel a sajtótörténet terén is fel tudjuk mutatni nemzeti kulturális örökségünk gazdagságát és értékeit, amely semmivel sem marad el Európa más országaihoz mérten.

Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy az antikvár aukciókon olykor-olykor felbukkanó folyóirat- vagy hírlap példányok milyen hatalmas összegekért kelnek el. A gyűjtők számára közel olyan értéket képviselnek a régi folyóirat évfolyamok, mint a könyvek. A *Tudományos Gyűjtemény* 75 darabjának kikiáltási ára például nemrég 200.000 Ft volt a Honterus Antikvárium 45. aukcióján 2000 decemberében. Ugyanakkor az Arkanum 5. aukcióján 2000. december 12-én a *Nyugat* majdnem teljes sorozatát 800.000 forintért kínálták.[6]

Ezeket csak példaként említettem és csak azért, hogy egyben rávilágítsak arra, hogy a magángyűjtők figyelmét sem kerülik el a régi sajtótermékek, sőt akár divattá is válik ezek gyűjtése. Ha ez valóban bekövetkezik – vagy már be is következett – akkor ez bizony veszélyes lehet közgyűjteményeinkre nézve is. És most nem is annyira, a jogtalan eltulajdonításra gondolok, hanem arra, hogy anyagi eszközök, valamint a szakirodalmi források hiányában, hátrányos helyzetbe kerülhetünk, ha nem biztosítjuk idejében, hogy lehetőleg minden valamikor megjelent lapról tudjunk, és ha lehetséges, legalább egyetlen példány megőrződjön valamely közgyűjteményünkben. Ez pedig alátámasztja azt az igényünket, hogy számba vegyük értékeinket.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az időszaki kiadványok számbavétele a retrospektív sajtóbibliográfia. A hazai hírlapbibliográfia-készítés története – valamennyien tudjuk – *id. Szinnyei József* nevével kezdődött. Igaz ugyan, hogy próbálkozások már őt megelőzően is történtek, de ezek bizonyos kizáró szempontok figyelembe vételével, nem törekedtek a teljességre. Szinnyei József már korán felismerte, hogy a hírlapok és folyóiratok országos számbavétele milyen rendkívüli fontossággal bír. A *Vasárnapi Újság*ban, majd a *Magyar Könyvszemlé*ben megjelenő, retrospektív- és kurrens bibliográfiája ma is egyik fontos „segédkönyve" a sajtótörténeti munkának.

Példáját többen követték, mindenekelőtt *Kereszty István*, aki Szinnyeitől vette át a stafétabotot a Magyar Könyvszemlében. De azóta is sok-sok szorgos munkával elkészült némely korszakra, vagy területre a várva-várt összeállítás. Mindig akadtak Szinnyei Józsefhez hasonló „gőzhangyák" – ahogy kortárs szakmai körökben nagy elődünket nevezték. Aki valaha megpróbálkozott periodikus anyag retrospektív feltárásával, az tudja, milyen határtalan szorgalmat, kitartást és elkötelezettséget igénylő vállalkozás volt például *Busa Margité*, amikor először az 1705–1849-ig[7], majd 1850–1867-ig[8] terjedő időszak sajtóját összegezte.

Magam is kezdettől fogva részese lehetek egy ilyen munkának, amely a sajtótörténet egy fehér foltját igyekszik hosszú évek óta betölteni. A két világháború közötti időszakról ugyanis még semmiféle bibliográfia, vagy címjegyzék sem áll rendelkezésre, tekintettel a hatalmas – szinte a maihoz hasonlóan bő – sajtótermésre és az országhatárok többszöri változása okozta nehézségekre. A már majdnem kész bibliográfia szerkesztője *Ferenczy Endréné*.

Amint az *Bényei Miklós* előadásából kiderült és *Lakatos Éva* nemrég a *Magyar Média* hasábjain megjelent összeállításából[9] is kiviláglik, a magyar sajtóbibliográfiák sorában évkörökben, években is akadnak feltáratlan „fehér foltok", de a meglevők leírásai is egyenetlenek és hiányosak, sok közülük alig több mint puszta címjegyzék. A leírt kiadványok köre sem igazán teljes. Miért?

A felsorolt bibliográfiák nagy részének forrása – a még mindig legteljesebb gyűjtemény – a nemzeti könyvtár periodika állománya. De sok megyei bibliográfia is – saját helytörténeti gyűjteményén túl – az Országos Széchényi Könyvtár állományából készítette összeállítását, gondolván, hogy a kötelespéldány szolgáltatás jóvoltából ez a gyűjtemény őrzi az ország valamennyi, vagy legtöbb periodikumát. Az egybevetések azonban azt mutatják, hogy az egyes könyvtárak állománya – beleértve a nemzeti-, a nagy országos-, az egyetemi-, a megyei-, városi-, községi könyvtárakat, sőt az egyházi és egyéb gyűjteményeket is – meglehetősen hiányosak, ugyanakkor gyakran kiegészítik, kiegészíthetik egymást. Azt azonban tapasztalatból tudjuk, hogy a helytörténeti munkák során sok olyan kiadványra is fény derül, amelyet valamilyen terjesztési, anyagi, vagy egyéb okból nem szolgáltattak, nem szolgáltatnak be a nemzeti könyvtárba, de kisebb gyűjtemények megőrizték, megőrzik. Ma különösen mutatkozik némi remény erre, hiszen a kisebb közösségek jobban figyelni tudnak értékeikre, nagyobb az összetartás és a gyűjtés által az összetartozás élménye is.

A mi feladatunk, hogy ennek fontosságára – a lehető legtágabb körben és valamennyi lehető fórumon – felhívjuk a figyelmet. Ha mi nem tesszük ezt, senki sem teszi helyettünk. Mindent el kell követnünk, hogy elsősorban a nemzeti könyvtár, másodsorban a „kis nemzeti könyvtárak" – a megyei könyvtárak gyűjteménye minél teljesebbé váljon. Én biztos vagyok abban, hogy Önök mindent el is követnek, hogy a nagyobb és kisebb régiók vonatkozásában a gyűjteményük mind teljesebb legyen. Ám ezt a gyűjteményt minél tágabb körben közkinccsé, ismertté és elérhetővé is kell tenni. Erre szolgálnak a sajtóbibliográfiák, katalógusok, bibliográfiai- és lelőhely adatbázisok. Célszerű lenne az effajta mun-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kálatokat valamelyest összehangolni. Ennek igénye már többször és több helyen felvetődött.

Mint az sokunk számára ismeretes, korábban, az 1970-es évek elején komoly tervek születtek a megyei bibliográfiák és az egyes korszakos bibliográfiák fehér foltjainak eltüntetésére. Akkor *Páldy Róbert*, a *Könyvtáros* főszerkesztője vetette fel a kérdést. 1974-ben egy kétnapos konferenciát is tartottak Szegeden, az Országos Széchényi Könyvtár, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ, a Petőfi Irodalmi Múzeum és a megyei könyvtárak szakembereinek részvételével[10]. A küldöttek akkor az 1957–1974 között megjelent 9 bibliográfia elemzésével vitatták meg a helyismereti bibliográfiák egységesítésének kérdéseit, tájékoztató szerepüket, adatfelvételi módszereiket és szerkesztési, kiadási technikájukat. Az elkövetkezendőkre ajánlásokat fogalmaztak meg, ami némiképpen valóban felgyorsította a bibliográfiai munkálatokat. Akkor a helytörténeti mozgalmak és kutatások is sürgető igénnyel léptek fel ez irányban. Ma azonban már a fent említett – egyéb szempontokat is számításba kell vennünk.

Legutoljára 2000 áprilisában, az Országos Széchényi Könyvtárban szerveződött „virtuális hírlapkönyvtár" alakuló ülésén vetette fel *Kenyéri Kornélia* – a Pázmány Péter Katolikus Egyetem könyvtárosa – hogy milyen jó lenne a megyei sajtóbibliográfiákat egy közös CD-ROM-on megjelentetni[11]. A gondolat nagyon jó, problémát csupán az jelent, hogy a megyei sajtóbibliográfiák zöme elég régen készült, ezért évhatáraik és a szerkezetük is meglehetősen különböző.

A Somogy és Veszprém megyei például 1957-ben, a Komárom megyei 1962-ben, Borsod-Abaúj-Zemplén- és Vas megyei 1964-ben, a Fejér megyei 1965-ben, a Szabolcs-Szatmár megyei 1969-ben, a Heves megyei 1972-ben, a Hajdú-Bihar megyei 1973-ban, a Békés- és a Csongrád megyei 1974-ben, a Szolnok megyei 1976-ban, a Pest megyei 1977-ben (kiegészítve 1991-ben), a Zala megyei 1978-ban, a Nógrád megyei 1979-ben, a Tolna megyei 1980-ban, a Bács-Kiskun megyei 1986-ban, a Baranya megyei 1992-ben, a Győr-Moson-Sopron megyei pedig most, 2001-ben jelent meg. Jó lenne ha legalább évkörükben kiegészíthetők lennének mondjuk 2000-ig, illetve folyamatosan. Ám az adatok kiegészítése, újbóli ellenőrzése valamely egységes elvek alapján – már-már utópisztikus vágyálom. Ennek esélyeiről Önök bizonyára többet tudnak.

A módszerekről azonban lenne néhány megjegyzésem.

- Sokan félnek például az átfedésektől. Úgy gondolom, nem olyan nagy baj, ha egy-egy kiadványt több megye is magáénak vall! Ez, a határok és székhelyek változása, a közreműködők költözködése stb. miatt amúgy is elkerülhetetlen.

- Nem egységes a tipológiai hovatartozások eldöntésének szemlélete sem. Ezt alaposan megkavarta az 1970-es években bekövetkezett nemzetközi szemléletváltás és az ISDS is. Útmutatásai szerint minden periodikumnak számít, ami a periodikusság igényével jelenik meg, akármilyen hosszú legyen is, a számok megjelenése között eltelt időszak[12]. Ez további kérdéseket is felvet, amelyekben jó lenne megállapodni.

- Úgy hiszem nem kell félni attól sem, hogy a környezetünk igényeihez és saját lehetőségeinkhez mérten határozzuk meg az egyes tételek adatmezőinek számát, és a feltárt adatok körét. Történhet ez a szabványban meghatározott minimális adatokkal, de történhet úgy is, hogy például feltüntetik a lap valamennyi közreműködőjét részletesen, a szerkesztőség tagjaitól a nyomda vezetőjéig, amennyiben úgy ítélik, hogy ezzel a kutatókat szolgálják. A lap történetére vonatkozó megjegyzések meg egyenesen olvasmányosabbá tehetik a mégoly száraz bibliográfiát is!

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Mindezt csak példaként említettem, és csak a megyei bibliográfiákra igazak. Amennyiben azonban már egy közös CD-ROM-ról, vagy egy közös adatbázisról van szó, akkor azért ezekben a kérdésekben szükséges némi konszenzus megteremtése.

Kétségtelen, hogy egy retrospektív nemzeti sajtóbibliográfia létrehozása elsősorban a nemzeti könyvtár feladata! Ám tisztában kell lennünk azzal, hogy ma már szinte reménytelen – és lehetetlen – hogy valaki, vagy valamely intézmény egymagában felvállalhatná – fel tudná vállalni. Ezt csak országos szakmai összefogással lehet megvalósítani.

A nemzeti könyvtárnak – mint a legnagyobb gyűjtemény gazdájának ebben vezető szerepet kell vállalnia, elsősorban saját állományának korszerű retrospektív feltárásával. Vonatkozik ez mindenek előtt az ún. „müncheni" állományra, amely a könyvtár legrégebbi és egyben legértékesebb lapjait foglalja magába. Jelenlegi szolgálati katalógusának lapjai sajnos nem nyújtanak megfelelő támpontot a retrospektív bibliográfiai munkálatok megalapozásához. Zömében a XIX. században, kisebb mértékben a XX. század elején megjelent 90%-ában magyar, illetve magyar vonatkozású kiadványok találhatók itt. (Többek között a trianoni békeszerződés előtti Magyarország városainak hírlapjai, olyanok, mint az *Aradi Hírlap, Kolozsvári Friss Újság, Szepesi Lapok, Nagyszombati Hírlap, Szatmár, Székely Lapok* stb. De akadnak szép számmal közérdeklődésre számot tartó lapok is, mint a *Napkelet, Tarka Világ* és *Képes Regélő, Hazánk és a Külföld, Budapest* stb.)

Ugyancsak feltáratlan még – reméljük nem sokáig – a már említett, két világháború között eltelt időszak sajtójának az a része, amelyet a könyvtár korábban zárt anyagként tárolt és kezelt. Ezek korszerű feldolgozása, hozzáférhetővé tétele a kutatómunka forrásainak gazdagítása érdekében elengedhetetlen.

Az 1956-os forradalom sajtóját ugyanakkor már rekatalogizáltuk, így aztán a Győr-Moson-Sopron megyei sajtóbibliográfia lektorálásakor volt alkalmam szembesülni a nemzeti könyvtár állományi hiányaival is. Pedig az OSZK akkori dolgozói – élükön *Veredy Gyulával* – megható szakmaszeretetről és gondosságról tettek tanúságot felhívásukban, amely több korabeli lapban is megjelent. Ebben kérték az ország lakosságát, hogy gyűjtsék és küldjék be a nemzeti könyvtárba a forradalom eseményeivel kapcsolatos dokumentumaikat, hogy az események és élmények hitelesen fennmaradjanak a történetírók, valamint az egész nemzet számára[13].

Az Országos Széchényi Könyvtár Periodika feldolgozó osztályán 1976 óta folyik komoly rekatalogizálási munka, elsősorban a még élő, vagy újraindult lapok feldolgozásával, majd a mindennapi használat, a mikrofilmezés, az állományvédelem szempontjainak figyelembe vételével[14]. Az így készülő formai feltárások komoly sajtótörténeti kutatómunkát reprezentálnak, mivel az egyes címleírások, a kiadványokból és kiadványokról megállapítható lehető legtöbb adatot tartalmazzák, az időszakonként bekövetkező változásaikkal együtt. A leírások szerves részét képezi a nemzeti könyvtár tulajdonában lévő példányok állományadatainak részletezése is.

Melyek ezek a regisztrált adatok?

Bibliográfiai adatok: Főcím, ágazati cím, párhuzamos cím, alcím; közreadó (szellemi közreműködő testület), megjelenési hely(ek), indulás-megszűnés, szünetelés; főszerkesztő, felelős szerkesztő, szerkesztő bizottsági elnök, szerkesztő(k); kiadó (anyagi közreműködő testület vagy személy); nyomda, nyomda hely; méret; *összefüggések, kapcsolatok*: társlap, főlap-melléklap, előbbi cím-utóbbi cím, előzmény-folytatás; megjegyzés (a lap egészére, történetére, egyes nagyobb időszakára vonatkozóan stb.).[15]

Minthogy ezeknek az adatoknak – magától értetődően – az időszakonként bekövetkező változásait is figyelemmel kísérjük, a katalóguscédulákról vá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

laszt kapunk például az olyan kérdésekre, hogy a lapot ki, mikor szerkesztette, és hogy egy bizonyos személy mettől-meddig volt a lap szerkesztője, stb. Érdekesek például a megjelenési helyek változásai is. Fontos történelmi események húzódnak a háttérben, mint a *Magyar Közlöny* esetében, amelynek első száma, 1945. január 4-én Debrecenben jelent meg, lévén, hogy ekkor a kormány Debrecenben ülésezett.

Természetesen figyelemmel kísérjük a lapok kapcsolatait, felderítjük előzményeiket, folytatásaikat, rokonságaikat is. Jelenleg a volt zárt anyag, a megszűnt Kortörténeti Különgyűjtemény anyagának, a kivándorolt és az emigrációban élő magyarok lapjainak feldolgozását végezzük, meglehetősen nagy szakmai nehézségekkel. E szakmai nehézségeket elsősorban a szakirodalmi források hiánya, az állomány hiányos, esetenként rendkívül rossz fizikai állapota jelenti.

Az állományra, példányokra vonatkozó adatok a következők:

Év, évfolyam, kötet, szám; tartozékok (címlap, tartalomjegyzék, térkép, melléklet, tábla, különszám, stb.) Természetesen ezek hiánya is szerepel az állomány számbavételének leírásában, amennyiben feldolgozó (kutató) munkánk során ezek létéről tudomást szerzünk a lapból vagy egyéb forrásokból.

Sajnálatos, hogy a tartozékok szám szerinti nyilvántartásától az utóbbi három évben már kénytelenek voltunk elállni, tekintettel a lapok és tartozékaik mennyiségi növekedésére és a katalogizáló személyzet, így a munkaórák számának csökkenésére.

Ám a kötelespéldányok jóvoltából, a rekatalogizálás során fény derülhet a sehol máskor, sehol máshol nem regisztrált kiadás-változatokra variánsokra, utánnyomásokra stb. is. Nagyon sok lapról csak a szakértő szem és csak az utólagos összehasonlítás deríti ki, hogy más-más olvasóközönséget célozva, többféle változatban is megjelentek, mint például az *Új Idők*, a *Tolnai Világlapja* stb. Ezek az információk a kutatás számára rendkívül hasznosak és egyedülállóak.

Sajnos azonban, a nagy gonddal és aprólékos munkával már elkészült mintegy 40.000 részletes leírás egyelőre a szolgálati katalógus „adatlapjainak" titka marad, hiszen az Országos Széchényi Könyvtárban most beindított új integrált számítógépes rendszernek periodika katalogizálási modulja még ismeretlen, ezért az ilyen nagy mennyiségű adat, ilyen sok szempontú rögzítésére még nincsen mód – kérdés, hogy lesz-e a közeljövőben?

Ám – kihasználva a rendszer egyéb lehetőségeit, a fent leírt rekatalogizáló – mondhatni sajtótörténeti kutatómunka folytatásaként, – reményeink szerint – létrehozható egy központi lelőhely-katalógus, amely megalapozná egy majdani magyar, országos, retrospektív sajtóbibliográfia létrejöttét. Azonban egy ilyen nagyarányú munkát ma már csak országos összefogással, és jelentős anyagi segítséggel lehet elvégezni. Éppen ezért e projektum is csupán ennek megalapozását tekintheti céljának úgy, hogy már ebben a kezdeti szakaszában is számol a szakma összefogásával, a „hírlapkönyvtáros" kollégák közreműködésével.

Miben állna ez az összefogás?

Mint a nemzeti könyvtár periodika feldolgozói a feltárás területén akarunk alapvető, több szempontból meghatározó és nélkülözhetetlen munkát elkezdeni. Majd a szakterületünkön dolgozókkal összefogva – országos szinten – létrehozni a társadalom- és egyéb tudományok számára nélkülözhetetlen, alapvető segédeszközt és az egész társadalomnak szükséges és hasznos, a továbbiakban közösen és folyamatosan építendő retrospektív magyar periodika bibliográfiai és lelőhely adatbázist. Tervezett munkánk felbecsülhetetlen értéket jelentene a kultúra és a tudomány számos területén, és mint ilyen mindezek alapkutatásának is tekinthető.

Úgy tervezzük, hogy kihasználva a nemzeti könyvtárban működő új integrált rendszer nyújtotta lehe-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tőségeket, elsőként a nemzeti könyvtár állományát rögzítenénk adatbázisba, amelyet a Győr-Moson-Sopron megyei állománnyal egészítenénk ki, a 2000. évvel bezárólag.

Miért éppen Győr-Moson-Sopron megye?

Mert úgy tűnik, hogy a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtárnak és személy szerint *Horváth Józsefnek* sikerült előnyt kovácsolnia a hátrányból, majdnem napra késszé és így viszonylag könnyen felhasználhatóvá tennie gyűjtését.

A tapasztalatokról és az elért eredményekről összegző tanulmány készülne, amely alapul szolgál majd az elkövetkező nagyobb országos összefogásnak. Szeretnénk persze – mint már említettem –, ha valamennyi megyei könyvtár segítségünkre lenne ebben a rendkívül nagy horderejű munkában. Valamennyiük, mindannyiunk munkájára és lelkesedésére szükség van, hogy a produktum valamennyiünk hasznára válhasson. Meg kell találni a forrásokat, az anyagi és erkölcsi támogatókat – no és persze az elkötelezett bibliográfusokat. Remélem ebben nem lesz hiány. Előzetes tájékozódásaink reményt adnak arra, hogy a majdan létrehozandó lelőhely adatbázis kiegészíthető a többi megye könyvtáraiban ismert, és megtalálható folyóirat és hírlapanyag állományával.

Mi várható ettől az adatbázistól?

- összegzés,
- reprezentálás,
- egységes szerkezet,
- egységes kereső felület,
- az elektronikus lehetőségek kihasználásával tetszőleges és gyors hozzáférés.

Mindez természetesen minden ezzel együtt járó egyéb előnyt is magában foglalna, gondolok itt a kutatások megkönnyítésére, az állományvédelemre, a kapcsolatok és az egyes lehetséges címváltozatok megjelenítésére és a rekordok összekapcsolására stb.

A tervezett adatbázis természetesen csupán arra vállalkozhat, hogy egy rendszerbe foglalja azokat a rekordokat, amelyek a lapok azonosításához nélkülözhetetlen minimális adatokat tartalmaznak, valamint az egyes lelőhelyeken a meglévő állományt, évfolyamok szintjéig.

Nem helyettesítene egy országos retrospektív bibliográfiát, vagy bibliográfiai adatbázist, de a megyei bibliográfiák kiegészítését, bővítését sem válthatja ki. Ezeket – amennyiben erre az illető régióban igény és lehetőség mutatkozik – el kell végezni, akár a most megjelent bibliográfiához hasonló gazdag adattartalommal, akár a bibliográfiai szabvány[16] által meghatározott minimális adatokkal. Ennek eldöntése „régió-specifikus". Függvénye a kutatók igényeinek és a helyi lehetőségeknek.

Mi csupán azt szeretnénk, ha számba vehetővé, és mindenki számára hozzáférhetővé válna az a hatalmas kulturális örökség, amit a 300 éves magyar sajtó jelent.

Elsőként tehát az Országos Széchényi Könyvtár Periodika feldolgozó osztály, katalogizáló csoport-, és a Nemzeti Periodika Adatbázis munkatársai, valamint más felkért szakemberek által alakított munkacsoport vállalná a nemzeti könyvtár legrégebbi anyagának rekatalogizálását, majd az így készülő, és a korábbi rekatalogizálások eredményeként létrejött adatlapok tartalmának adatbázisban való rögzítését, gondozását. A lelőhely adatbázis építéséhez a könyvtár új integrált rendszerét, a most indult AMICUS programot kívánjuk felhasználni. Ennek központi katalógus nézete módot ad arra, hogy a jelenlegi Nemzeti Periodika Adatbázis mintájára megjelenítsük, az integráció pedig arra, hogy napra készen közzé tegyük munkánk produktumait.

A bibliográfiai leírások mindig, a mindenkori első számról készülnének, tehát annak a könyvtárnak az állományáról, ahol az egyáltalán-, vagy a legkorábbi példány fellelhető, az ott munkálkodó bibliográfus kolléga leírásának felhasználásával. Ehhez szükségünk lesz az Önök állandó és szíves közre-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

működésére, mind a tervezés, szervezés, mind a tényleges címleírási munkában.

Merész ez a terv? Igen! Ám munkatársaimmal – és reményeim szerint most már Önökkel is – úgy érezzük, hogy valamikor, valakiknek el kell kezdenie! A 300 év, amelyet a magyar sajtó megtett idáig már önmagában indok erre! Meglehet, hogy jó időben szólunk erről, hiszen talán akadnak pályázatok, célösszegek az évfordulóra való tekintettel is, de a bevezetőben említett Európai Uniós csatlakozásunkkal kapcsolatban is. Csakhogy a társadalom figyelme szétszórt és túlterhelt, nem terjedhet ki mindenre, ezért a mi feladatunk, hogy felhívjuk a figyelmet szakmánk problémáira, hiányosságaira. Éppen ezért, az Országos Széchényi Könyvtár Periodika feldolgozó osztályának katalogizáló munkacsoportja pályázatot nyújtott be az Oktatási Minisztérium Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Programjához kapcsolódóan, a rekatalogizálási munkálatok felgyorsítására és a fent vázolt országos lelőhely adatbázis építésének megkezdésére. Kedvezőtlen döntés, vagy a későbbiekben, a további kísérletek során lehetséges kudarcok esetén is, úgy gondoljuk, nem haszontalan a figyelem állandó ébrentartása, annál is inkább, mert közben az élet nem áll meg, a munkák folynak, csak megfelelő feltételek hiányában reménytelenül lassan.

Jegyzetek

1. Markó Péter: „... Egyre-egyre drágább lesz a múlt." In: A Vas Megyei Könyvtárak Értesítője 2000. 30.évf. 1.[sz.] 40.p.
2. Skaliczki Judit: A hazai könyvtárügy stratégiai fejlesztési tervének telematikai koncepciója. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 1999. 46.évf. 1. [sz.] 3-6.p.
3. Benda Kálmán: Bevezető. In: Mercurius Veridicus 1705-1710. Az első hazai hírlap hasonmás kiadása Kenéz Jenő fordításával, – bevezetőjével. [Bp.], Magyar Helikon, 1979. 141 p. (Bibliotheca Historica)
4. Somkuti Gabriella: Volt egyszer egy hírlaptár... In: OSZK Híradó 1998. 41. évf. 3-4.sz. 39.p.
5. A magyar sajtó története. 1. köt. 1705-1848. Szerk. Kókay György. Budapest, 1979. Akadémiai K.;
   A magyar sajtó története. 2/1-2. Köt. 1848-1892. Szerk. Kosáry Domokos, Németh G. Béla. Budapest, 1985. Akadémiai K.
6. Batári Gyula: Folyóiratok, hírlapok gyűjtése. In: Antikvárium. 2000. dec. 1.évf. 1.sz. 6.p.
7. Magyar sajtóbibliográfia 1705-1849. Összeáll. V. Busa Margit. Bp., OSZK, 1986. 1-2.köt.
8. Magyar sajtóbibliográfia 1850-1867. A Magyarországon magyar és idegen nyelven megjelent, valamint a külföldi hungarika hírlapok és folyóiratok bibliográfiája. Összeáll. Busa Margit. Bp., OSZK, 1996. 474 p.
9. Lakatos Éva: Sajtóbibliográfiák szemléje. In: Magyar Média. 2000. ősz 1.évf. 3.sz. 88-96.p.;
10. [Páldy Róbert]: Tanácskozás a megyei sajtóbibliográfiákról. In: Könyvtáros. 1974. máj. 24.évf. 5.sz. 283-284.p.
11. K[ocsy] A[nikó]: „Hírlapőrök a sajtókutatás szolgálatában. In: OSZK Híradó. 2000. 43.évf. 3.sz. 33.p.
12. ISDS útmutató. Párizs, UNESCO, 1973. máj. 9. Az eredeti SC/WS/538. sz. angol nyelvű dokumentum fordítása. Készült az OSZK Külföldi Folyóiratok Központi Katalógusában, 1974. 9. p.
13. Verny [Veredy] Gyula: A forradalom dokumentációja készül a Széchényi Könyvtárban. In: Magyar Függetlenség. 1956. nov.3. 1.évf. 6.sz. 2.p.
14. Darabos Pálné: A periodikumok rekatalogizálása. In: OSZK Híradó. 1992. 35.évf. 7/8.sz. 5-7.p.
15. Kocsy Anikó: Periodika-feldolgozás a magyar nemzeti könyvtárban. Bp., OSZK, 1999. 76. p. (Az Országos Széchényi Könyvtár füzetei 13.)
16. MSZ 3424/2-82 Bibliográfiai leírás. Időszaki kiadványok. Magyar Népköztársasági Országos Szabvány. A jóváhagyás időpontja: 1982. jún.18. A hatálybalépés időpontja: 1983. jan.1. 83.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Felséges Tsászárné és Apostoli Király Aszszonyunknak különös engedelemével.

A Magyar Hírmondó.

1780. esztendőbenn.

Bóldog Aszszony Havának első napjánn, Szombatonn költ.

ELSŐ LEVELE.

Szokások a hírtróknak, hogy új esztendőkor holmi köszöntésekkel kezdjék-el leveleket. Ezt a szokást a Magyar hírmondó talám nem fogja mindenkor követni: mivel a felettébb való hálákodást nem kedvelli a mostani világ. — De tsak ugyan most leg-először, úgy tetszik, az illendőség-is meg-kívánja, hogy érdemlett tisztelet-tétellel köszönjön-bé Felséges, Méltóságos, Tiszteletes, Tekéntetes, Nemzetes, Vitéz és Érdemes Jóakaróinál.

Bétsbe emelkedvén, leg-először uralja KIRÁLYJÁT:
Térd s fő hajtva egész szivvel halálja kegyelmét;
Mert, ha mi haszonot hajt, tsak néki köszönheti létét.
Országlásának már hatsz esztendeje kétszer
Mult: de ezerszer ezernyi ezer jó-téte te hozzád,
Édes Hazám! ki ne kivánná, hogy még leg-alább-is
Negyvenszer légyen, míg él, újulta időnek!
JOSEFET a TSÁSZÁRT s hadait fenn tartsa szerentse!
Menj Olasz országban tova, s tégy idvezletet ott-is:
Áldja Florentza, hazánk második rendbéli Reményit

A THE-

A Magyar Hírmondó első számának címoldala

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Magyar Hírmondó

Az első magyar nyelvű újság rövid története és repertóriumának webes alkalmazása

Süld Erzsébet
suld@ogyk.hu

Elhangzott a VIII. Nemzetközi Könyvfesztiválon, a Könyvtáros Klub és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Társadalomtudományi szekciójának rendezvényén 2001. április 27-én.

Az elektronikus dokumentumok között már vannak olyan szép kivitelű munkák, amelyek tartalmukban és formájukban is felveszik a versenyt a papíralapú kiadványokkal. Digitalizálnak korábban már nyomtatásban megjelent műveket és készülnek olyan munkák is, amelyeket csak elektronikus formában rögzítettek. A nyomtatott művekről készült változatok – a szerzői jogi problémák miatt – nagyrészt a klasszikus irodalom köréből származnak, főként antik művek, történelmi alapdokumentumok, vallásos tárgyú kiadványok. Ilyen jellegű dokumentumok elektronikus verziójából áll például a világ egyik legjelentősebb szöveggyűjteménye, az *Oxford Text Archivum* (http://ota.ahds.ac.uk), amely 25 nyelven több mint 2500 dokumentumot tartalmaz. De hazai példát is lehet említeni, hiszen a Magyar Elektronikus Könyvtár (MEK) is sokféle dokumentumtípust tartalmazó, rendszeresen gyarapodó, jelentős gyűjtemény. A Neumann János Multimédia Központ és Digitális Könyvtár ugyancsak az elektronikus kiadványok hálózati szolgáltatásának kialakítására törekszik.

A régi, muzeális értékű kiadványokról a legkülönfélébb technikai eszközökkel, szkennerekkel, digitális fényképezőkkel digitális reprint készíthető. Ezzel lehetőség nyílt arra, hogy a dokumentumokat egy másik, korszerű információhordozón kényelmesen és egyszerűbb módon szolgáltathassák a könyvtárak.

A Magyar Hírmondó digitalizálása és tartalmi feltárása is ezt a célt is szolgálja.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Néhány alapgondolat kialakult a munka során, ezek közül a fontosabbak:

- A dokumentum tartalmának és formájának megőrzése
- Egyszerű keresés a dokumentumokban
- A csatolt szövegek közérthetősége
- Esztétikus megjelenítés

A bemutatásra kerülő CD tartalma három részből áll. Az első rész a történeti anyag, a második rész a lap cikkeinek szkennelt változata, a harmadik rész a repertórium, a név-, tárgy- és kiadványmutató webes feldolgozása. Az 1780. év anyaga feltárt, ebből készült a CD.*

A történeti anyag a magyarországi hírlapirodalom kialakulásának rövid összefoglalásával, az első magyar nyelvű újság, az 1780-ban indult Magyar Hírmondó bemutatásával és a szerkesztési elvek elemzésével foglalkozik. Részletesen ismerteti az első szerkesztő, *Rát Mátyás* életrajzát, az újság programját, a hírek tartalmát, a lap nyelvezetét és a mutató táblát.

A pozsonyi *Magyar Hírmondó* az első magyar nyelvű újság, sajtó- és művelődéstörténeti kuriózum. Fennmaradt példányait a tudományos gyűjtemények, a nagy könyvtárak muzeális értékű dokumentumaik között őrzik. Az idő múlásával egyre körülményesebb ezekhez a kiadványokhoz hozzáférni. Kulturális örökségünk féltve őrzött darabja a Magyar Hírmondó, hiszen a 18. század végén jelentős segítője, fóruma is volt a nemzeti tudományosság és művelődés kibontakoztatásának. Ha a lap több mint kétszázhúsz évvel ezelőtt, a felvilágosodás szellemében írt cikkeit olvassuk, megismerhetjük általuk hazánk akkori állapotát és jobban megérthetjük a hazai fejlődés elmaradottságának okait is. Az írások ma is jól olvashatók, tanulságosak, sajátos 18. századi hangulatot sugároznak. A repertórium összeállítójaként remélem, hogy az újság a digitális technika segítségével kereshetővé és ezáltal ismertebbé is válik.

Történeti áttekintés

Az időszaki sajtó kialakulása

Az időszaki sajtó története szoros kapcsolatban áll a polgárság kialakulásával, annak politikai és kulturális mozgalmainak fejlődésével. Az első hírlapok Nyugat-Európában azokban a városokban indulhattak el, amelyeknek polgársága a legfejlettebb volt. A nyomtatás feltalálása után az ismeretek egyre szélesebb körben terjedhettek, a gazdaságilag gyorsan fejlődő polgárság korán felismerte az aktuális gazdasági, politikai és egyéb hírek jelentőségét. A hírek megismerésével a gazdasági és társadalmi folyamatok áttekinthetőbbé váltak és a szellemi mozgalmak is szélesebb körben terjedhettek. Németországban 1609-ben, Augsburg és Strassburg városokban megindultak az első referáló stílusú hírlapok. Ezekben főként kül- és belföldi híreket közöltek, véleménynyilvánítás, kommentárok nélkül.

Az új publikációs eszköz jellemzői

Már az első hírlapok megjelenésekor látszik, hogy az új publikációs eszköz sajátos megjelenésével különbözik a korábban használt eszközöktől. Az időszaki sajtó legjellemzőbb tulajdonságai – az aktualitás, a periodicitás, a publicitás – kialakulása szorosan összefügg a hírszolgálat korabeli technikai fejlettségével. Kezdetben a postajáratok gyakoriságán múlott, hogy az olvasók milyen időközönként értesülhettek a frissen megtörtént eseményekről. Az úthálózat, a postai szállítás fejlődésével lehetővé vált, hogy a megjelent kiadványok hetente többször is eljussanak a hírek iránt érdeklődőkhöz.

* Megtekinthető a Magyar Elektronikus Könyvtár valamint az ELTE TFK Könyvtár-Informatikai Tanszék honlapján.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Hírlap-indulások Közép-Európában

Közép-Európában a nyugat-európai fejlődéshez képest jelentős késéssel, közel egy évszázados lemaradással indult meg az időszaki sajtó. A Habsburg-uralkodók arra törekedtek, hogy egy, központilag ellenőrizhető lap híranyagai révén irányíthassák a hírlapírást. 1703-ban, Bécsben megindult a „Wienerisches Diarium", a birodalom hivatalos referáló lapja. A tartományokban megjelenő újságok elég hosszú ideig csak ebből a híranyagból közölhettek.

A magyarországi hírlapirodalom kialakulása

A magyarországi hírlapirodalom kialakulását is meghatározta a Habsburg-birodalom központosító, irányított, cenzúrázó sajtópolitikája. Az időbeli lemaradás is közel száz éves az első európai hírlapindulásokhoz képest. Ennek oka, hogy a török megszállás és az azt követő Habsburg-politika következtében, az elmaradt gazdasági viszonyok között nem alakulhatott ki a magyar polgárság, az a réteg, amely az időszaki sajtó létrejöttének elősegítője. Az ország kisszámú polgársága idegen ajkú, elsősorban német. Rövidebb-hosszabb ideig megjelenő lapjaikat is a nyelvi közegnek megfelelően német vagy latin nyelven nyomtatták.

Mercurius Hungaricus

Az első magyarországi hírlapunk, II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának hivatalos lapja, a *„Mercurius Hungaricus"*. II. Rákóczi Ferenc felismerte a tájékoztatás és a közvélemény befolyásolásának jelentőségét. 1705-ben latin nyelvű újságot hozott létre a külföld hiteles tájékoztatása céljából. Híranyagát a szabadságharc hadi eseményeinek leírásai jelentették. A bécsi hivatalos újság, a „Wienerisches Diarium" Rákóczi hadjáratairól valótlan, hazug híreket közölt, a rágalmak ellensúlyozására jelentette meg a lapot a fejedelem.

Az újság ötlete gróf Esterházy Antal tábornoktól származott, aki elsősorban a magyar olvasókat akarta tájékoztatni a szabadságharc eseményeiről. II. Rákóczi Ferenchez írt leveléhez (1705. április 14.) mellékelt is a „Mercurius"-ból egy általa szerkesztett és kinyomtatott példányt. Elképzelése szerint az újság folyamatos kiadása esetén újságírót alkalmazna a szerkesztéshez, az irányítás feladataira pedig saját személyét ajánlotta. A célokat tekintve Esterházy feltehetően magyarul írta az első bemutató számot, ez a kiadvány azonban még ismeretlen. Rákóczi újságkiadással kapcsolatos szándékai jelentősen eltértek az Esterházy által felvázolt tervtől. A lapot a fejedelmi kancellária kiadásában és személyi titkára, *Ráday Pál* irányításával a külpolitikai célok szolgálatára, latin nyelven kívánta kiadni. A Ráday által szerkesztett első számot (öt nyomtatott lap) Lőcsén a Brewer-nyomdában (1705. június 5-én) nyomtatták ki és azonnal szét is küldték a példányait külföldi országokba, többek között Németországba, Franciaországba, Svédországba, uralkodóknak, diplomatáknak, politikusoknak.

Az 1705. augusztus 23-tól kiadott számok már *„Mercurius Veridicus"* megváltozott címmel jelentek meg. Ezzel is próbálta hangsúlyozni a szerkesztő a lap legfőbb célját, a szabadságharc eseményeiről való hiteles tájékoztatást. Az 1705-1710 közötti időszakban kiadott hírlap rendszertelenül jelent meg. Hat száma ismert, jelenleg 13 nyomtatott és kéziratos példány került elő. Bár nem volt folyamatosan megjelenő kiadvány, de a lap célja a rendszeres tájékoztatás volt. Létrejöttének szándéka szerint is az első magyar újságnak tekintjük.

Nova Posoniensia

1721-ben *Bél Mátyás* alapított Pozsonyban latin nyelvű lapot *„Nova Posoniensia"* címmel, amely az oktatás és a nevelés segítése céljából jött létre. Olvasói főként diákok voltak. A lapot nyelvezete és magas ára miatt azonban csak nagyon szűk réteg olvashatta. A pozsonyi evangélikus líceum működé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sét és az ifjúság számára szerkesztett felvilágosult szellemű lapot a katolikus restauráció képviselői gyanakvással kezelték. A lap, amely a hazai felvilágosodás első nemzedékének orgánuma volt, 1722 őszén megszűnt. Bél Mátyásnak a megkezdett munkát abba kellett hagyni.

A rövid ideig tartó munkálkodás mégis eredményes volt, mert alapítója lett annak a pozsonyi publicisztikai hagyománynak, amely a 18. század végén kibontakozott.

Pressburger Zeitung

A hazai 18. századi német nyelvű pozsonyi lapok közül a legjelentősebb a „Pressburger Zeitung" volt. Folyamatosan, példátlanul hosszú ideig jelent meg, 1764-ben indult és csak 1929-ben szűnt meg. Alapítója *Windisch Károly Gottlieb*, a német nyelvű kultúrmozgalom vezéralakja, aki szintén ahhoz a pozsonyi evangélikus körhöz tartozott, mint újságíró előde Bél Mátyás is.

Hazai időszaki sajtónk idegen nyelven indult meg, felvilágosult szellemben megírt híranyagokkal, a lapok szerkesztői segítették a nemzeti megújulás ügyét is.

A magyar nyelvű sajtó kezdete

A hazai sajtóindulások sajátos magyarországi jegyeket is mutatnak. A közös latin nyelvűségből kiszakadva, csak a 18. század utolsó évtizedében, a nyelvi differenciálódás kialakulásával születhettek meg a nemzeti nyelvű hírlapok.

A magyar nyelvű sajtó megindulását elősegítette az a felvilágosult nemzeti megújulási mozgalom, amely nyelvünk művelését, irodalmunk és kulturális életünk fejlesztését jelölte meg céljául. Ennek a mozgalomnak a képviselői a hazai polgárság hiánya miatt azok a köznemesi és értelmiségi rétegek, akik felismerték a társadalmi viszonyok javításának, a gazdaság, a tudományok és a nemzeti kultúra fejlesztésének szükségességét.

Magyar Hírmondó

Első magyar nyelvű hírlapunk, a Magyar Hírmondó 1780. január 1-én Pozsonyban indult. A város felvilágosult szellemű lutheránus köre, már a korábbi időkben is lelkes híve a hírlapkiadás ügyének. A magyar nyelvű újságírás jelentőségét elsőként Rát Mátyás ismerte fel, az ő szerkesztésében, fáradhatatlan munkájának köszönhetően jelent meg a lap.

Rát Mátyás (1749-1810) életrajza

Rát Mátyás 1749-ben született Győrben, német származású, evangélikus iparos-kereskedő családból. Középiskoláit Modorban, Pozsonyban és Sopronban végezte. A pozsonyi líceumban újságírással kapcsolatos ismereteit tanárától, a történetíró *Benczur Józseftől* tanulta, aki tanítványait a magyar nyelv és irodalom szeretetére, valamint a század korszerű műveltségének megismerésére nevelte.

Rát a pozsonyi líceum könyvtárában megismerhette és olvashatta is a század nevezetes könyv- és folyóirat irodalmát. Tanulmányai befejeztével azzal a céllal járta az országot, hogy tájékozódjon a magyar nép életviszonyairól és a nyelvéről. Körútjáról az akkori szokások szerint albumot készített, pártfogóiról és tapasztalatairól szóló írásait a Nemzeti Múzeum őrzi.

1773-tól tanulmányai kiegészítése céljából közel öt évet Németországban, Göttingában töltött, ahol a teológiát és a régi klasszikus irodalmat tanulmányozta. Tanítványa lett *August Schlözer*nek, a német felvilágosodás kiemelkedő képviselőjének, akinek az előadásain az államtudományokban használt leíró statisztikai irányokról, módszerekről hallhatott. Schlözer újság-kollégiumokat is szervezett, a hírlapokban való tájékozódás fontosságát Rát itt tanulhatta meg.

Pozsony – lapalapítás

Rát Mátyás 1779-ben tért vissza Pozsonyba és rövid ideig nevelőként tevékenykedett. Itt került kapcsolatba *Patzkó Ferenc Ágoston* olmützi származá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sú nyomdásszal, aki a második pozsonyi nyomda tulajdonosa volt. Megegyeztek egy magyar nyelvű hírlap kiadásának tervében. Patzkó engedélyt kért a Helytartótanácstól a lap megjelentetésére és arra is, hogy tíz évig erre Magyarországon kizárólagos jogot kapjon.

A pozsonyi magisztrátus tagjai – akik között volt *Benczur József* és *Windisch Károly Gottlieb* is – támogatták kérelmét. *Landerer János Mihály* – a *Pressburger Zeitung* kiadója, az első pozsonyi nyomda tulajdonosa – is beleegyezését adta az újabb lapvállalkozáshoz.

A Helytartótanács engedélyének megszerzése több akadályba ütközött. A magyar nyelven írt újság engedélyeztetése végül is csak Rát Mátyás a bécsi udvarnál tett személyes „utánjárásainak és könyörgéseinek" köszönhetően sikerült. Mária Terézia végül is megengedte az újság megjelentetését, de azzal a szigorú kikötéssel, hogy a lapot a Helytartótanáccsal cenzúráztatni kell.

Tájékozódás az olvasói igényekről

Rát Mátyás a lap megjelentetése előtt prenumerációt, *„Előre való tudakozást"* szerkesztett, hogy a hazai igényeket felmérje és felhívja a figyelmet a tájékozódás fontosságára, a külföldi hírek és a hazai eseményekről szóló híradások megismerésére.

Megírja, hogy Európában már minden országos nemzet saját nyelvén kiadott hírlelő levelekben rendszeresen értesül a külföldön és a hazájában történt jelentősebb eseményekről, a tudósok munkáiról, az irodalmi művekről. A magyar nemzetnek viszont , újság hiányában ehhez nincs lehetősége.

„Nincsen már Európában egy országos nemzet is, aki a maga hazájában történő változások, a világnak viszontagságai, az elmés embereknek hasznos vagy furcsa találmányaik, a tudósoknak munkáik s több afféle emlékezetes dolgok felől szóló híreket naponként, hetenként vagy hónaponként, az ő saját nyelvén nyomtatott írásokban, tanúság és mulatság kedvéért ne olvasná. Sőt nemcsak Európának, hanem még Amerikának is minden nevezetes városaiban íratatnak efféle hírlelő levelek. Csak az egy magyar nemzet volt még eddig, sok egyéb fogyatkozásai mellett, ezen igen hasznos szerzemények híjával."

A Magyar Hírmondó megjelenése

A programnyilatkozatok és az előfizetési felhívások után, 1780. január 1-én megjelent a Magyar Hírmondó első száma, a címlap metszett díszítésének felirata szerint „per regna, per urbes", országokon, városokon keresztül.

A lap külleme is a kiadó nyomdász és a szerkesztő igényességét mutatja. A címlap metszete a Földgolyón repülő Merkurt ábrázolja, középen szalag a felirattal, alatta Magyarország címere, jobbra és balra könyv, levél- és iratcsomók. A díszítést nyomtatott szöveg övezi, amely az engedélyező Mária Terézia személyét, a hírlap címét és a kiadás idejét tartalmazza.

Rát Mátyás szerkesztői tevékenysége

Magyar Hírmondó (1780-1782)

Rát Mátyás az újság első három évfolyamát (1780-1782) szerkesztette, cikkeit szinte teljes egészében ő maga írta. A nyomdai korrekciós munkák, a terjesztés, a propaganda, az olvasókkal való kapcsolattartás is az ő feladata volt.

Újsága hetenként kétszer, szerdán és szombaton, a postajárat menetrendje szerint jelent meg. A Magyar Hírmondó külsejében és tartalmában egyaránt a kor viszonyaihoz képest magas színvonalú kiadvány. Formai jegyei szerint is újszerű, egyhasábos, nyolcadrét méretű, számonként fél ívnyi terjedelmű.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A lap előfizetői

„Előfizetőinek száma meghaladja a 300-at. Ezek közül 123 földbirtokos nemes, 45 római katolikus pap, 18 ügyvéd, 18 gazdatiszt, 12 katonatiszt."

A 18. századi magyar olvasók körében a vallási tárgyú kiadványok, a népkönyvek, a kalendáriumok a keresett olvasmányok. Az utóbbiak ötvenezer példány felett is megjelentek. A felvilágosult irodalom iránt csekély volt az érdeklődés, de a népszerű költő, *Gyöngyössi János* (1741-1818) műveinek kiadására is csak száz körüli jelentkező akadt. Ha a körülményeket figyelembe vesszük, a Magyar Hírmondó iránti érdeklődés, az első magyar nyelvű újság fogadtatása sikeresnek mondható. A későbbi években az előfizetők száma emelkedett, 400-600 körül mozgott.

A Magyar Hírmondó rendszeres olvasói voltak többek között gróf *Festetics György* (a keszthelyi Georgikon és Helikon megalapítója), gróf *Ráday Gedeon* (író, irodalompártoló földbirtokos), *Teleki Sámuel* (erdélyi kancellár, a teleki Téka létesítője), báró *Orczy Lőrinc* (költő), *Benkő József* (erdélyi lelkész, történetíró, botanikus, az újság rendszeres levelezője és az éves mutatók összeállítója), *Tessedik Sámuel* (szarvasi evangélikus lelkész, a Gazdasági Iskola megalapítója), *Horányi Elek* (az írói életrajz-lexikon összeállítója), *Sándor István* (író, bibliográfus).

A legtöbb példány Pozsonyban fogyott el, de Bécsbe, Pestre, Komáromba, Győrbe, Sopronba, Pápára, Pécsre, Egerbe, Debrecenbe, Nagyszebenbe, Nagyváradra, Marosvásárhelyre, Kolozsvárra is járt. Az ország jelentősebb pontjaira eljutott és a magyar társadalom akkori elszigeteltsége, a közélet, a kultúra iránti közöny ellen próbált hatni. Magyarországon kívül Franciaországban és Spanyolországban is olvasták több példányát.

Rát újságírói programja

Rát Mátyás újságírói programját is többször kifejtette a lapban, biztosította olvasóit arról, hogy nem idegen újságok cikkeinek fordítását fogják olvasni. Amikor megvádolják, hevesen tiltakozik *„Ilyen csekély szándéka soha nem volt annak, a ki ezen írást magára vállalta: a maga jelenti, hogy szégyenlené, a félével az időt tölteni, és Hazája fiainak jobb munkával nem kedveskedhetni."* A külföldi híreket feldolgozta, rövid földrajzi és történelmi magyarázatokkal kísérte. A referáló lapok mintáját, szerkesztési elveit elvetette. A hiteles tényeket széles körű ismeretekkel kiegészítve közölte, összegyűjtött híranyagait értelmezte és értékelte, tájékozódni tanított.

A hírek típusai

A korabeli újságokban a hírek még nem rovatszerűen szerkesztődtek, a közleményeket kiemelt címek alatt közölték, így a Magyar Hírmondóban is. Például *„Külföldi hadi történetek"*, *„Külföldi elegyes hírek"*, *„Magyar hazánkbéli dolgok"*, *„Felettébb szomorú izenetek"*, *„Hiteles hírek"*, *„Hihetetlen dolgok"*, *„Bizonytalan dolgok"*, *„Tudományos dolgok"* stb. A hírek között nem volt sorrendiség megállapítva, az eseményeknek megfelelően változtak.

A gazdasági hírekben felhívta a figyelmet az országban tapasztalható elmaradt viszonyokra, a korszerűtlen gazdálkodási formákra. Kereskedelmi tanácsokat adott, mit érdemes jelenleg termeszteni, mely országokkal lehet eredményesebben kereskedni. Rámutatott a politika és a gazdaság kölcsönhatására, az összefüggéseket elemezte. Rát a lapban levelezői bevonásával vitákat rendezett többek között az istállózási szokásokról, a juhtartásról, írt a járványok okairól, a betegségekről és azok megelőzéséről. Hangsúlyozta a tudományok eredményeinek felhasználását a mindennapi élet számára is, – a kor viszonyaihoz képest – egészséges és kultúrált környezet kialakítását szorgalmazta. A tudás meg-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szerzésére, a rendetlenség felszámolására, a céltudatos és szorgalmas tevékenységre, a racionális életvezetés elsajátítására nevelte olvasóit.

A külföldi közvélemény tájékoztatása

Rátnak arra is volt igénye, hogy a külföldet is tudósítsa a magyarországi eseményekről, a magyarok hétköznapjairól, a tudományos és a kulturális élet alakulásáról. Ehhez viszont össze kellett gyűjteni és a lapban közölni az itthoni információkat. Az újságnak a hazai történések egyik fontos forrásaként is kellett szolgálnia. A külföldi közvélemény alig tud valamit az országról, a megjelent híradások többsége is torz és elmarasztaló képet festenek annak állapotáról. Ekkor még nincs intézménye, tudós társasága a nemzetnek, mely számon tarthatná az eddig elért eredményeket és ösztönzően hatna a tudományok, a kultúra fejlődésére. Ezt a tevékenységet is próbálta segíteni a Magyar Hírmondó, a megjelent művekről recenziókat közölt és figyelt az írók készülő munkáira is.

Külföldi hírek

Rát a külföldi híreket az olvasók igényei szerint válogatta össze, főként német, amerikai, angliai és franciaországi eseményekről tudósított. Az amerikai függetlenségi háború eseményeit részletesen ismertette. A résztvevő felek szemszögéből is megvilágította a történéseket, az ok-okozati összefüggések leírásával is gazdagabbá tette a híranyagokat. Az írországi hírekről is gondosan beszámolt, rokonszenvvel tekintett a politikában és a kereskedésben elért eredményeikre. Valószínű, hogy Rát gondolt az ír és a magyar nép helyzetének hasonlóságaira is. A külkereskedelemmel, a gazdasággal, az új gazdaságszervező módszerekkel foglalkozó írásokkal igyekezett a nemességben a kereskedés iránti érdeklődést felébreszteni. A kereskedelemmel kapcsolatos nézetéről tömören így fogalmazott: *„Legjobb a kereskedést mindenképpen szabadjában hagyni."*
A felfedezéseket, az ötödik világrész híreit is megírta, Cook kapitány utazását figyelemmel kísérte. Megpróbálta ezzel is gazdagítani a földrajzi ismeretek körét. Olvasóival rendszeres és szervezett kapcsolatot tartott, széles körű levelezőgárdát mozgatott és arra kérte őket, hogy tudósítsanak véleményeikről és lakóhelyük eseményeiről.

Hazai hírek

A hazai folyóirat-irodalom még nem alakulhatott ki, Rát ezért is tartotta nagyon fontosnak, hogy lapjában minden jelentős hazai eseményről színesen számot adjon.
„Nem volt szándékom, hogy egyedül az országlásokban előforduló változásokat megírnám. Mindenek felett szükséges a tudományoknak folyamatát és gyarapodását hirdetni. A magyarnak nincsenek hónapos írásaik, mint más nemzeteknek, tehát e hiányt kell pótolni." – így írt Rát Mátyás egyik bíráló olvasójának.
A hazai dolgokra, az ország minden részéből jött tudósításokra nagy gondot fordított, a leveleket kivonatolta vagy saját átírásában közölte. A városi és megyei tisztválasztásokról is hírt ad, a tisztségviselők érdemeit kiemeli. A budai egyetemnek felavatási ünnepélye kapcsán (1780. június 25.) részletesen megírja a magyar egyetem történetét, közreadja az ünnepi beszédek szövegét és a verseket is.
Kereskedelem, ipar, természeti kincsek, földművelés, állattenyésztés, az ország gazdasági állapota – ezek a főbb témakörei ennek a hírcsoportnak. Tudósít a kassai porcelángyártásról, a nagybányai kőszénről, a gabonaárak alakulásáról, a szőlőművelésről, a juhtartásról, a természeti katasztrófákról és minden olyan jelenségről, amelyek a lakosság életviszonyait befolyásolják. A tudományok művelésére, az irodalom, a könyvkiadás, a közművelődés fontosságára is nagy hangsúlyt helyez a lapban. Rát értekezést közölt Benkő Józseftől Erdély füvé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szetéről, a megjelent irodalmi művekről könyvkritikákat írt, az oktatás helyzetével is többször foglalkozott.

A Magyar Hírmondó nyelvezete

Rát Mátyás egységes nyelvezetet sem használhatott még lapjában, az összes tájnyelvnek fórumot adott. Remélte, hogy az alföldi-, dunántúli és erdélyi nyelvjárások egyesítéséből kifejleszthető az egységes magyar irodalmi nyelv, amely alkalmas lesz mind a híranyagok, mind az irodalom és a tudományos írásművek megírására. Nyelvújítóként is jelentős a szerepe, hiszen sok olyan dologról kellett írnia, amire a magyar nyelvben még nem volt szókincs. Nem volt más választása, mint a szóalkotás. Főként fogalmakat magyarosított, igen jó érzékkel végezte ezt a tevékenységét is. Felsorolásképp csak néhány szó azok közül, amelyeket alkotott – például – újságíró, közgyűlés, népesség, bányászat, pártatlan. Az idegen szavakat módszeresen irtotta, még a helységneveket, a személyneveket is átírta kiejtésük szerinti magyaros alakra és csak ezután közölte zárójelben az idegen formát. A repertórium készítésekor adott is nekem ezzel bőségesen munkát.

„Ami a magyarságot illeti, amellyel a Magyar Hírmondó élni fog, az az alföldi Tisza melléki, de a Duna mellyékivel és az erdélyivel elegyedett lészen. Ezt tartja az író leghelyesbbnek. Magamagán mindegyik igen szűk, és azoknak a sokféle dolgoknak megírattatására, melyek itt előfordulnak, nem elégséges."

A Magyar Hírmondó és a politika

Rát Mátyás lapjában – a kiadott programnak megfelelően – a legfontosabb feladatának a bel- és külföldi eseményekről való hiteles tájékoztatást és a nemzeti művelődés fejlesztésének segítését tekintette.

A kommentálást, a vélemények kinyilvánítását különösen fontosnak tartotta. Emiatt gyakran összeütközött a cenzúrával. Ezen törekvését újságírói fogások segítségével próbálta megvalósítani. Először könyvbírálatokat közölt, majd tudományos közleményekről, kulturális, gazdasági és politikai jelenségekről nyilvánított véleményt.

A Magyar Hírmondó politikai lap volt, de mivel az első és egyetlen magyar nyelvű időszaki kiadvány volt ebben az időben, a társadalom minden jelentős eseményére és értékére figyelt. Így a politikai híranyagok mellett felhívta a figyelmet a tudományos disszertációkra, az irodalmi művekre (főként a versekre és a fordításokra). A nyelvi megújulási törekvésekről, a nemzeti színjátszás ügyéről is részletesen beszámolt.

Rát Mátyás törekedett ennek a szinte minden fontos társadalmi jelenséget átfogó program megvalósítására – ezzel szolgálta lapjában a nemzeti megújulás ügyét, segítve érdeklődő olvasóinak tájékozódását és művelődését.

Rát Mátyás további munkássága

Rát Mátyás közel három esztendős szerkesztői tevékenysége után felhagyott az újságírással. A Türelmi rendelet után az 1783-ban ismét működő győri evangélikus gyülekezet hívta meg lelkipásztorának. A gyülekezetben végzett munkája során is újító feladatra vállalkozott, 1785. november 25-én Rát Mátyás tartotta az első magyar nyelvű istentiszteletet.

A győri három és fél éves lelkészi szolgálat után gyülekezetének vezetőségével támadt vitája miatt lemondott tisztségéről. A pesti evangélikusok is szerették volna lelkészüknek, de egy elmarasztaló vélemény miatt elmaradt a meghívása. A véleményező, *Wallaszkay Márton* győri táblabíró szerint Rát jeles tudós, *„de állhatatlan, változékony, és némely dolgokban keménynyakú."*

Fabiny Tibor a Deák téri Evangélikus Gyülekezet történetéről szóló nagyon szép könyvében leírja a történteket. Báró *Podmaniczky József* Rát Mátyás győri lelkész meghívását javasolta. Valószínűleg

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

több oka is lehetett annak, hogy Rát nem lett a pesti gyülekezet lelkésze. Viszont a győriek, a viták ellenére, kétszer is visszahívták. A lelkészek jogát erélyesen képviselte, emiatt gyakran nézeteltérése támadt a konvent világi tagjaival. A győri öregtemplom az ő működése alatt épült fel és Rát több mint 24 éven át hűségesen szolgálta a közösséget.

Visszavonultan, magántudósként élt szülőházában, Győrben. Ezen évek alatt egy háromnyelvű, latin – német – magyar szótár szerkesztésén dolgozott, de ez a vállalkozása nem valósult meg. Tevékenységét mindmáig tisztelet övezi. Elképzeléseinek beteljesedésére csak a következő században nyílik lehetőség, de sajnos már nélküle.

Magyar Hírmondó (1783. január-1783. december)

A Magyar Hírmondó szerkesztését 1783-ban *Mátyus Péter* vette át, működése alatt a lap sokat vesztett népszerűségéből. Rát Mátyás lapjának közel 500 előfizetőjéből rövidesen csak a fele maradt meg. A lap főként a külföldi lapokból átvett tudósításokat közölte, a gondosan kiépített tudósítói hálózattal a kapcsolat fellazult, a szellemi élet hazai híreinek közlése jelentősen visszaszorult.

Magyar Hírmondó (1783. december-1784. május)

A következő szerkesztő *Révai Miklós* volt, aki ugyan rövid ideig, öt hónapig szerkesztette a lapot, céltudatos, újító munkájának eredményeként ismét színes és friss hangvételű lap lett a Magyar Hírmondó. Rát Mátyás eredeti programja szerint állította össze a híranyagot. A közművelésnek, az ismeretterjesztésnek és a moralizáló, az erkölcsi nevelés fontosságát hangsúlyozó írásoknak közlését fontosnak tartotta. Révai Bessenyei György művelődési programját támogatta, cikkeiben gyakran hivatkozott kultúrpolitikai írásaira és irodalmi műveire.

A lap nyelvét is megújította, népies-szatirikus stílusú írásaival színesebbé, közérthetőbbé tette. A szerkesztőség kibővítésén is fáradozott. A lapot olcsóbbá kívánta tenni, az olvasók szélesebb köréhez szeretett volna szólni. Remélte, hogy a szegényebb rétegekhez is eljutathatja újságát.

Terveinek megvalósítása komoly akadályokba ütközött. A hazai egyházi vezetők, különösen a piaristák kritizálták publicisztikai tevékenységét. Mivel Révai Miklós is egyházi szolgálatot teljesített, rendi provinciálisa utasította a rendházba való visszatérésre. Újságírói munkája folytatása végett II. Józseftől is az egyházi szolgálat alóli felmentését kérte, de az uralkodó sem támogatta ebben a szándékában.

„Az én üldözőim mind nagy és hatalmas urak voltak, főképpen a hanyatlani indult magyarságért való buzgalmamon ütköztek meg, és ezt akarták volna bennem elfojtani. A papság örege is mintegy szent hivatalt csinált belőle, engem azért nyomorgatni, mert a gyáva nem tudta megegyeztetni azt a két dolgot, hogy bár szerzetes az ember, írhat mégis áhítatoskodó dolgokon kívül egyebet is, amikkel jobb ízlést önthessen nemzetébe. Kivált azért háborodtak fel, hogy én újságot is kezdettem írni ..."

Révai Miklós után két hónapig *Barczafalvy Szabó Dávid* szerkesztette a lapot, de tevékenysége nem volt sikeres.

A Magyar Hírmondó (1784. július-1786. május)

1784 júliusától – 1786 májusáig ismét új szerkesztője lett a Magyar Hírmondónak, *Szacsvay Sándor* személyében. Szacsvay 1758-ban született az erdélyi Vétsen, székely birtokos családból. Tanulmányait Kolozsvárott, Debrecenben és Pozsonyban folytatta. A pozsonyi evangélikus líceumból Bécsbe került, ahol jogi tanulmányokat folytatott. 1784-ben tért vissza Pozsonyba és Patzkó megbízta a lap szerkesztésével.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szacsvay bemutatkozás és újságírói program nélkül kezdte meg munkáját. II. József éppen ekkor hozta elmarasztaló nyilatkozatait az újságokról. Azt szerette volna elérni, hogy azok csak a rendeletek és az intézkedések közlésére szorítkozzanak. Szacsvay a jozefinizmus híve, annak felvilágosult eszméit hirdette. Az újságban is állandóan dicséri II. József személyét, népszerűsíti intézkedéseit. A nemzeti nyelv és irodalom ügyének elődeinél jóval kisebb teret szentelt. Nem voltak rendszeres tudósítói – mint Rát Mátyásnak – alkalmi levelezőivel is a kölcsönös bizalmatlanság légkörében dolgozott.

Az 1784-es erdélyi román parasztfelkelés következtében a cenzori tevékenység is nagyon felerősödött. Szacsvaynak meg kellett találnia azokat a tájékoztatási módszereket, amelyek segítségével az egyre szigorúbb feltételek között is híreket és ismereteket tudjon közölni. Politikai publicisztikájában kétértelmű fogalmazásaival, az ellenvélemények cáfolásával egy taktikus, szatirikus stílust fejlesztett ki, a nyíltan nem közölhető hírek megírhatósága érdekében.

Szacsvay Sándor a Magyar Hírmondó szerkesztésekor tanulta ki az újságírás mesterségét, ezért is mutat gyakran ellentétes és változó irányokat publicisztikája. Igyekezett tisztán politikai lappá formálni a Magyar Hírmondót, de ennek ellenére a legfontosabb hazai események, kulturális ügyek is bekerültek lapjába.

1786-ban megválik a laptól, és Bécsben megalapítja saját újságát, a második magyar nyelvű hírlapot a „Magyar Kurír"-t. Ekkor már kiforrott, egységes, határozott programmal bírt, nagyformátumú politikai újságíró lett belőle.

Magyar Hírmondó (1786. június-1788. október)

A Magyar Hírmondó utolsó két évfolyama azt mutatja, hogy szerkesztői programok nélkül az újság tartalma és színvonala egyre romlik. Az olvasók érdeklődését elveszítette, így 1788 októberében meg is szűnt. A Magyar Hírmondót ekkor áthelyezték Pestre és új címmel indult. A Magyar Merkurius, az első magyar nyelvű, fővárosi újság lett.

A Magyar Hírmondó mutató táblája

A Magyar Hírmondó évi mutató tábláját (tárgy- és névmutató) *Benkő József* (1740-1814) erdélyi történetíró, botanikus, református lelkész készítette el. Benkő József a Magyar Hírmondó levelezője is volt, sok tudósítása jelent meg a lapban. A cikkek feldolgozása szelektív, de a főbb témákat és a nevek nagy részét felvette és a változatok között a kapcsolatokat létrehozta. A tárgyszavak nagy része kulcsszó szövegkörnyezetben, a nevek leírása változó elveket követ, de így is emeli a hírlap értékét.

Irodalomjegyzék

A magyar sajtó története. 1. köt. 1705-1848. / Szerk. Kókay György. Budapest : Gondolat, 1981. 831 p.

CSAPLÁR Benedek: Révai újságíró Pozsonyban, 1784. In: Figyelő, 1882. p. 279-305.

GORIUPP Alisz : A kormányzat sajtópolitikája és a magyar hírlapok a l8. század fordulóján. In : Magyar Könyvszemle, 1944. p. 19-34.

JAKAB Elek : Szacsvay Sándor. In : Figyelő, 1881. p. 321-346.

KÓKAY György : A magyar hírlap és folyóiratirodalom kezdetei, 1780-1795. Budapest : Akadémiai K., 1970. 513 p.

KOSÁRY Domokos : Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Budapest : Akadémiai K., 1996. 533-542 p.

KUSZÁK István: Ráth Mátyás. Az első magyar hírlapíró. Győr : Harangszó, 1940. 18 p.

Magyar Hírmondó. Az első magyar nyelvű újság. Válogatás. / Szerk. Kókay György. Budapest : Gondolat, 1981. 555 p.

Színházi hírek / Összeáll. ... Wellmann Nóra. Budapest : Magyar Színházi Intézet, 1982. 475, [3] p.

SZINNYEI József : A Magyar Hírmondó. In : Vasárnapi Újság, 1880. p. 57-59.

SZINNYEI József : Hírlapirodalmunk a XVIII. században. In : Vasárnapi Újság, 1862. p. 391-392.

SZINNYEI József : Hírlapirodalmunk a XVIII. században. In : Vasárnapi Újság, 1862. p. 404-455.

SZINNYEI József : Ráth Mátyás. In : Figyelő, 1880. p. 161-174.

SZINNYEI József : Ráth Mátyás. In : Figyelő, l880. p. 286-296.

„Tekintetes Szerkesztő Úr! Levelek a magyar sajtóról, 1790-1848." Vál. Fehér Katalin, Kókay György. Budapest : Szépirodalmi K., 1990. 392, [8] p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A nagy katalogizálási irányzatok kialakulása a XX. század első felében

Pogányné Rózsa Gabriella

Az emberi tudás és az információkat hordozó dokumentumok mennyiségi növekedésével mindinkább utópiává válik az egyetemes gyűjtőkörű könyvtár, a teljességre törekvő gyűjtés és a világ kiadványtermésének egy katalógusban történő regisztrálása. Mindazonáltal éppen ezek a változások teszik vissza-visszatérővé és elengedhetetlenné az emberi tudás egyetemes számbavételét. Mint tudjuk *Conrad Gesner „Bibliotheca universalis"*-a (1545) sem lett világbibliográfia, szakmai közhellyé kopott a „Barnaby Rich szindrómá"-nak nevezett jelenség*, mégis a XX. század könyvtárügye is ezen kihívásokkal találta szemben magát. Minél jobban túllép egy könyvtár közvetlen környezetének információellátásán, minél közelebb áll ahhoz, hogy a „világkönyvtár" részévé váljék, annál fontosabb, hogy a könyvtári dokumentumok formai jegyeinek rögzítése és az állományt tükröző katalógusok építése egységes szempontok szerint – és lehetőleg – egyazon szabvány értelmében történjék. Az egységes katalogizálási szabvány megalkotásának előfeltétele viszont a leíró katalógusok funkcióinak elméleti kidolgozása és fogalomrendszerének, elvi alapjainak kimunkálása.

A leíró katalógusok funkcióinak fejlődése

A mai gyakorlat számára az angol-amerikai szabályzat megreformálása, illetve az 1961-es párizsi nemzetközi katalogizálási konferencia kapcsán foglaltattak össze legpontosabban a formai katalógus

* Vö.: Braun T. – Klein Á. – Zsindely S.: A tudományos szakirodalom növekedése: a Barnaby Rich szindróma... In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1995. 11/12.sz. 427-431.p. (Barnaby Rich már 1613-ban a könyvek „elburjánzásáról" panaszkodott.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

alapfeladatai. Vagyis: adjon választ a következő kérdésekre:

- megvan-e egy bizonyos könyv,
- egy szerzőnek milyen művei,
- egy műnek mely kiadásai találhatók meg a könyvtárban.[1]

Ezek az alapfeladatok csak akkor láthatók el maradéktalanul, ha a „könyv" azonosításához a pregnáns adatokat (szerzői név és/vagy cím) a könyvön szereplő formában regisztráljuk; a „szerzői oeuvre" és egy „mű" összes kiadásainak egybetartása pedig az adatok egységesített (egyezményes) formájának segítségével oldható meg.

A XV-XVI. század katalógusai a szerző életművének egybetartását valósították meg a szerzői nevek és címek általánosan elfogadott, többségében latin változatát használva, mellőze az egyes verziókat megkülönböztető adatok rögzítését. A „mű" különböző kiadásainak egymás mellé rendezését csak néhány anonimánál vállalták fel, leginkább a Bibliánál.

Thomas Hyde a Bodleiana 1674. évi nyomtatott katalógusának előszavában kimondja, hogy a több formában szereplő szerzői nevek esetében utalókat alkalmaz, amelyek a kiválasztott „vezérformá"-hoz vezetik a használót – Hyde tehát elláttatja az egyes könyvekről és a szerző életművéről való tájékoztatás alapfeladatát is[2].

A „mű" eltérő kiadásainak regisztrálását, mint tulajdonképpen önálló és minden esetre kiterjedő alapfeladatnak felvállalását a gyakorlatban *Cutter* következetesen végigviszi ugyan, de szabályként nem mondja ki. Erre csak a századfordulón létrejövő katalogizálási iskolák elvi megalapozásában kerül sor, bár az egyes irányzatok más-más alapfeladatra teszik a hangsúlyt és ebből következően eltérő megoldásokat alkalmaznak.

A formai feltárás legjelentősebb dokumentumaira való áttérés előtt fontos azonban – röviden – még egy szempontra kitérni, nevezetesen arra, hogy a formai katalógusok felépítését és használatát a kor technikai lehetőségei is befolyásolják. A korai szabályzatok több olyan esetben is csak utalók készítését írják elő, amikor a melléktétel alkalmazása kényelmesebb hozzáférést biztosítana a keresett dokumentumhoz, de a cédulasokszorosítás kezdetleges módszere (kézzel való másolás) miatt ez a megoldás potenciális hibaforrást hordozott magában.[3]

A szabványosítás kezdetei

A XIX. és XX. század fordulóján keletkeztek az első olyan katalogizálási szabályzatok, amelyek meghatározott földrajzi területen vagy bizonyos típusú könyvtárak számára kötelező szabványként funkcionáltak, illetve fontos szerepet játszottak szigorúan vett hatókörükön kívül is e terület szabályozásában. *Joris Vorstius*[4] három csoportba sorolja e szabályzatokat. A három irányzat közötti alapvető különbség az anonim művek – tehát ahol nincs vagy nem állapítható meg konkrét (személyi) szerző – besorolásánál jelentkezik: a címnek más-más formáját vagy elemét veszik figyelembe, valamint a „testületi szerzőség" értelmezésében és használatának feltételeiben is eltérően rendelkeznek. A katalogizáláselmélet és a nyelvészet, pszichológia határmezsgyéjén érdekes megállapítást tesz Vorstius: a szabályzatokat tulajdonképpen a nyelvcsaládoknak megfelelően germán, angolszász és román (újlatin) típusnak, irányzatnak nevezi. Az egy szerző nevéhez fűződő művek esetében mindhárom irányzat a szerző neve alatti katalogizálást írja elő – bár eltérések mutatkoznak a szerzői név rendszavának, illetve egységesített formájának megválasztásában.[5]

A német katalogizálási iskola

Európa több országában – Németország és Svájc német területei mellett többek között Ausztriában,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Magyarországon és 1917-ig az orosz könyvtárakban is – a germán katalogizálási irányzat határozta meg a formai feltárás kereteit; legjelentősebb képviselője az 1899-ben létrejött „Instruktionen für die alphabetischen Kataloge der preußischen Bibliotheken und für den preußischen Gesamtkatalog vom 10. Mai 1899"[6], az ún. *Porosz Instrukció* (PI). 1899 előtt a német könyvtárak feldolgozó munkáját egymással többé-kevésbé összhangban lévő, de egy-egy nagykönyvtár házi gyakorlatát átvevő – esetleg provinciális – szabályzatok határozták meg, érvényességi körük sokszor nem terjedt túl az adott tartomány határain. A számos szabályzat közül[7] legfontosabb a breslaui könyvtár 1874-ben, illetve továbbfejlesztett változatban 1886-ban elkészült dokumentuma, *Karl Dziatzko* műve. *Fritz Milkau* (1859-1934), akit 1895-ben bíztak meg a porosz könyvtárak központi katalógusának megszervezésével, az ő munkáját vette alapul a központi katalógus és Poroszország könyvtárai számára kidolgozott rendelkezések elkészítésekor.

Heinrich Roloff[8] hangsúlyozza, hogy a szabályzat szűkebb pátriáján kívüli elterjedése annak köszönhető, hogy további német tartományok is csatlakoztak a központi katalógushoz. Fontosnak tartja az ebből adódó állandóságot, az angol-amerikai szabályzattal egy évben (1908) megjelent dokumentum revideált változata az 1950-es évek elejéig kisebb fejlesztésektől eltekintve változatlan maradt.

Ez az iskola grammatikai-logikai kritériumok alapján választja meg a cím rendszavát: a „substantivum regens"-hez, az első olyan főnévhez sorolja az anonimákat – és általában a címeket – amelyik a tartalomra legjellemzőbb és nyelvtani (jelzős vagy határozói) szerkezetben nem alárendelt helyzetű. Ez az eljárás – amely írott szabályként *Kayser* munkájáig[9] vezethető vissza – már nem sokkal a szabályzat elkészülte után is heves vitát váltott ki. *Gradmann* 1908-ban publikált tanulmányában[10] kritikailag elemzi a Porosz Instrukció azon paragrafusait, amelyek a substantivum regens szerinti besorolásról rendelkeznek (a PI 1899-es kiadásában: 157., 164-174. §.), és arra a következtetésre jut, hogy a Porosz Instrukció szabályozása *„a könyvtárosok és olvasók számára egyaránt túl bonyolult"*, „nehezen érthető" – csak azok számára világos, akik a nyelvészetben jártasak – *„és mindemellett nem egyértelműen meghatározott"* – szubjektív mozzanatot hordoz az a kitétel, hogy csak a lényeges szavakat kell a besorolásnál figyelembe venni. Azt is vizsgálta, hogy az 1906. évi könyv- és folyóirattermés címeit a grammatikai vagy a mechanikus elv szerinti besorolással lehet hatékonyabban visszakeresni, illetve hány százalékban fordulnak elő azok az esetek, amelyeknél mindkét eljárás ugyanannyira alkalmas. A modern címeknél egyértelműen a mechanikus besorolás eredményezett nagyobb biztonságot a visszakeresésben. Ez a megállapítás felveti azt a jogos kérdést is, hogy mivel indokolható a német katalogizálási szabályzatokban a grammatikai-logikai metódus. Az 1760-as Ostermesse könyvjegyzékeinek tételeit is megvizsgálva kiderült, hogy a XVIII. századi német könyvek, illetve folyóiratok katalogizálásakor a „substantivum regens" elve vezet jobb eredményre. A mondattani rendszer sajátossága mellett a főnevek nagy kezdőbetűvel való kiemelése is ezt a módszert támogatja. Mindent egybevetve azonban *Gradmann* a jövőre nézve a mechanikus besorolás elkötelezett híve, javasolja az áttérést a könyvtárosok és olvasók számára is egyszerűbb megoldásra. *Vorstius* elismeri, hogy a *„porosz instrukció legnagyszerűbb bizonyítéka a katalogizálás területén megnyilvánuló tudományos viszonyulásnak"*[11], kristálytiszta logikának, de több írásában is[12] felhívja a figyelmet arra, hogy a nyelvtani alapon megválasztott címrendszó leginkább az indogermán nyelvek szerkezetéhez igazodik, és szinte megoldhatatlan feladat elé állítja a katalogizálót olyan ritka nyelvű könyvek címfelvételének elkészítésekor, mint például a magyar. (Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint *Borsa Gedeon* legendává vált története *Huszár Gál*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1560-as énekeskönyvének megtalálásáról, amelyet a magyarul nem tudó német kolléga *„A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséretek"* szövegű címnek utolsó sorát képező és önmagában értelmetlen szótagok *(„cséretek")* alatt regisztrált".[13]) Kifejezetten a magyar nyelvű könyvek katalogizálásának nehézségeire több helyen is találhatók utalások a német szakirodalomban[14], ugyanolyan kuriózumnak tekintve a magyar nyelvet, mint a japánt vagy kínait. A Porosz Instrukció megreformálása(i) kapcsán nem egyszer vetődött fel, hogy az „egzotikus" nyelvű könyvek leírásait nem a feldolgozó könyvtár, hanem a dokumentum nyelvének megfelelő szabályzat alapján kellene a katalógusba besorolni.[15]

Igazat kell adni Gradmann-nak abban, hogy az olvasók számára is sok nehézséggel jár a „filológusok által és filológusok számára alkotott katalógus" önálló használata. Külön problémát jelentenek az összetett szavak és azok a homonímák, amelyeknél csak a cím (mint „mondat") elemzése dönti el, hogy az illető kifejezés főnév vagy melléknév (pl. „animal", „gold", stb.). Mit tekintsünk „substantivum regens"-nek, ha egyáltalán nincs főnév a címben? Ezen nehézségek elkerülésére tett javaslatot Vorstius – igaz, csak 1955-ben a Porosz Instrukció reformjának kapcsán – az anonim művek mechanikus besorolására[16], a módszer alkalmazásának több lehetőségét is ismertetve:

- A cím egészét betűk összefüggő sorozataként értelmezi, tehát a besorolás szempontjából *„egy szó"*-nak minősíti;
- A cím minden szavát külön-külön – kihagyás és a szórend megváltoztatása nélkül – figyelembe kell venni a besorolásnál.

Ha csak ez a két megoldás lenne elképzelhető, Vorstius az elsőt részesítené előnyben: a teljesen mechanikus besorolás a lehető leggyorsabb és legegyszerűbb a katalogizáló szempontjából – nincsenek rövidítések, amelyeket fel kellene oldani vagy összetett szavak, amelyek helyesírási problémákat okoznak, csak betűk, *„jelentés nélküli"*, csupán besorolási értékkel rendelkező jelek. Az olvasóktól pedig mindkét eljárás majdnem ugyanolyan pontosságot vár el a cím betűhű ismeretében, mint a második megoldás, amely például a rövidítések esetében a szavak teljes alakját veszi figyelembe.

- A harmadik metódus értelmében a cím rendszava az első szó – a címkezdő névelő kivételével –, a további szavak megtartják eredeti sorrendjüket, figyelmen kívül hagyva a névelőket és prepozíciókat.
- Az előbbi módszer kombinálható a grammatikai-logikai elvvel: a rendszó legyen az első főnév, amely alanyesetben áll, vagy netán esettől függetlenül. A Porosz Insrtukció és az ezt követő szabályzatok számára Vorstius pontos mérlegelés után ennek alkalmazását tartja kívánatosnak.

A testületi kiadványok feldolgozásánál a Porosz Instrukció – és a legtöbb esetben követői is – elvetik a testületi név alatti regisztrálást, még utaló készítését sem mindegyik írja elő.

Magyarország a Porosz Instrukció árnyékában

A magyar könyvtárak katalogizáló munkáját is a germán iskola határozta meg – köszönhetően az erős politikai és kulturális befolyásnak. A XIX. század közepén *Toldy Ferenc* (1805–1875) adott ki utasításokat az Akadémiai Könyvtár számára (1848), de annak csak egészen rövid része – és inkább a célokra, feladatokra, mint a konkrét megoldásokra orientáltan – rendelkezik a könyvtár katalógusairól. Nemzeti könyvtárunk számára *Mátray Gábor* (1797–1875), a Nemzeti Múzeum igazgatója fordította le a müncheni Hofbibliothek szabályzatát, az 1840-ben keletkezett ún. *müncheni instrukció*t, amely a könyvek szisztematikus elrendezésén, katalogizálásán és raktározásán alapul. Az OSZK 1927-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ben tért át a numerus kurrens raktározásra; 1936-ban *Goriupp Alice* (1894–1979) dolgozta ki a könyvtár új feldolgozási szabályzatát, amely a Németországban megismert adréma-technikát alkalmazza a katalóguscédulák sokszorosítására[17]. Általában véve azonban a legtöbb magyar nagykönyvtár a Porosz Instrukció szerint építette katalógusait, mint például az Akadémiai és a Fővárosi Könyvtár, valamint a debreceni, szegedi, pécsi és budapesti egyetemi könyvtárak is. E szabályzat legjelentősebb magyarországi híve és népszerűsítője *Ferenczi Zoltán*, a budapesti Magyar Királyi Egyetemi Könyvtár igazgatója volt[18], az elsők között ismertette azt összefoglaló könyvtártani monográfiában[19].

A Porosz Instrukciót az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ által 1928-ban közreadott első egységes magyar szabályzat váltotta fel, *„A Központi címjegyzék katalogizálási szabályzata"*[20]. Könyvtárainkat az első világháború, az elcsatolások és az ijesztő méreteket öltő infláció majdnem ellehetetlenítette, ezért gróf *Klebelsberg Kuno* vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1922. évi XIX. törvénycikkel megalapította az Országos Magyar Gyűjteményegyetemet, *„hogy nemzeti katasztrófánk után is fenntarthassuk a magyar tudományos munka folytonosságát"*[21], és az ennek keretébe tartozó az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központot (OKBK), melynek első igazgatója *Pasteiner Iván* (1887-1962) lett, a budapesti Kir. Magy. Tudományegyetem könyvtárőre, majd (fő)igazgatója. Az OKBK szabályrendeletének[22] 6. §-a tartalmazza a testület feladatait:

„a) Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem keretébe tartozó, valamint minden más állami, esetleg az intézményhez önként csatlakozó más gyűjtemények külföldi könyvbeszerzéseinek és csereügyeinek központi adminisztrációja;

b) az 1886. évi brüsszeli egyezményhez való csatlakozásunk következményeképpen meginduló hivatalos kiadványcsere lebonyolítása; [...]

d) a közkönyvtárak 1920. január 1-től beszerzett és beszerzendő külföldi könyv- és folyóiratanyagának szakszerű bibliográfiai nyilvántartása és központi katalógusuknak előkészítése."

Az OKBK eleinte az Egyetemi Könyvtár épületében működött, itt készült a Központi címjegyzék is. A külföldi anyag bejelentése 1924 őszén kezdődött, az adatok összesen húsz könyvtártól származtak. Pasteiner Iván javaslatára a bejelentéseknek a következő bibliográfiai adatokat kell tartalmazniuk: *„önálló műveknél: cím megjelenési hely, év, nyomda; gyűjteményes, folytatásos műveknél: a külön címlappal bíró részek címe, megjelenési helye, éve, nyomdája és az egész gyűjteményben való helyzete (kötetszám); folyóiratoknál: cím, füzetszám, megjelenési hely, idő, nyomda."*[23] A Központi címjegyzék (mindenféle dokumentumtípusra kiterjedő) katalogizálási szabályzatát Pasteiner megbízásából *Prohászka Lajos* (1897–1963) alkotta meg – levelében így tudósítja erről *Fitz Józsefet*[24]: *„P*[asteiner] *Iványnak egyébként még messzebbmenő tervei is vannak, s én, minthogy igen reálisnak tartom őket, örömmel szegődöm ebben is melléje. Katalogizálásunk kapcsán ui. rövid szabályokba foglalom a követendő eljárást. Ily módon néhány hónapon belül a Porosz Instrukcióhoz hasonló (amelyeket különben nagyjából átveszünk) útmutatásunk lesz az egységes katalogizálásra."* Az OKBK szervezésében 1928-ban megrendezett könyvtárosképző tanfolyamon az új szabályzat megismertetése volt az egyik legfontosabb feladat, oktatója a szerző, Prohászka Lajos volt[25].

A Központi címjegyzék katalogizálási szabályzata valóban – láthatóan és felvállaltan – követi a Porosz Instrukció megfelelő rendelkezéseit *„sok tekintetben a közölt szabályzat nem más, mint ezeknek az instrukcióknak hazai viszonyokra való alkalmazása, sokszor szó szerinti fordítása"*[26], de jelentős eltérések mutatkoznak az anonim művek besorolásával és az utalók alkalmazásával kapcsolatban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az anonim művekre vonatkozó általános – és egyértelmű – rendelkezések (91-94. §) alapján – *„tárgyi vezérszónak veendő a tárgyi cím első szava (akármilyen esetben áll).”* Természetesen a névelők, határozószók és kötőszók csak akkor választhatók rendszónak, ha a címben más szó nem szerepel. (A címben lévő rövidítéseket mindig kiegészített formában kell regisztrálni – rendelkezik a 101. §.) A magyar könyvtárak közül csak azok ragaszkodtak továbbra is a német nyelv szerkezetéből adódó „substantivum regens”-hez, amelyeknek hagyományai ezt megkövetelték, mint például az Akadémiai és az Egyetemi Könyvtár.

A testületek kiadványait is a tárgyi cím alatt kell a katalógusba besorolni, de a Porosz Instrunkcióval ellentétben *„mindig utaló készítendő a közreadóról a tárgyi vezérszó alatt felvett címre”* (162. §.) – amennyiben a címlap közli a közreadót – valamint a *„társulatok és intézmények stb. székhelyéről [...] még abban az esetben is, ha a székhely nincs a kiadványon feltüntetve. Egyetemek és statisztikai hivatalok kiadványaira viszont csak a székhelyről utalunk.”* (164. §.) Itt a tárgyi cím elegendő információt ad a testületre vonatkozóan is.

„A központi nyilvántartás tudományos használhatóságát van hivatva előmozdítani az utalásoknak széles köre, nevezetesen: utalólap készül a címben [akár csak körülírt formában is (172. §)] előforduló minden tulajdonnévről, miáltal e nyilvántartás – bizonyos mértékig – egy úgynevezett reálkatalógus jellegével is fog bírni.”[27] Az utalók nagy jelentőségét bizonyítja az is, hogy a szabályzat összesen 195 paragrafusból 52 (125-177. §.) foglalkozik ezzel a kérdéssel.

Vértesy Miklós Az Egyetemi Könyvtár a Horthy-korszakban című tanulmányának a könyvtár leíró katalógusával foglakozó fejezetében[28] kritikával illeti a betűrendbe sorolásra vonatkozó paragrafusokat. Az ezirányú intézkedések logikátlansága abban rejlik, hogy a 40.§-ban az idegen neveknél az „ä, ö, ü” betűk „ae, oe, ue”-vé való átírásáról rendelkezik, a betűrendbe sorolást szabályozó 179. §-ban azonban a magánhangzók besorolási értékéről csak a következők állnak: *„A beosztás a latin abc betűinek sorrendjében történik, [...] a rövid és hosszú magánhangzók [...] között nem teszünk különbséget”.* Annak ellenére, hogy az „o” és „ö” betűk között nem hosszúsági különbség van, az Egyetemi Könyvtár és a Központi címjegyzék is az „ö”-t – a német példát követve – következetesen „oe”-ként sorolta be. Ez a megoldás a magyar olvasóközönség számára teljesen idegen és érthetetlen.

Az OKBK igazgatójának tervei között szerepelt a katalogizálási szabályzat kinyomtatása, de erre csak 1928-ban került sor, valamint az, hogy miniszteri rendelettel kötelezővé tétesse. Igaz, hogy több könyvtár is ezt a szabályzatot alkalmazta, de országosan kötelező érvényű szabvány nem lett belőle; ugyanez a helyzet maradt az 1944-es javított kiadás megjelenése[29] után is. (Az első olyan magyar szabályzat, amely a katalogizálási gyakorlatot már rendeletileg és a magyar könyvtári rendszer egésze számára kötelező érvénnyel szabályozza és országosan egységessé teszi az MSZ-3424-52-es *„Könyvtári címleírási szabályok”*.)

Az angol nyelvterület szabályozása

Az angol nyelvterületen – valamint a XX. század harmadától-közepétől például Hollandiában, a Vatikáni Könyvtárban és 1917 után az orosz könyvtárakban – az ALA (American Library Association, Amerikai Könyvtáregyesület) és az LA (Library Association – Angol Könyvtáregyesület) által elkészített[30], illetve azok analógiájára kidolgozott szabályzatokat alkalmaztak. Ezen irányzat első szabályzata, a híres 91 pont[31] *Antonio Panizzi* (1797-1879) munkája. *Rácz Aranka* értékelése szerint[32] *„az első modern értelemben vett katalogizálási szabályzat, amely a mai katalogizálási gyakorlatnak szinte min-*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

den problémáját felveti." Panizzi 1835-ben járt Göttingenben és Dziatzko biztosnak tartja, hogy a formai katalógusba épített tartalmi csoportokat (pl. Academies, Ephemerides stb.) német példa alapján képzett[33]. Viszont teljesen új az őt megelőző gyakorlathoz képest a testület neve alatt megjelent művek esetében – amennyiben azok valamely személyről, testületről vagy földrajzi helyről szólnak – utaló készítése a tárgyalt személyről, illetőleg objektumról. Panizzi rendelkezései Angliában és Amerikában is ismertek és elfogadottak voltak; szabályzatát Amerikában *Charles C. Jewett* 1852-ben és *Charles C. Cutter* 1876-ban fejlesztette tovább fontos lépéseket téve ezzel az angol-amerikai közös szabvány létrehozása felé.

A XIX. század utolsó évtizedeiben 1881-ben valamint 1883-ban készültek el Angliában és Amerikában az e területet szabályozó átfogó dokumentumok; 1900-ban az ALA és az LA képviselőiből munkabizottságot hoztak létre az immáron egységes szabályzat kimunkálására. A *J. C. M. Hanson* vezetésével megalkotott és egy időben, de külön angol és amerikai változatban napvilágot látott szabványok csak az előszóban, valamint a 174 paragrafus közül nyolc tartalmában tértek el egymástól.

Az angol-amerikai katalogizálási iskola a címeket mechanikusan sorolja be: a rendszó az első szó, ha az nem névelő, a továbbiakban a szavak címbeli sorrendjét veszi alapul, a testületek kiadványait pedig a testület nevénél regisztrálja – helyesebben vagy a testület nevéhez vagy székhelyéhez (városhoz), illetőleg működési területéhez (városhoz/országhoz) mint első rendszóhoz sorolja. Ennek a kérdésnek eldöntése attól függ, hogy az illető testület milyen típusú – állami hatóság, társaság, intézmény, vagy egyéb testület, pl. nemzetközi kongresszus, zsinat, kutatási expedíció stb.[34] – valamint, hogy milyen bibliográfiai adatok szerepelnek (még) a címlapon vagy a kiadványon. Sok esetben a cím nyelvi megformálása is változtat még az egyes testületi kiadványok besorolási adatain[35].

Karl Löffler Einführung in die Katalogkunde[36] című munkájában gondosan összeválogatott példákon keresztül mutatja be az ezen eljárások okozta nehézségeket, pl. az 1878-as Berlini Kongresszus határozatai *„Berlin, Kongreß von 1878"* alatt találhatók, ezzel szemben a Lateráni zsinatok nem Rómánál, hanem *„Laterankonzil"*-ként szerepelnek, annak ellenére, hogy mindkét eset a testületek negyedik típusát szabályozó rendelkezések hatálya alá tartozik.

A másik nagy probléma a testületek alatti regisztrálással, hogy a nagy könyvtárak katalógusaiban hatalmas mennyiségű és nehezen kezelhető azonos rendszavú cédulahegyeket eredményezhet. *Domanovszky Ákos*[37] kitér arra az esetre, amikor a törvény- és rendeletszövegek kiadásai nem közlik az őket megalkotó testület nevét, *„így annak a címfejnek a megállapítása, amelyet a hagyományos angolszász gyakorlatnak a testületi szerzős címleírásnak az általános szabályai követelnek, ennél a leírásnál alkotmányjogi kutatásra kényszerítené a címleírót."* Az ilyenkor alkalmazott *„U.S. Laws, statues"* típusú címfejről érdekes adalékot közöl *Osborn* is: 1950-ben a Harvard egyetemi könyvtárában *„United States"* alatt 80.000 cédula sorakozott, a Kongresszusi Könyvtárban pedig ugyanez 212 katalógusfiókot töltött meg[38]. Domanovszky ezt az eljárást nemcsak a mögötte található kezelhetetlen mennyiségű cédula miatt tartja helytelen megoldásnak, hanem a tartalomra utaló címfej teljes egészében idegen a formai katalógus logikájától és – amennyiben a könyvtár tartalmi katalógussal is rendelkezik – ennek feladatát veszi át fölöslegesen a formai katalógus újabb visszakeresési pontok szolgáltatása nélkül.[39]

A címek mechanikus besorolása már a Porosz Instrukció reformja kapcsán is felmerült, a testületi szerző mint rendszó alkalmazása és – igen bonyo-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lult, de ennek ellenére sem kielégítően körülhatárolt – rendelkezésrendszerének elfogadtatása nehézségekbe ütközött és szakmailag megkérdőjelezhető megoldások terjesztését jelentette. Domanovszky Ákos bemutatja a testületi szerzős regisztrálás gyakorlatának hibáit; a kérdés szabályozásának elvi alapvetését, optimális módszereinek összefoglalását adja[40]:

- Tisztán formai kritériumok alapján kell elhatárolni a testületi szerző alkalmazásának eseteit a cím, illetve az egyéni szerzői név szerinti besorolástól, nem kényszerítve a könyvtárost és olvasót a könyvön kívüli és egyéb – néha kinyomozhatatlan – adatok mérlegelésére és felhasználására.
- A testületi szerzős címfejek formai szabályozásánál arra kell(ene) törekedni, hogy a két elem (a testület neve és a földrajzi név) közül mindig ugyanaz legyen a rendszó.
- Ezenfelül Domanovszky egyéb, az előbbiekhez képest apró problémákra is rámutat, nevezetesen az olyan testületek kiadványainak kezelésére, amelyek nem teljes nevüket használják, valamint *„nincsen határozottan megformulázott"*, hivatalos nevük. A *„névváltoztató testületek"* esetében sem lehet éles határt vonni, hogy mikor változott meg csak a név és mikor járt a névváltoztatás olyan átszervezéssel, funkcióváltoztatással, amely a folyamatosságot kérdésessé teszi.

Mindezeket egybevetve azt javasolja – igaz az IFLA nemzetközi egységesítési programjának apropóján[41], de a testületi szerzőség alkalmazása körüli vita annál korábbra datálható – hogy a két teljesen ellentétes álláspont közelítéseként és a logika szabályait követve *„a testületi szerző a címleírás rendszavának, a főlapnak a síkjáról áttolandó az utalózás, a melléklapok síkjára, mert így a testületi szerzőség előnyeinek kiaknázásával járó hátrányos kísérőjelenségek nagyobbik része kiküszöbölhető."* Így nem kell lemondani a testületi szerző által nyújtott visszakeresési pontok regisztrálásáról, mint ahogy ezt a Porosz Instrukció teszi, de a formai katalógus logikáját sem kell megbontani és használhatóságát veszélyeztetni olyan rendelkezésekkel, mint amilyeneket az angol-amerikai szabályzat tartalmaz. Ezt a megoldást többen felvetették a szakirodalomban, de *„következetes és rendszeres alkalmazására azonban csak egyetlen szabályzatban akadtunk: az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ 1928. évi [...] szabályzatában"*[42]

Az „újlatin" irányzat

Az „újlatin nyelvterület" szabályzataiban általánosságban az anoním műveket mechanikusan címük első szava alatt regisztrálják (természetesen csak akkor, ha ez nem névelő), a testületek neve alatt megjelent publikációknál csak abban az esetben választják a testületet a besorolás alapjául, ha az megelőzi a címet és tartalmának szerves része. Ez a tendencia volt meghatározó elsősorban Franciaországban, Olaszországban, Svájc francia és olasz kantonjaiban, valamint a lengyel könyvtári szövetség által 1917-ben kiadott szabályzat hatásköréhez tartozó könyvtárakban, természetesen az idők során kisebb-nagyobb változtatásokkal. Franciaország korai szabályzatai közül talán legfontosabb *Leopold Delisle*-é[43], aki a Bibliotheque Nationale gyakorlatát rendezte. Elgondolásaiban kimutatható Panizzi hatása.[44] A XX. század derekára vált meghatározóvá a testületi szerző elfogadása és alkalmazása az újlatin típusú katalogizálási szabályzatokban is – közelítve ezzel az angol-amerikai szabályzathoz[45]. (Az újlatin katalogizálási iskola azonban abban az időszakban sem volt olyan nagy hatású és olyan kiemelt fontosságú a katalogizálás további fejlődésében, mint a Porosz Instrukció vagy az angol-amerikai szabályzat, mivel a két szélsőséges állásponthoz képest mindenkor köztes státuszú volt.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kísérletek a nemzetközi egység megteremtésére

Összegezve elmondható, hogy a XX. század első felében három nagy katalogizálási iskola volt meghatározó, de az újlatin gyakorlat beolvadásával az angol-amerikai típusba (az 1961-es párizsi nemzetközi katalogizálási konferencián) két irányzat teljesen eltérő filozófián alapuló szabályozásának ellentétes megoldásait kellett szakmailag és nemzetközileg elfogadható egységes szabvánnyá szelídíteni. E két nagy katalogizálási irányzat közötti nemzetközi egység megteremtésének elvi lehetőségeivel foglalkozott a levéltárosok és könyvtárosok 1910-ben Brüsszelben megrendezett kongresszusa is, ahol *Hanson* az 1908-as angolszász szabályzaton alapuló nemzetközileg egységes szabvány megalkotását javasolta.[46]

A német könyvtárosok 1911-es hamburgi tanácskozásán *Rudolf Kaiser* előadásában a két módszer összehasonlítása után arra a végkövetkeztetésre jutott[47], hogy *„ha csak személyi szerzős művek lennének, megvalósítható lenne a nemzetközi egység – ahol ez még nem teremtődött meg – [...], de az anonimák besorolásában akkora eltérések mutatkoznak, hogy az önkéntes megegyezés aligha lehetséges"*. Egyes részterületeken azonban a Porosz Instrukció rendelkezései kiegészíthetők lennének, például a hiányzó kiadási év helyett a copyright évének felvételével (157. §) vagy a művészek ragadványneveiről utalók készítésével (39. §). A mellőzött név- és címformákról való utalókkal kapcsolatban a Porosz Instrukció tendenciózusan csak azokban az esetekben rendelkezik kötelező érvénnyel, ha az utalás a „mű" megtalálásához elengedhetetlen. *„Ez többek között azt is jelenti, hogy a könyvön szereplő név-, illetve címforma regisztrálása nem föltétlenül kötelező – ami az első funkció [a konkrét könyv visszakereshetővé tétele] maradéktalan ellátásával összeférhetetlen."*[48] Az anoním művek rendszavának megválasztása mellett a másik jelentős eltérés a nem latin írásrendszerű kiadványok adatainak átírása – amely értelemszerűen az egyes művek helyét a betűrendben alapvetően meghatározza, tehát a fenti eltérésekhez hasonló különbségeket eredményez –, ebben a kérdésben Kaiser tanácsát követve[49] egy nemzetközi nyelvészkonferenciának lenne feladata egységes rendelkezések kimunkálása. Az előadást követő szakmai vitát végül a következő tézisek – kevésbé nagyra törő tervek – megfogalmazása zárta[50]:

- A nemzetközi egységesítés kívánatos lenne, de a nagyon nagy, és főleg lényeges elvi különbségek megfontoltságra intenek.
- A bibliográfiai adatcsere – a nemzetközi együttműködés egyik legalapvetőbb formája – egységes szabvány nélkül is megoldható, ha a besorolási adatokat nem nyomtatják rá előre a cédulákra. (Tehát a bibliográfiai adatok rögzítésében nincsenek olyan jelentős elvi ellentétek, mint a katalógusszerkesztési kérdésekben.)
- Legalább a német nyelvterületen meg kell teremteni az egységet, ennek módja a Porosz Instrukció hatáskörének kiterjesztése.

A katalogizálási szabvány egyetemessé tételére reális intézkedések így csak a II. világháború után történ(het)tek, amikorra a nemzeti szabályozások önmagukban is reformra szorultak; ekkor az amúgy is szükségessé vált újítások összehangolásának jelentős mozgatója volt a közös katalogizálás technikai előfeltételeinek megléte, a MARC projekt megindulása és nemzetközi kiterjesztése.

„Az indítóok kézenfekvő – írja Domanovszky[51] –: *a tudományok és a technika viharos fejlődése és a fokozódó nemzetközi együttműködés tudományos téren parancsolóan megkövetelik mindenkitől a gyors tájékozódást a világ legtávolibb sarkában elért új eredményekről és ezzel egyre jobban előtérbe tolják a gyors nemzetközi bibliográfiai szolgáltatások és ezek előfeltételei megteremtésének a követelményét."*

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Jegyzetek

1. Vö. Lubetzky, S.: Cataloguing rules and principles. Washington : Library of Congress, 1853. p. 36.; Uő: A katalógus funkciója. In: Könyvtári Tájékoztató, 1957. 2. p. 62-66.; Részletesen ld. Domanovszky Á.: A leíró katalógus alapfeladatai. In: Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei. 2. Budapest : Tankönyvkiadó, 1964. p. 7-43.
2. Domanovszky Á.: A leíró katalógus alapfeladatai. p. 13.
3. Vö. pl. Mecklenburg, B.: Ueber alphabetische Anordnung. In: Zentralblatt für Bibliothekswesen [a továbbiakban: ZfB], 1885. 9/10. p. 354.
4. Vorstius, J.: Reglés catalogues á l'usage des bibliothéques de Belgique. In: ZfB, 1934. 12. p. 631-633.
5. Vö. Mecklenburg, B.: Ueber alphabetische Anordnung. p. 359-360.
6. Instuktionen für die alphabetischen Kataloge der preußischen Bibliotheken und für den preußischen Gesamtkatalog vom 10. Mai 1899. Berlin, 1899.
7. Vö. Milkau, F. (Hrsg.): Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Bd. 2. Leipzig : Harrassowitz, 1933. p. 254.; Szelle B.: Katalogizálástörténet. Budapest : Tankönyvkiadó, 1974. p. 34-38.
8. Leyh, G. (Hrsg.): Handbuch der Bibliothekswissenschaft. Bd. 2. 2. Aufl. Wiesbaden : Harrassowitz, 1961. p. 271-272.
9. Kayser, A. C.: Manipulation bey der Einrichtung und der Verfertigung der Bücherverzeichnisse. p. 30. Idézi: Gradmann, R.: Ueber das Ordnungswort im alphabetischen Katalog. In: ZfB, 1908. 7. p. 298.
10. Gradmann, R.: Ueber das Ordnungswort im alphabetischen Katalog. p. 289-302.
11. Vorstius, J.: Die Ordnung der Sachtitel im alphabetischen Katalog. In: ZfB, 1955. 3/4. p. 91.
12. Vö. pl. Vorstius, J.: Reglés catalogues á l'usage des bibliothéques de Belgique. p. 633.; Uő: Die Ordnung der Sachtitel im alphabetischen Katalog. p. 93-94.
13. Borsa G.: 16. századi magyar nyomtatványok Stuttgartban. In: Magyar Könyvszemle, 1976. 1/2. sz. p. 48.
14. Vö. pl. Kaiser, R.: Behandlung der Ungarica im Preußischen Gesamtkatalog. In: Von Büchern und Bibliotheken. Berlin, 1928. pp. 217-223.; Vorstius, J.: Die Ordnung der Sachtitel im alphabetischen Katalog. p. 99.; Uő: Reglés catalogues á l'usage des bibliothéques de Belgique. p. 633.
    Vorstius a belga szabályzatnak azt rója fel hibájául, hogy a magyar – és egyéb egzotikus nyelvű – könyvek katalogizálására nem tér ki.
15. Plate: In: ZfB, 1911. 10-11. p. 427.
    Plate hozzászólása Kaiser „Vergleichung der englisch-amerikanischen Katalogregeln mit der Preußischen Instruktion und die Frage internationaler Einugung" című előadásához.;
    Vorstius, J.: Die Ordnung der Sachtitel im alphabetischen Katalog. p. 99.
16. Vorstius, J. Die Ordnung der Sachtitel im alphabetischen Katalog. p. 97-99.; Vö. még: Poggendorf, D.: Die Titelordnung nach der gegebenen Wortfolge. In: Drei Hauptprobleme der alphabetischen Katalogisierung. Wiesbaden : Harrassowitz, 1962. p. 53-126.
17. Fitz József levele Goriupp Alicehez. 1935. július 8. OSZK Kézirattára: Fond 45/839.
18. Goriupp A. : Katalogizálás. In: Könyvtári előadások. Budapest, 1937. p. 16.
19. Ferenczi Z.: A könyvtártan alapvonalai. Budapest : Athenauem, 1903.
20. A központi címjegyzék katalogizálási szabályai. Budapest : Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ , 1928.
21. Elnöki megnyitóbeszéd az Országos Magyar Gyűjteményegyetem alakuló ülésén. 1922. nov. 18. In: Tudomány, kultúra, politika: Gróf Klebelsberg Kuno válogatott beszédei és írásai (1917-1932). Budapest : Európa, 1990. p. 140.
22. Az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ szabályrendelete. In: Magyar Könyvszelme, 1923. p. 158-159.
    A szabályrendelet kelt 1923. február 13-án; jóváhagyta és kiadta Klebelsberg Kuno, m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter az 1923. évi 394. eln. számú rendeletével.
23. Pasteiner I.: Az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ igazgatójának jelentése németországi kiküldetéséről. In: Magyar Könyvszemle, 1923. 3/4. pp. 264-265.
24. Prohászka Lajos levele Fitz Józsefhez. 1925. május 17. OSZK Kézirattára: Fond 45/561.
25. Vértesy M. : Az Egyetemi Könyvtár a Horthy-korszakban. In: Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei, 5. Budapest : Tankönyvkiadó, 1971. p. 169.
26. A Központi címjegyzék katalogizálási szabályai. 1928. p. 1.
27. Pasteiner I.: Bibliográfiai Központ. In: Magyar Bibliofil Szemle, 1925. 1/2. p. 92.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

28. Vértesy M. : Az Egyetemi Könyvtár a Horthy-korszakban. p. 150-152.

29. A címfelvétel szabályai. Budapest : Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ, 1944.

30. Cataloging rules. Author and title entries. Compiled by Committees of the ALA and of the LA[UK]. Engl. ed. London , 1908. ; American ed. Boston , 1908.

31. 91 rules for the compiling of the catalogue of printed books in the library. London, 1841.

32. Rácz A.: A katalogizálási szabályok nemzetközi egysége felé. In: Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve. 1958. p. 108.

33. Vö. Leyh, G. (Hrsg.): Handbuch der Bibliothekswissenschaft. 1961. p. 257.

34. Vö. az 1908-as kiadásban 58-111. §-ok.

35. Vö. még Domanovszky Á.: A könyvtári címleírás irányelvei és a testületi szerző. Budapest, 1959. p. 38-59.

36. Löffler, K.: Einführung in die Katalogkunde. Leipzig : Hiersemann, 1935. p. 58.

37. Domanovszky Á.: A címleírási szabályok ésszerűsítéséről. In: Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei. 5. Budapest, 1971. p. 11.

38. Osborn, A. D. Idézi: Leyh, G. (Hrsg.): Handbuch der Bibliothekswissenschaft. 1961. p. 267.

39. Domanovszky Á.: A címleírási szabályok ésszerűsítéséről. p. 11.

40. Vö. Domanovszky Á.: A könyvtári címleírás irányelvei és a testületi szerző. p. 59-70.

41. Vö. még: Baader, P.: Körperschaftliche Verfasser. In: Drei Hauptprobleme der alphabetischen Katalogisierung. p. 1-50.

42. Domanovszky Á.: A könyvtári címleírás irányelvei és a testületi szerző. p. 66.

43. Instructions élémentaires et techniques pour la mise et la maintien en ordre des livres d'une bibliotheque. Lille, 1890.

44. Vö. Rácz Aranka: A katalogizálási szabályok nemzetközi egysége felé. p. 109.

45. Leyh, G. (Hrsg.): Handbuch der Bibliothekswissenschaft. 1961. p. 278-279.

46. Vö. Rácz Aranka: A katalogizálási szabályok nemzetközi egysége felé. p. 130-131.

47. Kaiser, R. : Vergleichung der englisch-amerikanischen Katalogregeln mit der Preußischen Instruktion und die Frage internationaler Einigung. In: ZfB, 1911. 9/10. p. 412-430. A végkövetkeztetéseket ld. p. 419., 425-426.

48. Domanovszky Á.: A leíró katalógus alapfeladatai. p. 14.

49. Kaiser, R. : Vergleichung der englisch-amerikanischen Katalogregeln mit der Preußischen Instruktion und die Frage internationaler Einigung. p. 425.

50. Frankfurter. In: ZfB, 1911. 9/10. p. 430.
A Kaiser előadását követő vita végén ő foglalta össze a téziseket.

51. Domanovszky Á.: A nemzetközi katalogizálási konferencia előmunkálataihoz. In: Magyar Könyvszemle, 1960. 2. sz. p. 255.

LOPJÁK A VILÁGHÁLÓN A SIKERKÖNYVEKET

– Egyre nagyobb méreteket ölt az interneten a sikerkönyvek „kalózlehalászása" –
jelenleg mintegy 7500 műhöz lehet hozzájutni illegálisan, ingyen,
megkerülve mindenféle szerzői és kiadói jogot.
(M.G. nyomán: http://www.prim.hu/online/cikk.prm?id=22136)

Megjelent a *Vas Megye Irodalma* 1965-2000 CD-ROM – A magyar és külföldi periodikumok, valamint könyvek anyagából összeállított 28 277 tételt tartalmazó válogatott bibliográfia és repertórium a jelenlegi és a történelmi Vas megye területének és településeinek történelmére, társadalmára, földrajzára, gazdaságára, kultúrájára és személyiségeire vonatkozó irodalmat tárja fel. További információk: Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely (bdmk@mail.bdmk.hu)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Digitalizálják a Mátyás-corvinákat – Kiállítás az Országos Széchényi Könyvtárban

A Xerox Magyarország Kft. 2001. szeptember végéig digitalizálja az Országos Széchényi Könyvtár tulajdonában lévő eredeti Mátyás-corvinákat. A „Gutenberg XXI. század" elnevezésű kezdeményezés keretében lehetőség nyílik arra, hogy a védett történelmi kincsekhez elektronikus formában bárki hozzáférjen. A corvinák reprintjeiből eddig 9 kötet készült el, amelyek szeptember 18-29. között megtekinthetők az Országos Széchényi Könyvtárban.

A magyarországi reneszánsz világhírű könyvészeti és művészettörténeti emléke Mátyás király (1458-1490) budai könyvtára, amelyet már a kortársak is – mind tartalmi gazdagságát, mind művészi becsét tekintve – páratlan gyűjteményként tartottak számon. A gyűjtés első időszakából származó, 1470-ig vásárolt kódexek nagyrészt Közép-és Észak-Itália könyvmásoló műhelyeiben készültek. Több darab gazdagította a könyvtárat Vitéz János és Janus Pannonius gyűjteményéből is, a legújabb firenzei mesterek által készített kódexek pedig az évtized második felében, Mátyásnak Aragóniai Beatrixszal kötött házassága után kerültek Budára. 1490-ben, Mátyás halálakor a könyvtár már feltehetően 1500-2000 kötetet számlált, átfogva a reneszánsz műveltségeszmény minden területét. Ma 216 fennmaradt hiteles corvináról tudunk szétszóródva a világ nagy gyűjteményeiben. A magyar gyűjtemények 53 corvinát őriznek, közülük 35-öt az Országos Széchényi Könyvtár.

A magyar kultúrtörténetnek e csekély számú, ám épen maradt remekét máig csak a tudósok, kutatók vehették kézbe, de ők is csak korlátozottan. 2001 szeptemberétől azonban egyedülálló munka kezdődött a Nemzeti Könyvtárban: a Xerox Magyarország Kft. elkezdte a könyvtár tulajdonában lévő Mátyás-corvinák teljes körű digitalizálását. Ennek köszönhetően a több évszázados könyveket a későbbiekben interneten vagy CD-n bárki megtekintheti. A munka körülbelül egy hónapot vesz igénybe és a kötetek állapotától függően naponta átlagosan 200-300 oldalt olvasnak be elektronikusan. A Xerox különösen szigorú biztonsági előírások betartása mellett kapott engedélyt az OSZK-tól a munka elvégzésére: a szakemberek a könyvtári dolgozók állandó felügyelete mellett végzik a munkát, a corvinákat csak szakavatott kéz érintheti, és az előírásoknak megfelelően csak minimális fényhatás érheti. Ezért a Xerox szakemberei speciális képzésben vettek részt a munka kezdetét megelőzően.

A digitalizáláshoz használt technológiát kifejezetten a régi, különösen sérülékeny, felbecsülhetetlen értékű írásos emlékek megőrzése céljából fejlesztették ki. A DigiBook6000 RGB speciális hideg fényű mérleg szkenner semmilyen hőhatásnak nem teszi ki a könyvet, valamint biztosítja azt, hogy az eljárás alatt a kötet gerince ne sérüljön. A berendezéshez tartozó szoftver lehetővé teszi, hogy az eredeti képanyagot tökéletes minőségben élvezhessük akár elektronikus, akár nyomtatott formában.

A szeptember 18-29-e között megtekinthető kiállításon 9 eredeti Mátyás corvina digitálisan feldolgozott, újra nyomtatott változata látható. A módszer alkalmas arra, hogy bármely, hasonló védettséget élvező mű közkinccsé váljék és azokhoz akár CD-n, akár a világhálón vagy elektronikus könyvtárakban bárki hozzáférhessen. Franciaországban a Xerox ezzel a technológiával tette a nagyközönség számára elérhetővé többek között a Gutenberg Bibliát is.

A Xerox és az Országos Széchényi Könyvtár együttműködése egyedülálló példa arra, hogy a modern technika segítségével az évszázados dokumentumok átörökíthetők a következő nemzedékek számára, közkinccsé tételük mindenki számára lehetővé teszi kulturális örökséghez való hozzáférést.

Információ: Xerox Magyarország Kft. (436-8800)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KITEKINTÉS

Az elektronikus dokumentumok és könyvtári használatuk

Helyzetkép

Berke Barnabásné

A következő összeállítás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma könyvtári osztálya számára készült 2001 márciusában.

Terminológia

A téma tárgyalásához szükségesnek látszik meghatározni, mit neveznek ma a könyvtári gyakorlatban elektronikus dokumentumnak.

Elektronikus dokumentum: számítógéppel kezelhető, digitálisan kódolt dokumentum, amely vagy valamely fizikai hordozón jelenik meg, és használatához számítógéphez illesztett vagy annak részét képező periféria (pl. CD-ROM lejátszó, lemezmeghajtó) szükséges, vagy hálózati úton érhető el (pl. távoli hozzáférésű adatbázis, elektronikus hirdetőtábla, elektronikus időszaki kiadvány, webterület).

A helyzetjelentésben a fenti meghatározás szerinti, a különböző könyvtárak gyűjtő- és szolgáltatási körébe tartozó elektronikus dokumentumokról adunk áttekintést. Az áttekintés részét (utolsó fejezetét) képezi egy kérdőíves felmérés összefoglalása, értékelése.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Bevezetés

Az elektronikus dokumentumok feltűnéséig a különböző típusú könyvtárak gyűjtőkörébe általában különböző típusú **kiadványok** tartoztak, ezeket szerezték be (vétel, kötelespéldány szolgáltatás, csere vagy ajándék útján) és szolgáltatták olvasóiknak (helyben olvasás, kölcsönzés, másolatszolgáltatás és egyéb módon). Az 1980-as években a kiadvány megnevezést egyre inkább felváltotta a kiadványok tágabb körére használt **dokumentum** kifejezés, napjainkban pedig – főként az általánosan elterjedt angolszász terminológiában – a **forrás** (resource) kifejezés honosodott meg, amely már az elektronikus formában megjelenő dokumentumokat (információforrásokat) is magába foglalja. A kiadványnak van fizikai formája, amelyet valamely kiadó terjesztésre szán, annak példányai egyformák és változtathatatlanok, következésképpen viszonylag egyértelműen számba vehetők és nyilvántarthatók, illetve megőrizhetők és rendelkezésre bocsáthatók, azaz szolgáltathatók. Nem ilyen egyértelmű a helyzet akkor, ha csak hálózaton, az internet webhelyein/csomópontjain vagy belső hálózaton (intraneten) közzétett, ún. távoli hozzáférésű elektronikus dokumentumokról van szó. Ezek maradandósága erősen megkérdőjelezhető, fizikai formájuk csak akkor van, ha a használó olyan hardver és szoftver eszközökkel rendelkezik, amelyekkel tartalmuk megjeleníthető, letölthető, kinyomtatható, mi több, a megjelenített forma függ a rendelkezésre álló eszközök minőségétől, képességeitől, tulajdonságaitól. Ez még a fizikai formában megjelentetett/terjesztett elektronikus dokumentumok (általában CD-ROM-ok, floppy lemezek, DVD-k stb.) esetében is igaz. A könyvtáraknak tehát fel kellett és kell készülniük a helyi hozzáférésű (valamely fizikai hordozón megjelent és terjesztett) és a távoli hozzáférésű (hálózaton elérhető) dokumentumok/források kezelésére. Ez azt is jelenti, hogy bizonyos esetekben – bár ez még nem világszerte elterjedt –, a könyvtári on-line katalógusokban megjelennek az URL-ek, amelyek bizonyos források internet címeihez vezetnek el.

1. Az elektronikus dokumentumok könyvtári kezelése

Míg a nyomtatott kiadványok kiadása, előállítása, terjesztése több évszázadon keresztül kialakult gyakorlatnak megfelelően történt, e hagyományoknak megfelelően könyvtári kezelésükre is viszonylag stabil, nemzetközileg is egységesnek mondható szabályokon alapuló gyakorlat alakult ki. Közel sem mondható ez el az elektronikus, ezek közül is különösképpen nem a távoli hozzáférésű dokumentumokra/forrásokra. A háló-dokumentumok a hozzáférés szempontjából lehetnek bárki számára – aki a megfelelő eszközökkel rendelkezik – ingyenesen, szabadon elérhetők, ugyanakkor vannak csak előfizetés, vásárlás útján igénybe vehetők. Ezek közül legismertebbek és a könyvtári beszerzés szempontjából legdrágábbak a tudományos folyóiratok, illetve a bibliográfiai adatbázisok, rekordszolgáltatások, amelyekből térítés ellenében átvehetők/letölthetők a kívánt tételek. A mai, modern szolgáltatásokra vállalkozó könyvtáraknak jelentős anyagi forrásokra kellett szert tenniük ahhoz, hogy alkalmazni tudják az információ technológiát, és használóik számára biztosítani tudják az elektronikus úton elérhető szolgáltatásokat. Be kellett és kell szerezniük a megfelelő hardver és szoftver eszközöket: egyre növekvő számú, hálózatba kapcsolt számítógépes munkaállomások a személyzet és az olvasók számára, integrált könyvtári szoftverek az állományok számbavételéhez, szabványos felületek és protokollok a globális számítógépes kommunikációhoz, szabványos adat- és rekordcsere formátumok. Világszerte folyamatos képzést és továbbképzést kellett és kell biztosítani a könyvtári személyzet és

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a használók számára az elektronikus környezet kínálta lehetőségek használatához.

Egyre inkább felismerhető az a jelenség is, hogy a valaha kéziratos formában, nyomtatásban vagy egyéb módon sokszorosított formában előállított dokumentumokat (szövegek, képek, hangzó anyagok, álló-, illetve mozgóképek, azaz valamennyi, a kulturális örökség részét képező könyvtári, levéltári anyag) a megőrzés és a hozzáférhetőség érdekében, általában nagyszabású, államilag finanszírozott nemzeti programok, vagy nemzetközi szervezetek által támogatott projektek keretében digitalizálják. Ugyanakkor ma már alig születik olyan fizikai hordozón megjelentetett és terjesztett dokumentum, amelynek ne lenne elektronikusan tárolt kézirata/eredetije.

A könyvtárak azzal a kérdéssel szembesülnek, milyen elektronikus dokumentumokat szerezzenek be, vagy melyekhez vásárolják meg a hozzáférés/használat jogát, milyen szolgáltatásokat nyújtsanak ezekből ahhoz, hogy a felhasználói igényeknek megfeleljenek. Bár a digitális korszak már évekkel ezelőtt beköszöntött és az elektronikus könyvtári szolgáltatások ugrásszerűen növekedtek, ezek tervszerű alakítása, modellek felállítása, illetve a már kialakult formák értékelése még hátra van.

2. Helyi hozzáférésű elektronikus dokumentumok

CD-ROM (DVD) kiadványok

A CD-ROM-on (DVD-n) megjelentetett kiadványok száma az egész világon még mindig növekvő tendenciát mutat. Szinte valamennyi könyvtár állományában jelen vannak, beszerzésük, feldolgozásuk, használtatásuk már-már hagyományos tevékenységnek tekinthető. Nem árt azonban felsorolni – könyvtári szempontból – előnyeiket és hátrányaikat.

Előnyeik: viszonylag elérhető áron férhetők hozzá a felhasználók széles köre számára olyan dokumentumok (kézikönyvek, szótárak, bibliográfiák, adattárak), amelyeknek nyomtatott példányai már nem szerezhetők be, vagy rendkívül helyigényesek, szegényes mutató apparátusuk korlátozzák bennük a visszakeresést. A multimédia CD-ROM-ok nagyban hozzájárulnak az általános tájékozódáshoz, segítik az iskolai oktatást és az otthoni tanulást.
Hátrányaik: az egyre fejlettebb keresőrendszerekkel felépített adatbázisok, multimédia CD-ROM-ok használatához egyre nagyobb kapacitású, nagyfelbontású képernyővel, fülhallgatóval stb. felszerelt számítógépek szükségesek. Minél inkább bővül a választék, annál nagyobb szükség van a könyvtári CD-ROM tornyok vagy a CD tartalmakat tároló szerverek kapacitásának bővítésére. A bővülő tartalmú anyagok (pl. nemzeti bibliográfiák, adatbázisok) frissítéseire is elő kell fizetni. A CD-ROM-ok könyvtári feldolgozása meglehetősen időigényes.
Annak ellenére, hogy a korábban CD-ROM-on megjelent kiadványokat egyre inkább a web-re költöztetik, feltűnő az a jelenség, hogy az ezen a hordozón terjesztett elektronikus dokumentumok száma jelentős mértékben emelkedik mind Közép-Európában, mind a Közel-Keleten. A 90-es évek DOS alatt futó, hálózatban nem használható CD-ROM-jainak beszerzése, használtatása és megőrzése ma már komoly gondot jelent a fejlett országok állománygyarapítással foglalkozó könyvtárosai számára.

3. Távoli hozzáférésű elektronikus dokumentumok típusainak áttekintése

3.1. Elektronikus folyóiratok, folyóirat archívumok, katalógusok

Mai könyvtári életünkben még világszerte eldöntetlen, mely kiadványokat sorolják az elektronikus folyóiratok kategóriájába. Azokat-e, amelyek megje-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lennek hagyományosan nyomtatott formában és ugyanakkor hozzáférhetők elektronikusan valamely fizikai hordozón (CD-ROM-on) vagy elérhetőek a hálózaton, vagy azokat, amelyeknek tartalma eredetileg is csak az Interneten férhető hozzá. Egyelőre valamennyit elektronikus folyóiratokként kezelik és hatalmas digitális adattárakat hoznak létre a tartalmak közzétételére, megőrzésére és elérhetővé tételére.

A tudományos folyóiratok, amelyek egyaránt nélkülözhetetlenek valamennyi tudományág számára a felsőoktatásban és a kutatásban, az utóbbi tíz évben hihetetlen módon megdrágultak. Az ARL = Association of Research Libraries (USA) adatai szerint áruk emelkedése 1986 és 1998 között 179%-os volt. Az árak különösképpen a természettudomány, a műszaki tudományok és az orvostudomány területén emelkedtek, főként a nagy kereskedelmi kiadók kínálatában, amelyek gyakorlatilag ellenőrzésük alá vonták az egyes szakterületeken keletkezett tudományos publikációk közlését. A könyvtárak válasza erre az volt, hogy csökkentették a monografikus kiadványokra fordított összegeket, de lemondani kényszerültek számos folyóirat előfizetéséről is. Ezzel egyidejűleg együttműködési köröket alakítottak ki a beszerzésben és fejlesztették a könyvtárközi kölcsönzést. Elterjedt gyakorlattá vált a helyi, regionális és országos szintű könyvtári konzorciumok létrehozása és a licencszerződéseken alapuló előfizetés, különösképpen a távoli hozzáférésű elektronikus folyóiratokra. Az egyetemek és tudományos társaságok (anya-intézmények) azt is célul tűzték ki, hogy saját kezükbe veszik a tudományos eredmények hálózaton való közzétételét oly módon, hogy eltekintenek a professzionális, multinacionális kiadók közreműködésétől – melyek neve eddig fémjelezte a publikációk értékét, tudományos hitelességét –, azaz vállalják, hogy eltekintenek a szerkesztői lektorálástól (peer-review).

A leginkább célravezetőnek mégis az tűnik, ha együttműködés jön létre a kutatóhelyek, felsőoktatási intézmények és könyvtáraik, valamint a kiadók és a terjesztők között az ún. folyóiratlánc helyreállításában. Legalábbis ez volt a konklúziója annak a vitának, amely könyvtárosok, kiadók és terjesztők között zajlott a LIBER (Európai Tudományos Könyvtárak Ligája) 2000. évi koppenhágai éves konferenciáján.

Az **ISSN Nemzetközi Központ**nak a világon számon tartott és a párizsi központi adatbázisába bejelentett időszaki kiadványokról készített mai statisztikája szerint 9.245 elektronikus időszaki kiadványt jelentettek a nemzeti központok (illetve ennyire adtak ki nemzetközi azonosítót). Ebből az ISSN Nemzetközi Központ 2.335-re, az Egyesült Államok 1.823-ra, Kanada 1.614-re, az Egyesült Királyság 961-re, Németország 412-re, Ausztrália 456-ra, Norvégia 236-ra Magyarország 206-ra, Mexikó 205-re, Franciaország 133-ra, Spanyolország 147-re, Svédország 150-re, Csehország 111-re, valamennyi többi ország 100-nál kevesebb kiadványra adott ISSN-t. Az ISSN Nemzetközi Központ megvalósította az elektronikus időszaki kiadványok ISSN-jének programon keresztüli összekötését az URN-nel (Uniform Resource Name = egységes helymegnevezés), melynek révén az URL-ek változásától függetlenül az ISSN-en keresztül elérhetők az időszaki kiadványok bibliográfiai rekordjai és maguk az elektronikus tartalmak is.

A **CONSER**-hez (Cooperative Online Serials: az amerikai Időszaki Kiadványok Közös Online Katalógusa) és a **CASA**-hoz (Cooperative Archive of Serials and Articles: olasz kezdeményezésű projekt = Időszaki Kiadványok és Folyóiratcikkek Központi Lelőhely Adatbázisa) hasonló nemzetközi központi katalógus projektek megvalósítása jobb eredményeket és komoly szellemi és anyagi megtakarítást jelenthetne nemcsak a világon létező hagyományos (nyomtatott), hanem az elektronikus időszaki kiadványok számbavétele terén is. Részben ennek megvalósítására törekszik az ISSN Nemzetközi Központ Párizsban.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3.2. Elektronikus könyvek

Az elektronikus könyv, e-könyv kifejezést az elmúlt évek során sokféle értelemben használták. Bármiféle, elektronikus formában megjelentetett monografikus művet jelentett, de jelentette azt az eszközt is, amely elektronikus szövegek olvasására alkalmas. Jelenleg három ilyen készüléktípust tartanak számon. Az egyik az ún. „dedikált olvasókészülék", amelynek mérete kb. egy keménykötésű könyvével azonos, 10-15 könyv egyidejű tárolására alkalmas, hangzó és vidóanyagok kezelését is lehetővé teszi. Az olvasó kedve szerint mozgathatja, jegyzetelheti a dokumentumokat, hiperlinkes tartalomjegyzék használatával közvetlenül elérheti a kívánt témákat, fejezeteket. A másik típus a „tenyér számítógép" vagy „zsebPC", amely nem nagyobb egy csomag játékkártyánál és a szokásos PC funkciókon kívül e-könyvek olvasására is alkalmas, igaz, kevesebb szöveget tárol, mint a dedikált készülék. A harmadik a hagyományos PC vagy laptop, amelyet azonban speciális e-könyv szoftverrel látnak el, hogy a könyv ne legyen másolható vagy nyomtatható, kizárólag olvasható. E-könyveket az erre szakosodott könyvesboltokban vagy a hálózaton lévő virtuális könyvespolcokról már lehet vásárolni. A katalógusból történő kiválasztást (és a fizetést, amelyhez általában hitelkártyát használnak) követően másodperceken belül a vásárló készülékére töltik a könyvet. Az e-könyv ára az esetek többségében megegyezik a nyomtatott könyvével, vagy annál valamivel alacsonyabb. Becslések szerint ma kb. 50 ezer e-könyv van jelen a piacon, de számuk növekedése nehezen követhető. Vásárlóik többsége fiatal férfi, a tartalom terén a sci-fi és a műszaki téma dominál.

A kihívás abban rejlik, hogyan kerülnek az e-könyvek a könyvtárba, hogyan lehet ezeket állományba venni, katalogizálni és kölcsönözni. Néhány amerikai közkönyvtárban már bevezették az olvasókészülékek kölcsönzésével együtt a tartalmakét is (természetesen az olvasónak lehet saját készüléke is). A kölcsönzési határidő a katalógusba és az e-könyvbe kódolva automatikusan jár le, a tartalom automatikusan törli magát, illetve jelzi a könyvtár számára, hogy újra kölcsönözhető. A hagyományos könyvkereskedelem fel fog készülni arra, hogy ezekkel a tulajdonságokkal együtt lássa el e-könyveivel a könyvtárakat. A másik megoldás, hogy a könyvtár OPAC-jába töltött MARC rekordokkal együtt a tartalom is a könyvtár „állományába" kerül, ahonnan azután akár a könyvtár honlapján keresztül valósul meg az olvasói kiszolgálás. Ez feltehetően azzal az előnnyel jár majd, hogy az olvasó perceken belül magánál tudhatja azt a tartalmat, amelyhez ma csak helyben és kézzel foghatóan juthat hozzá. A könyvtárnak viszont csak azt kell beszereznie, amire igény van, azt sem fizikai valóságában. Mindez még csak elképzelés, de a könyvtáraknak – használóik érdekében – el kell gondolkodniuk az e-könyvekkel kapcsolatos jövőbeni teendőikről.

3.3. Az elektronikus, on-line bibliográfia/katalógus mint könyvtári szolgáltatás

Napjainkban a legtöbb könyvtári gyűjtemény on-line olvasói katalógusokon (OPAC-ok) keresztül férhető hozzá vagy a könyvtárban vagy a hálózaton. Hosszú évtizedek nemzetközi és nemzeti összehangoló munkájának (IFLA programok, ISO és EN szabványok kidolgozása, alkalmazása, adaptációja) eredményeként e katalógusok, bibliográfiai adatbázisok hálózati összekapcsolása révén, közös felhasználói felületen való együttes keresést lehetővé téve a gyakorlatban megvalósulni látszik a „világkatalógus" ideája.

A mai kihívást az jelenti, hogy az elektronikus dokumentumok közül, a nemzeti impresszumnak számító hálóforrásokból melyekről kerüljenek bibliográfiai tételek a katalógusokba. A tájékoztatás szempontjából természetesen minél több, tartalmában magas színvonalúnak ítélt, a könyvtárak hálózatba kapcsolt olvasói terminálairól elérhető távoli hozzáférésű elektronikus forrásról tájékoztatni illene.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Kérdés azonban, hogy a temérdek munkával, bibliográfiailag hiteles módon számbavett dokumentumok meddig férhetők hozzá, meddig maradnak azon a helyen, ahol eredetileg megjelentek. Több nemzeti könyvtár álláspontja szerint csak azokat az e-dokumentumokat szabad számbavenni, amelyeket – erős szelekciót alkalmazva – a könyvtárak megőrzésre alkalmasnak ítélnek és archiválni is képesek.

Amióta a könyvtárak távoli hozzáférésű dokumentumokkal is gazdagítják gyűjteményüket, meg kellett oldaniuk, hogy a katalógustételen keresztül közvetlenül tegyék hozzáférhetővé magát az elektronikus forrást. Ennek eszköze a legtöbb esetben az egységes helymeghatározó URL (Uniform Resource Locator) megadása az on-line katalógusban. A kapcsolat azonban csak addig élő, amíg a megadott cím érvényes.

A CURL (Consortium of University Research Libraries) 21 angol egyetemi könyvtár együttműködésével és teljesjogú tagságával, valamint a British Library, a National Library of Scotland, a National Library of Wales és további két szakkönyvtár társulásával létrehozott, jelenleg 23 millió MARC rekordot tömörítő bibliográfiai adatbázis, amelyből a tételek versenyképes áron tölthetők le.

Az ún. szürke irodalom nyilvántartására és nagy adatbázisokon keresztüli hozzáférésükre együttműködéssel létrehozott hálózat

Greynet (URL: http://www.konbib.nl/infolev/greynet), illetve egy európai projekt
EAGLE (URL: http://www.konbib.nl/sigle) vállalkozott.

4. Előfizetés, ingyenes hozzáférés

Kétségtelen tény, hogy egyre nő az ingyenesen elérhető dokumentumok száma a hálózaton, de ezek feltehetően nem fogják helyettesíteni a növekvő előfizetésekhez kötött, az ún. mély-weben (Deep-Web) adatbázisokban, jelszó ellenében elérhető forrásokat. Az utóbbi két évben ezek száma 12-20%-kal nőtt az összes web tartalomhoz képest. Komoly fejlődésnek indult a szerzői jogok elektronikus nyomon követése is.

Az egyetemi és egyéb felsőoktatási könyvtárakban a hallgatók és az oktatók általában ingyenesen férnek hozzá az előfizetett elektronikus folyóiratokhoz és tematikus adatbázisokhoz az intézmény valamennyi, a hálózathoz csatlakoztatott számítógépéről. A cikkek olvashatók a képernyőn, tanulási, oktatási és kutatási célra egyetlen példányban letölthetők, nyomtathatók.

A szakirodalomban kevés olyan felmérés található, amely pontosan tükrözné, mennyit költenek a könyvtárak elektronikus dokumentumokra/forrásokra. Kimutatható azonban, hogy a ráfordítások folyamatosan emelkednek, egyes adatok szerint 4-5 éven belül megkétszereződnek. A pontosabb elemzések hiányának oka részben abban keresendő, hogy még mindig nem egyértelmű, mit tekintenek az egyes könyvtárak elektronikus dokumentumnak (számítógépes fájlok, adatbázis szolgáltatások, elektronikus folyóiratok és könyvek, saját építésű on-line katalógusok, saját előállítású digitalizált anyagok, honlapok, tájékoztatók és egyéb elektronikus szolgáltatások) s az sem, hogy az ezek használatával, kölcsönzésével, hardver és szoftver kiadásokkal kapcsolatos járulékos költségeket mely rovatokban könyvelik el.

5. Kölcsönzés, könyvtárközi kölcsönzés

Az elektronikus dokumentumok közül a helyi hozzáférésűek (CD-ROM-ok) kölcsönzése gyakorlatilag megoldott a közkönyvtárakban, ugyanúgy kölcsönözhetőek, mint a hagyományos dokumentumok.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A távoli hozzáférésű, előfizetés ellenében használható dokumentumok (folyóiratcikkek, kutatási jelentések, szürke irodalom) kölcsönzésének elvben nem lennének technikai akadályai, annál inkább nehézséget jelent a használati korlátozás, illetve a díjfizetések megállapítása. Ennek oka, hogy egyre nagyobb hangsúllyal jelentkezik az ún. virtuális könyvtárközi kölcsönzés, amelynek eltérő a szerzői jogi megítélése. A számítógépes hálózat által nyújtott lehetőségek addig nem esnek külön elbírálás alá, amíg pusztán az információáramlást teszik lehetővé, tehát vonatkozik rájuk a szerzői jog szabad felhasználási esetköre. Amikor azonban átlép a rendszer az internetes tartalomszolgáltatásba (tehát a dokumentumok szolgáltatása számítógépes hálózat útján történik), már nem vonatkoznak rá a hagyományos könyvtárközi kölcsönzés szabályai.

6. A szerzői joggal kapcsolatos kérdések

A könyvtári eszme, a bármely információhoz való szabad és korlátlan hozzáférés ellentmondani látszik az alapvető szerzői jogi szabállyal, azaz a szerző kizárólagos jogához műve bármilyen felhasználására. Valójában azonban a könyvtárak hagyományos szolgáltatásai nem sértették a szerzők jogait, mert csak az ún. „szabad felhasználás" jogával éltek.

A jelenlegi jogi szabályozás nemzetközi egyezményeken alapul, mint amilyen a Berni Uniós Egyezmény, amelyhez eddig több, mint 150 ország csatlakozott, valamint a WIPO (Szellemi Tulajdon Világszervezete) Szerzői Jogi Szerződése, amely a modern felhasználások, pl. internet, elektronikus dokumentumok tekintetében meghatározó.

A helyben olvasás az elektronikus dokumentumok esetében sem minősül felhasználásnak és a könyvtár olvasói vagy felhatalmazás nélkül, vagy bizonyos esetekben felhasználói jogosultság (IP cím, jelszó) birtokában olvashatják, saját céljukra egyetlen példányban letölthetik vagy kinyomtathatják az elektronikus dokumentumok részleteit (pl. egyes cikkeket, fejezeteket). Semmiképpen sem tölthetnek le vagy másolhatnak teljes műveket.

Az internetes felhasználások bonyolult felelősségi láncolatot alkotnak. A hálózati szolgáltatások három legfontosabb szereplője:

- a tartalomszolgáltató, amely a honlapot saját nevében üzemelteti,
- az internetszolgáltató (ISP, service vagy host provider), amely tárhelyet nyújt a tartalomszolgáltató számára, és
- a hozzáférés-szolgáltató, amely a telefonvonalat szolgáltató cég.

A három szereplő közül igazából a tartalomszolgáltató felelőssége a legnagyobb, de az internetszolgáltató is végez szerzői jogilag releváns felhasználási cselekményeket, de ezekért nem vonható felelősségre. Az USA-ban és az EU-ban is az a szabály, hogy ez utóbbiakra nem vonatkozik az ellenőrzési kötelezettség.

7. Digitalizált gyűjtemények, elektronikus könyvtárak

7.1. Nemzeti és nemzetközi projektek

7.1.1. A **British Library** digitális könyvtár programja: **Digital Library Programme**

A British Library 1999-2002-re szóló stratégiai tervében szerepel, hogy kiemelt fontossággal kezelik a digitális anyagok gyűjtését és azok szolgáltatását annak érdekében, hogy felhasználóik hozzáférjenek az új formában megjelenő kiadványokhoz, felhasználva a hálózati technológia előnyeit. Különös hangsúlyt fektetnek a digitális formában megjelent művek gyűjtésére, növelik az ezek beszerzésére szánt összegeket, a kormányzat támogatásával ki kívánják terjeszteni a kötelespéldány szolgáltatást

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a publikált digitális forrásokra. Addig is, amíg ennek jogilag érvényt szereznek, törekednek arra, hogy megnyerjék a kiadókat ezek önkéntes szolgáltatására, a könyvtár pedig gondoskodik archiválásukról. Jelenleg a könyvtár honlapján (http://www.bl.uk/services/) nyújtanak részletes tájékoztatást a belső elektronikus szolgáltatásokról, amelyek közül legfontosabbak és ingyenesen hozzáférhetők: az Egyesült Királyság felsőoktatási intézményeinek folyóirat és konferencia anyagok tartalomjegyzék adatbázisa (ETOC = Electronic Table of Contents), valamint ennek használatával az elektronikus dokumentumrendelés.

A digitális könyvtár program keretében, nemzetközi együttműködésben vesz részt a BL a Bibliotheca Universalis létrehozásában.

7.1.2. A **Bibliotheca Universalis**-ban résztvevő könyvtárak:

7 alapító tag (Bibliothèque nationale de France és a Ministère de la Culture et de la Communication Franciaország, National Diet Library Japán, Library of Congress, Egyesült Államok, National Library of Canada, Discoteca di Stato, Olaszország, Die Deutsche Bibliothek, Németország, The British Library, Egyesült Királyság), 5 később csatlakozó könyvtár (Bibliothèque Royale Albert 1er, Belgium, Národní knihovna České republiky, Cseh Köztársaság, Koninklijke Bibliotheek, Hollandia, Biblioteca Nacional, Portugália, Biblioteca Nacional, Spanyolország, Bibliothèque nationale Suisse, Svájc) és két megfigyelő nemzetközi szervezet, az UNESCO és az European Commission DG XIII E-4. A program 1995-ben indult, azóta folyamatosan fejlődik és bővül, eredményei az európai nemzeti könyvtárak honlapján (http://www.kb.nl/gabriel/) követhetők nyomon.

A Bibliotheca Universalis létrehozásának célja, hogy a világ tudományos és kulturális örökségének legfontosabb műveit a multimédia technológia felhasználásával és azon keresztül a legszélesebb nyilvánosság számára hozzáférhetővé tegyék a globális kommunikációs hálózaton. Kiaknázzák a digitalizációs programokat annak érdekében, hogy nemzetközi együttműködéssel felépítsék a legnagyobb virtuális gyűjteményt és megalapozzanak egy globális elektronikus könyvtári rendszert. A programon keresztül meg kívánják erősíteni a könyvtárak szerepét, nemcsak abban, hogy megvalósítsák a művek bibliográfiai számbavételét, de abban is, hogy az információs tartalmat (szöveget, grafikát, képet, hangot, mozgóképet) közvetítsék. Törekednek egyúttal arra, hogy az integrált, szabványokon alapuló digitalizációs technikával hosszú távon megőrizzék ezeket és egységes felületeken, felhasználóbarát visszakeresési, megjelenítési eszközökkel segítsék a hozzáférést.

7.1.3. JISC és DNER (Egyesült Királyság)

A JISC (Joint Information Systems Committee = Információs Rendszerek Egyesült Bizottságának) DNER (Distributed National Electronic Resource = Osztott/Közös Elektronikus Forrásgyűjteménye) programja a felsőoktatási és továbbképző intézmények – beleértve a távoktatást – szolgálatában áll 1996 óta. Állami támogatással működik, szolgáltatásait licenc szerződések alapján vehetik igénybe a könyvtárak. Gyűjteményi politikájának, amelyet 1997-ben tettek közzé, fő célkitűzése az volt és mind a mai napig az, hogy magas színvonalú digitalizált anyagokat tegyen elérhetővé a képzésben résztvevő diákok, oktatók és kutatók számára. A gyűjtemény folyamatosan bővül. Jelenleg elsődleges és másodlagos forrásokat (pl. alapvető bibliográfiai források, elektronikus folyóiratok, népességre vonatkozó adatok, térképek, társadalomtudományi adatok, valamint történeti anyagok fakszimiléi) ad közre, tesz hozzáférhetővé. Az oktatás és kutatás érdekében együttműködik helyi és regionális kezdeményezésekkel, professzionális kiadókkal és együttműködését kiszélesíti múzeumokkal, galériákkal, közkönyvtárakkal és nemzeti könyvtárakkal. A felhasználói jogosultságok megszerzésére határozottan körvonalazott politikát és modellt fejlesztett

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ki, melynek célja nem a nyereség, hanem a költséghatékonyság, valamint az esélyegyenlőség biztosítása a különböző méretű felsőoktatási és továbbképző intézmények számára.

7.1.4. LION

Új elektronikus gyűjtemény használatára fizethetnek elő az Egyesült Királyság felsőoktatási intézményei és kollégiumai. A LION (Literature Online), a Chadwyck-Healey angol és amerikai irodalmi adatbázisait foglalja magába (jelenleg 250 ezer költemény, prózai mű és dráma teljes szövege valamint az Annual Bibliography of English Language and Literature 1920+, a Literary Journals Index és a Webster's Dictionary, állandó bővítéssel az elkövetkező években). Az előfizetési díj a legkisebb intézményektől (500 font) a legnagyobbakig (közel 6,000 font) változik.

7.1.5. JSTOR (Journal STORage)

A JSTOR jelenleg az egyik legnagyobb, 67 kiadó tudományos magfolyóiratainak digitális gyűjteménye, amely a folyóiratok tartalmát azok indulásától kezdve archiválja, nem teszi azonban hozzáférhetővé a kiadókkal való megállapodástól függően a mindenkori kurrensnek számító utolsó 1-8 év tartalmát. Az eredetileg az Egyesült Államokban a Mellon Alapítvány támogatásával elindított projekt ma már világszerte az egyik legsikeresebb, előfizetéses alapon működő és fejlődő, alapvetően non-profit vállalkozás. 15 tudományterületet fed le a hatalmas gyűjtemény, ezek szerint fizethetnek elő rá a könyvtárak, melyeknek használói kereshetnek, böngészhetnek az adatbázisban, kinyomtathatják vagy letölthetik a számukra szükséges cikkeket. 2000 januárjától 117 folyóiratnak mintegy 30 ezer száma, 307 ezer teljes szövegű cikk 4.7 millió oldal érhető el on-line. Az előfizetési összeg az intézmények nagyságától függ, 500 fonttól 3,750 fontig négy kategória szerint (egészen kicsi, kicsi, közepes és nagy intézmény). A szolgáltatást az angliai felsőoktatási könyvtárak egyre nagyobb mértékben veszik igénybe a JISC részvételével a MIMAS (Manchester Information and Associated Datasets) kezelésében.

7.1.6. Digital Library Federation

Az Egyesült Államokban alakított DLF (Digital Library Federation = Digitális Könyvtári Szövetség) könyvtárak és rokon intézmények konzorciuma, amely élen jár az elektronikus információhasználati technológiák fejlesztésében, digitális gyűjtemények létrehozására kidolgozott szabványok és a korszerű gyakorlatok megismertetésében, elterjesztésében. (URL: http://www.clir.org/diglib/dlfhompage.htm). Tagjai a legnagyobb amerikai egyetemek, illetve azok könyvtárai.

7.1.7. Hollandia

2001. januárjában az Amsterdami Egyetem azzal a célkitűzéssel hozta létre a Digitális Produktumok Központját (DPC = Digital Production Centre) (URL: http://www.uba.uva.nl/en/dpc/), hogy támogassa a kutatókat és szervezeteket elektronikus publikációk és adatbázisok létrehozásában, hozzáférhetővé tételében és megőrzésében. A digitális tudományos közlemények és adatbázisok fontos értéket képviselnek a kutatás és az oktatás számára: lehetővé teszik az azonnali és határok nélküli hozzáférést egymás eredményeihez, függetlenül a nagy kereskedelmi kiadóktól. Mindehhez megteremti a technikai és infrastrukturális hátteret, és szoros együttműködésben dolgozik más szervezetekkel, mint amilyen a Digital Library Production Service of the University of Michigan és az Amsterdam University Press.

7.1.8. Finnország

Finnországban a kilencvenes évek közepétől fordítanak kiemelt figyelmet a hálózati és számítógépes infrastruktúra fejlesztésére és arra, hogy a hálózatra magas színvonalú információs tartalom kerüljön. A hálózat tartalomszolgáltatásainak a fejlesztése a Finn Elektronikus Könyvtári Program (FinELib) keretében indult meg. A program célja: az elektronikus formában elérhető információforrások mennyiségi növelése országos licencszerződé-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sek keretében, a hálózati információkeresés javítása, a különböző elektronikus forrásokhoz közös interfész biztosítása, kapcsolódó projektek kezdeményezése és finanszírozása. A felhasználók köre mintegy 100 intézményre és 200 ezer használóra terjed ki. A programnak köszönhetően jelentős mértékben bővült a kutatók, tanárok, diákok rendelkezésére álló e-információkínálat. A program része a Finn Elektronikus Könyvtár fejlesztése, amelyben a referensz adatbázisok össze vannak kapcsolva a teljes szövegekkel, amelyek csatolókon keresztül érhetők el.

7.2. Jelentősebb kereskedelmi szolgáltatók

A tudományos folyóiratok üzleti csoportosulások vagy tudományos egyesületek égisze alatt közzétett cikkadatbázisokban olvadnak eggyé általában a weben hozzáférhető adatbázisokban. Ezek egészének vagy meghatározott részeinek használatához egyes könyvtárak, de még gyakrabban regionális vagy országos könyvtári közösségek (konzorciumok) térítés ellenében férhetnek hozzá. Ennek jelenleg számtalan variációja ismeretes, minden egyes szolgáltató egyedi, éves vagy többéves szerződést köt az előfizetőkkel, azok csoportjával.

7.2.1. Az OCLC On-line Elektronikus Gyűjteménye (OCLC FirstSearch Electronic Collections Online)

A folyóirat gyűjteményben jelenleg 55 kiadó 3,000 tudományos folyóirata áll teljes terjedelmében rendelkezésre. A friss számok a nyomtatott verzióval egy időben, vagy azokat megelőzően kerülnek a hálózatra. Az előfizető által megrendelt címek archivált gyűjteményként állnak a könyvtár rendelkezésére a nap 24 órájában, a hét minden napján. A könyvtár használói az elektronikus gyűjteményt az OCLC FirstSearch képernyőjén keresztül érik el, amely segíti az egyes folyóiratokban, számokban, témákban való keresést, a hivatkozások és kivonatok elérését, de lehetővé teszi a böngészést egyszerre több folyóiratban is.

Az OCLC felhasználói statisztikát készít az előfizetők számára, és előfizetési kedvezményt nyújt a könyvtári konzorciumoknak. Az archiválási funkció megtakarítja a könyvtáraknak a nyomtatott forma őrzésével, köttetésével, állományvédelmével járó költségeket. 2000-ben és 2001-ben ugyanakkor 30 kiadó 1,400 nyomtatott formában megrendelt folyóirata elektronikus formában ingyenesen érhető el.

7.2.2. Swets Blackwell

A hálózaton a SwetsnetNavigator (professzionális keresőmotor) használatával 141 kiadó 5,057 indexelt, tartalomjegyzékkel és kivonatokkal ellátott és teljes szövegű folyóiratában kereshet a felhasználó. Az elektronikus verzió ingyenesen érhető el a nyomtatott változat előfizetői számára.

7.2.3. Springer

A **LINK** nevű szogáltatásán kereszül nyújt Online Könyvtárat a weben (on-line, indexelt, teljes szövegű folyóiratokat, könyveket és multimédia tartalmakat) az élettudományok, a kémia, a földtudományok, a számítástechnika, matematika, orvostudomány, fizika és csillagászat, mérnöki tudományok, környezettudományok, a jog és a gazdaságtudomány terén. A teljes tartalmat és a hozzáférési jogosultságokat egy heidelbergi szerveren és egy tükör szerveren New York-ban tárolják. A folyóiratok tartalomjegyzékében és a kivonatokban ingyenes a keresés, míg a teljes szövegekhez, audió és videó anyagokhoz csak az előfizetők jutnak hozzá és tölthetik le azokat.

8. Vitafórumok, levelezőlisták

Az elektronikus dokumentumok beszerzésével, gyűjtésével, használatával, őrzésével, katalogizálásával, szolgáltatásával, valamint az elektronikus gyűjtemények előállításával, a digitalizálási technikák-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kal foglalkozó levelezőlisták nyújtanak naprakész információt a könyvtárosok és más szakemberek számára. Ezek közül kiemelkedők és bárki számára elektronikus levelek formájában ingyenesen elérhetők: az

e-collections@jiscmail.ac.uk és a

diglib@infoserv.nlc-bnc.ca

9. Az elektronikus dokumentumok kötelespéldány szolgáltatása

Az eddigiekben a kötelespéldányoknak és a nemzeti bibliográfiai szolgáltatásoknak a történetét paradigmaváltások és attitűd-változások alakították. A jelenlegi paradigma a kötelespéldányok törvényi szabályozásának céljaként az egyes országokban megjelent, illetve azokra vonatkozó nemzeti írott örökség megőrzését és a nemzeti bibliográfiai szolgáltatások biztosítását jelölte meg. A nemzeti bibliográfiai szolgáltatásokat az üzleti tájékoztatás egyik válfajának tekintik, amelyek a bibliográfiai ügynökségek számára lehetővé teszik, hogy a globális információpiacon a gazdaság egyik szereplőjeként jelenjenek meg. A konvergencia-jelenségnek, valamint a kereskedelmi jellegű elektronikus tartalom és információ növekvő szerepének fényében a kötelespéldányok beszolgáltatásának és a nemzeti bibliográfiai szolgáltatásoknak hangsúlyozniuk kell kulturális szerepüket azáltal, hogy biztosítják a tartalomhoz való hozzáférést, valamint az arról való tájékoztatást, különösen akkor, ha a tartalom magas kulturális értékkel, de csekély kereskedelmi befolyással bír.

Az Európa Tanács az Európai Bizottság által kiadott „Jelentés az elektronikus kiadványok tartós megőrzésre szánt gyűjteményeiről" (Report on deposit collections of electronic publications), a kötelespéldányok számbavételének olyan modelljeit sugallja, amelyek már az elektronikus kiadványokra is kiterjednek. A használatba adást, mint célt, bizonyos feltételek mellett és az érvényes szerzői jogi törvénnyel összhangban, pontosan meg kell fogalmazni a kötelespéldány szabályozás során. „A könyvtáraknak a modern társadalomban betöltött szerepéről" (Report on the role of libraries in the modern society) szóló jelentés, amelyet az Európa Parlament 1998 májusában adott ki, nyomatékosan hangsúlyozza a kötelespéldányokra vonatkozó egyezményeket, és azt javasolja, hogy az államok törekedjenek a dokumentumok gyűjtésének, megőrzésének és feltárásának aktív politikájára, tekintet nélkül azok megjelenési formájára. Gondot okoz az, hogy a kormányok lemondani látszanak a megfelelő kulturális politikát illető felelősségükről. Ez az „el nem kötelezett" magatartás olyan negatív tendenciákat eredményezett, mint például a könyvtári szolgáltatások növekvő mértékű kommercializálódása. A kormányoknak jobban oda kellene figyelniük az ilyen tendenciák következményeire, hiszen ezek korlátozzák az információk nyilvános használatát, csökkentik az állampolgárok megfelelő oktatáshoz jutásának esélyegyenlőségét, és növelik a technológiai jártasság és az információellátás különbségeit a népesség különböző rétegei között. A jelentés világosan kimondja, hogy képtelenség az információhoz való jogot egy licenc (használati jog) beszerzésétől függővé tenni. Mindenesetre ez az a gyakorlat, amely át fogja alakítani az előállítók és a kulturális intézmények közti kapcsolatok jellegét, amelyben az utóbbiak feladata az elektronikus tartalom, illetve az ahhoz való hozzáférés biztosítása lesz. A nemzeti megőrző intézmények, amelyek gyakran maguk is az elektronikus könyvtári hálózatok jelentős tartalomszolgáltatói, olyan helyzetben vannak, hogy tárgyalni képesek az elektronikus tartalom beszerzésének jogairól egy-egy ország könyvtárainak az érdekében. Ennélfogva a kötelespéldány kiváló eszköze lehet azon eljárások bővítésének és harmonizációjának, amelyek az elektronikus információkhoz való nyilvános hozzáférést érintik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

10. Az elektronikus dokumentumok nemzeti bibliográfiai számbavétele

1998 novemberében, a Koppenhágában rendezett „Nemzetközi konferencia a nemzeti bibliográfiai szolgáltatásokról" (International Conference on National Bibliographic Services) szinte valamennyi előadása, munkaanyaga és ajánlása foglalkozott az elektronikus dokumentumokkal. Megkísérelték a különböző típusokat felsorolni és meghatározni, felvetették azt a nagyon is aktuális (és mind a mai napig megoldásra váró) kérdést, hogy a számtalan és egyre burjánzó, különösen a weben feltűnő (és gyakran eltűnő) dokumentum közül melyek tartozzanak a nemzeti könyvtárak gyűjtőkörébe, s ha oda tartozónak ítéltetnek, hogyan történjen kötelespéldány szolgáltatásuk, megőrzésük, használtatásuk (hozzáférhetővé tételük) és bibliográfiai számbavételük.

Giuseppe Vitiello nemcsak a kötelespéldány szolgáltatásnak az elektronikus dokumentumokra való kiterjesztésével (lásd az előző fejezetben), hanem azok nemzeti bibliográfiai számbavételével is foglalkozott. Az Európa Tanács ajánlásai hangsúlyozzák, hogy a nemzeti bibliográfiai ügynökségeknek/központoknak az új kihívásokhoz való alkalmazkodóképességét jól képzett és gyakorlott információs szakemberek beállításával kell megerősíteni, akik képesek értelmezni és úgymond képviselni a továbbított tartalmat. Az Európa Tanácsnak az új szakmai profilokra, valamint a kulturális szféra és intézményrendszer információs szakembereinek és tudás-feldolgozóinak szakképzettségére vonatkozó ajánlástervezete jelentheti azt a biztos fogódzót, amelynek alapján fel lehet vázolni a nemzeti bibliográfiai ügynökségekben dolgozók szakmai profilját és szakképzettségi követelményeit.

A nemzeti bibliográfiai szolgáltatásokat ez idáig olyan könyvtári szolgáltatásnak tekintették, amelyet az információhoz való jobb hozzáférés érdekében hoztak létre. A konvergencia-jelenség fényében azonban úgy tűnik, hogy feladatkörük bővülni fog szignifikáns társadalmi és politikai célok elérése érdekében, de mindig is szolgáltatás-centrikusnak, nem pedig piacközpontúnak kell lenniük. Az elektronikus és hálózaton elérhető nemzeti bibliográfiai szolgáltatások nem csak a hivatalos kiadványokról és nyilvántartásokról képesek információt nyújtani, hanem terjeszteni is tudják ezek tartalmát, valamint kapcsolatot biztosítanak olyan nyilvános adatbázisokhoz, amelyekben ezek megtalálhatók. A technológiaváltás nyomán egyre több közintézmény csak elektronikus formában adja közre kiadványait, vagy ingyenesen az Interneten, vagy egy külső szolgáltatókra bízva a közreadást, akik térítés ellenében teszik hozzáférhetővé ezeket. Mindkét eset komoly kihívást jelent a nemzeti bibliográfiákra nézve.

A nemzeti bibliográfiák egyik fontos funkciója a magas kulturális értékkel bíró, de kereskedelmi haszonnal nem kecsegtető kiadványok regisztrálása. A könyvszakmában, de a folyóirat kiadásban is csökken a kis kiadók szerepe, a kiadványok mintegy 70%-át öt-tíz nagy kiadó állítja elő (ez a helyzet Franciaországban, Olaszországban, Svédországban és az Egyesült Államokban). Az elektronikus tartalmak széles körű elterjesztésének kereskedelmi korlátai még inkább szembeötlők a kommunikációs hálózatokon. Az lesz az igazi áttörés a nemzeti bibliográfiai ügynökségek számára, ha böngészőkkel és keresőgépekkel elérhető információkhoz is el tudják vezetni a használókat. A kommunikációs hálózatok megadják a demokrácia esélyét, mivel könnyű és gyors hozzáférést biztosítanak az elektronikus forrásokhoz. Az információs túlterhelés azonban elmossa ezeket az előnyöket. A hálózati nemzeti bibliográfiai szolgáltatásoknak speciális kapcsolatokat kell kiépíteniük a kulturális intézményekkel, továbbá hozzáférést kell biztosítaniuk azokhoz a tudományos és kulturális jellegű dokumentumokhoz, amelyeknek igen csekély a kereske-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

delmi hatásuk. Az ilyen tevékenységek megerősítése ellensúlyozná a kulturális szféra egyre inkább tapasztalható kommercializálódását.
Nagy kihívást jelent a nemzeti bibliográfiák számára az olyan új szolgáltatások megvalósítása, mint pl. az URL-címlisták gyűjtése nemzeti szinten és a meta-adatok közreadása. A cél az, hogy minden információs tényezőnek esélye legyen eljutni a maga közönségéhez.
Az elektronikus dokumentumok egyre inkább tartalmazzák saját bibliográfiai adataikat, ezekre vonatkozóan nemzetközi szinten folynak a meta-adat szabványok fejlesztési munkái.

Következtetések, ajánlások

A helyzetjelentésből következtetni lehet arra, hogy az elektronikus dokumentumok kezelése a könyvtári munka szinte valamennyi területén számos kihívást jelent, amelyek országos szintű megoldására akkor van esély, ha legalább a következő területeken kialakítjuk stratégiánkat:

- **nemzetközi szabványok** ismerete, hazai figyelembe vételük, a szükségesnek ítéltek átültetése, alkalmazása;
- az elektronikus dokumentumok típusainak egységes kezelése országos szinten, **statisztikai számbavételük** szempontjainak kidolgozása; az ehhez szükséges módszertani útmutató elkészítése;
- a **hazai konzorciumok** létrehozásához tájékoztató és minta anyagok készítése;
- a **nyilvántartások** intézményi hátterének biztosítása;
- követő jogi szabályozás a **kötelespéldány szolgáltatás** és a **szerzői jogok** területén;
- **költségelemzések** készítése az e-dokumentumok beszerzése, kezelése és hozzáférhetővé tétele terén, belefoglalva a **hardver követelmények** költségeit is;
- az **elektronikus kereskedelem** küszöbön álló elterjedésével kapcsolatos kérdések kezelése;
- az **egyéni igényekhez igazodó összeállítások** (POD = print on demand : igény szerinti megjelentetés) várható elterjedése;
- koncepció kidolgozása a távoli hozzáférésű e-dokumentumok **bibliográfiai számbavételére**, megőrzésére és hozzáférhetővé tételére;
- a **szerző – kiadó – terjesztő – könyvtár lánc** működőképes modelljének felvázolása, kezdeményező lépések megtétele a közös érdekek érvényesítése érdekében.

11. Kérdőíves felmérés

2001. február 13-án elektronikus kérdőívet küldtünk szét az IFLA és az E-Collection levelezőlistáján, amely az elektronikus dokumentumok könyvtári szolgáltatására vonatkozó, egyszerű kérdésekre várt választ.
A kérdőívre 21 válasz érkezett, amely számában ugyan nem nagy, de szerencsére reprezentatívnak tekinthető, mert minden könyvtártípusból (nemzeti, egyetemi, egyéb felsőoktatási, szak- és közkönyvtár, parlamenti) és a világ minden tájáról voltak értékelhető válaszok. (A kérdőívet kitöltő könyvtárak jegyzékét lásd a felmérés végén.)
A válaszadók száma országok szerint:
Amerikai Egyesült Államok: 7, Ausztrália: 1, Egyesült Királyság: 4, Franciaország: 1, Hollandia: 1, Kanada: 2, Lengyelország: 2, Németország: 1, Románia: 1, Svájc: 1.
A válaszadók száma könyvtártípusok szerint:
nemzeti könyvtár: 3, egyetemi, felsőoktatási könyvtár: 14, közkönyvtár: 2, tudományos szakkönyvtár: 2, parlamenti könyvtár: 1.

A kérdőíven szereplő kérdések, a kapott válaszok értékelése:

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

1. Mely dokumentumokat kezelik elektronikus dokumentumként (forrásként) az Önök könyvtárában?		
1.1. Helyi hozzáférésű dokumentumokat (CD-ROM-ok, floppyk, fotó-CD-k, stb.)		
Kiadványtípus	**Igen válaszok száma**	**Százalékban**
Monografikus művek	18	85,71
Időszaki kiadványok	14	66,66
Interaktív multimédia	17	80,95
Adatbázisok	17	80,95
Digitális reprodukciók	11	52,38
Programok	9	42,85
Nemzeti bibliográfiák	12	57,14
Szakbibliográfiák	12	57,14
Egyéb kiadványok, éspedig* **	2	9,52

* A válasz a *Francia Nemzeti Könyvtártól* érkezett: enciklopédiák és szótárak

** A válasz a *Svájci Nemzeti Könyvtártól* érkezett: Helvetica adatbázisok, amelyek a hagyományos könyvtári dokumentumokon kívül tartalmazzák a digitalizált vagy digitális formában megjelenő forrásokat. A kötelespéldánykényt érkező és a gyűjtőkörbe tartozó helyi hozzáférésű elektronikus dokumentumokat (pl. CD-ROM-ok) hosszú távra archiválják az eljövendő digitális Helvetica gyűjtemény számára. A gyűjtés és őrzés nem terjed ki a programokra és az on-line dokumentumokra, elektronikus vitafórumokra.

1.2. Távoli hozzáférésű dokumentumok (web források)		
Kiadványtípus	**Igen válaszok száma**	**Százalékban**
Elektronikus folyóiratok (e-journals)	20	95,23
E-könyvek	13	61,90
Adatbázisok	17	80,95
Adattárak	15	71,42
On-line szolgáltatások	14	66,66
Egyéb források, éspedig:***	2	9,52

*** Válaszok érkeztek az alábbi könyvtáraktól:

Ausztrál Nemzeti Könyvtár: E-mail-ben (pl. PDF formátumban) szolgáltatott elektronikus dokumentumok, amelyek a weben érhetők el.

Napier University Library, Edinburgh: távoli hozzáférésű, a helyi hálózaton lévő dokumentumok, mint pl. on-line könyvtárhasználati útmutatók, oktatási anyagok.

Francia Nemzeti Könyvtár: a BNF által létrehozott subject gateways a web dokumentumokhoz.

Middlesex University, Egyesült Királyság: vizsgadolgozatok.

College Staten Iland/CUNY Library, USA: teljes szövegű folyóiratcikkek és bibliográfiai hivatkozások, a hálózatról elérhető könyvtárközi kölcsönzési és hosszabbítási űrlapok, könyvtárhasználati útmutatók, web és e-mail tájékoztatás.

University of Central Florida, Orlando, USA: szabványok, képgyűjtemények.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

2. Milyen módon szerzi be a könyvtár az elektronikus dokumentumokat?			
Vétel Igen válaszolók	**Ajándék/csere** Igen válaszolók	**Szabad/ingyenes hozzáférés** Igen válaszolók	**Kötelespéldány** Igen válaszolók
Szám/%	Szám/%	Szám/%	Szám/%
21 = 100%	5 = 23,81%	18 = 85,71%	6 = 28,57%
Ezek közül			
Nemzeti könyvtár: 3	2	1	2
Egyetemi könyvtár: 13	3	13	
Közkönyvtár: 2		2	1
Szakkönyvtár: 2		2	2
Parlamenti könyvtár: 1		1	1

Megjegyzések:

Svájci Nemzeti Könyvtár, Bern: a kötelespéldány egyezmény egyelőre nem terjed ki az elektronikus dokumentumokra, de tárgyalás folyik ezek szolgáltatásáról is. A helyi hozzáférésű dokumentumokat jelenleg vétel útján szerzik be, vagy térítésmentesen (ajándékként) kapják meg a Svájci Kiadók Szövetségével (The Swiss Publishers Association) kötött megállapodás alapján.

Francia Nemzeti Könyvtár és Napier University Library, Edinburgh: a szabad/ingyenes hozzáférésűek között vannak a saját előállítású anyagok és a digitalizált dokumentumok

Ausztrál Nemzeti Könyvtár: önkéntes beszolgáltatás révén

Cuesta College Library, San Luis Obispo, California, Egyesült Államok: az előfizetés konzorciumban történik.

3. A fentiek közül melyek férhetők hozzá ingyenesen az olvasók/használók számára? Legyen szíves megnevezni				
Valamennyi				
Nemzeti könyvtár	Egyetemi könyvtár	Közkönyvtár	Szakkönyvtár	Parlamenti könyvtár
3	14	1	2	1

Megjegyzések:

Vancouver Public Library, Kanada: a könyvtárban valamennyi, az általános licenc egyezményeknek megfelelően.

Svájci Nemzeti Könyvtár, Bern: a helyi hozzáférésű Windows alapú elektronikus dokumentumok ingyenesen és csak a könyvtáron belül használhatók az erre dedikált számítógépeken, könyvtáros segítségével vagy a nélkül. A többiek (pl. Macintosh alkalmazások, floppyn lévő programok) nem állnak az olvasók rendelkezésére. A távoli hozzáférésű elektronikus dokumentumok archiválásában még nincsenek tapasztalatok, de ezek hozzáférhetővé tétele valószínűleg a kiadók által szabott feltételektől függ és csak a beiratkozott olvasók számára áll majd rendelkezésre a könyvtáron belül.

Universiteitsbibliotheek, Groningen, Hollandia: Minden felhasználói azonosítóval rendelkező használó (IP cím vagy felhasználói név/jelszó ellenőrzés alapján).

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ausztrál Nemzeti Könyvtár, Canberra: valamennyi ingyenes, de néhány használata feltételhez kötött: pl. csak helyben használható, meghatározott ideig használható, a használat jelszóhoz kötött.
Francia Nemzeti Könyvtár: valamennyi ingyenes a könyvtár belső hálózatán (az olvasók a könyvtárhasználatért fizetnek), az interneten lévő digitális könyvtárból a saját előállítású digitalizált dokumentumok használata mindenki számára ingyenesen elérhető.
Két könyvtár válasza szerint a legtöbb ingyenesen férhető hozzá: Chemistry Library of Technical University Braunschweig, Németország, University of Central Florida Library, Orlando, Egyesült Államok.

4. Melyek férhetők hozzá térítés ellenében? Legyen szíves megnevezni:				
Általában minden ingyenesen hozzáférhető				
Csak a másolatszolgáltatásért/nyomtatásért kell fizetni:				
Nemzeti könyvtár	Egyetemi könyvtár	Közkönyvtár	Szakkönyvtár	Parlamenti könyvtár
	1	2		

Megjegyzések:
Napier University Library, Edinburgh, Egyesült Királyság: csak különleges szolgáltatások esetében kell térítést fizetni, például ha az olvasó meg kívánja venni az Amazon weblapján kínált könyvet.
Cuesta College Library, San Luis Obispo, California, Egyesült Államok: interaktív multimédia, CD-ROM-ok, könyvmellékletek zenei CD-k használata térítéses.
University of Central Florida Library, Orlando, Egyesült Államok: a könyvtárosok által végzett keresésért díjat számítanak fel.

5. A könyvtár gyűjteményének hány százalékát teszik ki az elektronikus dokumentumok? Legyen szíves megadni a becsült értéket:

Rendkívül vegyes, statisztikailag nehezen értékelhető válaszok érkeztek, ezért egyenként adjuk meg az egyes könyvtárak válaszait.

A válaszadó könyvtár	%-os adat
Vancouver Public Library, Kanada *Megjegyzés: ami a címek számát illeti (nem terjed ki az elektronikus úton hozzáférhető információ mennyiségére).*	0,04%
Svájci Nemzeti Könyvtár, Bern	0,001%
University of Salford, Egyesült Királyság	5%
Middlesex University, Egyesült Királyság	1%
Central University Library „Mihail Eminescu", Iasi, Románia	0,01%
Universiteitsbibliotheek, Groningen, Hollandia	5%
Ausztrál Nemzeti Könyvtár, Canberra Megjegyzés: nincs statisztikai adat, de jelenleg nagyon csekély	
Wayne State University, Detroit, Michigan, Egyesült Államok *Megjegyzés: nincs becsült statisztikai adat, de a teljes gyűjtemény 3 millió kötet és a kurrens beszerzési keret 20%-át fordítják elektronikus dokumentumok beszerzésére*	

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A válaszadó könyvtár	%-os adat
Napier University Library, Edinburgh, Egyesült Királyság 1) első kérdőív 2) második kérdőív *Megjegyzés: 30-40%, az elektronikus folyóiratok esetében 50%-ra tehető az előfizetések száma*	 1% 30-40%
Parmly Billings Library, Montana, Egyesült Államok *Megjegyzés: a Gale cég INFOTRAC folyóirat/újság adatbázisára fizetnek elő a Montana Állami Könyvtárral közösen, igen kedvező áron*	1%
Francia Nemzeti Könyvtár, Párizs *Megjegyzés: az adat csak a szöveges dokumentumokra vonatkozik*	0.08%
College of Staten Island/CUNY Library, Egyesült Államok *Megjegyzés: nincs statisztikai adat*	
Chemistry Library of Technical University Braunschweig, Németország	20%
University of Chicago Library, Illinois, Egyesült Államok	1%
Instytut Fizyki Molkularnej PAN, Poznan, Lengyelország *Megjegyzés: majdnem valamennyi kurrens folyóirat hozzáférhető nyomtatott és online formában*	
Sonoma State University, California, Egyesült Államok *Megjegyzés: minimális a könyvek esetében*	60%(kurrens folyóiratok) 98%(adatbázisok)
Cuesta College Library, San Luis Obispo, California, Egyesült Államok *Megjegyzés: ebbe nem tartoznak bele a távoli hozzáférésű adatbázis szolgáltatások, mint pl. az EBSCOHOST*	5%
University of Central Florida Library, Orlando, Egyesült Államok *Megjegyzés: nincs statisztikai adat*	
Parlamenti Könyvtár, Ottawa, Kanada	5%
Biblioteka Uniwersytecka w Lodzi, Lengyelország	0,2%

6. Az éves gyarapítási keretnek hány százalékát költik elektronikus dokumentumok beszerzésére? Legyen szíves megadni a becsült értéket:

Rendkívül vegyes, statisztikailag nehezen értékelhető válaszok érkeztek, ezért egyenként adjuk meg az egyes könyvtárak válaszait.

A válaszadó könyvtár:	%-os adat
Vancouver Public Library, Kanada	7-10%
Svájci Nemzeti Könyvtár, Bern	10%
University of Salford, Egyesült Királyság *Megjegyzés: növekszik*	10%,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A válaszadó könyvtár:	%-os adat
Middlesex University, Egyesült Királyság	10%
Central University Library "Mihail Eminescu", Iasi, Románia	1%
Universiteitsbibliotheek, Groningen, Hollandia	15%
Ausztrál Nemzeti Könyvtár, Canberra	2.2%
Wayne State University, Detroit, Michigan, Egyesült Államok	20%
Napier University Library, Edinburgh, Egyesült Királyság 1) első kérdőív *Megjegyzés: statisztikai adat nem áll rendelkezésre, de ismeretes, hogy az e-dokumentumokra fordított összeg növekszik, míg a hagyományos dokumentumokra fordított csökken* 2) második kérdőív	35%
Parmly Billings Library, Montana, Egyesült Államok Megjegyzés: statisztikai adat nem áll rendelkezésre, de kevés	
Francia Nemzeti Könyvtár, Párizs *Megjegyzés: nincs válasz*	
College of Staten Island/CUNY Library, Egyesült Államok	50%
Chemistry Library of Technical University Braunschweig, Németország	20%
University of Chicago Library, Illinois, Egyesült Államok	8%
Instytut Fizyki Molkularnej PAN, Poznan, Lengyelország *Megjegyzés: nehéz megbecsülni, minthogy a folyóiratok nyomtatott formában és on-line módon is hozzáférhetők*	
Sonoma State University, California, Egyesült Államok	50%
Cuesta College Library, San Luis Obispo, California, Egyesült Államok *Megjegyzés: a távoli hozzáférésű dokumentumok előfizetését is beleszámítva (mint pl. az EBSCOHOST), talán több mint 70%*	5%
University of Central Florida Library, Orlando, Egyesült Államok *Megjegyzés: nincs statisztikai adat*	
Parlamenti Könyvtár, Ottawa, Kanada	20%
Biblioteka Uniwersytecka w Lodzi, Lengyelország	0,5%

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

7. A kiadásoknak hány százaléka térül vissza a térítéses szolgáltatások díjából? Legyen szíves megadni a becsült értéket:				
Nincs megtérülés				
Nemzeti könyvtár	Egyetemi könyvtár	Közkönyvtár	Szakkönyvtár	Parlamenti könyvtár
2	12	0	1	1

Megjegyzések:

Vancouver Public Library, Kanada: a térítéses keresésekből befolyt összeg fedezi a könyvtárosok erre fordított munkaidejének költségét.

Parmly Billings Library, Montana, Egyesült Államok: nincs megtérülés, kivéve a nyomtatási költségeket, amelyekért 2000 októberétől kell fizetni.

Francia Nemzeti Könyvtár: nem érkezett válasz.

Chemistry Library of Technical University Braunschweig, Németország: nincs statisztikai adat.

University of Central Florida Library, Orlando, Egyesült Államok: minimális a megtérülés.

8. Kell-e fizetnie a könyvtárnak copyright díjat az elektronikus dokumentumok használatáért?				
Igen				
Nemzeti könyvtár	Egyetemi könyvtár	Közkönyvtár	Szakkönyvtár	Parlamenti könyvtár
3	8	1	1	1
Megjegyzések: *Wayne State University, Detroit, Egyesült Államok és* *College of Staten Island/CUNY Library, Egyesület Államok: csak a könyvtárközi kölcsönzés után.* *Napier University Library, Edinburgh: csak a nyomtatás után.*				
Nem				
Nemzeti könyvtár	Egyetemi könyvtár	Közkönyvtár	Szakkönyvtár	Parlamenti könyvtár
0	4	1	0	0

Megjegyzés: két könyvtártól nem érkezett válasz.

8.1. Ha igen, ez benne van-e az előfizetési díjban?				
Igen, benne van az előfizetési, konzorciumi licenc díjban				
Nemzeti könyvtár	Egyetemi könyvtár	Közkönyvtár	Szakkönyvtár	Parlamenti könyvtár
3	8	1	2	1

Megjegyzés: a többi könyvtártól nem érkezett válasz.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

8.2. Ha nem, kell-e a könyvtárnak díjat fizetnie valamely hatóságnak? Legyen szíves leírni, mely kiadványok használatáért kell ilyen díjat fizetni:

Napier University Library, Edinburgh, Egyesült Királyság: a hagyományos dokumentumok digitalizálásáért kell külön díjat fizetni az Egyesült Királyság Szerzői Jogvédő Hivatalához, ha ezeket az egyetemisták számára hozzáférhetővé kívánják tenni a hálózaton, valamint a nyomtatásért.

Francia Nemzeti Könyvtár: a belső hálózaton elérhető digitalizált dokumentumokért.

College of Staten Island/CUNY Library, Egyesült Államok: a FirstSearch adatbázisért keresésenként fizetnek térítést.

Cuesta College Library, San Luis Obispo, California, Egyesült Államok: a távoli hozzáférésű teljesszövegű és indexelt folyóirat adatbázisokért.

University of Central Florida Library, Orlando, Egyesült Államok: a CARL UnCover útján rendelt dokumentumokért fizetni kell.

8.3. Az előfizetési díj hány százalékát teszik ki a copyrightért fizetett összeg? Legyen szíves megadni a becsült értéket:

Megjegyzés:
nem érkeztek értékelhető adatok, egyedül a University of Central Florida Library írt le adatot, amely becslésük szerint 70%.

9. Van-e összefüggés a copyright kiadás és az elektronikus dokumentumszolgáltatások igénybevételi mennyisége/gyakorisága között?

Igen: 5 könyvtár	Nincs: 9 könyvtár

9.1. Ha igen, legyen szíves leírni:

Svájci Nemzeti Könyvtár, Bern: a többfelhasználós elektronikus dokumentumok előfizetői ára általában magasabb.

University of Salford, Egyesült Királyság és Ausztrál Nemzeti Könyvtár: a licenc díj függ az intézmény nagyságától és a felhasználók számától.

Napier University Library, Edinburgh, Egyesült Királyság: a digitalizálásért fizetett kiadások közvetlen összefüggésben vannak azoknak a hallgatóknak a számával, akik számára egy speciális tantárgyhoz anyagot állítanak össze.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

10. Egyéb megjegyzések, észrevételek:

1. A Svájci Nemzeti Könyvtár 2001 januárjában indított el egy digitális kötelespéldány gyűjtemény létrehozására irányuló programot. Külön munkafolyamatot dolgoznak ki a helyi hozzáférésű dokumentumokra és a távoli hozzáférésűekre. Ugyanakkor piackutatást végeznek a Svájcon belüli, elektronikus kiadásban aktívan résztvevő kiadók körében, hogy pontosan felmérjék, hányféle elektronikus dokumentum van jelen a piacon. Erre alapozzák majd az elektronikus dokumentumokra vonatkozó gyűjtőköri szabályzatukat, valamint a Nedlib (Networked European Deposit Library) projektben – amelynek a könyvtár is résztvevője – szerzett tapasztalatokra.
2. A Francia Nemzeti Könyvtár ingyenesen elérhető digitális gyűjteménye a „Gallica" URL: http://gallica.bnf.fr jelenleg 50.000 nyomtatott kötetet, 57.000 képet és 1 órányi hanganyagot kínál a látogatóknak digitalizált formában.
3. A Napier University Library, Edinburgh, Skócia szoros együttműködésben dolgozik a skót könyvtárakkal – beleértve a Skót Nemzeti Könyvtárat – az elektronikus dokumentumok elérése érdekében (bibliográfiai számbavétel, jelszó ellenőrzés stb.)
4. A Parmly Billings Library Montana állam legnagyobb közkönyvtára, 100.000 lakos rendelkezésére áll. Interaktív multimédia gyűjteményük, amely egyre növekszik, mintegy 500 kölcsönözhető címet ölel fel (játékprogramoktól kezdve a National Geographic-ig). Az INFOTRACK folyóirat/magazin adatbázison keresztül az olvasók kártyájukat használva népszerű és tudományos kiadványokat (sokuk teljes szövegű) egyaránt elérhetnek mind otthoni gépükről, mind a könyvtárból.
5. A Cuesta College Library-t, San Luis Obispo, két éve alapították és működését főként Kalifornia állam finanszírozza.

A kérdőívre válaszoló kollégák és a könyvtárak adatai

Ausztrália

Nemzeti könyvtár

Peter Haddad
Director, Technical Services Branch
National Library of Australia
Canberra, ACT 2600 Australia

Egyesült Államok

Egyetemi, felsőoktatási, kollégiumi könyvtárak

H. Robert Malinowsky
Manager of Collections Development and Reference
University of Illinois at Chicago Library
PO Box 8198
Chicago, IL 60680-8198

Robert P. Holley
Interim Dean University Libraries
Dean's Office
3100 David Adamany Undergraduate Library
Wayne State University
Detroit, MI 48202

Athena Hoeppner
Electronic Resources Librarian
University of Central Florida Library
P.O.Box 162666
Orlando, Florida 32816-2666

Tina Lau
Technical Services Librarian
Cuesta College
P.O.Box 8106
San Luis Obispo, California 93401

Susan Hagius
Reference Librarian
Sonoma State University
Rohnert Park, CA 94928

Ann Grafstein
Coordinator of Circulation
College of Staten Island/CUNY Library
2800 Victory Blvd.
Staten Island, NY 10314

Közkönyvtár

Lynne Puckett
Reference & Electronics Systems librarian & webmaster
Parmly Billings Library
510 North Broadway
Billings, MT
USA 59101

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Egyesült Királyság
Egyetemi könyvtár
Alan Hopkinson
Head of Library Systems
Middlesex University
Bounds Green Road
London N11 2NQ

Paul Cunnea
Bibliographic Services Manager
Napier University Library Learning Information Services
Edinburgh EH11 4BN

Graeme S. Forbes
Head of Resource Management & Development
Napier University Library
Learning Information Services
Sighthill Court
Edinburgh EH11 4BN

Joanna Wilson
AIS Faculty Service Manager
Allerton Building
University of Salford
Salford M6 6PU

Franciaország
Nemzeti Könyvtár
Catherine Lupovici
Head of the Digital Library Department
Direction des services et des réseaux
Bibliotheque nationale de France
Quai Francois Mauriac
75706 Paris Cedex 13

Hollandia
Egyetemi könyvtár
Alex C. Klugkist, director
University Library Groningen

Kanada
Parlamenti könyvtár:
Cynthia Hoekstra
Chief, Special Collections
Library of Parliament
Ottawa, Ontario
Canada K1A 0A9
PO Box 8106
Közkönyvtár
Olivia Craster
Head, Acquisitions Department
Vancouver Public Library
350 W. Georgia St.
Vancouver, B. C.

Lengyelország
Egyetemi könyvtár:
Biblioteka Uniwersytecka w Lodzi
Ul. Jana Matejki 34/38
90-237 Lódz
Szakkönyvtár:
Monika Bartosinska
Instytut Fizyki Molekularnej PAN
Smoluchowskiego 17
60-179 Poznan

Németország
Egyetemi, tudományos szakkönyvtár
PD Dr. D. Leseberg
Bibliotheksrat
Chemistry Library of Technical University Braunschweig
Postfach 3329 38023
Braunschweig

Románia
Egyetemi könyvtár
Dan Stoica, Ph.D.
Head of Automation Department
Central University Library „Mihai Eminescu"
Iasi
Str. Oacurari, nr.4

Svájc
Nemzeti könyvtár
Barbara Signori
Cataloguer and Collaborator of the
Working Group on Electronic Publications in the SNL
Swiss National Library
Hallwylstrasse 15
CH – 3003 Bern

Felhasznált irodalom és további irodalom a fejezetek sorrendjében

Terminológia

Könyvtári szakirodalmi tájékoztatási szabályzat. KSZ/2. Bibliográfiai leírás. Elektronikus dokumentumok, Budapest : KI, 2000. p. 10.

2. Helyi hozzáférésű elektronikus dokumentumok

TÓSZEGI Zsuzsanna: Multimédia a könyvtárban. Budapest, Akadémiai K., 1997, 315 p.

KILLIARD, Patricia Cambridge University Library, E-Collections@JISCMAIL.AC.UK, 2001. március 2.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3.1. Elektronikus folyóiratok, folyóiratarchívumok, katalógusok

HAYES, Helen – SULLIVAN, Shirley: Teljes szövegű elektronikus folyóiratok – és most merre? Fordította Papp István. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 47.évf. 9-10.sz. 2000. p. 414-421.

MARTON Katalin: Elektronikus folyóiratok Oxfordban. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás 47.évf. 9-10.sz. 2000. p. 403-408.

GAZDAG Tiborné: Projekt – vízió – stratégia? Vissza a definíciókhoz! Az ISSN világrendszer napjainkban. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 47.évf. 11.sz. 2000. p. 458-461.

REYNOLDS, Regina Romano: Az időszaki kiadványok bibliográfiai számbavételének összehangolása a digitális korszakban. Fordította: Gazdag Tiborné. In: Könyvtári Figyelő Ú.f. 9.évf. 4.sz. 1999. p. 875-887.

3.2. Elektronikus könyvek

ORMES, Sarah: It's the end of the world as we know it (and I feel fine) or How I learned to stop worrying and love the e-book. In: Ariadne, 26.sz. 2001.jan.10. URL: http://www.ariadne.ac.uk/issue26/e-book/intro.html

4. Előfizetés, ingyenes hozzáférés

HIRTLE, Peter B. Free and fee: future information discovery and access, In: D-Lib Magazine, vol. 7 no. 1 (2001. január).

BLIXRUD, Julia C. – JEWELL, Timothy D.: Understanding electronic resources and library materials expenditures: an incomplete picture, In: ARL newsletter nr. 197. URL: http://www.arl.org/newsltr/197/expend.html

6. A szerzői joggal kapcsolatos kérdések

TÓTH Péter Benjamin: A szerzői jog könyvtárakra vonatkozó rendelkezései. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 48.évf. 2.sz. 2001. p. 64-70.

7.1.3. JISC és DNER (Egyesült Királyság)

Bővebb információ: URL: http://www.jisc.ac.uk/dner/

7.1.5. JSTOR (Journal STORage)

JSTOR Usage. Alison Murphy reports on the JSTOR electronic journals project.
URL: http://www.ariadne.ac.uk/issue24/jstor/

7.1.8. Finnország

SZÁNTÓ Péter: Országos elektronikus információszolgáltatási programok. 1. Finnország: FinELib. In: Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 47.évf. 9-10.sz. 2000, p. 382-388.

7.2.1. Az OCLC On-line Elektornikus gyűjteménye (OCLC) FirstSearch Electronic Collection On-line)

URL: http://www.oclc.org/home/

7.2.2. SwetsBlackwell

URL:http://www.swetsblackwell

7.2.3. Springer

URL: http://link.springer-ny.com

9. Az elektronikus dokumentumok kötelespéldány szolgáltatása

VITIELLO, Giuseppe: A kötelespéldányok és a nemzeti bibliográfiai szolgáltatások: Az együttműködési törekvésekből és a konvergencia-jelenségből adódó fejlemények

Teljes angol szöveg: URL: http://culture.coe.fr és http://culture.coe.fr/elt/eng/eculiv0.0.html Magyar nyelvű tömörítése In: Könyvtári Figyelő Ú.f. 9.évf. 4.sz. 1999. p. 819-833.)

LARIVIERE, Jules: Guidelines for legal deposit legislation. A revised, enlarged and updated edition of the 1981 publication by Jean Lunn, IFLA Committee on Cataloguing. Paris, Unesco, 2000.

URL: http://www.ifla.org/VII/s1/gnl/legaldep1.htm

E-könyvekről – óvatos derűlátással. Miközben az elektronikus könyvek ismertsége és megítélése összességében jónak mondható, a potenciális vásárlók aránya mégis alacsony. Piackutatói előrejelzések szerint 2002-re már erősebben lesz érezhető az elektronikus könyvek piaci jelenléte. A legtöbb olvasó azonban ma még szkeptikus.
(M. G. híradása: http://consultin.dotkom.hu/rov.php?rovatok/hr/010613-ebook.html)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

E-book forradalom

Drótos László
kondrot@gold.uni-miskolc.hu

*„Akik ragaszkodnak a döglött tehén bőrébe kötött falemezek látványához és tapitásához – s fizetni is hajlandóak érte –, azoknak azért, nem kell majd lemondani róla; szükség esetén automatikusan le lehet gyártani néhány elegáns kötetet." William Mitchall*nek, az MIT dékánjának kétértelműen ironikus szavait sokan idézik szerte az interneten, melyek egy új korszak kezdetét, az elektronikus könyvek eljövetelét hirdetik.

Számítógépes formában olvasható könyvek persze már régóta léteznek. Még a „múlt század" hetvenes éveiben indult például az amerikai Projekt Gutenberg az angol nyelvű szépirodalom on-line terjesztésére, a nyolcvanas évek második felétől ezerszámra publikálják a teljes szövegű műveket CD-ROM lemezeken és 1994 óta működik a Magyar Elektronikus Könyvtár is, ami szak- és szépirodalmat egyaránt gyűjt és szolgáltat az interneten. Az elmúlt 2-3 évben viszont tényleg valami új dolog kezdődött el ezen a téren és mivel hatalmas pénzek sorakoztak fel mögötte, várhatóan nagy hatással lesz a könyvkiadásra, -terjesztésre, -olvasásra, illetve általában a „könyv" fogalmára.

A folyamat egyik jelentős eseménye – mely talán valóban egy forradalom kezdetét jelentette – *Stephen King: Riding the Bullet* című novellájának internetes publikálása volt 2000. március 14-én. A művet néhány nap alatt több mint félmillió alkalommal töltötték le (a csúcsidőszakban másodpercenként 5 példányban, gyorsan túlterhelve a szolgáltató gépeket, majd rövidesen egy hackernek sikerült a másolásvédelmet feltörnie, így már számos kalózpéldány is közkézen forog. Ez volt az első meggyőző bizonyíték arra, hogy tömeges igény van az elektronikus könyvekre, hogy valódi piac van a kibertérben. A könyvkiadók a másik intő jelet a Napstertől kapták: a könyveknél egyszerűbben a számítógépre vihető és élvezhető zenék lavinaszerű terjedése a fájl-cserélő szoftverek segítségével, arra figyelmeztette őket, hogy ha nem lépnek gyorsan, akkor az ő termékeik is könnyen a lemezgyárak kiadványainak sorsára jutnak. Az árusítható elektronikus könyvek (e-books) szabványainak és az olvasásukhoz szükséges szoftver és hardver eszközöknek a kifejlesztése már néhány éve egyébként is folyamatban volt, de ezek a fejlemények fel-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gyorsították a munkákat és a pénzt megszimatolva néhány igazi nagyágyú – köztük a Microsoft – is belépett a versenybe.

Hirtelen tucatnyi e-book formátum és a hozzájuk tartozó néhány száz dolláros, kisméretű célszámítógép jelent meg. A Rocket e-Book, a SoftBook, az Everybook és társaik már inkább könyvre hasonlítanak, mint számítógépre, a beléjük tölthető sok ezer oldal ugyanúgy lapozható, jegyzetelhető, könyvjelzővel ellátható, mint papíralapú elődjük esetében, de néhány igen hasznos plusz szolgáltatást is tudnak: például villámgyors keresés a teljes szövegben, sötétben is olvasható megvilágított képernyő, állítható betűméret és színek, felolvasó szoftver. Az e-book állományok többsége emellett a hordozható kézi- és táskagépeken, valamint a hagyományos PC-ken is megnézhető, ingyenes olvasóprogramokkal. A formátumok vetélkedéséből valószínűleg az Adobe cég PDF-je (Portable Document Format) és a Microsoft által is támogatott OEB (Open E-book) szabvány marad meg, mindkettő nagyon sokoldalú és többek között másolásvédelmet is tartalmaz.

Az olvasóeszközökön kívül már csak e-book kiadókra van szükség az új iparág beindításához – a nyomdák, terjesztők és könyvesboltok kihagyhatók a folyamatból, ezek feladatát ellátja az Internet. Gomba módra szaporodnak is az elektronikus könyveket publikáló cégek, köztük már néhány magyar is található. Alapvetően kétféle stratégiát követnek ezek a kiadók: vagy nyomtatásban gazdaságtalan, szűk olvasókört érdeklő műveket jelentetnek meg, vagy éppen, hogy a népszerű bestseller írókat és műfajokat publikálják, ezzel próbálva rászoktatni az embereket a képernyőn való olvasásra. A „beetetés" egyik további módja, hogy a legtöbb kiadónál ingyenes könyveket is letölthetünk (általában már nem védett klasszikusokat) és a fizetős kiadványok ára is rendszerint jóval alacsonyabb, mint a nyomtatott változat. A közvetítők kihagyása a publikálási tevékenység gazdasági vonatkozásait alapjaiban változtatja meg: a költségek jelentős csökkenésével a szerzők és az olvasók egyaránt jobban járnak.

A nagy kérdés persze az, hogy valóban sikerül-e tömegeket megnyerni az újfajta könyvek híveinek? Jelenleg az emberek sokkal jobban szeretnek számítógéppel írni, mint olvasni. A hosszabb elektronikus leveleket és weboldalakat szinte mindenki kinyomtatja, ha rendesen át akarja őket nézni. *„Mikor már 12 órája ülök a számítógép előtt, olyan a szemem, mint a teniszlabda"* – panaszkodik *Umberto Eco*. A Xerox cég egyik kutatója, *Nick Sheridon* szerint: *„A számítógépes monitor a műszálas ruhához hasonlít. Az ötvenes években feltalált műszál minden szempontból ideális: egyszerű előállítani és felhasználni, a belőle készült ruha könnyen mosható és nem kell vasalni. Csak éppen az emberek nem szívesen hordják. A monitor is a valaha kitalált leggyorsabb, legolcsóbb és leghatékonyabb eszköz a szövegek megjelenítésére, de sajnos, senki nem szeret róla olvasni."*

Az ergonómiai nehézségek kétségtelenül a legnagyobb hátráltatói az elektronikus könyvek terjedésének.

Még a könyvméretű, hordozható e-book olvasók sem olyan kényelmesek, mint a zsebre vágható, hajlékony, fél kézzel tartható puhakötésű könyvek, vagy széthajtható újságok, a képfelbontásuk meg sem közelíti a nyomtatott papírét és folyton újra kell tölteni az akkumulátorukat. Ugyanakkor a diákoknak, a sokat utazóknak, a tudományos kutatóknak, a nyelvtanulóknak, a vakoknak és több más csoportnak nagyon nagy segítség lesz, hogy egy egész könyvtárat elvihetnek magukkal egy többé-kevésbé intelligens, alig egy kilós kis készülékben, amely mellesleg valószínűleg még mobil telefonként, MP3-as lejátszóként, noteszként, Internet böngészőként és elektronikus levelezőként is szolgál majd.

Mások szerint viszont az igazi megoldást az elektronikus papír és tinta fogja jelenteni. A Xerox és az

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3M, illetve az E Ink és a Bell Labs közös fejlesztései néhány éven belül piacképes olcsó termékek lehetnek, ha minden jól megy. Az e-papír nem vastagabb, mint egy írásvetítő fólia, ugyanolyan hajlékony, a betűket és képeket két réteg közé zárt tizedmilliméteres kis golyók rajzolják ki, melyek gyenge elektromos feszültséggel állíthatók be a megfelelő irányba és ezt a helyzetüket azután áramforrás nélkül is megőrzik. A fóliák összesodorhatók vagy lapokra szabdalhatók és egybe is köthetők, a szükséges elektronika pedig a kötet gerincében helyezhető el.

Isaac Asimov harminc évvel ezelőtt egy olyan videókazettáról álmodozott, amely magában foglalja a lejátszó készüléket is, nem kell hozzá tápenergia, nem zavarja a környezetet, és különösebb kezelő szervek nélkül, szinte csak a szemünkkel vezérelhető. Majd nem kis megelégedéssel állapította meg, hogy ez a mindentudó, futurisztikus kazetta már évszázadok óta létezik, és „könyv"-nek hívják. Könnyen lehet, hogy a most kibontakozó e-book forradalom végére egy hasonló kört ír le a technikai civilizáció: a legkényelmesebb e-book fejlesztésére tett erőfeszítések eredményeként az emberiség újra feltalálja a Könyvet.

Magyar és külföldi e-book kiadók:
http://www.mek.iif.hu/porta/virtual/magyar/ekiado
http://www.mek.iif.hu/porta/virtual/kulfoldi

BUTÍTÁS AZ INTERNETEN KERESZTÜL

– Sokan (és nem csak a „könyvmolyok") állítják, hogy széles körű műveltségre csak könyvek olvasásával, klasszikus úton lehet szert tenni: az Internet erre nem igazán alkalmas. Ebből a szempontból a globális műveltség zsugorodását vetíti előre az, hogy a fiatal nemzedék számos országban kezd leszokni az olvasásról, és beéri a világhálón szerzett ismeretekkel.
(M.G. nyomán: http://www.prim.hu/online/cikk.prm?id=22597)

≈

Az OSZK LibriVision NEKTAR verziója kibővítette a felkínált adatbázisok körét. Jelenleg párhuzamosan lehet keresni az ONE2 program keretében együttműködő könyvtárak adatbázisai közül a norvég nemzeti könyvtár National Library of Norway – Norbok, National Library of Norway – Norper, National Library of Norway – NOSP adatbázisaiban, valamint az alábbi központi katalógusokban: BIBYS (Norway) – Book, BIBYS (Norway) Peri, Danish Library Centre (DANBIB), Italian Central Union Catalogue.
Az adatbázisok körét az európai nemzeti könyvtárak irányába szeretné az OSZK tovább bővíteni. Egy magyar adatbázis újdonság a NEKTAR-ban: az ELTE Egyetemi Könyvtár adatbázisa.
(katalist@listserv.iif.hu. 2001. júl.17.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Helyzetkép az internetes keresők értékeléséről

Tóth Erzsébet

Bevezetés

Az interneten található információmennyiség óriási mértékben megnövekedett napjainkban. A világháló felhasználói számára a legnagyobb kihívást az értékes, releváns információk kiválogatása és felkutatása jelenti ebből a hatalmas információtengerből. Ezen a problémán próbálnak enyhíteni a kifejlesztett keresőszolgáltatások, habár működésüket sok kritika éri a felhasználók részéről. A külföldi szakirodalom alapján összefoglalást szeretnék nyújtani az internetes keresőeszközök értékelésének jelenlegi helyzetéről és a jövőbeli kutatási lehetőségeiről. Mielőtt még rátérnék ennek a kérdésnek a tárgyalására, érdemes lenne egy kicsit elidőzni az internetes keresők típusainál.

A keresőrendszereknek tulajdonképpen négy fő csoportját különböztethetjük meg: a tárgyi felosztású webhely listákat, a robotokkal felszerelt keresőrendszereket, a metakeresőket és a szoftvereszközök körét. *Oppenheim* tanulmányában[9] ez utóbbi kategóriát kiemeli, és egy különálló csoportba sorolja azt, ezért találom indokoltnak a szoftvereszközök csoportjának részletezését.

A felhasználó számítógépére telepíthető keresőprogramok tartoznak a szoftvereszközök körébe. Nagy részük működésébe intelligens ügynökszoftver (intelligent agent) technológiát integrál, ezáltal újabb keresési funkciókat nyújt a felhasználók számára. Például: a találatok automatikus finomítását, a keresőszavak aktív hiperhivatkozásos összekapcsolását és tényleges kiemelését, a találatok elmentését és újra történő felhasználását, a megszakadt hivatkozások ellenőrzését, a találatok ismétlődésének kiszűrését, stb. Az ügynökszoftver sajátosságából adódóan funkcionalitásukra jellemző a felhasználói elvárásokhoz történő folyamatos alkalmazkodás.[4] Ennek eredményeként ezek a keresőprogramok figyelemmel követik a felhasználó kereső profilját, érdeklődési körét és annak megfelelő minőségi információt szolgáltatnak a hálózatról különböző heurisztikák alapján. Működésükben hasonlítanak a metakeresőkhöz[9], mert ugyanazt a keresőkérdést párhuzamosan több keresőszolgáltatáshoz,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

adatbázishoz juttatják el és a találatokat összefésülve jelenítik meg. Ezenkívül egységes felhasználói felületet biztosítanak a keresőkérdés megadásához.[4] Az intelligens „ügynökszoftverek" egyik előnyös tulajdonsága az, hogy dokumentumtípustól és formátumtól függetlenül képesek keresni[4]. A hagyományos robot programok fix algoritmusokat használnak a különböző szerverek dokumentumanyagának indexeléséhez. Az ügynökszoftverek nem hoznak létre nagy indexeket, hanem autonóm módon keresik a kért információt. Kereső algoritmusaikat a felhasználótól kapott információ és visszajelzés alapján módosítják.[6] A felhasználó csupán a kitűzött, magasabb rendű célt határozza meg számukra, de a megvalósítás mikéntjével és hogyanjával kapcsolatos döntéseket rábízza az ügynökszoftverekre. [4]

Jellemző tulajdonságaik:

1. **Autonómia:** a felhasználó nevében tevékenykednek és döntéseket hoznak a környezetükből nyert információk alapján.
2. **Rugalmasság**: figyelemmel követik külső környezetüket és megvizsgálják a hasonló körülmények között végrehajtott korábbi tevékenységek (heurisztikák) sikerességét. Tevékenységüket olyan irányban képesek megváltoztatni, hogy azzal növeljék a cél sikeres elérésének valószínűségét.
3. **Tanulás:** ismerik a felhasználó személyes érdeklődési körét, ezért egy bizonyos idő után képesek egyre növekvő pontossággal előrejelezni, hogy az adott dokumentum számításba jöhet-e az adott felhasználónál, avagy sem. Keresési stratégiájukat a korábbi felhasználói visszajelzések alapján finomítják.
4. **Mobilitás és távoli végrehajtás**: ezek a programok a szerverek között vándorolnak egy heterogén hálózati környezetben.[6]

Több népszerű keresőprogram jelent meg eddig a szoftverpiacon, amely kipróbálásra ingyenesen letölthető a hálózatról, teljes verziójukért azonban már fizetni kell, például: Mata Hari, BullsEye Pro, Copernic, stb.[4, 9] Ez az intelligens ügynökszoftver technológia a kutatás és egyben az új alkalmazásfejlesztés egyre növekvő területe. Előnyös tulajdonságainak köszönhetően egyre nagyobb szerepet kap a kifinomultabb keresések lebonyolításában a weben.

Az internetes keresők elemzésével kapcsolatos problémák

Az internetes keresők elemzésére irányuló kísérletek nem egységes módszerekkel valósultak meg, ezért a legtöbb kutatási beszámoló tájékoztató jellegűnek tekinthető. Eddig főként a robotokkal felszerelt keresőkön végeztek ilyen jellegű méréseket, de elvileg bármilyen típusú kereső értékelhető. *Leighton és Srivastava*[8] szerint sok összehasonlító értékelés ellentmondásos következtetésekre jutott arra vonatkozóan, hogy melyik szolgáltatás nyújtja a legrelevánsabb találatokat. Ezenkívül több tanulmány kisebb tesztelési kísérletek eredményeire épült, és nem számolt be az általa használt módszertanról.

A weblapok relevanciájának értékelésénél a legnagyobb problémát az eredmények befolyásolásának a kivédése jelenti. Fontos, hogy az értékelők ne legyenek elfogultak egyik keresővel szemben sem, és megőrizzék pártatlanságukat objektív módszerek alkalmazásával. Ennek a szemléletnek tükröződnie kell a keresőkérdések megválasztásában is. Ez a kritika természetesen egyaránt vonatkozik a hagyományos információkereső rendszerekben végzett tesztelésekre is.

Az értékeléseknél külön gondot jelent az internetes keresők állandó változása, mivel azok gyakran fejlesztik a keresési mechanizmusaikat és a felhaszná-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lói felületüket. Ehhez párosul még az a tény, hogy a világháló egy dinamikusan változó közeg. Ennek eredményeként a megjelenő értékelések rendkívül rövid életűek, és csak a pillanatnyi helyzetképet tükrözik a keresőszolgáltatásokról. Mindezek ellenére igenis van értelme elemezni a használatban lévő keresőket, de szabványos értékelési módszereket erre a feladatra nem alkalmazhatunk. Általában megfigyelhető az a jelenség, hogy az elemzések egyéni értékelési módszerekről számolnak be, és többnyire elkerülik a szabványos értékelési módszerek használatát.

Az információkereső rendszerek hatékonyságának és teljesítményének mérése a cranfieldi modell alapján történik, ami a relevancia két fontos mérési szempontjára épül: a teljességre és a pontosságra. A pontosság mérése egyértelmű, hiszen a keresési találatok megvizsgálása után azokat a releváns, illetve a nem releváns dokumentumok halmazába soroljuk. A teljesség mérése azonban megköveteli, hogy az értékelők a kapott találatok teljes halmazához hozzáférhessenek, vagy a találatokat képviselő mintához. Ennek a követelménynek a kielégítése külön problémát jelent az internetes keresők értékelésénél.

Az eddig megjelent értékelésekben használt módszerek négy fő csoportba sorolhatók:

1. Egy szűk, behatárolt témáról készült cranfieldi tanulmányok, ahol a kutató ismeri egyenként a találatokat, és a releváns találatok kis halmazát vizsgálja meg.
2. A relatív teljességet elemző cranfieldi tanulmányok. Ebben az esetben a különböző keresőszolgáltatásokkal nyert releváns találatokat összeadják, ezek a releváns találatok általános halmazát képviselik. A kutatók ezután egy adott internetes keresőnél elemzik, hogy az mennyire képes a releváns találatok általános halmazát visszakeresni.
3. Statisztikai módszerrel mintát vesznek a webről, amelyben felmérik a releváns weboldalak számát. Ezen a mintán vizsgálják a teljességet és egy cranfieldi tanulmányt készítenek róla.
4. A teljességet figyelmen kívül hagyó tanulmányok. Ezek a kísérletek megpróbálják a teljességet más mérési szempontokkal helyettesíteni, mint például: gyűjtőkör, indexelés, felhasználói felület, keresési technikák, találatmegjelenítés, stb. [9]

Az internetes keresők értékeléséhez javasolt módszertan

Egy olyan módszertant[7] ismertetnék, amely könnyen felhasználható az internetes keresők értékelésében. Dióhéjban összefoglalva egy értékelés elkészítésénél az alábbi lépéseket kell követnünk:

I. Az értékelés általános célkitűzéseinek meghatározása: mit szeretnénk tesztelni, kiknek és milyen céllal.

II. Az értékelésnél számításba jöhető követelmények és az ezekhez kapcsolódó mérési szempontok áttekintése: végignézzük a kiválasztott követelmények és a hozzájuk kapcsolódó mérési szempontok listáját. Közben felmérjük, hogy mely követelmények, illetve azoknak milyen együttes kombinációja elégíti ki a kutatási elképzeléseinket.

III. Az internetes keresők elemzése: információt gyűjtünk az értékelésben résztvevő eszközökről.

IV. A kísérlet meghatározása: megtervezzük a kísérletet, amely figyelembe veszi a korábban definiált célkitűzéseinket és az adott környezetet.

V. Az eredmények elemzése: a kísérlet eredményeinek kifejtése a célok és az elvárások tükrében.

A következőkben részletezem az értékelés egyes fázisait.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

I. Az értékelés általános célkitűzéseinek meghatározása

Robertson[10] szerint egy kísérletnél általában ötféle célkitűzés jöhet számításba:

1. a különböző rendszerek összehasonlítása;
2. a rendszerek lehetséges fejlesztési irányainak keresése;
3. a rendszer tervezésével kapcsolatos elképzelések tesztelése;
4. a rendszer működésének ellenőrzése az előírt szabványok és követelmények szerint;
5. általános alapelvek keresése és tesztelése.

Sokféle kérdést feltehetünk magunknak, amelyek megválaszolása segít a kísérlet céljainak a meghatározásában. Ezek pedig a következők lehetnek: A teszttel a legjobb teljesítményű internetes keresőket szeretnénk-e meghatározni vagy egy adott keresőt akarunk-e közelebbről megvizsgálni? Több keresőszolgáltatást szeretnénk-e megvizsgálni abból a célból, hogy tanulmányozzuk a lehetséges fejlesztési irányaikat? Össze szeretnénk-e hasonlítani a manuális és az automatikus indexelés lehetőségeit egymással?, stb. A fenti kérdésekre adott válaszok egyben befolyásolják azt is, hogy milyen szempontokra helyeződjön a hangsúly mérés közben, és hogyan alkalmazzuk azokat.[7]

II. Az értékelésnél számításba jöhető követelmények és az ezekhez kapcsolódó mérési szempontok áttekintése

A teljesség igénye nélkül most csak a legnépszerűbb és a legfontosabb értékelési követelményeket vesszük számba.

A relevancia minősül a legrégebbi mérőeszköznek. Annak ellenére, hogy értelmezése sok esetben vitákat váltott ki, gyakran használták azt az információkereső rendszerek értékelésében, de a relevancián kívül egyéb mérési követelményeket is figyelembe vettek az internetes keresők értékelésekor, nevezetesen a használatot és a felhasználói megelégedettséget. A relevanciával és a használattal kapcsolatban egy sor újabb mérési szempontot vezettek be a tesztelésekbe. Ezek pedig a következők részletezve:

Pontosság

Az információkeresés egyik legnépszerűbb és leghagyományosabb mérőeszközének tekinthető. Az internetes keresők pontosságának mérése három irányból közelíthető meg:

- Meghatározzuk egy adott keresésnél a releváns találatok számát.
- Felmérjük a különböző lefuttatott keresések összes releváns találatának a számát.
- A találatok relevanciáját rangsoroljuk egy algoritmus segítségével.

A relevancia ítéletek bonyolultsága és kétértelműsége miatt, ne tulajdonítsunk nagy fontosságot annak, hogy melyik lehetőséget választjuk.

Teljesség

A relevancia mérésének ez a második legfontosabb mérőeszköze. *Clarke és Willet*[2] a teljességnek egy relatív változatát használta a weben, amely módszertani szempontból így foglalható össze:

- Összegyűjtjük az általunk vizsgált internetes keresők összes releváns találatát.
- Mindenegyes internetes keresőnél megkeressük azokat a találatokat, amelyeket valamilyen okból kifolyólag az adott keresőszolgáltatás nem talált meg, de a többi szolgáltatás releváns találatként hozta. Ezeket a meg nem talált releváns dokumentumokat szintén hozzá kell adnunk az összes releváns találat halmazához.
- Ha egy adott internetes kereső releváns dokumentumainak a számát elosztjuk a különböző internetes keresők releváns találatainak a számával, akkor megkapjuk a relatív teljesség értékét, amely alapján összehasonlítások végezhetők. A teljességet durván méri ez az érték, de jó hozzávetőleges megközelítést biztosít.

Többnyire a pontosságot és a teljességet használják a keresőszolgáltatások tesztelésére. Ezenkívül

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egyéb szempontok is felhasználhatók az internetes keresők értékelésénél:

Relevancia szerinti rangsorolás

Az internetes keresők esetében ez egy rendkívül fontos szempont, ami kihatással van a használatukra. A szakirodalom szerint[3, 5] a relevancia rangsorolást kétféle módon mérhetjük:

1. A találat lista első felében lévő releváns dokumentumok számát elosztjuk a találathalmaz összes releváns dokumentumának a számával.
2. Minden dokumentumhoz hozzárendelünk egy olyan értéket, amely tükrözi azt, hogy az adott dokumentum mennyire tekinthető a legrelevánsabb találatnak. Ezt az értéket mindig a dokumentumnak a találathalmazon belüli elfoglalt helye határozza meg.

Gyűjtőkör

Ez a mérési szempont a relevanciához kapcsolódik. *Clarke és Willet*[2] ajánlott egy módszert az internetes keresők gyűjtőkörének a kiszámításához. Ha a vizsgált keresőszolgáltatás adatbázisában lévő összes releváns dokumentum számát elosztjuk az összes keresőszolgáltatás adatbázisában található releváns dokumentumok számával, akkor megkapjuk a gyűjtőkör értékét.

Zaj

Ez a mérési szempont a használathoz kapcsolódik. A zsákutcás, halott, és az ismétlődő hivatkozásokat ellenőrizzük le együttesen, vagy külön-külön a kutató elképzeléseitől függően. Ez a jellemző tájékoztat minket arról, hogy a felhasználó mennyi zajra számíthat a keresőszolgáltatás használatakor, például milyen lépéseket tettek az internetes kereső adatbázisának frissítése érdekében, és az ismétlődő weblapok kiszűrése céljából.

Hozzáférhetőség

Ez a mérési szempont szintén a használathoz kapcsolódik. Itt tulajdonképpen azt ellenőrízzük, hogy milyen gyakran nem érhető el a keresőszolgáltatás, és hányszor küld hibaüzenetet számunkra a keresés megadása után.

III. Az internetes keresők elemzése

Egy hatékony értékelés megtervezésében rendkívül fontos, hogy minél több információt gyűjtsünk össze az elemzésben résztvevő eszközökről. Javasolt információkat gyűjteni az alábbi szempontokról:

A szolgáltatás leírása: röviden összefoglaljuk a keresőszolgáltatást, és kiemeljük annak előnyös tulajdonságait. Érdemes kitérnünk arra is, hogy ki a szolgáltatója, és mióta működik a szolgáltatás, stb.

Az adatbázis leírásának részleteznie kell a következőket:

1. Az adatbázis mérete: az internetes keresők szolgáltatói sok esetben a használatra vonatkozó adatokat tüntetik fel a weboldalak számaként.
2. Az index adatbázis építése manuális vagy automatikus indexeléssel történik-e?
3. Az indexelés milyen speciális forrásokra terjed ki az interneten (weblapok, Usenet üzenetek, stb.) ?
4. Az indexelési stratégia: automatikus indexelésnél a robot program milyen mélységig jut el az adott webhely vizsgálatában?
5. Az aktualizálás gyakorisága: Milyen gyakran frissítik az adatbázist?
6. Az indexelés a weblap mely elemeire terjed ki, például a teljes szövegére vagy csak néhány sorára?

Adatbevitel: röviden részletezzük, hogy a felhasználó milyen keresési képernyőket használhat az adott keresőszolgáltatásnál.

Keresési technikák: felsoroljuk a felhasználó által igénybe vehető keresési lehetőségeket, beleértve a Boole-operátorokat, a helyzeti (távolsági/közelségi) operátorokat, a csonkolást, a felhasználói preferencia szerinti keresést, a mezők szerinti keresést és szűkítést. Fontos megvizsgálni azt, hogy a szolgáltatás felkínál-e valamilyen téma szerinti webhely listát, amiben szabadon böngészhetünk. Soroljuk fel azt is, hogy milyen alapértelmezett operátorokat használhatunk egy kulcsszavas keresésnél.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A találatok megjelenítése: összegyűjtjük, hogy a keresési találatokról a felhasználók milyen leírást kapnak, például a találati rekord tartalmazhatja: az URL-t, a weblap címét vagy néhány sorát, a létrehozás dátumát, stb. Részleteznünk kell, hogy a találatokról szóló összefoglalások hogyan jönnek létre.

Kiegészítő szolgáltatások: számbavesszük az internetes keresőkhöz kapcsolódó egyéb hasznos szolgáltatásokat, például e-mail, „chat" funkció, stb.

IV. A kísérlet meghatározása

Egy kísérlet megtervezése az alábbi elemekre épül:

A keresőkérdések kiválasztása:

Javasolt olvasói referenszkérdéseket alkalmazni keresőkérdésként, valamint olyan keresőkifejezéseket alkotni, amelyek tesztelik az internetes keresők jellegzetességeit és jól tükrözik a keresés bonyolultságának különböző szintjeit (például: egy vagy többszavas keresőkifejezések használata, ÉS-, VAGY-műveletek kipróbálása).[1] Igyekezzünk felhasználókat is bevonni az értékelésekbe, akik összeállítják a keresőkifejezéseket és egyben kiértékelik a keresésre kapott találatokat. Tanácsos minél több keresőkérdést használni, és azokat egymáshoz közel egyidőben lefuttatni. [7]

Relevancia modell:

A találatok értékelésénél a hangsúlyt elsősorban a relevancia iránti követelményekre kell helyeznünk. Az ismétlődő, és a halott hivatkozások irrelevánsnak tekinthetők, mivel érdektelenek a felhasználók számára. Amennyiben vannak olyan találataink, amelyek szerverhiba miatt nem érhetők el, akkor ezeket többször egymás után meg kell próbálnunk újra lekérdezni. Ha ezután sem járunk eredménnyel, akkor már ezek a találatok is nem releváns minősítést kapnak. Bármely idegen nyelvű dokumentum, amely nem értékelhető a relevancia szempontjából helyettesíthető egy másik dokumentummal a találati halmazból.

A relevanciával kapcsolatos döntések

A találatok elemzésébe tanácsos bevonni a kezdő és a tapasztalt felhasználókat is, akik az első n számú rekordot tanulmányozzák számunkra az általunk megadott instrukciók alapján. Egyenlőre még nem született közmegegyezés az n szám pontos értékéről[9]. Amennyiben a felhasználók bevonása az elemzésbe nem lehetséges, akkor a rendelkezésre álló háttér információink alapján értékelhetjük a találatokat.[7]

A vizsgálat tárgya

Értékeléseket csupán az eredeti weblapok alapján végezhetünk, mivel az internetes keresők találatai nem minden esetben megbízhatóak.[7] A tesztelés pontos idejét és a keresett témát mindig rögzítenünk kell az értékelés dokumentációjában. [9]

V. Az eredmények elemzése

A tesztelés eredményeit a meghatározott célok szerint elemezzük. A különböző lefuttatott keresések eredményeit átlagoljuk, ami alapján már összehasonlításokat végezhetünk. További következtetéseket vonhatunk le az eredményekből a megfelelő statisztikai módszerek segítségével. Azonban ügyeljünk arra, hogy minél több keresőkérdést alkalmazzunk mérés közben, mert a tesztelési eredmények csak így elemezhetők kielégítően. [7]

Kutatási irányok a jövőben

Érdemes lehet megvizsgálni azt, hogy az internetes keresők alkalmasak-e a különböző szakterületek lefedésére, hiszen mindegyik kereső eltérő szolgáltatásokat nyújt a felhasználók számára. Ennek a kutatásnak egy másik lehetséges megközelítési módja az, ha először felmérjük a felhasználói igényeket, azaz a felhasználók milyen szakterületi elvárásokat támasztanak az internetes keresőkkel szemben. Ezután az összegyűjtött felhasználói igényeket megfeleltetjük azoknak a keresőszolgáltatásoknak, ame-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lyek legjobban kielégítik azokat. Ezenkívül kutatható az is, hogy az internetes keresők milyen hatékonysággal kezelik le a különböző keresési szintaxisokat.

Mivel a keresőszolgáltatások értékelésével foglalkozó kutatás jelenleg nem egységes az alkalmazott módszerek tekintetében, ezért nagy szükség lenne megfelelő tesztek kidolgozására és használatára.

A jövőben alkalmazott teszteknek az alábbi szempontokat kell tartalmazniuk:

1. pontosság;
2. relatív teljesség;
3. válaszidő, amelyet naponta többször mérünk és rögzítjük a tesztelésre fordított időt is;
4. egy adott időtartamon belül a találatok megbízhatóságának mérése, vajon mindig ugyanazokat a találatokat kapjuk-e az adott keresőkérdésre;
5. a zsákutcás, halott hivatkozások aránya;
6. az ismétlődő találatok aránya;
7. találatok minősítése felhasználókkal;
8. a grafikus felhasználói felület értékelése (használata mennyire felhasználóbarát?);
9. a súgó és a keresőprogram mennyire hasznos a kezdő és a tapasztalt felhasználók számára;
10. találatmegjelenítés;
11. reklámok jelenléte;
12. gyűjtőkör;
13. a várható keresési lépések száma;
14. a találat leírások terjedelme és olvashatósága. [9]

Ez a lista természetesen bővülhet további új mérési szempontokkal. A hatékony értékelés elérése érdekében a jövőben szoros együttműködésnek kell kialakulnia a világháló felhasználói és a kutatók között.

Felhasznált irodalom

1. CHU, H – ROSENTHAL, M.: Search engines for the World Wide Web: a comparative study and evaluation methodology. In: ASIS, 1996. Annual Conference Proceedings, Baltimore, MD, October 19-24., 1996, pp. 127-135. http://www.asis.org/annual-96/ElectronicProceedings/chu.html
2. CLARKE, S. L. – WILLETT, P.: Estimating the recall performance of web search engines. In: ASLIB Proceedings, vol. 49, no. 7, 1997. pp. 184-189.
3. DING, W. – MARCHIONINI, G.: A comparative study of web search performance in global complexity: information, chaos and control: In: Proceedings of the 59th Annual Meeting of the American Society for Information Science, Baltimore, Maryland, 21-24 October, 1996. pp. 136-142.
4. GREEN, D.: The evolution of Web searching. In: Online Information, 1999: the proceedings of the 23rd International Online Information Meeting. London, 7-9 December 1999, pp. 251-258.
5. HSIEH-YEE, I.: The retrieval power of selected search engines: how well do they address general reference questions and subject questions? In: The Reference Librarian, vol. 60, 1998. pp. 27-47.
6. KORA A. – TUOMELA, S.: Intelligent agents in internet information retrieval. (Research Proposal – Part of the Finnish Virtual Library Project, 1996.) http://www.db.dk/student/k96/i/ak/agents.doc
7. LANDONI, M. – BELL, S.: Information retrieval techniques for evaluating search engines: a critical overview. In: Aslib Proceedings, vol. 52. no. 3. March, 2000. pp. 124-129.
8. LEIGHTON, H. V. – SRIVASTAVA, J.: Precision among World Wide Web search services (search engines): Alta Vista, Excite, Hotbot, Infoseek, Lycos. 1997. http://www.vinona.msus.edu/library/webind2/webind2.htm
9. OPPENHEIM, C.- MORRIS, A. – MCKNIGHT, C. – LOWLEY, S.: The evaluation of WWW search engines. In: Journal of Documentation, vol. 56. no. 2. March. 2000. pp. 190-211.
10. ROBERTSON, S. E.: The methodology of information retrieval experiment. In: Sparke-Jones K., ed. Information retrieval experiment. London: Butterworths, 1981.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

NAPILAPOK

HETILAPOK

HAVILAPOK

MAGAZINOK

IDŐSZAKI KIADVÁNYOK

TERJESZTŐK

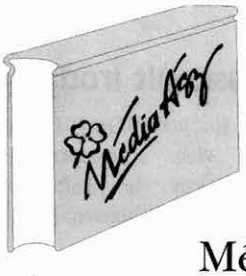
TELEKOM-MUNIKÁCIÓ

KÖZTERÜLETI REKLÁMOK

ELADÁSHELYI REKLÁMOK

KIÁLLÍTÁSOK ÉS VÁSÁROK

ÜGYNÖKSÉGEK, NYOMDÁK

HIRDETÉSI ENCIKLOPÉDIA

Média Hirdetési Árak és Szolgáltatások
19. kiadás 2001. szeptember

HAZÁNK EGYETLEN MÉDIA ADATTÁRA
félévente bővítve és aktualizálva

KÖNNYEN KEZELHETŐEN
900 oldalon közel 4000 média adatai
10 tartalomjegyzék és 4 regiszter segítségével

ÁTFOGÓAN
média adatok + média adatbanki jelentések
kivitelezők minden szakterületről + szakcikkek,
szövetségek, újságírók és szóvivők részletes adatai

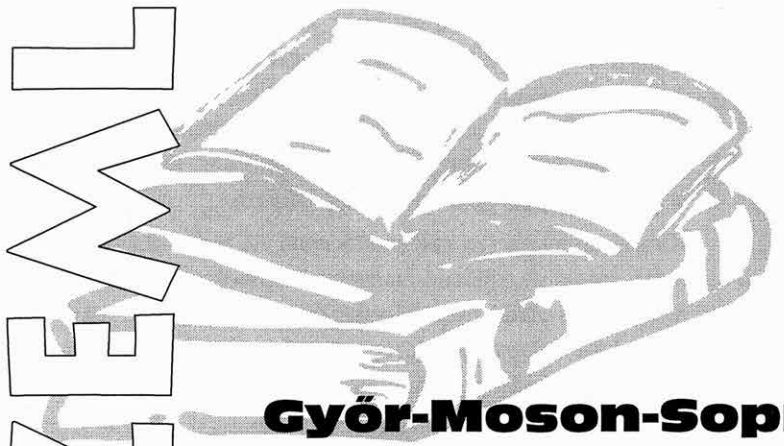
BARÁTSÁGOS ÁRON
könyv 1 Ft-os médiánkénti áron
CD 0,5 Ft-os médiánkénti áron
ingyenes faxbanki és felvilágosítási lehetőségek

Megrendelhető
S&S Karakter Kft.® • 1055 Bp. Honvéd u. 40.
Telefon: 302-7288, 475-0802 Fax: 475-0803
E-mail: mediaasz@hungary.net

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017. ben.

KÖNYVSZEMLE

Győr-Moson-Sopron sajtóbibliográfiája

Bevezetés

Elkészült a tizenkilencedik megyei sajtóbibliográfia is! Ez akár könyvtártörténeti szenzáció is lehetne, hiszen ettől fogva a Budapesten (Budán, Pesten) és a Szegeden megjelentek kivételével minden egyéb magyar településen napvilágot látott időszaki kiadvány adata hozzáférhető a kutatók számára, a kezdetektől, – átlagot számolva – nagyjából az 1970-es évekig. *Kellner Béla* és *Nagy László* indította a sort 1957-ben a Somogyi, ill. a Veszprém megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiájával. Követték ezt a többiek: Komárom (1962), Borsod-Abaúj-Zemplén és Vas (1964), Fejér (1965), Szabolcs-Szatmár (1969), Heves (1972), Hajdú-Bihar (1973), Békés és Csongrád (1974), Szolnok (1976, kiegészítése 1981), Pest (1977), Zala (1978), Tolna (1980), Nógrád (1982), Bács-Kiskun (1986), Baranya (1992) és most 01-ben Győr-Moson-Sopron. (A sorrend kialakításánál nem a tényleges megjelenési évet vettem figyelembe, hanem a kiadvány által közöltet.)

E helyütt természetesen nem lehet említés nélkül hagyni *V. Busa Margit* hatalmas és szívós munkájának beérő gyümölcseit, a *Magyarország sajtóbibliográfiája* köteteit. Az 1705–1849. évek anyaga 1986-ban, az 1850–1867. éveké pedig 1996-ban hagyta el a nyomdát. E két kötet épp olyan mérföldkő a magyar bibliográfiai munka történetében, mint a tizenkilencedik megye sajtóbibliográfiájának megjelenése.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Győr-Moson-Sopron megye időszaki sajtójának bibliográfiája : (1779-1995) / szerk. és a sajtótörténeti tanulmányt írta Horváth József. – kiad. a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár. – Győr : Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, 2000. - 912 p. ISBN 963 7541 47 0

Ez a sorozat természetesen nem egyenletes, sőt kis túlzással azt is mondhatom, hogy darabjai nem igen vethetők össze, tekintettel az elsők és az utolsó között eltelt 44 évre. (Korábban az MSZ 3963-57. szabvány volt az irányadó a leíráskor, ma az MSZ 3424-2/82.) Vannak a bibliográfiák között kitűnőek, s gyengécskék. Van házi sokszorosítással készült, s van parádés nyomdai kiállítású. A terjedelem is változó, bár egyértelműen a növekedés jellemzi a füzetvastagságútól a mostani 912 oldalas kötetig. Vagyis nagyon különbözők, de a bibliográfusok az alapokat lerakták, amire már lehet építkezni!

Hiszen természetesen bukkannak majd elő újabb és újabb eddig ismeretlen lapok, de időszaki kiadványok bibliografizálásáról lévén szó, a munka nem állhat meg, következik a földolgozatlan, majd a további évek, évtizedek sajtójának rögzítése. Ez utóbbiban már nagyon sokat segíthet majd a Magyar Periodika Adatbázis.

Más vonatkozásban is folytatni kell a munkát több helyütt. A határ menti megyéktől elcsatolt városok, községek sajtójának feldolgozására gondolok. Hiszen vannak összeállítások, melyek a mindenkori megyehatárt tekintették gyűjtési limesnek, mások csak a jelenlegi határok közötti települések sajtóját rögzítették. Olyan is akad, ahol találkozunk ugyan a trianoni határon túli adatokkal, de ezek hiányosak, esetlegesek.

További problematikus terület az évkönyvek, kalendáriumok és az iskolai értesítők regisztrálása. Ezek ugyanis ma már „tervszerűen" kiesnek a gyűjtőkörök szűrőjén. A *Magyar Nemzeti Bibliográfia Könyvek Bibliográfiája* és vele a *Magyar könyvészet* 1978 óta nem tartja feladatának ezek számbavételét, tekintve, hogy nem monografikus kiadványok. A megyei sajtóbibliográfiák (és a *Magyar sajtóbibliográfia*) meg hagyománytiszteletből (a nehézkedés törvénye szerint) mellőzik.

A kérdést először a szemantika oldaláról igyekeztem megközelíteni. Az MSZ 3424/2. főcíme a több 3424-es szabványhoz hasonlóan *Bibliográfiai leírás.* Kötetcíme: *Időszaki kiadványok.* A szaknyelv ugyanezen értelemben használja a *periodikus kiadványok*, ill. *periodikumok* kifejezést. *A magyar nyelv értelmező szótára* 3. kötete (Bp. 1960) így határozza meg az *időszaki* fogalmát: „Bizonyos időközökben megismétlődő, megjelenő; időközönként, időszakonként történő". Ugyanezt a *Magyar értelmező kéziszótár* (Bp. 1972) így fogalmazza: „Szabályos időközönként ismétlődő, megjelenő".

Bakos Ferenc az *Idegen szavak és kifejezések kéziszótára* (Bp. 1994) c. művében a *periodikus* fogalmát így értelmezi: „szabályosan, szakaszonként ismétlődő, időszakonként visszatérő". A Kiss Gábor szerkesztette *Magyar szókincstár* (Bp. 1998) ehelyett az „ismétlődő, visszatérő, időszaki" szavak használatát javasolja.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Ebbe az értelmezésbe a sorozati kiadványok nem férnek bele, ezért lett volna jobb a Vajda Erik által annak idején javasolt *Folytatólagos kiadványok* megjelölés a „serial" (a.) = série (fr.) kifejezés helyettesítésére. Ám a jelentéstan szerint viszont egyértelműen „időszaki" vagy másként „periodikus" kiadványnak lehet nevezni mind az évkönyveket, mind a kalendáriumokat, mind az iskolai értesítőket, hiszen ezek évi időszakossággal, periodicitással jelennek meg.

Másodszorra viszont tartalmukat tekintve ugyanúgy cikkekből, tanulmányokból, versekből – vagyis részdokumentumokból állnak össze, mint a hírlapok, folyóiratok. Mi sem indokolja tehát, hogy másként, másnak kezeljük ezeket. És mégis..! A hagyomány nagy úr. A múlt században e dokumentumfajtákat a könyvek között írták le – 1957-ben még indokolt is volt ezért a sajtóbibliográfiából való kirekesztésük. De ma már ez nem védhető sem elméletileg, sem gyakorlatilag.

Ami e témában logikailag még inkább meghökkentő, hogy az egyetlen számban megjelent alkalmi kiadványokat sajtóbibliográfusaink gondolkodás nélkül fölveszik munkáikba, holott csak annyiban hasonlítanak az időszaki kiadványokra, hogy részdokumentumokból építkeznek. de nem *időszakos*ak. Igaz nem nevezhető monografikus kiadványnak sem, de legalább annyira aprónyomtatvány, amennyire periodikum. Időszerű volna tehát a szabvány változása után közel 3 évtizeddel a hagyományon változtatni, mert utódaink egy nagy időszak évente megjelenő kiadványait csak esetlegesen fogják bibliográfiáinkban föllelni.

❀

Május 15-én a sajtóbibliográfiákról Győrött rendezett konferenciával ünnepelte a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár a *Győr-Moson-Sporon megye időszaki sajtójának bibliográfiája (1779-1995)* c., 2000. évjelzéssel ellátott kötet megjelenését. Az ünneplés nem érdemtelennek szólt: mind tartalmában, mind kiállításában igen jeles munkát vehettek kezükbe az ott lévők, illetve azok, akik azóta e nagyszerű könyv birtokába jutottak. A szerkesztést Horváth József végezte, aki 1994-ben kapott megbízást a félbemaradt sajtóbibliográfiai munka továbbfolytatására. 1995-től azután már kizárólag ez a tevékenység töltötte ki munkaidejét, ami jól mutatja, hogy egy ekkora anyag összegyűjtése és rendszerezése teljes embert kívánó föladat. Horváth József a *Bevezető*ben ismerteti e munka kutatástörténetét is, ami abban a tekintetben igen tanulságos, hogy könyvtáraink mennyire sodródtak a különböző rájuk sózott, s nem mindig szívesen vállalt föladatok, valamint az éppen aktuális divatok között. És sodródnak ma is az elégtelen költségvetés és a pályázati célok által megszabott útvesztőkben. S így többnyire nem azt csinálták/csinálják, amit (könyvtárosi) szívük szerint kellene.

A gyűjtőmunka közben eltelt évek alatt a szerkesztő igen jól megismerkedett a három megye sajtótörténetével, aminek eredménye a kötet elején helyet kapott *Győr-Moson-Sopron megye időszaki sajtójának történetéről* c. kitűnő, két ívnyi tanulmány. Példaadó ez a gyakorlat, hiszen sajtóbibliográfiáink zöme e nélkül jelent meg.

1. A gyűjtőkör

Visszatérve a Bevezetőre, igen bőséges eligazítást kapunk az elkészült sajtóbibliográfiával kapcsolatban. Horváth József először is tisztázza a mű gyűjtőkörét: a bibliográfiába fölvett minden olyan időszaki kiadványt és alkalmi lapot, amely kiadója, tárgya, vagy előállítása szerint helyi illetőségű. A helyi kiadó által megjelentetett, vagy a más megyében, de tárgya szerint Győr-Moson-Sopron megyei vonatkozású lapok fölvétele megfellebbezhetetlen. Ám az „olyan hírlap, folyóirat és alkalmi lap, melyet élettartama egy részében, vagy egészében a megyében működő nyomdában állítottak elő" (p. 14.), nem föltétlen része a megye sajtóbibliográfiájának. Pontosabban nem föltétlen a főrészbe kíván-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kozik. Elképzelhető ugyanis egy olyan megoldás, amikor függelékben, esetleg rövidített leírással közöljük ezek adatait, hiszen a megye nyomdászattörténete szempontjából fontosak lehetnek. E gondolat már Surján Miklósnak a május 15-i konferencián elhangzott előadásában is fölmerült. Én is inkább ezt a megoldást tartom célravezetőbbnek, amivel el lehet kerülni, hogy ezek a tételek egyenlő súllyal szerepeljenek a mutatókban, főként a tárgymutatóban. Hiszen sajtótörténeti jelentőségük elenyésző a megyében megjelent periodikumokhoz képest. Ráadásul a nyomda miatt helyinek tekintett lapok regisztrációja 1950 után már nem történt meg.

Sajnos a bevezetőben elmondottaknak megfelelően ebből a sajtóbibliográfiából is kimaradtak „hagyományosan" az évkönyvek (kalendáriumok) és az iskolai értesítők. Horváth József ugyan hivatkozik, hogy „tudomásunk szerint ezek feltárása már tervszerűen folyik" (p. 15.), ám ez csak az értesítőkre vonatkozhat. Második hivatkozása már sokkal elfogadhatóbb: „gondoltunk arra is: kár lenne eltérnünk a többi megyei sajtóbibliográfia gyakorlatától." (uo.)

A gyűjtőkör másik meghatározója a földrajzi szempont: mit tekintünk a megyének? Horváth József a mindenkori Győr és Moson és Sopron megye területét vette tekintetbe. Ezt azért tartotta fontosnak, „mert Trianon után Moson megye területének fele, Sopron megyéből pedig 109 település került Ausztriához; míg Győr megye Dunától északra fekvő falvai Csehszlovákia részei lettek. Ha az elcsatolt települések sajtójának számbavételét nem vállaljuk fel, azok teljességgel kimaradnak a »hazai nyilvántartásból«." (p. 14.) Ugyanakkor jelentős közigazgatási változások, el- és visszacsatolások történtek a második évezred utolsó fél évszázadában is. Mindezek egyetlen következetes megoldást sugalltak: a történeti szempont érvényesítését, amit a szerkesztő – nagyon helyesen – fölvállalt.

2. A gyűjtés

Minden egykori megyében más és más intézmény gyűjteménye tartalmazta legteljesebben a megye területén megjelent időszaki kiadványokat. Győr megye tekintetében a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár kollekciója volt a legmeghatározóbb, Sopron megye vonatkozásában a soproni levéltár anyaga, míg Moson megye esetében a Hansági Múzeum tárolta a legteljesebb gyűjteményt. Ugyanitt a 20. század végi periodikumok a mosonmagyaróvári Huszár Gál Városi Könyvtárban voltak föllelhetők. A lelőhelyek föltüntetése e négy intézmény esetében teljesnek tekinthető, s ehhez járul még az Országos Széchényi Könyvtár teljes ide vonatkozó állományának tükrözése.

Emellett azonban kiegészítő gyűjtés folyt Győrött az egyházmegyei bibliotékában, valamint a főiskolai és középiskolai könyvtárakban, a mosonmagyaróvári egyetemen, a Pannonhalmi Bencés Főapátság Könyvtárában, a soproni egyetem, az evangélikus líceum, a középiskolák és a múzeum gyűjteményeiben, a városi könyvtárban. Az ezekben előforduló hírlapok, folyóiratok azonban nem kerültek teljes körű föltárásra, s így lelőhelyként való föltüntetésre sem.

E sajtóbibliográfia egyik különlegessége, hogy a Sopron megyei periodikák adatait nagyon sok levéltári irat segítségével sikerült gazdagítani, kiegészíteni. A lapengedélyezések, betiltások, bejelentések, nyomdai törzskönyvek sok-sok olyan ismeretanyagot nyújtottak, melyek magából a periodikumból soha ki nem derülnének. Több olyan lap létezésére is fény derült, melyekből példány eddig nem került elő. Ilyen levéltári kutatásra tudomásom szerint másutt nemigen volt példa.

Ezek mellett természetesen a szakirodalom is nagyon sok adatot szolgáltatott, mely főleg a teljesség ellenőrzése szempontjából volt hasznos.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

3. A bibliográfia

A kötet főrésze 1231 tételt tartalmaz a *cím*ek szoros betűrendjében az *5-ös Hírek*től a *Zsarát*-ig. A tételek fölépítése nagyjából követi a korábbi sajtóbibliográfiákban kialakult szokásokat, az adatok sorrendjét, kezelését tekintve.

Az MSZ 3424/2. szabvány előírásaitól és az Országos Széchényi Könyvtár gyakorlatától eltérően egy tételben került leírásra minden olyan címváltozáson átesett lap, amelynek évfolyam-számozása folyamatos maradt. Ilyen pl. a 355. tételszám alatt leírt, 1926. ápr. 25-én indult Győri Lloyd, mely 1927. okt. 17-től Felsődunántúli Hétfői Újság, 1934. márc. 19-től pedig Hétfői Újság címen jelent meg, de évfolyam-számozását 1936. okt. 26-i (11. évf. 44. sz.) megszűnéséig megtartotta. Ha azonban a címváltozással egy időben új évfolyamszámozás kezdődött, akkor természetesen új kiadványnak tekintette a szerkesztő, s külön tételben került rögzítésre, hivatkozással természetesen az előzményre. Az 1897. szept. 12-től 1919. márc. 30-ig, a 23. évfolyam 73. számáig élt, s az 1013. tételszám alatt közölt Soproni Napló például 1919. ápr. 1-jével újraindult Soproni Munkástanács címmel, de miután újrakezdte évfolyamszámozását, az 1009. tételben került leírásra. Ugyancsak önálló tételben közölték a melléklapok adatait, a főlapra való utalással. A címek a betűméretnek és a vastagításnak köszönhetően jól elkülönítik a tételeket.

Az alcímet és változásait az időszaki kiadványon talált formában írták le közvetlenül a főcím alatt, de a többi adattól elkülönülten dőlt betűkkel. Néhol még ez az adat is jelentős mennyiségűvé (152., 798., 924. t.), sőt óriásivá (566. t.) duzzad a sok változás miatt.

A további adatok sorát a *megjelenés helye* nyitja meg, mely a kiadóhivatal, ennek híján a szerkesztőség székhelye. A következő sorban a periodikum *élettartamát* közlik, a megjelenés dátumától a megszűnés napjáig. Ami itt a többi sajtóbibliográfiával szemben újdonság, hogy a keltezés mellett föltűnik az évfolyam- és sorszámozás is. (Az 1995. dec. 31-én még élő lapok esetén ez az adat nyitott marad.)

Sajnos az élettartam megadásánál nagyon sok a kérdőjel, vagyis a bizonytalan adat. A meglepő ebben az, hogy e kérdőjelek nem annyira az időben távoli lapok esetében jellemzőek, hanem leginkább az utolsó 30 évre. Ez – meggyőződésem szerint – nem elsősorban a közgyűjtemények munkáját minősíti, hanem a kiadók nemtörődömségét. Velem is megesett, hogy a jubileumát ünneplő középiskola végső kétségbeesésében a város könyvtárában kereste két évtizedet megélt iskolai lapjának példányait, mivel magának az iskolának sem volt egy teljes sorozata. Ilyen körülmények között természetesen a könyvtárnak sem volt teljes az állománya, mert a lap elég rendszertelenül jelent meg, reklamálni tehát nem lehetett. S ahogy az iskola saját magának nem tett el példányt, ugyanúgy nem küldött a közgyűjteménynek sem. Mennyivel rosszabb a helyzet egy ideig-óráig élő kiadó esetében, különösen akkor, ha az ráadásul csak a haszonért dolgozik. Ismerjük a magyarországi nyomdai kötelespéldány-szolgáltatás helyzetét, amit tovább súlyosbít, hogy sok-sok iskolai, intézményi lap, tájékoztató stb. nem is nyomdában készül, hanem sokszorosítógépen és szinte ki sem kerül az intézmény falain kívülre. A Győr-Moson-Sopron megyei sajtóbibliográfia adatai alapján máris látszik, hogy milyen pótolhatatlan veszteségeket okoz ez a nemtörődöm gyakorlat a magyarországi periodikumok számbavételében.

Az élettartamot követő sorban a bevett gyakorlat szerint az *időszakosság*ot közli az időszaki kiadvány leírója, ha az kideríthető. (Ha a lap szünetelt, akkor ennek föltüntetése az élettartam és időszakosság között kerül föltüntetésre.)

A következő adatcsoportban kerülnek fölsorolásra a *szerkesztők* és *közreműködők*. A leírások készítői ezt az adatcsoportot tágabban értelmezték, mint általában a korábbi bibliográfiák készítői. Minden

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

impresszumban föltüntetett, tartalmi munkát végző személy (kivéve a rovatvezetőket) nevét fölsorolták szerepkörüknek megfelelően elkülönítve, s az érvényesség időpontjának föltüntetésével. Helyenként ez természetesen jelentős terjedelmet (180., 621.,785., 810., 838., 1136. t.) jelent, holott sajtótörténetileg kevéssé indokolható ez az eljárás. Aligha valószínű ugyanis, hogy pl. a szerkesztőbizottságok tagjai, vagy a munkatársak rányomták volna szellemiségük bélyegét a lapra. Bár ennek némileg ellentmond A Győr-Sopron megyei Talajerőgazdálkodási Vállalat Üzemi Híradója (419. t.), ahol a szerkesztőbizottság fölsorolása egy teljes oldalt tesz ki, ugyanakkor 12 éven keresztül nincs szerkesztő, sem más, a lappal kapcsolatba hozható személy, csak a szerkesztőbizottság. Horváth József ezt a leíráskor hatalmas energiát, a megjelentetéskor jelentős terjedelmet igénylő megoldást helyismereti szempontokkal indokolta: lehet, hogy egy-egy személy neve csak itt bukkan elő, s már ez is nagy kincs lehet egy kutatónak. Lehet, hogy így van.

A következő adatcsoport esetében is alaposan jártak el: a leírásban megkülönböztették a felelős kiadót, a *kiadót*, a kiadótulajdonost, a laptulajdonost, sőt a kiadóhivatal vezetőjét is. Ez finom distinkció, de sajtótörténetileg beszédes lehet. Kiadó híján a közreadó testület adatát találjuk e helyen.

Természetes a *nyomda* és minden változásának leírása. A *méret* megadásában a mai napig tart hagyománytiszteletből az ívrét használata mind az időszaki kiadványok, mind a régi könyvek esetében. De már az ISBD/A, *A régi könyvek nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása* (Bp. 1983.) javaslatában is az áll, hogy az ívrét mellett adjuk meg kiegészítő adatként centiméterben „a külső borító magasságát, amelyet a gerinccel párhuzamosan mérünk le" (p. 75.). Ugyanakkor mind az ISBD/S, *Az időszaki kiadványok nemzetközi szabványos bibliográfiai leírása* (Bp. 1983), mind annak magyar adaptációja az MSZ 3424/2. centiméterben határozza meg a méret mértékegységét. Mivel az ún. „régi" időszaki kiadványok száma a magyar sajtóbibliográfiák esetében meglehetősen elenyésző, mi sem indokolja a mai nyomdászati gyakorlatban már nehezen alkalmazható ívrét használatát. A bírált kötet is küzdött ezzel a problémával: a korábbi fölvételek mérete ívrétben, a későbbieké centiméterben szerepel.

Ezt követően kerülnek közlésre a bibliográfiai tételek közötti *kapcsolatok*at jelző utalások: főlap, társlap, melléklap, előzmény, folytatás (egy helyütt *utóbb*). Segített volna a használóknak, ha itt nemcsak a hivatkozott lap címét közölték volna, hanem tételszámát is. Néha egy kicsit nehézkes eldönteni, hogy hol is keressen tovább az ember, mint pl. a 395. tétel esetében. Ugyanitt lemaradt az előzmény föltüntetése: Dunántúli Szabad Nép.

Hallatlanul gazdag információk találhatók a *megjegyzés*ek rovatában. Az eddigi adatcsoportokat kiegészítő, magyarázó, azok érvényességét szűkítő tudnivalók mind itt kapnak helyet: a számozási adatok eltérései, más lapokkal való összefüggések, mellékletek, a levéltári forrásokból nyert ismeretek stb.

Utolsó előtti adatcsoportként az *irodalmi hivatkozás*okat találjuk. Ezek között mindazok a könyvészeti, sajtótörténeti munkák szerepelnek, melyekből az adott tételhez adatokat átvett a leírás készítője. Itt került föltüntetésre az esetleg készült repertórium is. Ugyancsak itt szerepelnek a leírt lapban megjelent, fontos tudnivalókat tartalmazó szerkesztőségi közlemények, beköszöntők és elköszönők stb. A feldolgozók igen figyelmes munkáját dicséri, hogy a legtöbb tételnél szerepelnek ilyen hivatkozások. Ezek a sajtótörténet szempontjából nagyszerű fogódzót, segítséget nyújtanak az érdeklődőnek.

A *lelőhely*eket a föntiekben már említett megszorítással, mégis jóval adatgazdagabban közli a szerkesztő. A korábbi sajtóbibliográfiákkal szemben sokkal pontosabb információt kapunk a föltalálható évekről (évfolyamokkal is jelölve) és számokról. Ez a fajta közlés biztosan jóval több helyet igényelt, mint a korábbi gyakorlat szerinti, de a használó

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

számára viszont sok fölösleges keresést takarít meg, ami mindenképpen gazdaságossá teszi ezt a pontosságot.

A bibliográfiai rész igen gazdag még az utalásokban is: az egy tételben leírt, de több címen megjelenő időszaki kiadványok második és minden további címe helyet kap betűrendi helyén, s utal a leírás besorolását meghatározó első címre. Itt is örültem volna a tételszámok föltüntetésének. (Érdekes, hogy a lásd hivatalos rövidítése a helyesírási szabályzat szerint már hosszú évtizedek óta „l.", amit nem vesznek tudomásul az alkotók, s helyette az alig valamilyen rövidülést jelentő „ld." szerepel a könyvekben; itt is.)

4. A mutatók

A szerkesztő összesen nyolc mutatót készített a közel egy és negyedezer bibliográfiai tétel minél alaposabb föltárására. Így a kötetet az *idegen nyelvű kiadványok,* az *időrendi,* a *kiadók,* a *megjelenési helyek,* a *nyomdák,* a *szerkesztők,* a *tárgy-* és a *tételekben említett szerzők mutatója* zárja. Bár én inkább kilencről beszélnék, mivel a kiadók mutatója a földrajzi és a személynevek szerint két részre tagolódik. (Ez utóbbival azonban nem nagyon tudok egyet érteni. Ahogy a nyomdák esetében nagyon sok olyan nyomda szerepel a 2. világháborút megelőző időben, amely kizárólag tulajdonosának nevét viseli, így lehetnek csak személynevükön ismert kiadótulajdonosok, mint pl. Karl Romwalter a 460. és a 874. tételben, vagy az 1096-ban Felföldy Sándor. Így a szerkesztő neveiket akár be is oszthatta volna a kiadók földrajzi név szerinti betűrendjébe.)

Akik ismernek, tudják, hogy nem szeretem a sok mutatót, különösen nem, ha még élőfej sem segít a tájékozódásban, mint e bibliográfia esetében. Hitem szerint itt is elég lett volna maximum ötöt készíteni a kilenc helyett. Hiszen mind a kiadók mutatójának első fele, mind a megjelenési, valamint a nyomdák mutatója a földrajzi nevek betűrendjében tárja föl a bibliográfia anyagát; a kiadók mutatójának második fele, a szerkesztők és a tételekben említett szerzők mutatója pedig a különböző adatcsoportokban föllelhető személyneveket tartalmazza. A földrajzi mutatónál alosztályozással, a személynév-mutatónál a tételszám betűtípusának megkülönböztetésével (erre van példa az időrendi mutatóban) jól el lehetett volna különíteni a különböző szerepkörben hivatkozott neveket. Így ugyanaz a személy több mutatóban is előbukkan, mint pl. Villányi László a 810. tételben szereplő Műhely című folyóirat főszerkesztőjeként és felelős kiadójaként is megjelenik. (E felelős szerkesztői mivolttal különben is problémám van, hiszen a lapnak van hivatalosan megnevezett kiadója, így ez csak duplázásnak tűnik.) Ugyanebben a tételben Horváth Lilla szerkesztőségi tagként és a repertórium szerkesztőjeként is szerepel. Az 566. tételben Karikó Imre felelős szerkesztőként, kiadóként, majd laptulajdonosként, Szommer Ernő főszerkesztőként, felelős szerkesztőként, főmunkatársként és laptulajdonosként is föltüntetésre kerül. Ennek megfelelően mindegyikük két személynév-mutatóban is szerepel ugyanazzal a tételszámmal. A 94. tételben leírt Családi Lapok című folyóirat majdnem anonym személye: Breiner E. fia viszont bekerült mind a kiadók, mind a nyomdák, mind a szerkesztők mutatójába, mivel mindhárom szerepkörben jegyezte a periodikumot. Bár ez esetben akár jogos is lehet a triplázás.

A mutatókkal kapcsolatos másik fönntartásom a tagolatlanul közölt tételszámokkal van. Az idegen nyelvű lapok mutatójában a német nyelv alatt közölt 132, ha ehhez hozzáveszem még a többnyelvű lapokat is: 158 tételszám visszakeresésre alkalmatlan, legföljebb statisztikai adatnak jó. Bár a használó jobban járna, ha ezt a számolást a szerkesztő már elvégezte volna helyette, s itt csupán darabszámokat közölne. Ugyanez vonatkozik az időrendi mutató zömére is. Nem mondhatok mást a megjelenési helyek mutatójában a Győr, Mosonmagyaró-

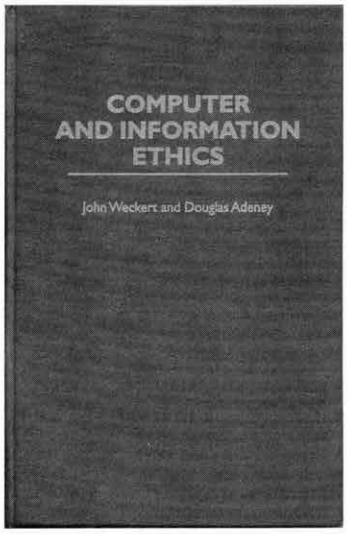
A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vár, Sopron alatt fölsorolt tengernyi tételszámról sem. E mutatókat keresztezni kellett volna leginkább a tárgymutatóval, esetleg a földrajzival. Az időrendi mutató ugyanis elsősorban arra jó, hogy a kutató meg tudja állapítani, hogy milyen *hírlap*ot tud kézbe venni egy adott évben, s nem arra kíváncsi, hogy hány periodikum jelent meg a megyében. Ehhez pedig az általában ötven tételszámot is meghaladó kigyűjtések nem nyújtanak segítséget, csak nagy nehézségek árán.

❀

Mindezektől eltekintve Horváth József munkája méltó betetőzése a vidéki Magyarország sajtóbibliográfiai sorozatának. Utat mutat, megadja a mintát, ahonnan tovább folytatható a sohasem befejezhető bibliográfiai munka. Ez az a kötet 2001 májusától, amit érdemes kézbe venni, módszertanilag is tanulmányozni, hiszen mindazokat a jó megoldásokat ötvözni igyekszik, amit a Kellner Béla és Nagy Lászlótól indított sorozat bibliográfusai Surján Miklósig bezárólag megvalósítottak. Gratulálok mind a szerkesztőnek a hatalmas és eredményes munkáért, mind a győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtárnak az igen értékes kiadványért.

Gyuris György

WECKERT, John
Computer and information ethics / John Weckert and Dougles Adeney. – Westport, Conn. ; London : Greenwood, 1977. – XIII, 175 p ; 265 c, (Contributions to the study of computer science, ISSN 0734-757X ; 4)

Számítógépes információetika (könyvtárosoknak is)

Az ausztrál filozófus-informatikus szerzőpáros Amerikában és Angliában kiadott vékony kötete tizenegy fejezetben tárgyalja a számítógépes információetika rohamosan bővülő területének néhány kiválasztott kérdését. A mű a könyvtárosok számára is tartalmaz érdekes problémákat, bár „a szemérmetlenül" filozofikus megközelítést különösen az első és az utolsó fejezetben, fárasztónak érezhetik a filozófiai olvasottsággal nem rendelkezők.

A könyv egészén tetten érhető a két szerző dialogikus együttgondolkodása. Óvatos megállapításokra finom ellenérvek következnek, majd az eredeti állítások módosulnak, sokszor végeérhetetlenül, kevés követ-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

keztetéssel, néha önismétlően, és nem is minden érvnek nyomozható le a filozófiai eredete. Ebben a könyvismertetésben ezt a gondolkodásmódot nem kísérlem meg folyamatában bemutatni, csak a felvetett problémákat és az esetleges végkövetkeztetéseket jelezném.

A könyv egészét áthatja a liberális haszonelvű társadalomszemlélet, legtöbbször kimondva, néha kimondatlanul, *John Stuart Mill,* sőt *Jeremy Benham* filozófiájához, mint végső instanciához nyúl vissza az érvelés. Ezen kívül leggyakrabban korunk használatban levő angolszász informatikus és könyvtáros etikai kódexeire hivatkoznak még a szerzők. Nem különítik el az éthoszt a morálról, mint ahogy a legtöbben ma szintén nem teszik ezt meg. Akadnak más szerzők (pl. *Thomas J. Froehlich*), akik viszont egyéb megkülönböztetéseket tesznek a témában, például próbálják külön szemlélni a nagyobb közösségek etikai normarendszerét az egyén vagy a kisebb csoport által vallott erkölcsi felfogástól, viszonyulástól.

Weckert és *Adeney* az etikát a jogfilozófiától se különíti el kellőképpen. Különösen a szellemi tulajdonról szóló fejezetben a két terület mintha keveredne. Nem tisztázza a viszonyukat, holott, ami törvénybe nem ütközik, (vagy, amit a törvény egyelőre nem szabályoz), az még nem biztos, hogy etikus. Bár a jogot talán fel lehet fogni az etika alá rendelhető, más szinten elhelyezkedő részterületnek is. Az etikai gondolkodás gyakran elvezethet jogi kezdeményezésekhez, előkészítheti az utat a jogalkotás előtt.

Az első fejezet általános etikai megalapozásra törekszik. Elkülöníti a metaetika, a normatív etika és a konkrét esetek vizsgálatának szintjét. A két szerző bevallja, hogy a metaetika szintjén különböző véleményük az etika státuszát és jelentését illetően. Egyikük inkább objektivista, másikuk a relativizmus felé hajlik, de mindez még nem határozza meg, hogy a normatív etika, mely kérdésében értenek egyet és melyikben, nem.

A második fejezet a szakmai etika kérdését veti fel. Minden szakmának megvannak a saját külön etikai normái, az általános etikai elveken túlmenően is. A könyvtáros, informatikus szakma hagyományosan nem rendelkezik olyan szigorú hivatás etikával, mint amilyennel régen az orvosok, papok, katonatisztek, talán azért, mert mindig jóval alacsonyabb volt a könyvtáros szakma társadalmi státusza, és nincs világosan körülhatárolható tudásbázisa.

A helyzet az utóbbi tekintetben, a szerzők szerint sokat javult. Lassan elérkezik az idő egy korszerű könyvtáros, informatikus szakmai etika kialakítására, ha ez nem is lesz szinkronizálható olyan mértékben, mint ahogy az imént említett hivatásoknál a szakmai szervezetek etikai bizottságai képesek érvényt szerezni elveiknek a gyakorlatban.

A könyv megállapítja, hogy számítógépes etika, illetve információetika eredetileg nem létezik, viszont bizonyos régi etikai problémák más hangsúllyal, módosulva és nagyobb gyakorisággal vetődnek fel számítógépes hálózati környezetekben. A számítógépes viselkedés etikai problémái joggal sorolhatók tehát egy címszó alá, ahogy például a természeti környezettel összefüggő, újonnan felvetődő kérdéseket is bevett dolog környezeti etikaként meghatározni.

Az információetika az információ létrehozása, tárolása, elérése és terjesztése körüli etikai problémák összességében határozható meg, de csak a számítógépes információfeldolgozással kapcsolatos kérdéskörök közül érint néhányat a könyv, egyáltalán nem áll szándékában például a tömegkommunikációval foglalkozni.

A harmadik fejezet az információszabadság néhány problémás határterületét feszegeti. Az egyik kérdés, hogy a személyeknek kell-e tudniuk, ha adatokat gyűjtenek róluk, ki teheti ezt meg, milyen céllal, kinek szabad hozzáférni a személyes (pl. kölcsönzési adatokhoz), továbbadhatók-e az ilyen információk. Ez a kérdés a magánszféra védelmét is érinti, ezért a hatodik fejezetben visszatér. Fontos,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hogy a személy tudtával történjen, ha adatokat gyűjtenek róla, ismernie kell az érintettnek, hogy személyes adatait milyen célra kérik, fontos, hogy ellenőrizni tudja a róla szóló adatok helyességét. Kérdés, hogy a személyről szóló adatokkal az rendelkezik-e, akiről az adatok szólnak, vagy annak tulajdonát képezik ezek, aki az adatokat összegyűjtötte. Az adatok továbbadásához, és eredeti szándékon kívüli pl. marketing hasznosításához mindenképpen az érintett személy hozzájárulását kellene kérni, még akkor is, ha ezt törvény nem követeli meg. Különösen veszélyes lehet az adatok gyűjtési környezeten kívül (pl. biztosító társaságoknál, államigazgatásban stb.) történő felhasználása. A fejezetben még szó esik az információ egyenlő elérését hátráltató tényezőkről (pl. helybeli és időbeli megkötöttségek, anyagiak stb.) végül pedig a digitális képmanipulálás, mint az információval való visszaélés körüli jogi és etikai aggályaiknak adnak hangot a szerzők.

A negyedik fejezet a világháló cenzúrázásáról szól, elsősorban a megbotránkoztató, gyűlöletkeltő, romboló tevékenységet elősegítő információk esetében. Kérdés, hogy a véleménynyilvánítás szabadságába mi minden fér bele, és mikor csorbíthatja ez mások szabadságát. A megbotránkoztatás a szerzők szerint még nem alapozza meg a cenzúrát, a pornográfia kiszűrését felnőttek körében szerintük nem lehet etikailag megindokolni. A gyűlölet propaganda ellen pedig nehéz védekezni, mert gyakran rejtett, és a nyelvhasználat nem megfelelő voltából következik hatása. Ahogy a magánbeszéd nem cenzúrázható, úgy az internet sem. Technikailag is nehéz lenne kiszűrni a vitatható anyagokat.

Az 5. fejezet a szellemi tulajdon nyugati koncepcióját járja körül digitális termékek (képek, on-line keresési eredmények, szoftvermásolatok) tekintetében. Egyik kérdés (amire a könyv nem is tud végleges választ), hogy a szellemi tulajdon összes jogának átruházása (már ahol ez egyáltalán lehetséges) a termék megváltoztatásának, manipulálásának jogát is magában foglalja-e, vagy szolgáltat-e ilyesmihez erkölcsi alapot a vásárlás.

Az on-line keresési eredmények továbbadásának korlátozása az adatbázis eladója részéről a szerzők szerint etikailag nem megalapozott. A jogosulatlan szoftvermásolás egyértelműen elítélendő, amennyiben kereskedelmi haszonszerzés céljából történik. Akkor is kifogásolható, ha a használó megvásárolná a szoftvert, amennyiben nem jutna hozzá ingyen. Ha viszont jogosulatlan másolási lehetősége híján a használó nem tudná, vagy nem akarná megvenni a programot, akkor etikailag kevésbé kifogásolható a másolás, viszont a forgalmazónak jogában áll ezt megakadályozni.

A szerzők megállapítása szerint a szellemi tulajdon melletti etikai érvek nem túl erősek. A hatodik fejezet a magánszféra védelméről és a személyes adatok kezeléséről szól. Újra leszögezi, hogy egy adott intézmény (kórház, iskola, könyvtár) csak a neki megfelelő, feltétlenül szükséges adatokat gyűjtheti és nem használhatja azokat más célra, mint amire kérte. Az ALA (Amerikai Könyvtáregyesület) szerint a könyvtári kölcsönzési és keresési adatok is bizalmasan kezelendők.

Az illetéktelen számítógépes behatolók (hackerek) tevékenységét a szerzők etikailag indokolhatatlannak tartják és a lakásbetörésekkel rokonítják.

A munkahelyi alkalmazottak számítógépes megfigyelése pl. teljesítménymérés céljából, technikailag egyre könnyebben kivitelezhető. Az alkalmazottak pl. könyvtárosok tudtukon és beleegyezésükön kívüli megfigyelése sérti személyiségi jogaikat. Senki nem szeret állandó felügyelet alatt élni, dolgozni. A munkáltató korlátozhatja a magán telefonálások és e-mailek számát és hosszúságát, esetleg még a meglátogatott webhelyekről is értesülhet (?), de az üzenetek tartalmához nem lehet semmi köze (!).

A 7. fejezet megállapítja, hogy a számítógépes program hibáiért nem kizárólag a szoftver fejlesztőjét és eladóját terheli erkölcsi felelősség, hanem annak megvásárlóját és főleg üzemeltetőjét is. A különbö-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ző felhasználási területeken külön-külön kell meghatározni a hibatűrési határt és csak az azokon túlmenő eltérést lehet etikátlannak ítélni.

A 8. fejezet nagy kérdése, hogy a tájékoztató könyvtáros helyettesíthető-e gépi referensz szolgáltatással. Egyik probléma abból a dilemmából fakad, hogy a tájékoztató szolgálat tarthat-e vissza információt, meg kell-e válaszolnia minden egyes használói kérdést. Az ALA elvi állásfoglalása szerint minden kérdésre kötelező válaszolni, legfeljebb még egyéb kiegészítő információkra lehet felhívni a figyelmet a kérdezett adat mellett. Mások szerint a tájékoztató könyvtáros nem segíthet szándékos károkozásban (pl. öngyilkosság, bombagyártás, plágium). Használnia kell józan ítélőképességét, a metakommunikáció eszközeit és bizonyos kivételes esetekben igenis megtagadhatja az információszolgáltatást. A szakértő rendszerek homályos kérdésekkel és nem verbális kommunikációval nehezen tudnak mit kezdeni. Bizonyos kérdések megválaszolása előtt hosszabb telefoninterjú, vagy akár személyes beszélgetés szükséges a motivációk kipuhatolása érdekében. A szakértő rendszerek bevezetése a tájékoztatásba bizonyos témakörökre alkalmazható csak. Más kérdéseknél a rendszer automatikusan a könyvtároshoz irányítaná a kérdezőt. Sokszor nehéz a határt megvonni, ezért várhatóan ez utóbbi esetek száma lesz a legnagyobb. Mindenesetre a szakértő rendszerek bevezetése a tájékoztatásba nem lehet pusztán hatékonysági és gazdaságossági kérdés, sőt az előbb említetteken kívül egyéb etikai problémák is felmerülnek a könyvben (pl. az ember gépi irányításából, gépi alávetettségéből következő kétségek).

A 9. fejezet azt a kérdést veti fel, hogy az információtechnológia hogyan hat a munkahelyi életminőségre. Ha a számítógépesítéssel több munkahely szűnik meg, mint amennyi keletkezik, akkor etikailag megkérdőjelezhető a gépek alkalmazása, mert az akaratlan munkanélküliség károsítja az emberek önbizalmát, önbecsülését, önazonosságát és a végső soron a munkanélkülieket is a dolgozó társadalomnak kell eltartania.

Ha ugyanannyi munkahely keletkezik, mint amennyi megszűnik, akkor is komolyan megfontolandó a gépesítés, mert a keletkező munkaköröket általában nem ugyanazok tudják betölteni, mint akik a megszűnteket voltak kénytelenek elhagyni, az átképzéshez pedig rengeteg pénz szükséges. Minden technológiai váltásnak lehetnek áldozatai. A változásokból profitálóknak viszont erkölcsi kötelességük segíteni a kárvallottakat, a gépesítés miatt állásukból elmozdítottakat kompenzálni kell (pl. végkielégítéssel, kedvezményekkel, támogatással, átképzéssel).

A kommunikációtechnológia általában könnyebbé, gyorsabbá teszi a munkavégzést, csökkenti a hibaforrások lehetőségét, viszont unalmassá, elviselhetetlenül mechanikussá is teheti a munkát. Az érzékelő képességek kisebb hányadát használja fel az alkalmazott, ezáltal elszegényedik munkahelyi tapasztalata. Egy eredetileg bölcsész végzettségű könyvtárost nem biztos, hogy kielégít, ha egyre több műszaki, technológiai ismeretet, készséget várnak el tőle, miközben a klasszikus műveltségre egyre kevesebb szükség van. (Utóbbi észrevétel a recenzens személyes példáján alapul.)

A virtuális valóság c. 10. fejezet kizárólag a komputer szexszel foglalkozik, elég bőbeszédűen. Még, ha morálisan nem helyeslünk valamit, akkor sem szabad kényszerítő intézkedésekkel eltiltani attól felnőtt embereket. Hamis, művi volta miatt sem ítélhető el etikailag a szerzők szerint a komputer szex. A Mill-féle értékrangsorolás jegyében a szerzők elismerik, hogy az eredeti szexualitás értékesebb és gazdagabb élvezetet jelent, de bizonyos esetekben a virtuális tapasztalat is több, mint a semmi, ezért felnőtteknek megtiltani nem lehet. Eléggé hedonista, utilitariánus végkövetkeztetés ez.

Az utolsó, 11. fejezet azt vizsgálja, előfordulhat-e a jövőben, hogy a gépek túlzottan intelligensekké válnak és ezért előbb-utóbb szükséges lesz azokat felruháznunk bizonyos jogokkal.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A mesterséges intelligenciakutatás és a kognitív pszichológia egyes elméleteinek a test-elme problémára adott válaszait sorakoztatják fel a szerzők a maguk ellenvetéseivel együtt, de egyelőre megoldási javaslat nélkül.

A fejezetek végén rövid tartalmi összefoglaló és ajánló bibliográfia található, a kötet végén pedig szómagyarázatok, bibliográfia és mutató.

Féléves bevezető kurzus anyagául szánják művüket a szerzők, de mivel távolról sem ölel fel minden lényeges területet e témában – egyebek mellett hiányzik a könyvtár által olvasói számára vásárolt adatbázisokban előforduló üzleti célú reklám etikai problémája és szemléletbeli egyoldalúsága miatt, a recenzens véleménye szerint csak más szövegekkel kiegészítve alkalmazható oktatási célokra. Az efféle munkák elősegíthetik viszont, hogy térségünkben is terjedjen bizonyos etikai érzékenység és gondolkozás, könyvtáros, informatikus társadalmon belül.

Nagypál László

Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat – kritikus gondolkodás : szócikkmásolástól a paródiaírásig / írta és szerk. Nagy Attila. – Budapest : OSZK, Osiris, 2001. - 223 p. : ill.; 20 cm. – (Nemzeti téka,
ISSN 1586-1163)
ISBN 963 200 421 3 fűzött :

Olvasásfejlesztés, könyvtárhasználat – kritikus gondolkodás

E minden bizonnyal kissé szubjektívnak tűnő könyvismertetést hadd kezdjem rögtön a kiadványban olvasható pedagógusi, könyvtárosi beszámolók egyikéből vett idézettel: „A pontos, alapos szövegelemzés, az önálló véleményalakítás irányába egyik legjobb – és mindenkor alkalmazható – módszer a széljegyzetelés. Ennél a módszernél minden észrevételüket, kérdésüket feljegyezhetik a tanulók, aztán meg is kérdezhetik, közölhetik is, ha az órán egyébként nem kerül szóba..."Nos, Nagy Attila újabb kötetét olvasva a számomra fontos részleteket én is az aláhúzások, széljegyzetek sokaságával jelöltem, olyannyira, hogy a végén, ahhoz, hogy egyáltalában áttekinteni, rendszerezni tudjam azokat, az utolsó oldalon egy, a lapszámokra utaló tárgymutatót is készítettem hozzájuk. (Azaz nem „kutyanyelvekre" jegyzeteltem, mint azt a könyvtári könyvek esetében ajánlotta a szerző.)

Talán e néhány mondatból is kitetszik, hogy a könyvben elsősorban az olvasásfejlesztés műhelykérdéseiről, gyakorlati tennivalóiról esik szó. Miért fontos ez számomra, számunkra, a könyvtáros és pedagó-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gus társadalom számára egyaránt? Elsősorban azért, mert a cikkek, kiadványok sokaságát olvashattuk, olvashatjuk az olvasást illetően egyértelműen romló teljesítményekről (szövegértés, olvasási szokások, az olvasásra fordított idő stb.) a fiatalok (tanulók) körében is. Csökken az olvasók száma, az olvasmányok minőségéről már nem is beszélve: könyvtáros kollegáim tehetetlenül tárják szét a kezüket, különösen, amikor hallják, olvassák (ebben a könyvben is) azokat a bölcs megállapításokat, hogy „az olvasási készség teremti meg az önállóan ítélni, gondolkodni, érdekeit megfogalmazni és megvédeni tudó, társadalmi környezetükben hasznos, kezdeményező polgárokat", vagy azt, hogy „a sikeres munkavállalási, beilleszkedési lehetőségeket még ma is a könyvekhez való viszony fejezi ki legjobban" stb. Talán túl sokszor fogalmazzuk meg, hangsúlyozzuk a diagnózist, s kevésbé fektetünk súlyt a terápiás megoldások keresésére, népszerűsítésére. Amelyekről szólva természetesen említést kell tennem Dán Krisztina, Katsányi Sándor, Könyves Tóth Lilla, Winkler Márta és mások fontos módszertani útmutatóiról. Amíg azonban azok elsősorban a hasznos módszerek széles választékát kínálják, addig Nagy Attila könyve a módszerek hatékonyságáról (olykor eredménytelenségéről is) tudósít meggyőző erővel. Méghozzá nem egyedi, alkalmi példákon, hanem az általános és középiskolai osztályokat átölelő hároméves olvasásfejlesztési kísérlet nyomán.

Könyve első fejezetében azt az előbbiekben említett – az olvasásvizsgálatok nyomán kialakuló – helyzetképet mutatja be, amely indokolta (s amely gondolom megfelelő érvként szolgált a Soros Alapítvány támogatások elnyerésében is) azt a három éves terepmunkát, ahol a közvetlen iskolai gyakorlatba próbálták átültetni mindazokat az elméleti és gyakorlati módszereket, amelyek eddig az olvasásfejlesztés témakörében kialakultak. Természetesen nem csak a már az eddig bevált módszerek „átültetésére" került sor, hanem a pedagógusok, pedagógus-kollektívák, könyvtárostanárok szabad, alkotó fantáziája is teret nyert a kísérlet során.

A legáltalánosabb – s közösen megfogalmazott – célok a következők voltak. A 6-18 évesek minden korosztályában 3 éven keresztül (a kísérlet 2000 júniusában zárult) az olvasási készség tantárgyközi feladattá tétele, azaz az olvasási készség, a szövegértés, az információkereső technika stb. fejlesztése. Ami persze elválaszthatatlan a kérdező, kritikusan gondolkodó tanulók kialakításától, számuk gyarapításától. A célokhoz kapcsolódó, illetve azokkal szorosan összefüggő módszerek közül kiemelt figyelmet kapott a *könyvtárhasználat és könyvtárfejlesztés*, amit aligha kell indokolnunk. (Sajátos nyeresége a kísérletnek, hogy – amint a pedagógusok beszámolójából kiderül – közülük is számosan most lettek könyvtárhasználók. (Csak egyetlen példa egy matematika tanárnő beszámolójából: „A saját könyveim állandó forgatása mellett én is ellátogattam a városi könyvtárba, és házi könyvtáramat ugyancsak megújítottam. Nem elegendő kigondolni az izgalmas kísérletet, de közben fel kellett deríteni a válaszokhoz vezető utakat, eszközöket is.")
Kiemelt figyelmet kapott még a *családokkal történő kapcsolattartás* (szülői értekezlet a programról, a házi könyvtárak fejlesztése), az a már említett tény, hogy az *olvasásfejlesztés tantárgyközi feladat*, tehát egy-egy kísérleti osztályon belül nem csak a hagyományosnak vélt tantárgyak (irodalom, történelem) esetében történik a fejlesztő akciók sora, s végül az *élményközpontú tanítás* (vitára, kérdések feltevésére, cáfolására stb. ösztönző lehetőségek megteremtése). Mindez persze kiegészült a tantestületi továbbképzések, tapasztalatcserék, a célok és módszerek megismerését, fejlesztését szolgáló alkalmak megszervezésével. A kísérlet helyszínei között – Budapest, Gödöllő stb. mellett – voltak a nehezebb helyzetben lévő keleti országrészek települései is.
A lényeg: minden iskolában (beleértve a középiskolákat is) egy-egy osztályban végezték az olvasásfejlesztési programokat, s erről a pedagógusok, könyvtárostanárok folyamatosan feljegyzéseket, majd beszámolókat készítettek. Több alkalommal pedig a program megvalósításának kezdetén és végén, kérdőíves felmérést készítettek az olvasási szokásokról

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a kísérleti és egy kontroll osztályban. Nos, az elméleti és módszertani kérdéseket értékelő bevezető után Nagy Attila nem ezeket a beszámolókat összesíti, értékeli valamilyen, a kísérlet eredményességét (ami egyébként tény) igazoló módon, hanem ezekből a beszámolókból szerkesztett (megnevezve azok megbecsülésre méltó szerzőit is) egy rendkívül hasznos, érdekes olvasmányt.

Nyilván nem lehetett könnyű dolga, bizonyosan ez is összefügg azzal, hogy a beszámolók tárgyilagosak, mellőznek minden, az ilyenkor gyakori, a vállalt feladatokkal való azonosulást jelző pátoszt, ám helyet adott a szubjektív hangvételű (pl. a tantestület légkörét ecsetelő stb.) beszámolóknak. Amelyek hol hosszabbak, hol rövidebbek, ám gyaníthatóan éppen az utóbbi miatt alig tartalmaznak közhelyeket, a tárgykörben unos-untalan ismerős megállapításokat. És ami a legfontosabb: Nagy Attila elsősorban az alkalmazott módszerek idézésére, hatékonyságára koncentrál, s ettől válik a kiadvány – elméleti érdemei mellett, (s itt elsősorban az *Összegzés* címszó alatt olvasható fejezetet értem) – igazi *módszertani segédkönyvvé.* Azaz pl. egy általános iskola 5. osztályában tanító pedagógusnak csak fel kell ütnie az ebesi iskola 5. osztályában indult kísérletről szóló fejezetet s máris csokorra való (hozzá kell tenni bevált) ötletet talál arra, hogy történelem-tanítás (önkéntes gyűjtőmunka, szerepjátékok, szövegek feldolgozása, versenyek, pályázatok stb.) során, vagy a magyar és osztályfőnöki órákon, a környezeti és vizuális nevelés fejlesztése terén milyen gazdag és sokoldalú lehetőségei vannak az olvasás fejlesztésére. (A fejezetet persze el kell olvasni a 6-7. osztályban tanítóknak is, hiszen az 5. osztályban – mint mindenütt másutt – 3 évig tartott a kísérlet.)

Nem lehet feladatunk a különböző módszerek (munkaformák) sokaságának felidézése – nyilvánvalóan erre utal a kiadvány „Szócikkmásolástól a paródiáig" című alcíme is –, ám külön fel kell hívnom a figyelmet azokra a részekre, amelyek az ének-zene, matematika, fizika, rajz órákon megvalósítható módszereket írják le. Közülük csak egyetlen példát idézek, azt a beszámolót, amely arról szól, hogy egy középiskolai osztályban hogyan sikerült bemutatni a hiperbolikus geometria legalapvetőbb fogalmait, vagyis jobban megvilágítani, hogy a geometria mely tételei tartoznak az abszolút geometriához, és melyekre igaz, hogy csak az euklideszi geometriában érvényesek. „Igaz – amint a tanári beszámolóból kiderül – hogy egyeseket csak valamelyest érdekelt ez a program (kiegészítő olvasmányok, az egyéni és csoportos könyvtári munka), ám ha tíz tanulónak ez a program kimondottan tudott pluszt nyújtani, kialakított valamit bennük, ami a későbbiekben kamatozhat, akkor azt mondhatjuk, hogy már megérte."
Ezzel az utóbbi idézettel is összefügg, amiről végezetül szeretnék még szót ejteni. Nem arról, hogy a „számok nyelvén", azaz az előbbiekben említett összehasonlítási statisztikák tükrében valóban milyen jelentős változásokon ment át a programban résztvevő osztályok tanulóinak a többsége, hanem arról, hogy ezek mellett a számszerű eredmények mellett a kísérletekben résztvevő pedagógusok, könyvtárostanárok beszámolóiból kisugárzó szolid lelkesedés, sokféle sikerélmény („A közös rendezvények meghittek, családiasak lettek ...," A kedves, de nem különösen vibráló osztályból mára jókedvű, öntudatos társaság lett" stb.) bizakodással, meg-megújuló hittel tölti el az olvasót, minden bizonnyal hasonló vállalkozásokra ösztönzve a pedagógust és könyvtárost egyaránt. Mert talán előbb-utóbb eljutunk odáig, hogy alapítványi támogatás nélkül is sor kerülhet hasonló olvasásfejlesztési programok megvalósítására. Ám a kiadvány addig is nélkülözhetetlen kézikönyv és forrásmunka lesz mindazok számára, akik önként vállalt feladatként vállalkoznak az olvasásfejlesztés módszereinek alkalmazására az általános és középiskolákban egyaránt.

Arató Antal

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

VÁLOGATÁS

A Könyvtártudományi Szakkönyvtár új beszerzéseiből

Az ismertetett könyvekre vonatkozó könyvtárközi kölcsönzési kéréseket postán, faxon és e-mailben is fogadjuk.

Postacím: *KI Könyvtártudományi Szakkönyvtár*
Könyvtárközi kölcsönzés
1827 Budapest
Fax: (1)224-3795
E-mail: kszk@oszk.hu, szabozs@oszk.hu, racz@oszk.hu

Továbbképzés

Allan, Barbara

Developing information and library staff through work-based learning : 101 activities / Barbara Allan. – London : Libr. Ass. Publ., 1999. – XIV, 191 p. ; 24 cm. – Bibliogr.: p. 177-183. – ISBN 1-85604-281-2

Raktári jelzet: 3-12776

A kötet újszerű ötleteket ad ahhoz, hogyan lehet a könyvtári és tájékoztató személyzetet takarékos eszközökkel, munkavégzés közben, egyéni és önképzéssel, belső intézményi erőforrásokat mozgósítva képezni és tovább képezni. 101 módszert sorol fel, részletes alkalmazási útmutatással, sok esetben gyakorlati példákkal.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Digitalizálás; Elektronikus dokumentum; Megőrzés

Authenticity in a digital environment / [publ.] Council on Library and Information Resources. – Washington, D.C. : CLIR, 2000. – VIII, 76 p. ; 28 cm. – Bibliogr. a tanulmányok végén. –
ISBN 1-887334-77-7
Raktári jelzet: 4-10821

Milyen digitális dokumentumot tekinthetünk hitelesnek? Az amerikai Council on Library and Information Resources (CLIR) 2000 januárjában a kérdés megvitatására konferenciát szervezett, amely munkaanyagának előkészítéséhez öt szakembert – egy levéltárost, egy digitális-könyvtári szakembert, egy szakkönyvtárost, egy dokumentumelméleti kutatót és egy számítástechnikust – kértek fel egy-egy tanulmány megírására a fenti kérdés kapcsán – az ő munkájuk eredményét tartalmazza a kiadvány. A központi kérdésen kívül még a következő kapcsolódó kérdések végiggondolására is megkérték őket: Van-e értelme az „eredeti dokumentum" fogalmának digitális környezetben? Mi a szerepe a származásnak egy digitális dokumentum hitelességének megállapításában? Van-e hatása van a hitelességre annak a ténynek, hogy a digitális dokumentumok bizonyos szoftverekhez, hardverekhez, hálózatokhoz stb. kötődnek?

Elektronikus dokumentum; Jogszabály -könyvtárügyi, Módszertani útmutató (forma); Szerzői jog; Szolgáltatások átvétele

Bielefield, Arlene – Cheeseman, Lawrence

Interpreting and negotiating licensing agreements : a guidebook for the library, research, and teaching professions / Arlene Bielefield and Lawrence Cheeseman. – New York, NY ; London : Neal-Schuman, cop. 1999. – V, 162 p. ; 23 cm. – Bibliogr. a jegyzetekben. – ISBN 1-55570-324-0
Raktári jelzet: 3-12831

Ez a hasznos kézikönyv jogi végzettséggel nem rendelkező könyvtárosok, kutatók és oktatók számára nyújt segítséget a különböző licenc szerződésekkel kapcsolatban, és támogatást nyújt a megfelelő döntések meghozásához.

Szinte minden elektronikus információforrás használata előtt biztosítanunk kell a szerzői jog tulajdonosát, hogy egyetértünk a bonyolult jogi nyelven megfogalmazott kikötésekkel és kötelezzük magunkat azok betartására. Függetlenül attól, hogy megértjük-e a bonyolult jogi formulákkal telezsúfolt szöveget, vagy hogy elolvassuk-e egyáltalán az apró betűs részt, a licencek valódi szerződésnek minősülnek. Mindannyiunknak fontos tehát, hogy tisztában legyünk terminológiájukkal, és azzal, hogy valóban elfogadhatók-e a benne foglalt feltételek. Így válhatunk jó gazdájává intézményünk elektronikus forrásainak, és így köthetünk kedvező megállapodásokat az egyre sokasodó szolgáltatókkal – weblap készítőkkel, szoftverforgalmazókkal, és az elektronikus produktumok egyéb terjesztőivel. Fontos tudnunk például, hogy a szerzői jog tekintetében a könyvtárak általában bizonyos előjogokat élveznek, melyeket érvényesítenünk kell a szerződéskötéskor.

A kézikönyv öt fejezetből áll. Az elsőben magyarázatot kapunk arra, mi is az a licenc-szerződés, a másodikban példákkal illusztrálva mutatja be ennek különböző típusait, a harmadikban cikkelyről cikkelyre haladva részletesen vizsgálja a jellegzetes fordulatokat egy jól használható és valós példákat tartalmazó táblázat segítségével. A negyedik fejezet azt vizsgálja, hogy mikor érdemes a – könyvtárak számára kedvezményeket tartalmazó – szerzői joghoz tartani magunkat, és mikor írjunk alá inkább licencszerződést. Az utolsó részben pedig a szerződéskötés folyamatáról olvashatunk, valamint arról, hogy melyek azok a szerződések, amelyeket semmiképpen se kössünk meg. Ezután első mellékletként a szerződések értékelésére szolgáló szempontok listája következik. A második melléklet az 1998-as

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Millenniumi Digitális Szerzői Jog szövegét találhatjuk, benne a könyvtárakat, kutatókat, oktatókat megillető speciális jogokkal. A C jelű melléklet pedig a Könyvtári Konzorciumok Nemzetközi Koalíciójának (ICOLC) állásfoglalását tartalmazza, melynek tárgya az elektronikus információk kiválasztásának és „beszerzésének" jelenlegi gyakorlata és az általuk elfogadhatónak és támogatandónak tartott megoldások.

Habár a könyv az amerikai jogi gyakorlaton alapul, az elektronikus információk világméretű elterjedése miatt bizton állíthatjuk, hogy a hazai szakemberek is haszonnal forgathatják.

Gyűjteményes kiadvány -könyvtártudományi (forma); Információs társadalom; Közérdekű tájékoztatás; Számítógép-hálózat; Távoktatás

Building community information networks : strategies and experiences / ed. by Sheila Pantry. – London : Libr. Ass. Publ., 1999. – XV, 173 p. ; 25 cm. – Bibliogr. a tanulmányok végén. –
ISBN 1-85604-337-1
Raktári jelzet: 3-12810

A közösségi (települési) közérdekű tájékoztatási hálózatok (community information network, CIN) régóta léteznek (a hálózat szónak mind a technikai, mind az interperszonális értelmében). Az elektronikus hálózatok korában új lendületet kapott a fejlődésük. Számos kezdeményezés indult ezen a területen, kezdve a helyi forrásközpontoktól az online projektekig. Az Egyesült Királyságban jelentős állomás volt 1997-ben a Communities Online projekt elindítása. A gyűjteményes kötet írásai e hálózatok jelenlegi fejleményeiről és a különböző típusú hálózatok modelljeiről szólnak. A szerzők tapasztalt szakemberek, akik a közkönyvtárak és nyilvános tájékoztatási intézmények, valamint a helyi közigazgatás és oktatásügy szakemberei számára szánták az összeállítást.

Adatbázis; Feldolgozó munka; File-szervezés -gépi; Multimédia

Burke, Mary A.

Organization of multimedia resources : principles and practice of information retrieval / Mary A. Burke. – Aldershot ; Brookfield, Vt. : Gower, cop. 1999. – XII, 224 p. : ill. ; 25 cm. – Bibliogr. a fejezetek végén. – ISBN 0-566-08171-7
Raktári jelzet: 3-12811

A kép- és hanghatások arra szolgálnak, hogy felkeltsék és ébren tartsák az emberek figyelmét, s így napjainkban a multimédia egyre fontosabb szerepet tölt be az információ, az oktatás, az üzleti élet és a szórakoztatás szinte minden területén. A könyv azokat a problémákat és kihívásokat vizsgálja, amelyeket a multimédia-források jelentenek az információkeresésben, és megfelelő irányelveket és gyakorlati módszereket nyújt szervezésükkel kapcsolatban.

A szerző a multimédiát szöveg, kép és hang számítógépes rendszerben való integrált tárolásaként, visszakereséseként és megjelenítéseként értelmezi. A könyv első fejezetei azt magyarázzák meg, miért van szükség a multimédia-adatbázisok logikai struktúrájának megtervezésére és tartalmuk következetes leírására és indexelésére. A különböző információs rendszerek jellemzőinek és szerkezetének, valamint az eredeti objektum és az azt helyettesítő szurrogátum közötti viszony elemzése után a szerző kitér a különböző multimédia termékek katalogizálásának, osztályozásának, indexelésének elveire és az adatbázis-struktúra tervezési szempontjaira. Ismerteti azokat a nehézségeket, amelyek a multimédia visszakeresése során felmerülhetnek. A multimédia-adatbázisok építésénél számos fon-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tos döntés kell hozni pl. arról, ki felelős egy tétel létrehozásáért, hogyan lehet azonosítani és leírni a tartalmat, és milyen szabványt kell alkalmazni a fizikai jellemzők leírására. A következetes tartalomelemzés sokkal nehezebb a vizuális és audio-tételek esetében, mint a szövegeknél.

A könyv utolsó fejezetei az elektronikus adatstruktúrákat elemzik, különös tekintettel a vizuális és audio-formátumok speciális követelményeire. A szerző felvázolja azt is, hogyan működhetnek a multimédia-adatbázisok hálózati környezetben. Sokféle rendszerből származó számos példa és illusztráció demonstrálja az ismertetett elveket és módszereket.

Információkeresési rendszer értékelése; Online információkeresés; Számítógép-hálózat

Cooke, Alison

A guide to finding quality information on the Internet : selection and evaluation strategies / Alison Cooke. – London : Libr. Ass. Publ., 1999. – VI, 169 p. : ill. ; 24 cm. – Bibliogr.: p. 135-152. – ISBN 1-85604-267-7

Raktári jelzet: 3-12774

A legtöbb Internet-kalauz arról szól, hogy hogyan érjük el az Internetet és hogyan találjuk meg a szükséges információt. Ez a könyv egy lépéssel továbbmegy, és azt tárgyalja, hogyan válasszuk ki a jó minőségű hálózati forrásokat. A kereső az Interneten hatalmas információmennyiséggel találkozik: honlapokkal, intézmények weblapjaival, Usenet hírcsoportokkal, fájlarchívumokkal és elektronikus folyóiratokkal – ezek pontossága, megbízhatósága és hasznossága igen különböző. Ez a kötet empirikus kutatással kialakított kritériumokat és irányelveket javasol a jó minőségű információforrások kiválasztásához és értékeléséhez. Megvizsgálja a különböző keresési lehetőségek (keresőmotorok, tematikus katalógusok és címtárak, minősítő szolgáltatások, tematikus zsilipek és virtuális könyvtárak) előnyös és hátrányos vonásait. Kezdő és haladó Internet-használóknak egyaránt szól, hasznos kézikönyve lehet egyetemi és főiskolai hallgatóknak, továbbá azoknak, akiknek az információ „szűrése" vagy éppen az Interneten terjesztendő információforrás létrehozása a feladatuk.

Információszervezés; Könyvtárosi hivatás; Marketing; Szolgáltatások; Tervezés; Vezetés

Corrall, Sheila – Brewerton, Antony

The new professional's handbook : your guide to information services management / Sheila Corrall, Antony Brewerton. – London : Libr. Ass. Publ., 1999. – XIV, 322 p. ; 24 cm. – Bibliogr. a fejezetek végén. – ISBN 1-85604-311-8

Raktári jelzet: 3-12775

A pályakezdőket gyakran „bedobják a mélyvízbe", olyan ismereteket és áttekintést várnak el tőlük, mintha nagy gyakorlattal rendelkeznének. Számukra készült ez a kötet, amely szakmai és vezetési kérdéseket egyaránt tárgyal, és kölcsönösen összefüggő fejezetekben, gyakorlati példákat felhasználva ismerteti a szakmai munkában előforduló fogalmakat és technikákat, az aktuális szervezési és szolgáltatási trendeket. A tematikus elrendezésnek, a fejezetekhez kapcsolódó kérdéseknek és a további ajánlott irodalomnak köszönhetően az egyes fejezetek önálló képzési modulokként is megállják a helyüket. A négy összefoglaló fejezetcím – zárójelben néhány alfejezet – a következő: 1. A szolgáltatás környezete (értékelés, érdekek, új fejlemények, stratégiai tervezés, a változások menedzselése, minőségmenedzsment); 2. A használók igényeinek kielégítése (állományépítés, élő gyűjtemény, az elektronikus „imperatívusz", értéknövelt szolgáltatások, könyvtári charta, minőségbiztosítás, a használók

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

képzése, a szolgáltatások konvergenciája, az emberi tényező); 3. Az intézmény menedzselése (a személyzet menedzselése, személyzeti életciklus, emberi problémák, pénzügyi menedzsment: finanszírozás, költségvetés-készítés, költség-meghatározás, számvitel; térmenedzsment: tervezés, katasztrófa-elhárítás; a szolgáltatások marketingje: eszközkészlet, térítéses szolgáltatás); 4. A tájékoztató szakember (szakmai fejlődés, készségek, felelősség; szakmai tevékenységek, tanulási lehetőségek, készségfejlesztés). A kötet önálló tanulásra és gyakorlati kézikönyvként egyaránt használható.

Együttműködés -belföldi; Felnőttoktatás; Oktatás információellátása; Nagy-Britannia

Emprowering the learning community : report of the Education and Libraries Task Group ... / [ed.] Library and Information Commission. – London : LIC, 2000. – IV, 44 p. ; 30 cm
Raktári jelzet: 4-10817

A Library and Information Commission könyvtárosképzési munkacsoportja jelentést és ajánlásokat készített a Kulturális, Média- és Sportügyi Minisztérium és az Oktatás- és Foglalkoztatásügyi Minisztérium államtitkárai számára az oktatásügy és a könyvtárügy együttműködési lehetőségeiről és az örök tanulás programjában való részvételről. A négy pontba szedett ajánlásokat követően szerepel az összeállításban egy Kinek mi lesz a feladata? (tudniillik a két érintett minisztériumnak, illetve az önkormányzatoknak), és egy Mi a következő lépés? című fejezet is. A függelékben néhány megvalósult példát is ismertet a kötet.

Berendezés; Gyermekkönyvtár; Gyermekolvasó; Szolgáltatások

Feinberg, Sandra – Feldman, Sari – Kuchner, Joan F.

Learning environments for young children : rethinking library spaces and services / Sandra Feinberg, Joan F. Kuchner, Sari Feldman ; [ed. by] American Library Association. – Chicago, IL : London : ALA, 1998. – XVI, 196 p. ; 28 cm. – Bibliogr. a fejezetek végén. –
ISBN 0-8389-0736-9
Raktári jelzet: 4-10720

Szülőként, könyvtárosként régóta tudjuk, s tudományos munkák sokasága is megerősíti, hogy a korai gyerekkorban történő tanulás milyen fontos, meghatározó szerepű lehet a gyerekek szellemi fejlődésében.

Államilag támogatott programok hiányában sok helyen a közkönyvtárak vállalták fel az iskoláskor előtti gyermekek fejlesztését, a tanuláshoz, elmélyüléshez szükséges fizikai és szellemi környezet megteremtését, speciális programok kidolgozását, természetesen szoros együttműködésben a szülőkkel. 1994-ben 23 New York állambeli gyerekkönyvtáros jött össze azzal a céllal, hogy stratégiát dolgozzanak ki, s elemezzék a könyvtárak szerepét, a „tanítás" általuk értelmezett formájával kapcsolatosan (amely nem azonos egy iskolai tanár munkájával). A következő évben öt közkönyvtárban folytak kísérletek a könyvtárak tanulási központként játszott szerepét és a könyvtárosok tanulásmotiválóként való működését vizsgálva. Időközben elnyerték az ALA támogatását is az „tanulás az iskoláskor előtt" ötletéhez. A könyv könnyen átvehető modelleket kínál három lépésben: a tanulás lényeges tényezőinek (családközpontú, fejlődésorientált gyakorlat, szociális és fizikai környezet, a felnőttek részvétele, együttműködés és hálózatok, irányítás, szakmai fejlődés) áttekintésével a körülmények felmérését és átalakítását segítve; a Korai Gyerekkor Minőségi Át-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tekintése (Early Childhood Quality Review, ECQR) c. könyvtárak számára kidolgozott önértékelési eljárásnak mint átvehető modellnek a bemutatásával (módszertani, dokumentációs, adminisztrációs részletek bemutatása), s az utolsó fejezetben egy összefoglaló tanulmány elkészítéséhez kapunk segédleteket a vizsgálat egyes szakaszaihoz kapcsolódó kérdőívek közreadásával. A kötet az amerikai könyvtári gyakorlathoz kötődik, érdekességet, átvehető ötletet, kedvet tudományos vizsgálat, elemzés végzéséhez viszont a hazai könyvtárosok is nyerhetnek belőle.

Állományvédelem; Digitalizálás; Elektronikus dokumentum; Megőrzés

Hunter, Gregory S.

Preserving digital information : a how-to-do-it manual / Gregory S. Hunter. – New York, NY ; London : Neal-Schuman, cop. 2000. – XVII, 169 p. : ill. ; 28 cm. – (How-to-to-do-it manuals for librarians ; 93.). – Bibliogr.: p. 135-164. és a jegyzetekben. – ISBN a1-55570-353-4
Raktári jelzet: 4-10815

A könyv gyakorlati útmutatóként szolgál a digitális információk megőrzéséhez. A szerző az eredetileg digitális formátumban készített és az analóg formáról digitálisra konvertált változatok megőrzési kérdéseivel egyaránt foglalkozik. Munkáját könyvtárosoknak, levéltárosoknak és a megőrzés-archiválás feladatával megbízott vezetőknek ajánlja. A könyv hét fejezete sorrendben a következő kérdéseket tárgyalja: a digitális információk áttekintése, megőrzési kihívások; a digitális információk természete; nyolc kutatási program ismertetése és eredményeinek bemutatása; a legjobb módszerek áttekintése; két típus (e-posta és web) sajátos archiválási kérdései; leképezés, digitalizálás; integrációs megközelítés nagy rendszerek információinak megőrzésére.

Könyvtárügy; Nagy-Britannia

Information and libraries in the United Kingdom 2000 / ed. by Patrick Villa ; [publ. The British Council, The British Library, Library and Information Commission, The Library Association]. – [London] : British Council, cop. 1999. – 47 p. : ill. ; 30 cm. – ISBN 0-86355-440-7
Raktári jelzet: 4-10758

Jól használható, praktikus információk, tömören, világos szerkezetben az ezredforduló Egyesült Királyságbeli könyvtár és információügyéről – röviden így jellemezhető az alig ötven oldalas füzet. Bevezetésként áttekintést kapunk Nagy-Britanniáról, mint információs társadalomról (népessége, a közelmúltban lezajlott közigazgatási változások, az állam szerepe az információhoz való hozzáférésben), aztán általános képet rajzolnak az ország könyvtárügyéről, kulturális politikájáról és e területek irányításáról, majd az egyes könyvtártípusok áttekintése következik: felsőoktatási könyvtárak, kormányzati könyvtárak, szakkönyvtárak szerinti felsorolásban. Nem maradnak ki a könyvtári és információs konzorciumok és hálózatok (CURL, EARL, LASER, M25, SINTO), a kutatási, fejlesztési munkákkal foglalkozó szervezetek (LIRG, LISU, UKOLN) sem. Ezeket a fejezeteket a könyvtárosképzés áttekintése követi, s a jelentősebb szakmai szervezetek bemutatása után még a könyvkiadók és könyvkereskedők egyesületéről és tevékenységükről, továbbá egyéb LIS szervezetekről is szó esik. A következő fejezetek a könyvtári törvénykezés, kötelespéldány-szolgáltatás, szerzői jog, szabadalmi tájékoztatás kérdéseivel foglalkoznak. Skócia, Wales és Észak-Írország könyvtárai és könyvtári, információs szervezetei, valamint az Egyesült Királyság könyvtárainak,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

könyvtárügyének nemzetközi kapcsolatai (British Council, LA – nemzetközi bizottsága, Book Aid International, International Book Development, TFPL) kerültek a bemutatás végére.

Két hasznos függelék is társul az előzőekhez: információ a fontosabb könyvtári szaklapokról (alapítás, periodicitás, előfizetési ár, kiadó, ISSN-szám), valamint néhány közérdekű cím és webhely felsorolása.

Adatbázis; File-szervezés -gépi; Gépi információkeresés; Módszertani útmutató (forma); Szoftver

Jacsó Péter – Lancaster, F. Wilfrid

Build your own database / Péter Jacsó and F. W. Lancaster ; [ed.] American Library Association. – Chicago, IL ; London : ALA, 1999. – XI, 163 p. : ill. ; 26 cm. – ISBN 0-8389-0750-4
Raktári jelzet: 3-12835

Az adatbázisok minősége nem elvont elméleti, hanem nagyon is gyakorlati kérdés. Egy adatbázis akkor jó, ha hasznos annak a közösségnek a számára, amelynek szánták. A kereskedelmi adatbázisok csak bizonyos mértékig elégítik ki használóik igényeit, tehát felmerülhet az igény arra, hogy egy-egy közösség számára vagy egy-egy gyűjtemény unikális darabjait feltárandó ki-ki adatbázist építsen. A számítástechnika támogatásával ez ma már minden eddiginél egyszerűbben megvalósítható. A kötet olyan kérdésekben ad tanácsot, hogy hogyan fogjunk hozzá az adatbázis-építéshez a hatókör, az elérhetőség, az időszerűség és más kritériumok figyelembe vételével; hogyan tartsuk szem előtt a visszakereshetőség szempontját; hogyan válasszuk ki a céljainknak leginkább megfelelő kezelő szoftvert; milyen legyen az indexelési stratégiánk; hogyan befolyásolja a szoftverválasztás az adatok szerkezetét; hogyan kell kezelni a különböző típusú rekordokat; illetve gondoskodni az adatok aktualizálásáról. A szerzők nem kézikönyvnek szánták az összeállítást, hanem arra szeretnék olvasóikat rávezetni, hogy milyen megfontolások és választások merülnek fel az adatbázis-építés során.

Múzeum; Szakirodalmi kalauz (forma); Számítógép-hálózat; Tájékoztatás -képzőművészeti

Jones, Lois Swan

Art information and the Internet : how to find it, how to use it / by Lois Swan Jones. – Chicago, IL ; London : Dearborn, 1999. – XV, 279 p. : ill. ; 29 cm. – ISBN a1-57958-095-5
Raktári jelzet: 4-10718

A világháló fejlődése – különös tekintettel a grafikus információk megjelenítésének lehetőségére – megnövelte az internet népszerűségét a művészetek iránt érdeklődő használók és a kutatók körében. Mivel azonban a web nem rendelkezik megbízható, központi indexelő rendszerrel, szükség van olyan könyvekre is, amelyek rendszerezve mutatják be az információkat, továbbá – mivel a weben lévő információk egy része felszínes, hiányos és téves – bizonyos fokú értékelést is adnak. A háromrészes könyv bemutatja, hogyan kell vizuális és szöveges információkat keresni az interneten, hogyan kell ezeket értékelni, és hogyan lehet őket más forrásból származó információkkal kiegészíteni. A könyvet két függelék egészíti ki: az első olyan könyvek jegyzékét közli, amelyekben jelentős kiállításokon részt vevő művészekről olvashatunk, a második pedig a legfontosabb művészeti szakmai egyesületek internet-címeit és kiadványait közli.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Közművelődési könyvtár; Munkaszervezés; Szervezeti és működési szabályzat

Larson, Jeanette – Totten, Herman L.

Model policies for small and medium public libraries / Jeanette Larson and Herman L. Totten. – New York, NY ; London : Neal-Schuman, cop. 1998. – XVIII, 212 p. ; 23 cm. – Bibliogr. a jegyzetekben és p. 205-208. – ISBN 1-55570-343-7
Raktári jelzet: 3-12832

Magyar viszonyok közt dolgozó könyvtárosok számára meglepő, hogy mennyi mindent lehet szabályozni, írásban rögzített szerződésekhez, megállapodásokhoz kötni akár egy kis könyvtárban is Amerikában. Ezek a megállapodások, szerződések – melyeket természetesen a könyvtár fenntartójával, tanácsadó testületével egyetértésben, a legális könyvtári és polgári jogszabályok értelmében kell kialakítani -, törvényes védelmet nyújthatnak mind a személyzet, mind a használók számára. A kötet a kis és közepes méretű, a 100 000 ellátandó lakos körüli települések könyvtárai számára ad segítséget, azaz mintákat saját szabályzataik megfogalmazásához. Gyakorlatilag a munkavállalás és könyvtárhasználat minden apró területére készíthető szabályozás, kezdve a könyvtárosok folyamatos önképzésének támogatásától (pl. hány napot ad évente e célra a munkáltató, elengedi-e szakmai összejövetelekre a könyvtárosokat, ha igen egy évben hányra, milyen költséget vállal magára stb.), vagy: mi van a béremeléssel akkor, ha a könyvtáros elérte a besorolási plafonját. Mi a teendő akkor, ha a zárásig nem jön senki egy 8 év alatti gyerekolvasóért, milyen lehetőségeket kínál a könyvtár saját dolgozóinak és az olvasóinak az Internet használatát illetően stb. A könyv 10 fejezetben járja körül a felmerülő területeket, mindegyikhez szürke háttéren, keretbe foglalt formai megoldással adják meg az elképzelhető megállapodások szövegét. Függelékben közreadták az ALA etikai kódexét, a Könyvtári Alkotmányt (Library Bill of Rigths); érdekesség a Látás, és az Olvasás szabadságát (Freedom to View, Freedom to Read) tartalmazó szöveg közlése is az Amerikai Alkotmányból.

❀

Felsőoktatási könyvtár; Gyűjteményes kiadvány -könyvtártudományi (forma); Információtechnológia; Oktatás információellátása; Vezetés; Egyesült Államok

The mirage of continuity : reconfiguring academic information resources for the 21st century / ed. by Brian L. Hawkins and Patricia Battin ; [ed. by] Council on Library and Information Resources and Association of American Universities. – Washington, D. C. : CLIR : AAU, 1998. – XII, 301 p. ; 23 cm. – Bibliogr. a jegyzetekben. –
ISBN 1-887334-59-9
Raktári jelzet: 3-12924

Az amerikai Council on Library and Information Resources és az Association of American Universities közös kiadásában megjelent gyűjteményes kötet tanulmányai arra keresik a választ, hogy a technológiai változások hogyan befolyásolják az egyetemi campusok életét az oktatás, a tanulás, a kutatás, a menedzsment és a pénzügyek területén. A digitális társadalom által előidézett változások nemcsak a könyvtárakra korlátozódnak, hanem az intézmények egészét érintik. A kötetben szereplő tanulmányok osztják a szerkesztő azon meggyőződését, hogy a felsőoktatásban dolgozóknak fel kell vállalniuk a teljes szervezeti átalakulással járó teendőket.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Igény; Információs társadalom; Jelentés -vizsgálati (forma); Könyvtárosi hivatás; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Ausztria

New book economy – BIG Bibliotheken in der Informationsgesellschaft : eine Untersuchung zum Qualifizierungsbedarf in Österreich : eine studie des Büchereiverbandes Österreichs (BVÖ) und der Vereinigung Österreichischer Bibliothekarinnen und Bibliothekare (VÖB). – [Wien] : BVÖ : VÖB, 2000. – V, 51, T-17 fol. : ill. ; 30 cm
Raktári jelzet: 4-10818

A két osztrák könyvtárosegyesület (a BVÖ és a VÖB) az európai ADAPT projekt keretében „New Book Economy – BIG – Bibliotheken in der Informationsgesellschaft" címmel kérdőíves felmérést végeztetett az információ- és kommunikációtechnológiai képzés és továbbképzés reformjáról, a hozzá kapcsolódó új tevékenységekről és szakmai készségekről, valamint a képzés különböző formái iránti igényekről, mind a tudományos és szak-, mind a közművelődési könyvtárakban. A tanulmány az adatok első, összehasonlító értékelésének eredményeit foglalja össze a következő fejezetekben: 1) Új technológiák és régi könyvek; 2) A képzés mint első lépés; 3) A továbbképzés lehetőségei és korlátai az elektronikus média területén; 4) Miért vannak előnyös helyzetben a tudományos könyvtárak a közművelődésiekkel összehasonlítva; 5) Többet tudnak-e a fiatalok, mint az idősebbek.

Elektronikus könyvtár; Ésszerűsítés; Felsőoktatási könyvtár; Hatékonyság; Konferenciai anyag -nemzetközi (forma); Közművelődési könyvtár; Nemzeti könyvtár; Személyzet; Nagy-Britannia, Nurthumberland -K

Northumbria International Conference on Performance Measurement in Libraries and Information Services (3.) (1999) (Northumberland)

Proceedings of the 3rd Northumbria International Conference on Performance Measurement in Libraries and Information Services : held ... Northumberland, England 27 to 31 August 1999 / [ed.] School of Information Studies University of Northumbria at Newcastle. – Newcastle upon Tyne : Information North, 2000. – 278 p. ; 30 cm. – Bibliogr. a tanulmányok végén. – ISBN 0-906433-35-5
Raktári jelzet: 4-10762

25 országból 130 résztvevője volt annak a konferenciának, melyet harmadik alkalommal rendeztek meg a könyvtári és információs szolgáltatások teljesítményének méréséről az angliai Northumberlandben. Nem elég csupán az egyszerűen mérhető területekre koncentrálni (pl. könyvek száma, a látogatók száma stb.), ha közben nem fordítanak elég figyelmet azokra a társadalmi hatásokra, amelyek a könyvtárak közvetlen környezetéből származnak. Ezért fontos valamennyi könyvtártípus számára, hogy munkáját a lehető legtöbb területen és formában mérni, értékelni tudja, s a tényszámok függvényében hatékonyabbá tegye. A konferencia vezető előadásai a következő kérdésekkel foglalkoztak: Országos statisztikai, és teljesítménymérési hálózat kialakítása az USA közművelődési könyvtárai számára; Integrált teljesítmény-mérés Új-Zélandon; A könyvtárak értékelésének sok szempontú megközelítése Ausztráliában; Az Angol Közművelődési Könyvtári Terv – elemzés és következmények egy évvel később; A minőség ára – költségelemzés és a költségek menedzselése a német gyakorlatban; Az angol kormányzat elképzelései a teljesítménymérésel kapcsolatban. A szemináriumra készült előadások könyvtártípusok szerinti bontásban szereplenek a kötetben (felsőoktatási könyvtárak, elektronikus könyvtárak, a brit nemzeti könyvtár, közművelődési könyvtárak), végül technikák és eszközök alatt modelleket, átvehető módszereket, he-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lyi gyakorlati megoldásokat, mérési, elemzési technikákat bemutató előadások kerültek.

Információhordozó; Információtechnológia; Könyvtártörténet -egyetemes; Művelődéstörténet; Oktatásügy

O'Donnell, James J.

Avatars of the word : from papyrus to cyberspace / James J. O'Donnell. – Cambridge, Mass. ; London : Harvard Univ. Pr., 1998. – XII, 210 p. : ill. ; 22 cm. – Bibliogr.: p. [198]-207. – ISBN 0-674-05545-4
Raktári jelzet: 3-12754

Esszéjében James O'Donnell napjaink kommunikációs forradalmát korábbi forradalmi időszakok (áttérés a szóbeli kultúráról az írásos kultúrára, a papírusztekercsről a kódexre, a kéziratról a nyomtatásra) fényében értelmezi újra. Úgy véli, hogy a kibertérbe való kilépés egyáltalán nem jelent olyan radikális változást, mint ahogy gondoljuk. Ha megvizsgáljuk, hogy a korábbi módszerek és technológiák hogyan formálták a kultúrát, olyan modellekre bukkanunk, amelyek segítenek menedzselni azt az elektronikus átalakulást, amely jelenleg van folyamatban. A kötet nem történelmi áttekintés, hanem azt vizsgálja, hogy mit mondhat számunkra a történelem, akár a múltunkról, akár a jövőnkről. Az első öt fejezet történelmi helyzeteken gondolkodik el, és analógiákat említ a jelenből. A további négy fejezet a korszerű egyetemről alkotott elképzeléseket ismerteti, különös figyelmet fordítva a humaniórák hatékony oktatására és tanulására az elektronikus technológiák felhasználásával. A fő gondolatmenetet ún. hyperlinkek szakítják meg, amelyek egy-egy szempontot részletesebben is kifejtenek.

Munkaszervezés; Rendszerelemzés; Számítógépesítés

Osborne, Larry N. – Nakamura, Margaret

Systems analysis for librarians and information professionals / Larry N. Osborne and Margaret Nakamura. – 2. ed. – Englewood, Colo : Libraries Unlimited, 2000. – XVIII, 261 p. : ill. ; 24 cm. – (Library and information science text series). – Bibliogr. a fejezetek végén. –
ISBN 1-56308-693-X
Raktári jelzet: 3-12839

A könyv minden rendszerelemzéssel foglalkozó szakember számára hasznos lehet, de – mivel példáit a könyvtári-informatikai területről meríti – elsősorban könyvtárosoknak-információs szakembereknek ajánlható. Megközelítése inkább gyakorlati, mint elméleti, elsősorban a „miért" és a hogyan" kérdéseire igyekszik válaszolni. A szöveg lépésről-lépésre vezeti végig az olvasót a rendszerelemzési és -tervezési folyamaton. Fejezetei a következő fő kérdésekkel foglalkoznak: a rendszerelemzés fogalma, magyarázata; történeti áttekintés; az emberi elem; problémák felismerése és meghatározása; adatgyűjtés; adatok elemzése és ábrázolása folyamatábrákon; folyamatábrák tervezése; egyéb elrendezési módok (táblázatok fa-szerkezetek stb.); egy rendszer megtervezése, bemutatása, kiválasztása; projektvezetés; egy rendszer tesztelése; bevezetési stratégiák. A kötetet három, gyakorlati példákat bemutató melléklet és egy betűrendes mutató egészíti ki.

Kommunikáció -használókkal; Kommunikáció -személyzeten belül

Ross, Catherine Sheldrick – Dewdney, Patricia

Communicating professionally : a how-to-do-it manual for library applications / Catherine Sheldrick Ross, Patricia Dewdney ; [ed. by] Library Assocation. – 2. ed. – London : Library Association

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Publ., 1998. – XVIII, 322 p. ; 28 cm. – Bibliogr.: p. 299-316. és a fejezetek végén. –
ISBN 1-85604-319-3
Raktári jelzet: 4-10731

A második kiadásban megjelent könyv szerzői régóta szerveznek egyetemi kurzusokat és továbbképző tanfolyamokat a hatékony kommunikáció kérdéseiről, sokéves tapasztalataikat foglalták össze ebben a műben. Véleményük szerint a kommunikációs készségek alapvető fontosságúak a könyvtárosi hivatásban. Mindenkinek, aki valamilyen „segítő" hivatásban dolgozik, tudnia kell jól hallgatni (odafigyelni másokra), megfelelő kérdéseket feltenni, világosan fogalmazni és a csoportmunkát hatékonyan segíteni. A kommunikációs készségek inkább tanult, mintsem veleszületett képességek, ezért nagyon fontos, hogy kifejezetten könyvtárosok számára tervezett kommunikációs tanfolyamokon részt vegyünk és az ott szerzett tudással javítsunk magatartásunkon. A „tanuld meg – csináld – tanítsd!" elv itt is érvényes, s mindehhez kiváló segítséget nyújt ez a könyv, amely a kommunikáció minden területét felöleli. Mondanivalójukat két fő részbe csoportosítják a szerzők: 1. Készségek, 2. Alkalmazások. Az első rész fejezetei: nem verbális készségek (szemkontaktus, mosoly és bólogatás, szünettartás, testtartás, fizikai megjelenés, beszédhang), hallgatás (figyelés), beszéd, írás, mindezek gyakorlása (ennek keretében néhány kommunikációelméleti kérdés). A második részben az alkalmazások között a következők szerepelnek: kétszemélyes beszélgetés (telefon, interjúkészítés, referenszmunka, problémás és hátrányos helyzetű olvasók segítése), csoportmunka (valódi és virtuális csoportok), előadástartás (demonstrációs eszközök használata, könyvtárbemutatók, használóképzési órák stb.), írás (levelek beszámolók, útijelentések, annotációk, sajtóközlemények, e-mail, honlapkészítés stb.), kommunikációs készségek oktatása másoknak.

A jól áttekinthető, a témát teljesen gyakorlati megközelítésben tárgyaló könyv ismerős könyvtári helyzeteket, jó és rossz példákat mutat be, segítséget ad a legjobb megoldások megtalálásához, és egyes részkérdésekhez irodalomjegyzéket is közöl. Minden gyakorló könyvtáros, információs szakember, oktató, humánpolitikai előadó számára ajánlható, aki fejleszteni szeretné kommunikációs készségét.

Tizedes Osztályozás; Kongresszusi Könyvtár osztályozási rendszere; Tárgyszójegyzék; Kompatibilitás

Scott, Mona L.

Conversion tables / Mona L. Scott. – 2. ed. – Englewood, Colo. : Libraries Unlimited, 1999. – 3 db ; 28 cm. – ISBN 1-56308-596-8

Vol. 1., LC – Dewey. – IX, 249 p. –
ISBN 1-56308-850-9
Raktári jelzet: 4-10753

Vol. 2., Dewey – LC. – IX, 248 p. – ISBN 1-56308-848-7
Raktári jelzet: 4-10754

Vol. 3., Subject Headings – LC and Dewey. – IX, 250 p. – ISBN 1-56308-849-5
Raktári jelzet: 4-10755

A feldolgozó munkát és a retrospektív konverziót segítő háromkötetes konkordancia-jegyzék a Library of Congress tárgyszórendszere (Library of Congress Subject Headings, 1996.), osztályozási rendszere (Library of Congress Free-Floating Subdivisions, 1994.), valamint a Dewey-féle tizedes osztályozás táblázatai (Dewey Decimal Classification, 21.ed.) között von párhuzamot. A kézikönyvet nemcsak a gyakorlati hasznossága, hanem a példaértéke miatt ajánljuk a magyar feldolgozó könyvtárosok figyelmébe.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Biztonsági berendezés; Elemi károk; Információtechnológia; Könyvlopás; Egyesült Államok

Shuman, Bruce A.

Library security and safety handbook : prevention, policies, and procedures / Bruce A. Shuman ; [ed.] American Library Association. – Chicago, IL ; London, ALA, cop. 1999. – X, 310 p. ; 23 cm. – Bibliogr.: p. 273-292. – ISBN 0-8389-0714-8
Raktári jelzet: 3-12794

A kötet gyakorlati útmutatást ad arra nézve, hogyan ismerhetők fel a könyvtárban a biztonsági kockázatok, és hogyan akadályozhatók meg a használók és a személyzet által okozott problémák. Segítséget ad a könyvtár biztonsági politikájának kialakításához, továbbá útmutatást arra nézve, hogy mit tegyen a személyzet, amikor biztonsági problémákkal találkozik. Sorra veszi a könyvtárakat érintő legfőbb kockázati tényezőket, az egyes könyvtártípusokra jellemző biztonsági problémákat, a kockázat felismerésének eszközeit, a megelőzéssel és helyreállítással kapcsolatos teendőket, a könyvtári biztonság jogi és etikai kérdéseit.

Szabályzat -könyvtári; Számítógépesítés; Szolgáltatások használata

Smith, Mark

Internet policy handbook for libraries / Mark Smith. – New York, NY ; London : Neal-Schuman, cop. 1999. – VII, 219 p. ; 28 cm. – (Neal-Schuman netguide series). – Bibliogr. a fejezetek végén. – ISBN 1-55570-345-3
Raktári jelzet: 4-10823

Nincs olyan gyakorló könyvtáros, akinek ne okozna gondot, ha könyvtárában az olvasók számára elérhetővé teszik az Internet használatát. A mérgelődések, tiltakozások, viták elkerülése érdekében a praktikusan gondolkozó amerikai kollégák már erre a helyzetre is kidolgozták a megoldást, ún. szabályzatok alkalmazásával. A szabályzatok, megállapodások, szerződések egyébként nemcsak az internettel kapcsolatosan adnak segítséget a könyvtárosoknak, hanem a könyvtári élet és a könyvtárhasználat legváratlanabb helyzeteinek megoldásában is vezérfonalul szolgálhatnak.

Ez a könyv jól használható, átvehető szabályzatmintákat tartalmaz az internet-használattal kapcsolatosan felmerülő és a könyvtárosok által kezelendő nehézségekről. Az internet bevezetését az olvasók számára, természetesen össze kell kapcsolni a könyvtár küldetésnyilatkozatával, írásban kell rögzíteni az eléréssel, hozzáféréssel kapcsolatos tudnivalókat. Meg kell mondani, hogy kik, milyen jogosultsággal, mennyi ideig, milyen ellenőrzés és mekkora költségek mellett használhatják a világhálót. Egyáltalán, mit jelent az elfogadható használat (acceptable use) elve, korlátozhatók-e, s ha igen milyen mértékben az olvasók az internet használatában? Ellenőrizhető-e a használat tartalma, alkalmazhatók-e szűrők a káros tartalmak eltiltására, s mit tekint egy könyvtár káros tartalmú információnak? Hol és milyen tájékoztatást kell adnia a könyvtárnak mindezekről a szabályokról stb.

A szabályzatok elkészítéséhez elvi támogatást is kapnak e könyv olvasói a függelékében található közművelődési könyvtári, felsőoktatási könyvtári, ill. iskolai könyvtári internet-használati szabályzatok bemutatásával, melyeket jól egészít ki a nemzeti és állami könyvtári egyesületek állásfoglalása az internetről.

Érdemes a hazai könyvtárosoknak is megismerni ezt a munkát, mert az internettel összefüggő problémák nálunk is közel azonosak, s ha már születtek a kezelésükre átvehető, megoldások, célszerű élni is velük.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Dokumentumazonosítás; Feldolgozó munka; Gépi dokumentumleírás; Osztályozás; Szabvány; Tájékoztatási eszköz

Taylor, Arlene G.

The organization of information / Arlene G. Taylor. – Englewood, Colo. : Libraries Unlimited, 1999. – XX, 280 p. : ill. ; 26 cm. – (Library and information science text series). – Bibliogr. a fejezetek végén. – ISBN 1-56308-498-8

Raktári jelzet: 4-10737

A kötet több, mint egyszerű tankönyv a formai és tartalmi feltárásról. A rögzített információk rendszerezésének történetével, elméletével és gyakorlatával, továbbá bevált megoldásaival és eszközeivel foglalkozik. Az információszervezés mint alapvető emberi igény taglalása után áttekinti a legfontosabb visszakeresési eszközök formátumait és funkcióit. Ezután arra tér ki, hogyan ért el a nyugati civilizációban az információszervezés a jelenlegi fejlettségi fokára. Több fejezet foglalkozik a metaadatok, a kódolás, a leírás és a hozzáférés kérdéseivel. A tárgy szerinti megközelítés, és az osztályozás elmélete/gyakorlata további két fejezet tárgya. A záró fejezetek az információ visszakeresése szempontjából nagyfontosságú elrendezés és megjelenítés, majd a rendszertervezés kérdéseinek taglalásával foglalkoznak.

Könyvtártan (forma); Nagy-Britannia

Totterdell, Anne – Harrison, Colin T.

The library and information work primer / Anne Totterdell, Colin T. Harrison. – London : Libr. Ass. Publ., 1998. – VIII, 227 p. ; 24 cm. – Bibliogr.: p. 202-205. – ISBN 1-85604-254-5

Raktári jelzet: 3-12813

Az elmúlt néhány évben az alap- és középfokú könyvtárosképzési tantervekre az állandó változás volt jellemző Nagy-Britanniában. Az Országos Szakképzési Jegyzék bevezetése, a nyilvános szolgáltatásokra vonatkozó normatívák (Charter Mark) növekvő szerepe, az információs és kommunikációs technológia váratlanul gyors fejlődése, különösen az internet megjelenése a könyvtári és információs szolgáltatásokban – ezek a fő tényezők, amelyek alapjaiban megváltoztatták a brit könyvtári színteret.

Ez az új könyv, amely bevezetést nyújt a könyvtári és információs szakmába, Beenham-Harrison: Basics of librarianship c. művét fejleszti tovább, illetve helyettesíti. Az új fejlemények ismertetésén kívül alapvető gyakorlati ismereteket nyújt a könyvtári és információs munkáról a szakmával ismerkedő hallgatók és az új alkalmazottak számára. A legfontosabb könyvtári és tájékoztatási szolgáltatások funkcióinak és struktúrájának leírása után a szerzők azokat a tudnivalókat írják le, amelyek a hatékony gyakorlati munkához szükségesek az alábbi területeken:

- vezetés, ellenőrzés és képzés,
- pénzügyi ismeretek, könyvelés és tervezés,
- könyvtári együttműködés,
- könyvtári állomány,
- szolgáltatások,
- marketing és public relations,
- információs és kommunikációs technológia,
- a szolgáltatások értékelése.

Az egyes fejezetek olyan hasznos tudnivalókkal is kiegészülnek, mint pl. kérdőív-minta olvasói felmérésekhez, az alapvető tájékoztató eszközök bibliográfiája, a legfontosabb információtechnológiai kifejezések értelmező szótára, rövidítésjegyzék stb. Mindezek nélkülözhetetlenné teszik a kiadványt az alap- és középfokú könyvtárosképzésben részt vevők, valamint bármilyen egyéb végzettségű könyvtári alkalmazottak számára egyaránt.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Marketing; Prognózis; Tervezés

Weingand, Darlene E.

Future-driven library marketing / Darlene E. Weingand ; [ed.] American Library Association. – Chicago, Il. ; London : ALA, 1998. – XII, 189 p. : ill. ; 23 cm. – Bibliogr.: p. 179-183. és a jegyzetekben. – ISBN 0-8389-0735-0

Raktári jelzet: 3-12833

Gyakran halljuk: ha a könyvtárak nem alkalmazkodnak a változó környezethez, hanyatlásuk elkerülhetetlenné válik.

A szerző a madisoni Wisconsin Egyetem Könyvtár és Informatikai tanszékének professzora. Kézikönyvében a jövőkutatás és a marketing módszereinek ötvözésével olyan jövő-orientált technikákat ír le, melyek segítségével hatékonyan növelhető a könyvtár „piaci részesedése", vagyis a lehető legtöbb potenciális használó az információszolgáltató könyvtár felé terelhető. A három legfontosabb: a Delphi módszer használata a könyvtár jövőképének előrevetítésére, forgatókönyv készítése a könyvtár leendő „termékeinek" létrehozásához, és döntési fák alkalmazása az igényeknek megfelelő könyvtári szolgáltatások meghatározásakor. Komolyan foglalkozik a „termékek" költség-haszon elemzésével, a szolgáltatások „terítésének" új módszereivel, és a várható siker felmérésére szolgáló szimulációs technikákkal. A marketinggel kapcsolatban túlhaladja Philip Kotler 4P-jét (product, price, place, promotion), bevezetve a marketing ellenőrzése (prelude), és a marketing értékelésének (postlude) a fogalmát. A tizenegy fejezetet majd négyoldalas irodalomjegyzék valamint mutató egészíti ki.

A könyvet haszonnal forgathatják a könyvtári marketing iránt érdeklődő kollégák, a könyvtárvezetők és a felsőfokú könyvtáros képzésben tanuló diákok is.

Dokumentumellátó Szolgálat néven új osztály kezdte meg működését 2001. június 1-jétől az Országos Széchényi Könyvtárban. A Könyvek Központi Katalógusa és a Könyvtárközi Kölcsönzési osztály a továbbiakban közös szervezeti egységként működik. Az új szervezeti egység a következő szolgáltatásokkal áll a könyvtárosok rendelkezésére:

- bejelentések fogadása a külföldi beszerzésekről katalóguscédula formájában, a katalógus gondozása;
- tájékoztatás a központi katalógus, továbbá a könyvtári és lelőhely-adatbázisok alapján a könyvek hazai lelőhelyéről, bibliográfiai adatok kiegészítése és pontosítása;
- a dokumentumellátással kapcsolatos kérések fogadása nyomtatott és webes kérőlapon, e-mailben és faxon;
- kérések lelőhelyre továbbítása, dokumentumközvetítés;
- dokumentumszolgáltatás az OSZK állományából papírmásolatban, mikro és elektronikus formában.

Lelőhely-tájékoztatás:
1-224-3812 (kkk@oszk.hu)
Dokumentumellátás:
1-224-3823, 1-224-3824, 1-224-3825
(katalist@listserv.iif.hu, 2001. június 21.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

109
222

KÖNYVTÁR- ÉS INFORMÁCIÓTUDOMÁNY

Terminológia

Lásd 112, 156

Kutatás

01/109

ASHCROFT, Linda – McIVOR, Stephanie: LIS research and publishing: the forces of change = Libr.Rev. 49.vol. 2000. 8.no. 461-468.p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

A könyvtártudományi kutatások és a publikálás helyzete Nagy-Britanniában

Könyvtártudományi kutatás; Publikálás -tudományos kiadványoké; Támogatás -pénzügyi -állami, hatósági

A könyvtár- és információtudomány (KIT) terén mind a kutatás, mind a publikálás változtatást motiváló erőknek volt kitéve.
A kutatások fő finanszírozója az 1995-ben alapított Library and Information Commission (LIC) volt, amelynek feladatait 2000-ben egy új

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

testület, a Museums, Libraries and Archives Commission vette át; ez utóbbi azonban szinte azonnal Re:source-ra változtatta nevét (a szervezet tevékenységéről részletesen ld. a 01/115 számú referátumot). Hozzá kell még tenni, hogy 1999-ben a British Library Research and Innovation Centre tevékenységét és forrásait is a LIC vette át.

1999/2000-ben még a LIC irányítása alatt közel 2,8 millió font állt rendelkezésre az alábbi nyolc területen folyó kutatásokra: digitális könyvtárak, információ-visszakeresés, könyvtárközi együttműködés, könyvtárak és információs szolgálatok menedzselése, a rögzített örökség megőrzése és hozzáférhetősége, információszolgáltatók és -használók, közkönyvtárak, érték és hatás. Ezen túlmenően a LIC két másik kutatási alapot is működtet, a British National Bibliography Research Fund 40 ezer fontját és a vakok és gyengén látók könyvtárhasználatát és olvasását támogató 200 ezer fontos alapot.

A KIT kutatásokat más források is finanszírozzák, becslések szerint mintegy 20 millió fontos keretben; ebbe azonban bizonyos termékek és szolgáltatások kifejlesztése is beleértendő. Említést érdemel a Joint Information Services Committee, az Arts and Humanities Research Board és az ESRC.

A kutatások jövő iránya részben az új technológiák, részben társadalmi problémák (írni-olvasni tudás, hátrányos helyzetűek ellátása, életen át tartó tanulás stb.) felé mutat, illetve e két témakör együttes kezelésére. Még bizonytalan, hogy a Re:source milyen hatással lesz a kutatási tevékenységre. Egyelőre felmérések, konzultációk és önvizsgálatok folynak, de még nincsenek végleges döntések a jövőbeli kutatási témákról és finanszírozásukról. Mindenesetre az ígéretek szerint 2000 végén jelenik meg a kutatási stratégiáról szóló dokumentum.

A kutatási eredmények közzététele és elterjesztése terén is nagyok a változások. A folyamat felgyorsult az új technológiák e téren való alkalmazása nyomán, s a kutatók előnyben részesítik az eredmények köztes, azonnali publikálását. Az elektronikus folyóiratok megjelenése új helyzetet teremtett: felgyorsult a kutatási anyagok terjedése az édekeltek között. Sok kutatási projekt saját webhelyet hozott létre. Problémát most már a szükséges és releváns anyag megtalálása, illetve hitelességének igazolása jelent. Néhány finanszírozó szerv is webhelyet nyitott az általa támogatott kutatásokról.

A fejlemények azt jelzik, hogy a jövőben a kutatási eredményeket kizárólag elektronikusan teszik közzé, akár jelentések, akár folyóiratcikkek formájában is írták meg őket. Kérdésessé válik a kereskedelmi folyóirat-kiadók szerepe is. Az elektronikus forma következtében a közlemény hossza nem játszik szerepet, de alkalmazhatóvá vált a multimédiás és hipertextes formátum.

Az újjászervezés egyik eredménye remélhetőleg az eredmények jobb terjesztése és hozzáférhetősége lesz. Ennek egyik feltétele egy országos on-line KIT- nyilvántartás felállítása.

(Papp István)

01/110

WORMELL, Irene: Informetrics – a new area of quantitative studies = Educ.Inf. 18.vol. 2000. 2-3. no. 131-138.p. Bibliogr. 19 tétel.

Informetria – a bibliometria új területe

Bibliometria; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Könyvtártudományi kutatás

Az adatok gyűjtésével és tárolásával nem tartott lépést a nagy adatállományok elemzésének és megértésének a képessége. A bibliometria – amelyből az informetria eredeztethető – hagyományosan a dokumentációs anyagok kvantitatív mérésével foglalkozik. Ebben a vonatkozásban beszélhetünk a bibliometria törvényeiről és megnyilvánulásaikról. A bibliometriai kutatás lehetőségeit nagymértékben megnövelték az on-line keresés eszközei és az információ-visszakeresés technikái. Az informetria így vált az információtudomány fejlődő részterületévé. Az 1987-ben tartott nemzetközi konferencia java-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

solta, hogy a bibliometriának, informetriának, tudománymetriának és technometriának nevezett területeket egységesen informetriának nevezzék, amely magában foglalja az információs folyamat statisztikai és matematikai elemzésének minden aspektusát, így a hivatkozáselemzés segítségével végzett kutatásokat is.

Az on-line információellátás nem csupán az adatokhoz és a dokumentumokhoz való hozzáférést teszi lehetővé, hanem a tudás feltárását, kivonatolását is (Knowledge Discovery in Data – KDD), vagyis az adatokból kiemelni a bennük lévő, korábban nem ismert és potenciálisan hasznos információt. Ezt manapság adat- és szövegbányászatnak, adatbázis-bányászatnak, információszüretnek stb. nevezik.

A „bányászati" technikák alkalmazása kombinálva a bibliometriai elemzéssel nagymértékben elősegítheti a tudás feltárását.

A könyvtári és információs szolgáltatások új értelmezését erősen befolyásolja, hogy a használók szűrt, minőségileg garantált és részletesen kiértékelt információkat kívánnak. Ez értéknövelő tevékenységet jelent, amely a könyvtárosok és információs szakemberek szerepét felértékeli.

A koppenhágai Királyi Könyvtár- és Információtudományi Iskola keretében 1996-ban hozták létre az Informetriai Tanulmányok Központját (Centre for Informetric Studies – CIS). A CIS az információs folyamat kutatásában a továbbfejlesztett bibliometriai módszereket kombinálja a tudománymetriai módszerekkel a természettudományok és a műszaki tudományok terén, s elemzi társadalmi, ipari és más vonatkozásait. Az indexelő és visszakereső eljárásokat abból a megközelítésből vizsgálja, miképpen lehet feltárni a bibliográfiai szövegekbe ágyazott tudást, s hogyan lehet fejleszteni az intellektuális hozzáférést a tárolt információhoz. Kutatások folytak abban az irányban is, miképpen lehet kombinálni a bibliometriai módszereket a nagyméretű adatbázisokkal a trendanalízisben és a tudástérképezésben. A hivatkozáselemzés az informetria új területeként jelenik meg ebben az összefüggésben.
1996 óta az informetria jelen van a dán könyvtáros- és információsszakember-képzés minden szintjén. A cél az, hogy az informetriát mint kutatási módszertant vezessék be. A már munkában álló szakemberek ugyan kis érdeklődést mutatnak a bibliometriai elemzések iránt, a fiatalabb generáció azonban egyre nagyobb figyelemmel fordul feléje. Látják, hogy a bibliográfiai adatbázisok kvantitatív elemzése utat nyit az értéknövelő információs szolgáltatások kifejlesztése előtt, és elősegíti a rejtett tudás feltárását. E vonatkozásban új terület nyílik, mégpedig a webmetria. A weben végzett információelemzések hasonlíthatók a hivatkozásokon alapuló adatbázisokban lefolytatott keresésekhez, csak itt a tételeket a weblapok és a hiperlinkek jelentik.

(Papp István)

01/111

HARTER, Stephen P. – FORD, Charlotte E.: Web-based analyses of e-journal impact: approaches, problems, and issues = J.Am.Soc.Inf.Sci. 51.vol. 2000. 13.no. 1159-1176.p. Bibliogr.

Az elektronikus folyóiratok hatástényezőjének vizsgálata a weben: módszerek, problémák és felvetődő kérdések

Bibliometria; Elektronikus folyóirat; Hivatkozás;

A cikk azt vizsgálja, hogy a nyomtatott tudományos folyóiratok hivatkozásvizsgálata hasonlít-e és mennyiben az elektronikus tudományos folyóiratokban szereplő linkek vizsgálatával (a módszer neve „backlink" keresés), és ezzel kapcsolatos problémákat és kérdéseket vet fel. A „backlink" keresés olyan weboldalak keresését jelenti, amelyek adott URL-re mutató linket tartalmaznak. 39 elektronikus tudományos folyóirat mintáján végeztek ilyen keresést, az eredményeket a következő szempontok szerint dolgozták fel: a linkeket tartalmazó olda-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lak száma, az összes link száma, az elektronikus folyóiratokra illetve cikkeikre mutató külső linkek száma. Az eredményeket összehasonlították ugyanazon folyóiratok 1996-ban végzett hivatkozásvizsgálatának tapasztalataival. Nem találtak összefüggést az elektronikus folyóiratok hatástényezőjének (impact factor) „backlinkes" mérése és az ISI (Institute for Scientific Information) hivatkozásvizsgálata között, ami azt mutatja, hogy a kétfajta módszer más-más dolgot mér. Az eredmények megkérdőjelezik a „backlink" keresés alkalmazásának hitelességét az elektronikus folyóiratok és e-folyóiratcikkek (ennek következtében a szerzők) tudományos hatásának értékelésére.

(Autoref. alapján)

Információgazdálkodás (information management)

01/112

HEID, Ulrike: Ein Konzept für Wissensmanagement. Ein Verlgeich von Wissensmanagement und Informationsmanagement = NFD Inf. 51.Jg. 2000. 7.no. 415-424.p. Bibliogr. 42 tétel.

Res. angol nyelven

A tudásmenedzsment (knowledge management) egyik koncepciója, összehasonlítása az információmenedzsmenttel

Információszervezés; Információtechnológia; Szoftver; Terminológia

A cikk összehasonlítja a tudásmenedzsmentet az információ-menedzsmenttel, egy olyan modell alapján, amely mind az információt, mind a tudást magában foglalja. A tudás sajátos jellemzőinek vizsgálata alapján definiálja a tudásmenedzsment fogalmát. Annak érdekében, hogy egy szervezet lépést tudjon tartani a változások ütemével, egyensúlyban kell lennie a tudásmenedzsment és a változtatás munkaszervezési szakértelmének. A szerző a tudás-menedzsmenthez szükséges hat tényező közül a technológiára helyezi a hangsúlyt. Egy módszert mutat be a tudásmenedzsment technológiájának osztályozására, és áttekinti a tudásmenedzsment szoftverpiacának helyzetét. Végül azt vizsgálja, merre tart a tudásmenedzsment a következő két évben.

(Autoref.)

01/113

HANKA, Rudolf – FUKA, Karel: Information overload and "just-in-time" knowledge = El.Libr. 18.vol. 2000. 4.no. 279-284.p. Bibliogr.

Kísérlet az információtúlterhelés megoldására: egy brit rendszer az „éppen szükséges" információk szolgáltatására

Információszervezés; Számítógép-hálózat

Mindannyiunknak gondot okoz az információ-túlterhelés. Ahogyan a nyomtatás forradalmasította a kiadói ipart, az internet is forradalmi változást idézett elő a hozzáférhető információk mennyiségének területén. Az a tény, hogy az elektronikus információkat könnyű tárolni, terjeszteni és átalakítani, inkább súlyosbítja, mint megkönnyíti az információ-túlterhelés problémáját. Olyan módszerek kifejlesztésére van szükség, amellyel releváns információk érhetők el, és éppen akkor, amikor szükség van rájuk. A WaX nevű ismeretszervező rendszer segítségével 15-30 másodpercen belül érhetők el a kívánt információk. A rendszert az Egyesült Királyság több régiójában is tesztelték, pozitív eredménnyel.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁR- ÉS TÁJÉKOZTATÁSÜGY

Nemzetközi könyvtárügy

01/114

LAW, Derek: Information policy for a new millennium = Libr.Rev. 49.vol. 2000. 7.no. 322-330.p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

Tájékoztatási politika az új évezredben

Információs társadalom; Számítógép-hálózat; Tájékoztatási politika

Az agrár- és az ipari forradalom után az emberiség harmadik nagy forradalmának korába, az információs forradalomba lépünk be. Ha mindháromnak meg is vannak a maga jellegzetességeik, közös vonások is megfigyelhetők bennük. Ezek lehetővé teszik, hogy bizonyos következtetéseket vonjunk le az állam szerepére nézve. Az államnak üdvös szabályzókból álló környezetet kell teremtenie, amely lehetővé teszi az egyéni kezdeményezést, de nem a társadalom rovására; az oktatási rendszer révén aktivizálnia kell az emberi tőkét; egyenlő hozzáférést kell biztosítania minden osztály és társadalmi csoport számára a közlekedési (utak, vasutak, telefon, információs hálózat) infrastruktúrához; érdekeltté kell tennie a magánszektort a fejlesztésben. Mindez globálisan jelentkező problémákkal van összefüggésben. Ezek a következők: minden országban jelen van a szegénység, bár esetenként mást és mást jelent. A méltányosság minden demokratikus ország célja; ennek hiányában erőszakos, fegyveres megoldásokra kerül sor. A kiegyensúlyozott és boldog közösségek alapja, hogy senkit sem zárnak ki belőle: Kennedy mondta, ha egy szabad társadalom nem tud segíteni a számos szegényen, nem tudja megmenteni a kevés gazdagot. A társadalomból való kirekesztés társadalmi zavargásokhoz vezet. Egyensúlyra van szükség a kormányzati és magánszektor között, meg kell határozni, mit kell nyújtania az államnak, s mit a magánszférára bízni. A meritokráciát, az érdemre alapozott társadalmi hierarchiát a tehetséget kibontakoztató oktatás, vagy legalábbis a tanulási esélyegyenlőség alapozza meg. Megszüntetendő az információban gazdagok és szegények közötti különbség, aminek oka nem mindig az anyagi javak egyenlőtlen eloszlásában keresendő.

A kormányzatnak három tanulságot kell levonnia: a technológia nem hazafias, ott adják el, ahol profitot ígér; a beruházási tőke sem hazafias, teljesen a piacra bízni a mozgását a felelősség elhárítását jelenti; a versenyben nem csak az erős, de a gyors is érvényesül (ld. a kisebb, mozgékony országok sikereit).

Az internet alkalmatlan a tudományos kommunikációra, hiszen a webbel együtt még csak hatéves, s a web alig éri el egy tisztességes egyetemi könyvtár nagyságrendjét. A használók szemszögéből nézve nem képes a releváns információ mindenkori produkálására, illetve óriási redundanciával dolgozik. Egyelőre az internet egy gigantikus terv, amelynek megvalósulását még befolyásolhatjuk.

Az állam felelőssége, hogy kezelje a szegénység és a méltányosság problémáját. Ebben nagy szerepet játszhatnak a közpénzekből fenntartott könyvtárak. Az információs forradalom eredményeképpen létre kell jönnie az információs társadalomnak. Ennek a legfontosabb eszköze a nemzeti információs politika. Itt jó példát mutatnak a kisebb európai or-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

országok (Skócia is megtette ebbe az irányba az első lépéseket).

Az internetkultúra kiépítésében nem a technológia számít, hanem a társadalmi struktúrák. Diszfunkcionáló intézményeket nem szabad modern technológiával ellátni. Az embereket kell „fejleszteni", nem a gépeket, s fel kell építeni az internetes civil társadalmat.

Az információs politikának három kihívással kell szembenéznie: az anyag kezelése (a könyvtárosok szerepének erősödése), a kapcsolatok kezelése a kölcsönös bizalom alapján, az információs társadalom fontosságának tudatosítása az ország minden szektorában.

Ha az új skót parlament az információs forradalomból az információs társdalomba akarja vezetni az országot, az információs politika megfogalmazásakor hat dolgot érdemes megfontolnia. Az eszközök csak eszközök; nem elég számítógépekkel és hálózatokkal megtölteni az iskolákat, látni kell azt a társadalmat is, amit fel akarunk építeni. A földrajzi elhelyezkedés, a távolság már nem sorsdöntő kérdés. A rossz menedzsment nem ugyanaz, mint az előre elrendelt sors: nem kell kiszolgáltatottan figyelni a globális fejleményeket, hiszen képesek vagyunk az alkalmazkodásra, vendégszeretőek vagyunk és szocializáltak. Az internet fejlesztésekor nem nagy számítógépekben kell gondolkodni, mert a technológiai kezdeményezések nem oly termékenyek, mint az innovatív hozzáállás. Fel kell ismernünk, hogy a legfontosabb a tartalom a tudásgazdálkodásban. Végül az információs társadalmat a könyvtárosok is alakítják: a tartalmat a metaadatok tolmácsolják, s a metaadat semmi más, mint katalogizálás ünnepi ruhában. Ez pedig központi szerephez jut az információs politikában, mert az információ kezelésében találhatja meg az állam leghatásosabb szerepét.

(Papp István)

Nemzeti könyvtárügy

01/115

MACKAY, Neville: Signals and ambitions = Publ.Libr.J. 15.vol. 2000. 4.no. 98-99., 103.p.

A múzeumok, levéltárak és könyvtárak új stratégiai szervezete, a Resource; feladatai az első öt évben

Állami, társadalmi szervekkel kapcsolat; Együttműködés -belföldi; Fejlesztési terv; Feladatkör

1998-ban a brit kormány Resource néven létrehozott egy új, minisztériumoktól független, hatvan fős, központilag finanszírozott szervezetet. Ez a szervezet a korábbi Council for Museums, Archives and Libraries-t váltja fel. A Resource célja a múzeumok, könyvtárak és levéltárak hosszú távú stratégiai fejlesztése, érdekeinek hiteles képviselete, a közgyűjteményekben bevált megoldásokkal (best practice) kapcsolatos tanácsadó tevékenység megvalósítása, a változások előmozdítása.

A Resource együttműködik a kormányzattal, az önkormányzatokkal, az egyes intézményekkel és a szakmai szervezetekkel. Munkaprogramja a helyzet feltérképezésével és a stratégiai kutatási-statisztikai-képzési fejlesztési célok kitűzésével kezdődik. A későbbiekben tevékenységének hangsúlya áthelyeződik majd a szolgáltatásra, a tényleges cselekvésre és a változások ösztönzésére. Felülvizsgálják majd a könyvtárak, múzeumok és levéltárak céljait, finanszírozásuk módját, szolgáltatási politikáját, működését, az ellátás regionális rendszerét. Az elképzeléseket egy vízióban foglalják össze, amelynek koncepciója a megosztott nemzeti gyűjteményre, tényleges és virtuális szolgáltatásokra, továbbá az ún. kiegészítő gyűjteményekkel és szolgáltatásokkal (a műemlékvédelemmel, az idegenforgalommal és az oktatással) való együttműködésre épül majd. Hasonló modell már működik a közkönyvtárak People's Network projektje keretében, azt szeretnék kiterjeszteni a múzeumok és levéltárak területére.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A tervek megvalósításához természetesen szükség lesz az igényelt pénzügyi keretek megszerzésére, részben a Kulturális, Médiaügyi és Sportminisztériumtól, részben más főhatóságoktól. A Resource ezenkívül abban reménykedik, hogy sikerül más, üzleti és finanszírozással foglalkozó szervezetek érdeklődését felkeltenie a közgyűjtemények támogatása iránt.

A Resource a kormánynak tartozik jelentéstételi kötelezettséggel, finanszírozását a kormány a szervezet eredményességéhez köti. A Resource rendszeres kapcsolatot igyekszik tartani a politika szereplőivel, továbbá arra törekszik, hogy a közgyűjtemények minél többet szerepeljenek a sajtóban. Közreműködik a használói igények felmérésében és a kiemelt fejlesztésre méltó területek meghatározásában. Tervezik szolgáltatási normatívák megfogalmazását a közgyűjtemények számára, és újszerű partneri kapcsolatok kialakítását a múzeumok, könyvtárak és levéltárak között.

2002-től új finanszírozási lehetőségek nyílnak meg a regionális fejlesztések számára a Resource keretében, amelyek előreláthatólag módot adnak majd – egyebek mellett – arra, hogy egyes, régóta nem megfelelően finanszírozott tevékenységek helyzetét korrigálhassák, és projekteket indíthassanak.

(Hegyközi Ilona)

01/116

HENDRY, J.D.: Social inclusion and the information poor = Libr.Rev. 49.vol. 2000. 7.no. 331-336.p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

A társadalmi integráció és az információszegénység

Hátrányos társadalmi helyzetű olvasó; Információs társadalom; Információtechnológia

A modern idők legfelháborítóbb aberrációja a tömeges nélkülözés, még gazdag társadalmakban is. Nelson Mandela hívta fel arra a figyelmet, hogy a globalizáció lehetőségei és előnyei milyen egyenetlenül oszlanak meg a Föld országai között. Glasgowban is mindennapi látvány a szegénység, s talán itt a legmagasabb a halandósági arány és a krónikus betegek száma egész Nagy-Britanniában.Két jelentés is foglalkozott a minapában az Egyesült Királyságban mutatkozó szegénységgel: 12 millió gyerek nő fel relatív szegénységben, s akik 16 évesen maradtak ki az iskolából, jóval kevesebbet keresnek, mint egyetemet végzett társaik. Az információs technológiától elzárt rétegek a társadalom 35%-át teszik ki, s ezek főleg szegények, öregek és a munkásosztályhoz tartozó nők.

A kis és közepes üzemekben (500 dolgozóig) komoly problémát jelent, hogy a legtöbb munkatárs úgy érzi, nincs felkészülve az információtechnológia alkalmazására és kezelésére. Akik munkanélküliek, vagy szerződéssel meghatározott időre alkalmazottak, még hátrányosabb helyzetben vannak, s kisebb az esélyük, hogy megfelelő képzésben részesüljenek.

Számos adat és bizonyíték igazolja, hogy akinek kisebb a lehetősége tanulmányok folytatására, rosszabbak a kilátásai. A tanulási esélyek újabb egyenlőtlenségeket és megoszlásokat okoznak a társadalomban, s a lemaradóknak egyre nehezebb beilleszkedni a tudáson alapuló társadalomba. A számítógépek használatához olvasni és számolni kell tudni, s belátható időn belül egy sor közszolgáltatás már csak számítógépen keresztül lesz hozzáférhető Angliában.

Valós veszélyt jelent, hogy a 21. században új egyenlőtlenség alakul ki, az információban gazdagokra és szegényekre oszlott társadalom. Ezért nem csak a társadalmi integrációra, hanem a tudásra és információra alapozott integrációt is meg kell célozni.

A hozzáférés biztosítása jóval többet jelent, mint az eszközöket rendelkezésre bocsátani: motiválni kell az embereket, és ki kell bennük fejleszteni a használathoz szükséges készségeket. Ebben a tekintetben a még mindig népszerű közkönyvtárak (s minden más, közpénzből fenntartott – pl. egyetemi – könyvtár) játszhatnak igen fontos szerepet, ahhoz hason-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

lót, amilyent a 19. században töltöttek be, amikor a szegény ember egyetemének nevezték őket.

A könyvtárak elősegíthetik a társadalmi integrációt azzal, hogy áthidalják a szakadékot azok között, akik megengedhetik maguknak az információhoz való hozzáférést, s akik nem.

A munkáspárti kormány tartja magát az ingyenes közkönyvtári alapszolgáltatások eszméjéhez, s ezen túlmenően is számos lépést tett már annak érdekében, hogy átalakítsa az ország közkönyvtárainak jellegét és emelje fontosságukat az egész életen át tartó tanulási folyamatban. Részeivé válnak az egész országot átfogó tanulmányi központok hálózatának, amelyet az internetre alapoznak. A könyvtárosok továbbképzésére 70 millió fontot irányoztak elő a szerencsejáték-pénzekből.

A siker döntő tényezője, hogy a különböző érintett intézmények képesek legyenek a kooperációra, éppen annak érdekében, hogy a szegények is részesülhessenek az információs társadalom előnyeiből.

(Papp István)

01/117

KOUBOVÁ, Blanka: Program Veřejné informační služby knihoven (VISK) 2000. (Včetně informace o programu RISK 2000.) = Čtenář. 52.roč. 2000. 11.no. 304-307.p.

A Könyvtárak Nyilvános Információs Szolgálata (VISK) 2000 c. program. (Beleértve a RISK 2000 programmal kapcsolatos információkat.)

Fejlesztési terv; Könyvtárügy

A referátum címében megnevezett, cseh nyelvű mozaikszavával VISK-nek emlegetett program kimunkálását és elindítását az tette lehetővé, hogy a cseh kormány 2000. május 1-jén 30 millió cseh koronát (1 korona = 7,72 Ft) biztosított e célra. A könyvtárügyi szervek ezt az összeget a következőképpen „darabolták" fel:

1. A VISK koordinációs központjára a nemzeti könyvtáron belül 520 ezer korona bér- és dologi költség. Ennek elköltése időközben megtörtént.
2. Könyvtárosok képzéséhez 3 millió 335 ezer korona beruházási és 3 millió 570 ezer korona bér- és dologi költség, amely 8 állami tudományos könyvtárban beruházásnak minősülő berendezések vásárlására, illetve a tanfolyamok működésére szolgál. Maga a képzés 2001-ben indul el a városok és falvak főfoglalkozású könyvtárosai számára.
3. A nyilvános, főként városi könyvtárakban mindenki számára igénybe vehető tájékoztató központok szervezéséhez 6 millió 976 ezer korona beruházási és 11 millió 699 ezer korona bér- és dologi költség, amihez még a RISK-program 1 millió 827 ezer beruházási és 8 millió 207 ezer korona bér- és dologi előirányzata csatlakozik (a RISK regionális információs központok létesítésére irányul). E pénzekből a könyvtárak (kb. 450 intézmény) internetbe kapcsolása valósul meg mindenekelőtt.
4. A digitális könyvtár és archívum előkészítéséhez 1 millió százezer korona bér- és dologi kiadást irányoz elő a VISK.
5. A könyvtári katalógusok nemzeti programként kezelt konverziójára 1 millió 200 ezer korona bér- és dologi kiadás jut. Ezzel meg lehet oldani a nemzeti könyvtár katalógusainak konverzióját.
6. A Memoriae Mundi Series Bohemica céljaira 1 millió 300 ezer korona bér- és dologi támogatás. Az összegen a nemzeti könyvtár és három múzeum osztozik. Általa elindulhat az ország legértékesebb dokumentumainak digitalizálása.

A könyvtárügyi szakemberek még további három irányban (savas információhordozók mikrofilmezése és digitalizálása, az elektronikus források beszerzési költségeinek dotálása, az országos központi katalógus továbbfejlesztése) látnak szükségesnek központi állami támogatást, ám közben elfogyott a minisztertanácsi keret. Itt emiatt a munkálatok csak az „új évezredben", azaz 2001-ben indulhatnak

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

meg. Ez egyben azt jelenti, hogy az állami „szponzorálás" folytatódni fog (hogy mekkora összeggel, a referált cikk nem árulja el).

(Futala Tibor)

01/118

DÖLLGAST, Brigitte: Länderporträt: Mexiko. Bibliothekswesen zwischen zwei Welten = Bibliotheksdienst. 34.Jg. 2000. 10.no. 1595-1599.p.

Mexikó könyvtárügye

Könyvtárügy

Mexikó „túl közel van az Egyesült Államokhoz és túl messze Istentől", részben az első, részben a harmadik világhoz tartozik, és ez a kettősség könyvtárügyét is jellemzi.

A könyvtárak elméleti és módszertani kérdéseivel a Mexikói Állami Egyetem (Universidad Autónoma de México) keretében működő Könyvtártudományi Kutatási Központ (Centro Universitaria de Investigaciones Bibliotecológicas) foglalkozik. 1981-ben alapították, 80 dolgozója van, évi költségvetése (átszámítva) 4,5 millió DM. Kutatási témái: információ és társadalom, információs rendszerek, információs anyagok elemzése és feltárása. Dél-Amerikára vonatkozó könyvtártudományi szakkönyvtára van. Folyóiratot és évente 8 könyvet ad ki.

A Mexikói Könyvtárosegyesületet (Asociación Mexicana de Bibliotecarios) 1924-ben alapították, 600 tagja van, folyóiratot ad ki és szemináriumokat szervez, támogatást nyújt a kisebb könyvtáraknak az analfabétizmus elleni tevékenységükhöz, a nagyobb könyvtáraknak a számítógépesítéshez. Éves konferenciái a könyvtárosság legfontosabb formális és informális információcserei.

Az országban öt helyen folyik könyvtárosképzés. A legjelentősebb közülük a Mexikói Állami Egyetem kollégiuma, itt doktorátust is lehet szerezni. A hallgatók létszáma: 400. A másik – ugyancsak Mexikóvárosban működő – képzőintézmény főiskolai szintű és gyakorlatiasabb jellegű, itt 700 hallgató tanul.

A könyvtárak közül kiemelkedő szerepe van a Biblioteca de Mexico-nak. Az utóbbi 1946-ban nemzeti könyvtárként indult, de később funkciót váltott. Ma napi 6 000 látogatóval Mexikó legkeresettebb könyvtára. Eleven, népszerű kulturális centrum, 250 000 prézens kötettel, 1 000 folyóirattal, videotékával, vakok könyvtárával, kiállítóteremmel, kávéházzal, moziteremmel, könyvesbolttal.

A Nemzeti Könyvtár az Állami Egyetem területén működik, de attól függetlenül. A Biblioteca de Mexico-val szemben akadémiai szellemű tudományos intézmény. Napi 350 látogatója van, többségükben az egyetem hallgatói. Prézens könyvtár 3,5 millió kötettel.

Az Állami Egyetem Könyvtára nagy állományával és 140 fiókkönyvtárával a legfontosabbak közé tartozik. Normaadó szerepe a mexikói könyvtárügyben szemmel láthatóan fontosabb, mint a Nemzeti Könyvtáré.

A közművelődési könyvtárak helyzetében Mexikó másik, szegényes arca tükröződik. Az 5 600 nyilvános könyvtár többségében nincs képzett munkaerő, a dolgozókat videosorozat segítségével tanítják meg a legfontosabb tennivalóikra. A könyvtárak állománya 3-40 ezer kötet között mozog. A könyvbeszerzést és a feldolgozást központilag végzi a Közművelődési Könyvtárak Központi Igazgatósága (Dirección General de Bibliotecas. Minden könyvtár évente kb. 100 új könyvet kap. A könyvtárak fő célja az alap- és középiskolába járó tanulók ellátása (Mexikóban ui. az állami iskolákban nincsenek könyvtárak), az önképzés támogatása és a nemzeti öntudat erősítése.

A számos szakkönyvtár közül említésre méltó az Amerikai Kulturális Intézet intézménye, a Biblioteca Benjamin Franklin, melyet 1924-ben alapítottak és az USA követségéhez tartozik. A könyvtár, mely az US Information Service hálózatához tartozik, a mexikói hatóságok és a sajtó számára az egyik legfontosabb politikai és gazdasági információforrás.

(Katsányi Sándor)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/119

SMIT, Ronél: Südafrikanische Bibliotheken. Bedrohter Regenwald oder? = Bibliotheksdienst. 34.Jg. 2000. 10.no. 1599-1610.p. Bibliogr.

Könyvtárak Dél-Afrikában

Könyvtárügy

A Dél-Afrikai Köztársaság könyvtárait ugyanaz a kettősség jellemzi, mint az egész országot: technikai fejlettség egyfelől, szegénység, elmaradottság másfelől. A kormány 1994 óta nagy erőfeszítéseket tesz, hogy a lakosság életminőségét javítsa: jelentős összegeket fordított a folyóvíz és a villamosság biztosítására, de ezeket az összegeket részben a kulturális intézményektől vonta el. Hátrányosan érinti a könyvtárakat a helyi pénz vásárlóerejének romlása is: a könyvek 90 %-át külföldről szerzik be.

Az országban növelték – a távoktatáson keresztül is – a továbbtanulók számát. A távoktatás résztvevőinek nagy része azonban csak a városi könyvtárak olvasótermeiben tudna tanulni, otthoni körülményei miatt. (A lakások túlzsúfoltak, nagy részükben nincs villany.) A városi könyvtárak azonban anyagi okokból nem tudják számukra a szükséges könyveket biztosítani, így a lakosság szegény, de feltörekedni képes rétege súlyos akadályok elé kerül.

A könyvtárügy pozitívuma az újabban mind jobban erősödő együttműködés. Korábban két könyvtárosegyesület működött: a SAILIS túlnyomórészt fehér könyvtárosokkal és az ALASA kizárólag feketéknek. 1997-ben új, integrált könyvtáros egyesület alakult (LIASA). Az egyes területek könyvtárai a korábbi faji elkülönültség feloldása és a technikai fejlesztés érdekében öt együttműködési kört, konzorciumot hoztak létre. Ilyen pl. a Gauteng területen működő GAELIC, melynek keretében a 16 résztvevő könyvtár közös web alapú katalógust szerkeszt, együttesen jutnak hozzá külföldi adatbázisokhoz. A hat együttműködési kört az 1999-ben szervezett COSALC (The Coalition of South African Consortia) fogja össze.

Korábban két nemzeti könyvtár működött párhuzamosan: Fokvárosban az 1818-ban alapított Dél-Afrikai Könyvtár és Pretoriában az Állami Könyvtár. A két intézményt 1998-ban összevonták, most Dél-Afrikai Nemzeti Könyvtár néven működik, két részleggel. A nemzeti és nemzetközi könyvtárközi kölcsönzést továbbra is Pretoria intézi. A dél-afrikai könyvtárak munkáját a SABINET (South-African Bibliographic and Information Network) segíti. Ez szolgál eszközül többek közt az on-line katalogizáláshoz, a könyvtárközi kölcsönzéshez, a központi katalógushoz, a nemzeti bibliográfiához, az egyetemi disszertációk és a műszaki kutatások nyilvántartásához stb. Bár az adatok közvetítése nem mindenben felel meg a nemzetközi normáknak, Dél-Afrika tájékoztatásügye technikailag fejlett. Afrika területén Dél-Afrika az internet legfőbb használója és Afrikában a legtöbb adatot is ez az ország adja az internetnek. Az egyetemek közül kiemelkedik a Rand Afrikaans University (RAU). Fiatal intézmény, 1994-ben alapították. Jelenleg kb. 18900 hallgatója van. A tanítás nyelve (a nappali tagozat hallgatói számára) 60%-ban angol, 40%-ban afrikána. (1994 előtt az angol és az afrikana volt a hivatalos nyelv. Dél-Afrika nyelvileg igen vegyes állam, az afrikánát mint anyanyelvet csak 14% beszéli.) Az egyetem könyvtárának 430 ezer kötete van, 71 dolgozója, akik közül 31 képzett könyvtáros, 11 pedig szakkönyvtáros (jogi, műszaki stb.). Éves gyarapodása: 6300 mű vásárlás, 2600 mű ajándék. A könyvbeszerzés forrásai: Anglia: 45%, Amerika: 35%, Európa és Dél-Afrika: 10%. A könyvtár nyitvatartási ideje: munkanapokon 7-22 óráig, szombaton 8.30-13 óráig. Adatbázisuk, melyet a GAELIC együttműködési kör keretében vittek számítógépre, a könyvtáron belül 33 használói pontról érhető el, de a hallgatók és oktatók otthon is használhatják.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 147

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Központi szolgáltatások

Lásd 141

Együttműködés

01/120

GIERE, Ursula – KUPIDURA, Eva: ALADIN: An example of integrating traditional and electronic services in the digital environment = J. Internet Cat. 3.vol. 2000. 1.no. 41-52.p.

ALADIN: a hagyományos és elektronikus szolgáltatások integrálása a digitális környezetben

Együttműködés -nemzetközi; Felmérés; Felnőttoktatás; Nemzetközi tájékoztatási rendszer; Oktatás információellátása

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A cikk bemutatja az ALADIN (Adult Learning Documentation and Information Network) nevű hálózatot, és ismerteti annak a világméretű UNESCO-felmérésnek az eredményét, amely első lépését jelentette egy nemzetközi, hálózati együttműködés megvalósításának a felnőttoktatási dokumentáció és az információs szolgáltatások között. A felmérés segítségével sikerült nemzetközi szinten azonosítani sokféle hálózati folyamatot, továbbá fény derült a hagyományos és elektronikus formátumok szervezésének és katalogizálásának fontos összetevőire is. Végső soron a felmérés olyan fontos adatokat szolgáltatott, amelyek ismeretében a felnőttoktatás sok hasznot meríthet a világméretű információcseréből, és hozzájárulhat az ismeretek demokratikus globalizációjához.

(Autoref. alapján)

01/121

OSHIRO, Zensei: Cooperative programmes and networking in Japanese academic libraries = Libr.Rev. 49.vol. 2000. 8.no. 370-379.p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

Együttműködési programok a japán felsőoktatási könyvtárak körében

Együttműködés -belföldi; Felsőoktatási könyvtár; Gépi információkeresés; Könyvtárközi kölcsönzés; Közös katalogizálás

1978-ban a japán oktatási, tudományos, kulturális és sport-minisztérium elhatározta egy tudományos tájékoztatási rendszer létrehozását. A rendszer megvalósítása céljából külföldifolyóirat-központokat állítottak fel, és egy országos tudományos információs központot létesítettek. (National Center for Science Information System, NACSIS). Ezek a központok újabban fontos szerepet játszanak a japán felsőoktatási könyvtárak együttműködési és hálózatosítási programjaiban. A cikk bemutatja a folyóiratközpontokat és a NACSIS számos alrendszerét (NACSIS-CAT, NACSIS-ILL, NACSIS-IR, NACSIS-ELS). Közülük az egyik legsikeresebb a NACSIS-CAT, az on-line osztott katalogizálási hálózat. A NACSIS-ILL, az on-line könyvtárközi kölcsönzési rendszer nem működik teljes kapacitással, mert a könyvtári anyagok kölcsönzése nem általános gyakorlat a japán egyetemi könyvtárakban.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/122

ANGLADA, Lluís M. – COMELLAS, Núria: Reti, cataloghi collettivi e consorzi in Spagna: l'esperienza del Consorci de biblioteques universitàries de Catalunya = Boll.AIB. 40.vol. 2000. 3.no. 295-308.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

Hálózatok, központi katalógusok és konzorciumok Spanyolországban: a katalán egyetemi könyvtárak konzorciuma tapasztalatai

Egyetemi könyvtár; Együttműködés -belföldi; Központi katalógus -online

A spanyol könyvtárak közötti együttműködés a '80-as években kezdődött, és az 1984-es egyetemi reformot követően 1988-ban alakult meg formálisan is a REBIUN (*Red de bibliotecas universitarias*), az egyetemi könyvtárak együttműködését elősegítő szervezet. A '80-as évektől a '90-es évek közepéig alakult ki a szakkönyvtári együttműködés az orvosi, matematikai, agrár, műszaki területeken. A központi (közös) katalógusok – az együttműködés „kézzelfogható" eredményei – szintén a '80-as évektől épülnek (1983, 1985 óta egy közkönyvtári, egy általános és egy egyetemi-szakkönyvtári a katalán területéről – mindhárom VTLS rendszeren; 1985-86-tól a spanyol állami közkönyvtáraké és a „bibliográfiai örökség közös katalógusa" ABSYS rendszerben; saját fejlesztésű rendszeren fut a REBIUN és a műszaki szakterület katalógusa 1994 óta). A nyolc katalógus összesen közel 14 millió bibliográfiai tételt tartalmaz, melyek közel ezer könyvtárból származnak (bár az egyetemi könyvtárak legtöbbje több központi katalógusban is szerepel). A könyvtári konzorciumok története 1996-ban kezdődött, a katalán egyetemi könyvtári konzorcium (*Consorci de biblioteques universitàries de Catalunya – CBUC)* megalakulásával. 2000-ben két újabb (galíciai és madridi) egyetemi könyvtári konzorcium indult, illetve említést érdemel az 1998-as kezdetű andalúz tudományos információs központ projekt is, ami viszont csak részben könyvtári jellegű. A Katalónia nyolc nyilvános egyetemi könyvtárát és a Katalán Könyvtárat *(Biblioteca de Catalunya)* egyesítő CBUC működésének első jelentős eredménye az a központi katalógus (*Catàleg collectiu de les universitats de Catalunya*), mely jelenleg 1,6 millió fölötti rekordot tartalmaz, ezzel 120 könyvtár több mint 3,3 millió kötetéhez nyújtva elérési lehetőséget. A tagkönyvtárak könnyített és gyorsított könyvtárközi kölcsönzéssel elégítik ki az olvasói igényeket.

A számos CBUC-projekt közül kiemelkedik az elektronikus könyvtár (*Biblioteca digital de Catalunya*), amely jelenleg a tagkönyvtárak több mint 6500 folyóiratának elektronikus indexét szolgáltatja, s amelyen belül tervezik elektronikus adatbázisok és folyóiratok előfizetését, valamint a katalán doktori disszertációk elektronikus adatbázisának létrehozását is.

(Mohor Jenő)

01/123

HORVÁTHOVÁ, Marcela: Občianské združenia Pro Scientia po dvoch rokoch svojej činnosti = Bull.CVTI SR. 4.roč. 2000. 3.no. 8-11.p.

Res. angol nyelven

A Pro Scientia civil szervezet két évvel megalakulása után

Együttműködés -belföldi; Központi katalógus; Számítógép-hálózat; Szűk publicitású anyag

A pozsonyi egyetem könyvtáros- és informatikusképző tanszéke, a pozsonyi és kassai egyetemi könyvtár, a Szlovák Tudományos Akadémia Könyvtára, a Szlovák Közgazdaságtudományi Könyvtár, a Tudományos-Műszaki Információs Központ és a túrócszentmártoni nemzeti könyvtár 1998 májusában hozta létre a Pro Scientia civil társulást. Az együttműködés e formája más könyvtárak számára is vonzónak bizonyult, úgyhogy tagsága az alapítás

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

óta megháromszorozódott.A társulás – tanúskodik róla első projektje – mindenekelőtt az ország egyetemien, főiskoláin és kutatóintézeteiben született közlemények, viták, disszertációk és tudományos közéleti aktivitások regisztrálását, feltárását és prezentálását biztosító rendszert kívánta megalapozni az önkéntes együttműködés vállalása révén.

E célkitűzés elnyerte a pozsonyi Nyílt Társadalom Alapítvány és a budapesti Open Society Insititute tetszését, és ami még fontosabb, anyagi támogatását is. A társulás munkájának megindításához a Szlovák Tudományos Akadémia és jelentős összegekkel járult hozzá.

A projekt egyébként nemzetközi szabványokat alkalmaz. Közülük a legfontosabbak: UNIMARC, ISBD, ISO 2709, AACR2 és Z39.50. Mindjárt a munka legelején bizonyossá vált, hogy az együttműködő könyvtárak munkatársai az AACR2 és a UNIMARC használatában meglehetősen járatlanok, bizonytalanok. E negatív adottság megszüntetés érdekében képzéssel és továbbképző szemináriumokkal kellett indítani. Emiatt a munka lelassult, ám azután megfelelő minőségben haladt a végkifejletekig. Másként szólva: az 1999 januárjában indult projekt ugyanezen év novemberéig sikeresen realizálódott.

A társulás második projektje előkészületben. Ez a szóban forgó szabványok és szabályzatok intenzívebb alkalmazását célozza a feldolgozó munka terén. E projekt finanszírozásában a társulás reményei szerint ugyanazok fognak részt venni, akik az első projektben.

(Futala Tibor)

01/124

GENIEVA, Ekaterina: The fate of displaced cultural valuable in Russia: different approaches to one problem = Libri. 50.vol. 2000. 3.no. 217-220.p. Bibliogr.

A háborúban zsákmányolt kulturális értékeke sorsa Oroszországban: egy probléma többféle megközelítése

Hadizsákmány; Jogszabály -más területről [forma]; Kulturális kapcsolatok

Az Orosz Föderáció 1992-ben állította fel a kulturális értékek visszaadásával foglalkozó állami bizottságot, és 1998-ban publikáltak először adatokat az orosz múzeumokban és könyvtárakban található, „hadizsákmányként" oda került kincsekről. Ez a jegyzék volt az első lépés a „Nyugattal" való, a világháború során „máshová jutott" műkincsekről folytatható nyílt párbeszéd felé. Második lépésként az orosz veszteségek katalógusát publikálták (az Orosz Állami Levéltár, Múzeum, a Tretyakov Galéria anyagából, a kisebb, vidéki múzeumok veszteségeit további kiadványok sorolják majd). Már megtörtént a magyar, francia, lengyel, német, holland, illetve orosz kétoldalú bizottságok kijelölése a listák összeállítása és az esetleges csere lehetőségeinek kidolgozása céljából. 1998 áprilisában vált hatályossá a hosszú és kalandos múltú (elnöki vétó, alkotmánybíróság stb.) törvény „a 2. világháború következtében a SZU-ba áthelyezett és az Orosz Föderáció területén található kulturális értékekről", ami a visszaadási folyamat jogi hátterét is biztosítja.
Könyvtári téren az Összoroszországi Idegennyelvű Könyvtár (VGBIL) „lépett először"; 1992-ben „Könyvek – a háború áldozatai" címen rendezett kiállítást (és adott ki katalógust) azokból a holland könyvekből, amelyeket először Hollandiából a náci, majd tőlük a Vörös Hadsereg vitt a SZU-ba, ahol hosszú évekig titokban őrizték azokat. Ugyancsak a VGBIL rendezte meg az első orosz-német kerekasztalt „A könyvtári gyűjtemények restitúciója és az európai együttműködés" címmel, majd ennek nyomán elkészítette a VGBIL-ban található 16. századi német könyvek katalógusát. A VGBIL kezdeményezésére készült el a Sárospataki Református Kollégium Könyvtárának a Nyizsnij Novgorodi Területi Tudományos Könyvtárban található köny-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

veinek nyomtatott és elektronikus katalógusa is. Szerző (a VGBIL főigazgatója) 1996-tól tagja a „Hadizsákmány" című nemzetközi hírlevél szerkesztőbizottságának, melynek orosz változatát a könyvtár honlapján is közzé teszik, és folyik a VGBIL gyűjteményeiben található, idegen tulajdonbélyegzőjű régi és ritka könyvek katalógusának összeállítása is. A háború során máshová vitt kulturális értékek további sorsának bonyolult problémáját csak az államok konstruktív és kölcsönösen jóakaratú együttműködésével lehet megoldani.

(Mohor Jenő)

Lásd még 115, 131, 140, 196

Jogi szabályozás

01/125

BOJKOVA, O.: Licenzirovanie, markirovanie i akkreditaciâ. Instrumenty pravovogo regulirovaniâ bibliotečno-informacionnoj deâtel'nosti = Biblioteka. 2000. 10.no. 21-23.p. Bibliogr. 13 tétel.

A könyvtári-tájékoztató munka jogi szabályozásának eszközei

Előzményeit ld. Biblioteka 2000. 8.sz. 10-12.p. és 9.sz. 20-21.p.

Jogszabály -könyvtárügyi

Az oroszországi könyvtári-információs tevékenység jogi szabályozásának eszközei között fontos szerepet tölt be az intézmény mint önálló jogi személy működéséről szóló engedély. Az engedély kiadását szakértői vizsgálat előzi meg, megszerzése anyagi ráfordítással jár. Az engedély megszerzését az Orosz Föderáció által 1998-ban hozott törvény szabályozza, melyet kiegészítenek az egyes könyvtári tevékenységekről szóló korábbi törvények. Ezek közül a könyvtárak információs tevékenységét az 1995-ben született törvény, a nemzetközi információcserében való részvételt az 1996-os törvény és az azt kiegészítő 1998-as kormányhatározat szabályozza. A könyvtárak művelődést, oktatást elősegítő tevékenységének meghatározása az 1992-es föderális oktatási törvénnyel és az 1996-os felsőoktatásról szóló törvénnyel összhangban született, de figyelembe vette az Oktatási és a Felsőoktatási Minisztériumnak a témával kapcsolatosan kiadott normatív dokumentumait is. Az utóbbi tevékenység engedélyezése után kezdett nagyon sok könyvtár nyelvoktatás szervezésével, a könyvtárosok kiegészítő szakmai képzésével és internet-tanfolyamok rendezésével foglalkozni. A könyvtárak kiadói tevékenységét az 1991-es minisztertanácsi rendelet teszi lehetővé, az ehhez kapcsolódó engedélyeket általában nagykönyvtárak szerzik meg, illetve olyan gyűjtemények, amelyek mellett speciális kiadók működnek (Paskov Dom, Rudomino, Sztarüj Szad).A kilencvenes évek elején a megváltozott gazdasági helyzetben a könyvtárak számára is fontossá vált produktumaik (az általuk összeállított katalógusok, adatbázisok stb.) és szolgáltatásaik „áruvédjeggyel" való ellátása. Így az 1992-es fogyasztói törvény előírásainak megfelelően teremtődik meg a kapcsolat a termelő és a fogyasztó, adott esetben a könyvtár és használója között: a használó jogosult a termékhez való, ill. a termékkel kapcsolatos valamennyi információhoz való hozzáférésre. A könyvtár belső normatív dokumentumainak létrehozásakor feltétlenül rögzíteni kell e hozzáférés – különösen a számítógépes információs szolgáltatásokhoz való hozzáférés – körülményeit és lehetőségeit.

A könyvtárak akkreditálását az államigazgatási szervek és a tudományos szervezetek, egyesületek végzik a könyvtár által készített beterjesztés, kérvény alapján. Az akkreditáció megtörténte elfogadtatja a társadalommal az intézmény önálló létezésének jogát, tekintélyét és egyben kötelezi az intézményt arra, hogy a társadalom és az egyedi felhasználó, az olvasó intellektuális és kulturális igényeit,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szükségleteit maradéktalanul kielégítse. Amíg a külföldi példák (USA, Nagy-Britannia, Kanada) azt mutatják, hogy a könyvtárak egyes tevékenységeinek akkreditációja általában egyben történik meg (bár az amerikai és a kanadai könyvtáros iskolák akkreditációjáért társadalmi szervezet, az Amerikai Könyvtárosok Egyesülete a felelős), addig Oroszországban külön-külön akkreditálják az egyes tevékenységi területeket. A tudományos tevékenység akkreditáltatásával leggyakrabban a föderációs könyvtári intézmények, a köztársasági nemzeti könyvtárak, a közigazgatási egységként jelenleg is funkcionáló vidékek, körzetek, területek központi könyvtárai próbálkoznak – tudományos vagy tudományos-módszertani tanácsokat hozva létre a kutatás számára az intézményen belül –, de ez a feladat fokozatosan aktuálissá válik a városi és a járási könyvtárak számára is. A tudományos tevékenység elfogadásakor a kiinduló pontot a tudományról és a tudománypolitikáról szóló 1996-os törvény jelenti, melyet 1997-ben két további, az eljárásrendet szabályozó rendelettel egészítettek ki. Az oktatási tevékenység akkreditációjának alapja a korábban már említett két oktatási törvény, melyek alkalmazásával felső- és középfokú oktatási intézmények, továbbképzési intézetek szerezhetnek jogot a könyvtárosképzésben való részvételre.

(Hangodi Ágnes)

01/126

HOKKA-AHTI, Ritva: Uusi laki selkeyttää kuvaohhhjelmien valvontaa = Kirjastolehti. 93.vsk. 2000. 8.no. 28-29.p.

Új törvény Finnországban a mozi- és videofilmek, valamint a video- és számítógépes játékprogramok ellenőrzéséről

Audiovizuális anyag; Jogszabály -más területről; Kölcsönzés; Tájékoztatás szabadsága

2001. január 1-jén lép életbe a címben felsorolt audiovizuális hordozók forgalomba hozására és használatára vonatkozó új törvény, amelynek megalkotását az indoklás szerint a gyermekek védelme tette szükségesség. A törvény kimondja, hogy minden fent említett audiovizuális program kontrollja az Állami Filmfelügyeleti Hivatal feladata kétféle formában. Vagy úgy, hogy a törvény által megnevezett programfajtákat előzetesen megvizsgálja, vagy úgy, hogy az előzetes kontrolltól mentesülő programfajták forgalomba hozataláról megkapja az előírt információkat. Mind a kontrollkérés benyújtásáért, mind pedig az információnyújtásért a film vagy egyéb program importőre, illetve (hazai) előállítója felelős.

Kötelezővé teszi a törvény az előzetes kontrollt minden, 18 éven aluliak számára (is) forgalmazni kívánt filmre és videoműsorra vonatkozóan. Az eleve csak felnőtteknek készült filmek, valamint a video- és számítógépes játékok esetében csak a bejelentési kötelezettség áll fenn, az utóbbiakon viszont a gyártónak vagy a forgalmazónak fel kell tüntetnie a korhatári megkötéseket. A műsorok esetében büntetés terhe mellett kötelező a korhatár betartása. A játékot illetően a játéktermek üzemeltetőinek azt a felelősségét mondja ki a törvény, hogy a 18 év alattiaknak tiltott játékokhoz való – akár csak nézői – hozzáférést meg kell akadályozniuk.

Az új korhatár-kategóriák a következők: korhatár nélküli (jele: S); tiltott: 7 éven aluliaknak (K7); 11 éven aluliaknak (K11); 15 éven aluliaknak (K15); 18 éven aluliaknak (K18). A törvény hatálya a 2001. január 1-jétől forgalomba kerülő filmekre és programokra terjed ki, a korábban forgalomba hozottakra továbbra is a régi kategóriák érvényesek.

A könyvtárosok munkáját az első időszakban különösen a videokölcsönzés területén bonyolítja és nehezíti meg az új rendelkezés. A megkérdezett könyvtárosok a várható többletmunka ellenére nem vitatják a törvény szükségességét és előírásait. Az alábbi megoldási módokkal kívánják megkönnyíteni gyakorlati alkalmazását: 1. A kölcsönző fiatalkorúak pontos tájékoztatása; 2. A videogyűjte-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mény korhatár szerint világosan tagolt elhelyezése a szabadpolcon; 3. A számítógépes kölcsönzési program módosítása úgy, hogy automatikusan összekapcsolja a dokumentum korhatár-jelölését a kölcsönző életkori adatával. Fontosnak tartják azonban felhívni a figyelmet annak a várható veszélynek a kikerülésére, hogy némely könyvtárak esetleg – a könnyebbség kedvéért – megkísérlik csak korhatár nélküli videofilmekkel gyarapítani gyűjteményüket.

(Sz. Nagy Lajos)

Lásd még 124

Könyvtárosi hivatás

01/127

PŘIBYLOVÁ, Martina: Socioekonomické postavení informačních profesionálů v dnešní společnosti: soukromný sektor = Nár.Knih. 11.roč. 2000. 5/6.no. 212-226.p. Bibliogr. 90 tétel.

Res. angol nyelven

Információs szakemberek társadalmi-gazdasági helyzete a mai társadalomban: a magánszektor

Dokumentáló -felsőfokú; Információs társadalom; Könyvtárosi hivatás

A globalizálódó világgazdaságban az információ és a tudás fontossága megsokszorozódik. Ez egyszersmind azt is jelenti, hogy az információval foglalkozó szakemberek társadalmi pozíciójában ugyancsak nagy változások következnek be. Frizt Machlup, Marc Porat, Stana B. Martin és mások vizsgálódásai nyomán tudjuk, hogy az információs területen foglalkoztatottak száma a 20. század elejétől kezdve folyamatosan növekedett. E növekedés üteme csupán a legutóbbi időben csökkent valamelyest, minthogy a legújabb technológiák kevésbé munkaerőigényesek.

Az iménti megállapításokat az USA-beli adatok igazolják. Nevezetesen: az országban 1970 folyamán az alkalmazottak 40,21%-a, 1995-ben már 45,81%-a szolgálta az információs szektort, miközben 1970 és 1980 között a foglalkoztatottak száma még 4,93%-kal, 1980 és 1990 között már csak 1,56%-kal nőtt.

A lassúbbodási tendencia azonban nem vonatkozik az alkalmazottak egyik körére, az információs szakemberekre. Az ő területükön inkább a számszerű növekedés felgyorsulásának vagyunk a tanúi. Az információs szakemberek mindenekelőtt a szakképzett könyvtárosok és informatikusok, illetve az információs brókerek.

Az ő munkakörüket mindinkább úgy határozzák meg, hogy a rutinfeladatok ne tartozzanak kötelmeik közé. Ezek helyett a döntések információs előkészítése, az „information management" volt a tisztük, ami mostanában mindinkább a „knowledge management" ellátása irányába mozdul el.

Egyébként a napjainkban olyannyira divatos fogalmak, mint amilyenek a„knowledge industry", a „knowledge worker" és a „knowledge management" Fritz Machlup 1962-ben megjelent könyvében már szerepelnek, csak hát hosszú időn át „csipkerózsika" álomban szenderegtek. Igaz, még ma sem felel meg a legtöbb helyen tapasztalható helyzet e fogalmaknak, de azért már vannak olyan példák, ahol kiteljesedve vehetők szemügyre. Ilyen a Nortel Networks Information Resource Network (IRN), ahol mindössze 85 alkalmazott működteti és tartja naprakészen a cég mintegy 80 ezer dolgozóját ellátó-kiszolgáló rendszert. Ráadásul a dolgozók közül 45 ezer „nem akárki", hanem igencsak információigényes „knowledge worker".

A cég – láthattuk – felettébb sokat követel információs szakembereitől, ám ehhez képest dotálja is őket. Mivel az ilyen állás elvesztése „kész anyagi csőd", minden munkatárs folyamatosan tökéletesíti szakismereteit és jártasságait. És nagyon sokan azért tökéletesednek, hogy „elcsípjenek" egy-egy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ilyen állást. Felettébb ádáz konkurenciaharc dúl e területen, amely megköveteli, hogy az információs munkában minél több legyen a „hozzáadott érték". A szakma közeli jövője így prognosztizálható.

(Futala Tibor)

01/128

ŠIMONOVÁ, Šimona: Co by mel umět a znát pracovník hudebního oddělení veřejné knihovny = Nár.Knih. 11.roč. 2000. 5/6.no. 239-240.p.

Mihez kellene értenie, mit kell tudnia a nyilvános könyvtárak zenei gyűjteményében dolgozónak?

Könyvtárosi hivatás; Zenei könyvtár

Hradec Králové Kelet-Csehország zenei központja. A városban és vonzáskörzetében több alap-, közép- és felsőfokú zeneiskola működik, szimfonikus zenekara van, nem is beszélve a környék számos amatőr ének- és zenekaráról. Ennek megfelelően a járási könyvtár olvasóinak-használóinak kereken egyharmada veszi igénybe a zenei osztályt. A minőségibb ellátásra törekedve a könyvtár a közelmúltban ankétot szervezet a „mihez kell értenie, mit kell tudnia a zenei könyvtárosnak" témaköréből.

A komolyzene értői és szakemberei szerint a következőket: a zenei könyvtáros alaposan ismerje a zene történetét, legyen áttekintése a híres és kevésbé híres zeneszerzők műveiről, különösképpen elmélyült a legnagyobbakéról, otthonosan mozogjon a modern zene világában, biztosan különböztesse meg egymástól a hangszereket és a zenei formákat. Ez másként szólva azt jelenti, hogy a zenei könyvtárosnak középfokú zenei képzettsége legyen. A nagyobb intézményekben szükség van egy felsőfokú zenei képzettségű vezetőre is.

A könnyűzene hívei a könyvtárostól nem várnak el elméleti és történeti ismereteket, azt azonban szükségesnek tartják, hogy az őket kiszolgáló személyzet tájékozott legyen a könnyűzenei stílusokban, műfajokban és többé-kevésbé e sajátos világ eseményeiben és sztárjaiban is.

Akár a komoly-, akár a könnyűzenei képzettség előfeltétele a könyvtár kvalitásos beszerzési politikájának is. És itt lép be a könyvtárosi képzettség követelménye mint a feltárás és állománykezelés szakmailag hibátlan vitelének garantálója. S ebben a „tudásban" mind jelentősebb hányadot tesz ki a számítógépekkel és az internettel kapcsolatos „iskolázottság", amire a mindennapi könyvtárosi munkáknál és a közönségszolgálat terén egyaránt szükség van.

(Futala Tibor)

01/129

TAYLOR, Mary K.: Library webmasters: satisfactions, dissatisfactions, and expectations = Inf.Technol.Libr. 19.vol. 2000. 3.no. 116-124.p. Bibliogr.

Amerikai felmérés a könyvtári webmesterek képzettségéről, munkaköréről, elégedettségéről, elégedetlenségéről és elvárásairól

Dokumentáló -felsőfokú; Felmérés [forma]; Fileszervezés -gépi; Honlap

A Tudományos Könyvtárak Szövetsége (Association of Research Libraries – ARL) 1998 januárjában felmérést végzett a tagintézmények könyvtári webmesterei körében. Az információgyűjtés kiterjedt a webmesterek tanulmányi végzettségére, felelősségükre, valamint arra, mivel elégedettek illetve elégedetlenek munkájukkal kapcsolatban, mi a véleményük a web-bizottságokról, és hogyan látják a könyvtárosok szerepét a webhelyek fejlesztésében. A végzettség vizsgálatakor kiderült, hogy a válaszadók hetvennyolc százaléka rendelkezik könyvtárosi végzettséggel, tíz százalékuk információtechnológiai, számítógépes végzettséggel.

Arra a kérdésre, hogy a könyvtárosképzés felkészítette-e őket a webmesteri feladatokra, a válaszolók többsége nemmel válaszolt. Annál is inkább, mert az ő tanulmányaik során még nem is létezett a web. A válaszadók egy része úgy gondolta, hogy

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

részben tanultak olyan tananyagot, amit hasznosítani tudnak webmesterként is.

Az internethasználatot, ami természetes részét képezi a könyvtárosi munkának, és a weboldal készítést be kellene építeni a tananyagba. Sőt posztgraduális képzésekre is szükség lenne e téren.

Arra a kérdésre, hogy mit csinál a webmester, a válasz az oldalon megjelenő tartalomért vállalt felelősségtől a grafikai elemek kiválasztásáig és megalkotásáig terjedt. A legtöbb intézményben a feladatok több ember (vezetők, könyvtárosok, diákok, szakértők) között osztódnak meg. A legtöbb válaszoló a web feladatok mellett más feladatokat is ellát.

Hatvan százalékuk tizenöt vagy annál kevesebb órát foglalkozik hetente a webbel. Valójában csak negyedrészüknek ez a fő munkaköri kötelessége, a többieknek ez az egyéb feladatai közé tartozik.

A web-bizottságokról alkotott vélemény is megoszlik. A bizottságok nagysága változó, háromtól huszonkilenc főig terjed, s általában különböző szakterületek képviselőiből áll. A válaszadók kilencven százaléka szívesen dolgozik bizottságokban

A bizottsági munka nehézségeként a döntéshozás és a konszenzus elérésének lassúságát jelölték meg legtöbben, főként nagyobb létszámú bizottság esetén. A bizottságok nem tudják érvényesíteni határozataikat, ha nincs erre felhatalmazásuk. Ez csak akkor lehetséges, ha a könyvtárigazgatók is részt vesznek a bizottság munkájában.

Minden nehézség ellenére úgy tűnik, hogy a webmesterek élvezik a munkájukat, a kihívást, hogy új dolgokat kell megtanulniuk és új dolgokat alkothatnak, amivel a szolgáltatásokat fejleszthetik.

A negatív dolgok közül sokan említették munkájuk „politikai" részét, hogy próbálnak mindenkinek megfelelni annak érdekében, hogy el tudják fogadtatni döntéseiket, meg tudják nyerni a többieket a projektek végrehajtására. Ebben ismét fontos szerepet játszik az intézmény vezetése. Problémát jelent, hogy más feladatokat is el kell-e látniuk, s nincs idejük új készségek megtanulására, s így rutinfeladattá válik a munka. Bár a könyvtárak akarnak webhelyet, nem fordítanak elegendő személyi és anyagi forrást a fenntartásukra illetve a jövőbeni fejlesztésükre.

A válaszadók száz százaléka érzi úgy, hogy a könyvtárosoknak szerepet kellene vállalniuk a webhelyek fejlesztésében. Főként a webhely struktúrájának megtervezésében lehetne nagy szerepük, hiszen ki tudná jobban, hogy hogyan kell nagy mennyiségű információhalmazt hasznosíthatóvá formálni, mint a könyvtáros. A források kiválogatásában és értékelésében, az on-line használatot segítő ismertetők készítésében szintén fontos a könyvtárosi tapasztalat, hiszen ők ismerik legjobban a használók keresési szokásait. Abban, hogy mennyire szükséges, hogy a könyvtárosok a technikai oldalát is megismerjék a webnek, megoszlottak a vélemények. Egyesek szerint ez nem szükséges, mások azt állították, hogy a könyvtárosoknak meg kellene tanulniuk a technikai fogásokat, sőt képesnek kellene lenniük webhely készítésére. Azért szükséges, hogy ismerjék a technikai lehetőségeket, hogy lássák, mire használható a könyvtári szolgáltatások terén. Egyesek szerint elegendő, ha a könyvtáros az ún. tartalmi koordinátor szerepét tölti be egy csapatban, ahol technikai, grafikai megoldásokért más szakember felel.

(Szénászky Mária)

Lásd még 133, 154, 173, 183, 185

Oktatás és továbbképzés

01/130

GARCÍA MARCO, Francisco Javier – CARMEN AGUSTÍN LACRUZ, María del: Educating the information professional of the 21st century: A ten-point proposal based on the Spanish context = Educ.Inf. 18.vol. 2000. 2-3.no. 141-153.p.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A 21. század információs szakembereinek képzése: tízpontos javaslat a spanyol viszonyok alapján

Könyvtárosképzés -felsőfokú; Tanterv, óraterv

A spanyolországi könyvtárosképzés reformja kapcsán több megfontolásra érdemes gondolat vetődik fel.

A képzés tartalma magismeretekre és kiegészítő ismeretekre oszlik. A magismeretek egy része belső, azaz a könyvtártudományból (információtudományból) ered, másik része külső jellegű (kívülről jövő), azaz más tudományterületekről származik. Belső jellegűek az információ feldolgozásának modelljei és folyamatai, valamint az információs szolgáltatások. Külső jellegűek az információ és a tudás alapjai, a menedzsment és az adminisztráció, továbbá az információtechnológia. A kiegészítő ismeretek közé tartozik a nyelvismeret, amely tovább osztható az idegen nyelvek ismeretére és az anyanyelvi kommunikációs készségekre. A kiegészítő ismeretek másik típusa az egyes (nem könyvtári) szakterületek (kémia, jog stb.) ismerete.A képzésben kötelező és opcionális tárgyaknak kell lenniük úgy a belső, mint a külső ismeretek vonatkozásában. A kötelező belső ismeretek körébe az információ feldolgozásának modelljei és folyamatai, valamint az információs szolgáltatások tartoznak. Kötelező külső ismeret az információ és a tudás, a menedzsment és az adminisztráció, az információtechnológia, és az anyanyelvi kommunikáció. Opcionális és belső jelegű a szakterületi információs szolgáltatások ismerete. Opcionális külső jellegű a szakterületek ismeretanyaga és az idegen nyelvek ismerete.

A képzésben fontos szerepet kell kapnia az elméletnek, mivel a jövő információs szolgáltatásainak új elméleti modellje kell, hogy irányítsa a képzést. A tantárgyak közötti merev határoknak el kell tűnniük, és integrált, szintézist jelentő tárgyaknak kell megjelenniük. Kiemelkedő szerepet kell kapnia a képzésben a projektmenedzsment alkalmazásának, a gyors változások és a globalizáció figyelembe vételének, az információban gazdag társadalom, a dinamikus információs környezet, az információs túlterhelés fogalmának. A képzésnek meg kell haladnia az egyes felhasználót alapul vevő modellt, más elemzési szintekkel kiegészítve azt, a kollektív felhasználót kell alapul vennie. A jövő információs szakembereit fel kell készíteni az új szervezeti környezetben való tevékenységre.

(Koltay Tibor)

01/131

JOHNSON, Ian M.: The role of associations of information and library education in teaching and research: Recent and potential developments in Britain and Europe = Educ.Inf. 18.vol. 2000. 2-3.no. 201-220.p. Bibliogr. 45 tétel.

Az egyesületek szerepe a könyvtár- és tájékoztatástudományi képzésben és kutatásban: helyzetkép Európában és Nagy-Britanniában

Egyesület -könyvtári -nemzetközi; Együttműködés -nemzetközi; Könyvtárosképző intézmény

A szakmai gyakorlat és a képzés mostanában nem fejlődött szinkronban annak ellenére, hogy a könyvtárosképző iskolák felismerték a szakmai egyesületek fontosságát. Talán ez az oka annak, hogy a képzőintézetek saját szervezeteket, egyesületeket kezdtek alakítani. Ezek egyben az együttműködés kiváló fórumainak is bizonyultak.

Az ismeretgazdálkodó társadalomban még a politikusok is egyre inkább felismerik a könyvtáros- és információsszakember-képzés jelentőségét. Az azonos célok elérését elősegítik a képzőintézetek szakmai egyesületei.

Több új egyesület jött létre ezen az alapon. Angliában az ABLISS (Association of British Library and Information Science Schools) átalakult BAILER-ré (British Association for Information and Library Education and Research). A képzőintézetek tagjaivá váltak az IFLA és a FID megfelelő szervezetei-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

nek. Az amerikai és kanadai egyesületek is kapcsolatokat kerestek külföldi partnereikkel. Európában 1991-ben alakult meg az EUCLID, a könyvtárosképző tanszékek egyesülete. (Az alapító tagok között az ELTE is szerepelt.) A már munkában álló szakemberek továbbképzése nagy kihívást jelentett a képzőintézetek számára. Az Európai Unió igyekezett több módon is elősegíteni az egyetemek nemzetközi együttműködését az oktatás terén (ERASMUS, SOCRATES, TEMPUS-PHARE programok).

Sikeresebbeknek bizonyultak azok a programok, amelyek a hallgatók bevonására irányultak. A nyelvi nehézségek ellenére megindult a diákcsere, s még a financiális nehézségeket is sikerült leküzdeni. Az Európai Bizottság célja az, hogy a tantervek kölcsönösen megfeleljenek, s az egyik intézetben szerzett kreditpontokat a másikban elfogadják.

Állandósultak az erőfeszítések a tantárgyak fejlesztésére és korszerűsítésére, összhangban a hazai és nemzetközi könyvtáros egyesületek igényeivel. Törekszenek mind a hallgatóság, mind a tanszemélyzet minőségi színvonalát emelni.

A képzőintézetek egyesületei elősegítik az információcsere kibontakozását.

Figyelmet érdemel a konferenciaszervező tevékenység is, mint amely elősegíti a személyes kapcsolatok kibontakozását. Ezek sorában igen sikeresnek bizonyult a holland kezdeményezésre indult BOBCATSSS konferenciasorozat, amely hidat épít Nyugat- és Közép-Kelet-Európa képzőintézményei között. Jellegzetessége, hogy a szervezőmunkát a diákok vállalták magukra.

A nemzetközi együttműködés egyre szélesedik, s kiterjed figyelme az afrikai és a dél-amerikai kontinensre is. Létrejövőben van a virtuális szakmai közösség az internet segítségével. A szakmai egyesületek, de az egyes képzőintézetek is létrehozták a maguk webhelyeit, s az elektronikus hálózat elősegíti az információcserét és konzultációt.

Az egyesületek működtetése önkéntes alapon történik, s ez bizony nehézséget okoz. A finanszírozás terén is gondok jelentkeznek; mindenesetre könnyebb a tagdíjra támogatás szerezni, mint a tisztségviselők útiköltségeinek fedezetére. Ennek ellenére már a jelenben is mutatkoznak az együttműködés eredményei.

(Papp István)

01/132

ESTERMANN, Yolande – JACQUESSON, Alain: Quelle formation pour les bibliothèques numériques? = Bull.Bibl.Fr. 45.tom. 2000. 5.no. 4-17.p. Bibliogr. 12 tétel.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Milyen képzés szükséges az elektronikus könyvtár személyzete számára?

Elektronikus könyvtár; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés; Tanterv, óraterv

A digitális könyvtárak sajátosságait figyelembe véve a képzést új kurzusokkal kell kiegészíteni, amelyeknek egyforma hangsúlyt kell fektetniük az új dokumentációs eszközökre és a digitális dokumentumoknak a mai társadalomban elfoglalt helyére. A szerzők megvizsgálják a már létező tanfolyamokat, majd egy olyan tanrendet javasolnak, amely kiterjed a technológiai fogalmakra, a digitális dokumentumok tipológiájára és kezelésére, és a digitális könyvtárak szervezésére. Tárgykörök szerint különböző tanítási módszereket javasolnak, és megkülönböztetik a kezdeti oktatást a továbbképzéstől. A javasolt tantervet, amely egyforma szemlélettel és hangsúllyal tekint a hagyományos és a digitális könyvtárakra, az általános posztgraduális képzés keretein belül helyezték el. A cikk végül a digitális könyvtárak használóinak képzésével foglalkozik.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/133

CAMPBELL, Fiona – MARCELLA, Rita – BAXTER, Graeme: Professional development and the recently qualified information and library studies professional: Factors affecting success in attainment of the UK Library Associations's Associate status = Educ. Inf. 18.vol. 2000. 2-3.no. 169-199.p. Bibliogr. 40 tétel.

Szakmai fejlődés és a frissen végzett információs és könyvtári szakemberek: mennyi idő alatt szerezhető meg az angol könyvtárosegyesület ún. levelező tagsági státusza?

Egyesület -könyvtári -nemzeti; Felmérés [forma]; Könyvtárosi hivatás; Minősítés; Továbbképzés

A cikk a brit könyvtáregyesület (Library Association) által támogatott egyik programot mutatja be, amely azt vizsgálja, milyen tényezők befolyásolják az egyesület levelező tagságának elnyeréséhez szükséges idő hosszát, és adatokat gyűjt a levelező tagság előnyeiről, az ehhez szükséges követelmények teljesítésének akadályairól és a szakmai továbbképzésről. Az adatokat postán küldött kérdőívek (a válaszadási arány 38,3% volt) és még nem teljes jogú illetve visszavont tagságú jelöltekkel készült telefoninterjúk segítségével szerezték be. A különböző alkalmazási területekről származó válaszadók a kutatási célkitűzésnek megfelelő reprezentatív mintát képviseltek. Az eredmények szerint a leggyakoribb tényezők: munkahelyi túlterheltség, időhiány, az érdekeltség megszűnése és rosszul működő felügyelet. A tagságért később folyamodó vagy az erről már lemondott jelöltek úgy érzékelték, hogy kevesebb támogatást kapnak munkahelyükön. A válaszadók azért találták előnyösnek a levelező tagságot, mert kiváltságos helyzetet és szakmai elismerést nyújt: néhányan úgy vélekedtek, hogy (feltehetően) jobb karrierhez, fizetésemeléshez vagy presztízsnövekedéshez vezetett. A válaszadók túlnyomó része (93,5%) foglalkozik saját szakmai továbbképzésével, 85%-uk a szakirodalom olvasását az önképzés részének tekinti, kb. kétharmaduk rendszeresen látogat szemináriumokat, tanfolyamokat, együttműködik kollégákkal és házi továbbképzésekben vesz részt. Valamivel több mint 50%-uk úgy véli, a szakmai továbbképzésnek nem kellene kötelezőnek lennie, néhányan inkább valamiféle jutalmazási rendszert részesítenének előnyben a kötelező jelleg helyett.

(Autoref.)

01/134

HASIEWICZ, Christian: Bibweb: an Internet training course for public libraries = El.Libr. 18.vol. 2000. 4.no. 266-268.p.

Bibweb: Internet-képzés közkönyvtáraknak

Közművelődési könyvtár; Számítógép-hálózat; Tanterv, óraterv; Továbbképzés

Németország közkönyvtárainak csak kb. 30-40%-ában kínálnak az olvasóknak internet alapú szolgáltatásokat (míg Finnországban pl. ez eléri a 90%-ot). Mivel a könyvtárosok továbbképzésének rendszere nem tudott az internet gyors fejlődéséhez igazodni, a Bertelsman Alapítvány és az ekz.bibliotheksservice GmbH kidolgozott egy on-line internet-tanfolyamot (www.bibweb.de), amit elsősorban a német nyelvterület közkönyvtárosainak kínálnak, arra számítva, hogy legalább 2000 német könyvtáros (a németországi közkönyvtárak szakalkalmazottainak 20%-a) elvégzi. Az első – alapozó – modul (az internet fejlődése, kínálatának áttekintése, az információ-szerzés alapjai, e-mail használat) 2000 márciusa óta él on-line formában. A 2. (rendszeres információszerzés: kereső stratégiák és eszközök, a források értékelési kritériumai, copyright stb.) modul ősszel, a 3. (a saját kínálat elkészítése: bevezetés a HTML és más, a weboldal elkészítéséhez szükséges nyelvekbe, a saját kínálat megtervezése és költségterve, biztonsági kérdések, stb.). 2001 nyarán kerül a hálóra. A résztvevők (az említetteken kívül diákok és munkanélküliek is lehetnek) személyes jelszót kapnak a megfelelő modul eléréséhez,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

beszélgetőcsoport formában teremthetnek kapcsolatot egymással problémák megbeszélésére, de e-mail, illetve telefon útján a tanfolyam vezetőitől is kaphatnak segítséget. A tanfolyam anyagát szakemberek írták, 15-20 tagú (könyvtárosokból, informatikusokból, multimédia-szakértőkből, pedagógusokból, oktatáspszichológusokból, távoktatási szakértőkből, internetszolgáltatókból stb. álló) bizottság felügyeletével, majd az elkészült programot tesztelő könyvtárak észrevételei alapján készült el a végleges változat. A cikk írásakor néhány hónapja volt fenn az első modul, s addig 250-nél több résztvevőt regisztráltak.

(Mohor Jenő)

01/135

TRAN, Lan Anh: Training in the implementation and use of electronic resources: a proposed curriculum for Vietnam = Libr.Rev. 49.vol. 2000. 7.no. 337-347.p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

Az elektronikus források használatának oktatása: tantervjavaslat Vietnám számára

Információtechnológia; Könyvtárosképzés -felsőfokú; Oktatási módszer; Tanterv, óraterv

A szerző, aki széles körű könyvtári gyakorlattal rendelkezik Vietnamban, és az ottani könyvtárosképzést is ismeri, részletes tantervet javasol az elektronikus információk és elektronikus források oktatására. A fejlődő országok tapasztalataira építve tíz tárgykört ismertet, amelyek együttesen az elektronikus források összes szempontját és típusát átfogják. Nemcsak a kurzusok tartalmát mutatja be, hanem az oktatási módszerekre, az oktatás információtechnológiai feltételeire és az oktató személyzetre is kitér.

(Autoref.)

01/136

KÁNSKÁ, Pavla: Výukové centrum pro další vzdělávání knihovníků v České republice = Nár.Knih. 11.roč. 2000. 2/3.no. 99-102.p. Bibliogr. 6 tétel.

A könyvtáros-továbbképzés oktatási központja Csehországban

Könyvtárosképző intézmény; Továbbképzés

Az 1994-ben keletkezett MOLIN (Moravian Library Information Network) konzorcium 1999-ben elhatározta, hogy könyvtáros továbbképző központot hoz létre. Az alábbi célkitűzésekkel:

- a cseh könyvtárosok valamennyi továbbképző akciójának integrálása, beleértve az élethosszig tartó önképzés koordinálását is, mégpedig az ország valamennyi könyvtártípusára vonatkozóan;
- a továbbképzés iránt érdeklődő cseh könyvtárosok számára a forrásanyagok felőli tájékozottság és e források elérhetőségének javítása;
- a könyvtári szolgáltatások minőségének emelése és flexibilitásának garantálása, általában: a cseh könyvtárak hozzáigazítása a nyugati könyvtárakhoz;
- a továbbképzés hangsúlyainak a nyilvános szolgáltatásokra helyezése, előrehaladás az angol nyelv „beszélgető szintű" ismeretében, a nyelvi gát fokozatos lebontása;
- új értékelő-elbíráló rendszer kikísérletezése a csoportos feladatmegoldások, írásbeli dolgozatok, szóbeli záróvizsgák alkalmazásával;
- a távoktatás megszervezése.

Az Open Society Institute/Network Library Programme 1999-ben elfogadta a MOLIN pályázatát, és 2000-re a továbbképző központ működéséhez 39 466 US dollárral járult hozzá.

A továbbképző kapacitást évente 1200 főre tervezik. 2000-ben 1166 résztvevője volt 8 regionális központban (Prágán és Brünnön kívül: Ostrava, Olomouc, Plzeň, Hradec Králové, České Budejovice, Liberec) a továbbképzéseknek. (Ha megvalósul a

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

14 regionális központtal számoló államigazgatási reform, a továbbképzésben is analóg bővülés várható).
A cikk beismeri: ez a decentralizált rendszer meglehetősen sok nehézséggel indult. Ez azt bizonyítja, hogy a pénz önmagában nem elég: megfelelő számban és összetételben közreműködői gárdára is szükség van a különféle tanfolyamok „célszerű" megvalósulásához.
Jó volna az is, ha pl. a központi könyvtárügyi tanács és a könyvtáros egyesület mintegy akkreditálná e tanfolyamokat, s ezáltal az elvégzésük nyomán kapott bizonyítvány társadalmi elismertsége megnövekednék.
A decentralizált továbbképző központnak hat nem főfoglalkozású irányító testülete, nyolc ugyancsak nem főfoglalkozású regionális koordinátora és 4 főből álló tanácsadó testülete van (közülük három külföldi).

(Futala Tibor)

01/137

GIBBS, Sally – LINLEY, Rebecca: "A bit of mess?": Training and education for information workers in the voluntary sector = Educ.Inf. 18.vol. 2000. 2-3.no. 155-167.p. Bibliogr. 23 tétel.

Tájékoztatási dolgozók képzése az önkéntes szektorban

Könyvtáros -társadalmi munkás; Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

Annak ellenére, hogy Nagy-Britanniában az önkéntes (kb.: szociális) szektor növekvő munkaerő-piacot jelent a könyvtárosok és információs szakemberek számára, kevés kutatást végeztek az ebben a szektorban dolgozó információs dolgozók oktatási és továbbképzési igényeinek felmérésre. A jelen cikk alapja a Leeds Metropolitan University kutatási projektje: *Education and training for information work in the voluntary sector.* A program keretében kérdőíves felmérést végeztek és interjúkat készítettek közepes méretű önkéntes szervezetek információs dolgozóival és a szóba jöhető képzőintézményekkel. Az eredmények azt mutatják, hogy az információs dolgozók igen különböző képzettséggel rendelkeznek, és csupán 18%-nak van könyvtári-informatikai végzettsége. Általában más feladatokat is végeznek (pl. marketing tevékenység). Hiányosságokra derült fény az információtechnológiai, gyarapítási és a hálózati ismeretek területén. A jelenlegi képzési lehetőségek gyakran nem megfelelők. A részvétel fő akadályát a pénz- és időhiány jelenti, jóllehet a szakmai továbbképzést mindenki fontosnak tartotta. A legjobb továbbképzési modellnek a helyi képzőintézményekkel való partneri kapcsolat kialakítását nevezték meg.

(Autoref. alapján)

01/138

MAMBO, Henry L.: Africa: focus on current library and informations training needs and future patterns = Libr.Rev. 49.vol. 2000. 8.no. 387-391.p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

Afrika: képzési igények a könyvtár- és információtudomány területén és a jövőbeli lehetőségek

Könyvtárosképzés, dokumentálóképzés

A cikk az afrikai könyvtárosképzés helyzetét tárgyalva hangsúlyozza, hogy a képzési programoknak figyelembe kell venniük a meglévő körülményeket, és a széles körű társadalmi igényeket. A kínált programokat az afrikai információs környezethez és a szükségletekhez kell igazítani. Az oktatásnak olyan színvonalon kell történnie, hogy a hallgatók megértsék az anyagot, és megfelelően tudják hasznosítani a munkahelyükön. Arra a következtetésre jut, hogy a létező könyvtáros iskolákat meg kell erősíteni. A megoldás része továbbá a nemzeti és regionális szintű koordináció és együttműködés.

(Autoref.)

Lásd még 110, 173, 175, 211

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Szabványok, normatívák

Lásd 123, 159, 196

Egyesületek, konferenciák

01/139

BUDYŃSKA, Barbara: Polskie Towarzystwo Czytelnicze = Poradnik Bibl. 1999. 4.no. 16-18.p.

A Lengyel Olvasási Társaság

Egyesület -rokon területen; Olvasás

A Nemzeti Könyvtár Könyv és Olvasás Intézetének kezdeményezésére alakult meg 1992-ben a Lengyel Olvasási Társaság. Országos hatókörű, egyéni és körökbe-részlegekbe szervezett tagsága van (a körök túlnyomó része a vajdasági könyvtárakban működik). Tagja lehet mindenki, akinek „valami köze" van a könyvhöz, tehát író, kiadó, könyvkereskedő, könyvtáros, az olvasásra tanító szülő és pedagógus, irodalomkritikus és újságíró. Tagjainak száma jelenleg 250.

Az egyesület érdeklődési köre felettébb széles. Egyaránt vizsgálja a könyv családon belüli szerepét, a különféle társadalmi csoportok (nem utolsósorban a hátrányos helyzetűek) olvasási szokásait, az iskolai olvasástanítást, a tömegközlés könyvpropagandáját, a gazdaság, a politika (főként a kulturális politika) viszonyát a könyvhöz.

Az aktivistái által szerzett ismereteket részint kisebb-nagyobb rendezvényeken terjeszti, részint publikálja is. Az egyesület központi vezetősége eddig öt országos fórumot szervezett az olvasás aktuális problematikájának bemutatása-megbeszélése céljából. A hatodikat éppen szervezi. A fórumok anyagai kiadványokban is napvilágot láttak a következő címeken: Könyv, sajtó, videó; Kultúra, szépirodalom, könyv, piac; A könyvtár körül; Közelebb a könyvtárhoz; A könyvtár: itt és most.

Az egyesület vezetősége és a vidéki körök könyv- és könyvtárügyekben gyakran fordulnak önkormányzati és állami szervezetekhez, pártokhoz és egyházakhoz.

A tagság összetartását és tájékoztatását információs bulletin segíti. Gyakran ad hírt a The International Reading Association, első renden annak európai szervezete (The International Development in Europe Committee) tevékenységéről már csak azért is, mivel a lengyel egyesület is tagja a szervezetnek.

(Futala Tibor)

01/140

BILIŃSKI, Lucjan: Regionalizm – przezytek, czy szansa, której nie wolno zmarniowac = Bibliotekarz. 2000. 10.no. 9-13.p. Bibliogr.

A regionalizmus – csökevény-e avagy olyan esély, amelyet nem szabad veszni hagyni

Egyesület -rokon területen; Egyesületi könyvtár; Együttműködés -regionális; Művelődésügy

Az európai integráció meggondolatlan hívei hirdetik: a regionalizmus csökevény. Ezzel szemben szerzőnk – tényekkel érvelve – azt állítja, hogy a regionalizmus, különösen annak kulturális válfajai iránt társadalmi igény mutatkozik, mégpedig növekvő mértékű. Az állítás dokumentálása: az országban 1988-ban 1000, 1994-ben 1185, 1998-ban 1256, 2000-ben pedig 1316 regionális egyesület működött. Noha a szóban forgó szerveződések felettébb sokfélék (honismeretiek, műemlékiek, tudományosak, közművelődésiek, színjátszók és tánckörieik, fényképészetiek-filmesek, ismeretterjesztők, zeneiek), de abban közösek, hogy szűkebb-szélesebb szülőföldjük „határai" között marad érdeklődésük. Sőt: az áttelepítettek által lakott régiókban kétféle szülőföld kultusz van: az egyik az elhagyni kényszerülté, a másik pedig az újé.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A regionális egyesületek teljesen önállóak, nincsenek semmiféle testületnek-hivatalnak alárendelve. Mindössze a négyévenként sorra kerülő kongresszusukon hányják-vetik meg mozgalmuk időszerű kérdéseit. E kongresszusokat a Regionális Művelődési Egyesületek Tanácsa hívja össze, anélkül persze, hogy bármely egyesület vonatkozásában bármiféle hatalommal is rendelkeznék.

1981-ben egy egyéni felajánlás vetette meg a Regionális Művelődési Egyesületek Országos Dokumentációs Központjának alapját, amely 1998 óta a kulturális és művészeti minisztérium támogatását is élvezi. Ettől függetlenül 1999-ben felmerült megszüntetésének terve, ám azt sikerült meghiúsítani.

A Központ fő feladata, hogy a regionális témájú irodalom gyűjtésével, feltárásával és rendelkezésre bocsátásával, illetve felmérésekkel-kutatásokkal segítse az egyesületek tevékenységét. A Központ könyvtárának állománya 10 ezer könyv és 1311 évfolyam újság-folyóirat. Ezek feltárása táplálja a regionális kiadványok kurrens bibliográfiáját. Talán a publikált anyagnál is jelentősebb, hogy a könyvtárban a témakör nem publikált vagy csak szűk körben publikált anyagai ugyancsak megtalálhatók. Unikális különgyűjteménye a regionális művelődési egyesületek jelvényeit és érméit tartalmazza. 1999-ig a könyvtár több mint 35 ezer személyt szolgált ki.
A szerző végül arra biztatja a nyilvános könyvtárakat, hogy éljenek azzal a lehetőséggel, amelyet a Központ könyvtára kínál nekik.

(Futala Tibor)

Lásd még 131, 133

KÖNYVTÁRAK ÉS TÁJÉKOZTATÁSI INTÉZMÉNYEK

Nemzeti könyvtárak

01/141

BRINDLEY, Lynne: Shared agendas = Publ.Libr.J. 15.vol. 2000. 4.no. 104-107.p.

Mit kínál a British Library a közkönyvtáraknak?

Együttműködés -belföldi; Közművelődési könyvtár; Központi szolgáltatások; Nemzeti könyvtár

A British Library (BL) elsődleges fontosságúnak tekinti új partnerség kialakítását más intézményekkel, és minél szélesebb körű hozzáférés biztosítását a nemzeti jelentőségű gyűjteményeihez. Egyensúlyt kell teremteni a tudomány és a kutatások számára való hozzáférést biztosító erőfeszítések, és a nagyobb olvasói csoportok ellátása között, tekintettel a kutatások változó természetére és az élethosszig tartó tanulás növekvő fontosságára.

E prioritásokon belül különösen fontos a közkönyvtárakkal való együttműködés és partneri viszony. Ezt (is) szolgálja a gyűjteményekhez való hozzáférés javítása; a Dokumentumellátó Központ árazási gyakorlatának átalakítása (a kölcsönzés és a máso-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

latszolgáltatás díjazásának különválasztása). Javítani kell (vagy legalább is láthatóbbá kell tenni) a BL társadalmi jelenlétét, hiszen a polgár gyakran nem tudja, hogy könyvtárközi kölcsönzési kérését a BL elégítette ki, hogy a BL-től származik az a bibliográfiai tétel, ami tovább segítette kutatását stb. A BL egyre inkább elérhető a weben, így a közkönyvtárakban jelen lehet a BL egy virtuális „kirakata", vagy „kioszkja", ami jelentős mértékben javíthatná a BL „láthatóságát". A BL-nek támogatnia kell a tanulás minden formáját, valamint az angol innovációs gyakorlatot, és részt kell vennie a regionális stratégiák kidolgozásában (s a regionális együttműködés keretében London – mint régió – tényleges vagy virtuális, központi vagy decentralizált városi tudományos könyvtára részévé is kell válnia).

A BL együttműködési és partnerségi programja két témakörben várja a támogatásra pályázó kezdeményezéseket: 1. közkönyvtárak együttműködése a gyűjteményekhez való hozzáférés szélesítésére és az élethosszig tartó tanulás támogatására (pl. közkönyvtári kapuk létesítése a BL szolgáltatásaihoz, a BL anyagainak „átcsomagolása" és a közkönyvtár honlapjába integrálása stb.) 2. a felsőoktatási könyvtári fejlemények kiterjesztése más szektorokra (pl. szektorokon keresztüli állományépítési együttműködési módok kialakítása). Mindkét témakörben várják a közkönyvtári kezdeményezéseket.

(Mohor Jenő)

01/142

LOWERY, John: Going one step further – the British Library joins the ranks of free Internet Service Providers (ISPs) = VINE. 120.no. 35-43.p.

A British Library az ingyenes internetszolgáltatók sorába lép

Nemzeti könyvtár; Számítógép-hálózat

A British Library (BL) 1999 szeptemberében – a közszolgálati intézmények közül elsőként – ingyenes internetszolgáltatást indított (British Library Net). Ez a BL 1999-től 2002-ig szóló stratégiai fejlesztési céljainak szellemében történt, amelyek a gyűjteményekhez és szolgáltatásokhoz való távoli hozzáférés javítását irányozták elő. A könyvtárnak számos bevált, működő webes szolgáltatása vált ezzel a lépéssel elérhetővé egyetlen közös portálhoz kapcsolva: on-line katalógusa (OPAC 97), az Inside nevű folyóiratcikk-adatbázis, a Living Words nevű pedagógiai szolgáltatás és a könyvtár honlapja, valamint galériájának ingyenesen letölthető egyes képei. A saját szolgáltatások mellett több száz oktatási, könyvtári, tájékoztatási és kulturális forráshoz kínál a portál hozzáférést, köztük könyvtári katalógusokhoz, könyvek és időszaki kiadványok teljes szövegéhez, hírekhez, múzeumi és más művészeti gyűjteményekhez.

Potenciális használóknak főként a felsőoktatásban tanulókat és dolgozókat tekintették, akik a campusról vagy otthonról érik el a szolgáltatást. Számukra nagy jelentőségű, hogy a British Library Net segítségével elérhetik a Resource Discovery Network (az egyes szakterületek hálózati forrásainak tematikus jegyzékeit tartalmazó összeállítás) ún. tárgyköri csomópontjait. Emellett természetesen számítottak az oktatási, kutatási vagy általános kulturális érdeklődésű egyéb használók igényeire is. Természetesen szerepelnek a portálon olyan közhasznú források is, mint az időjárás-jelentés vagy a menetrendek.

Az ingyenes internetszolgáltatás egy kevés jövedelmet is hozott a könyvtár számára, ugyanis a távközlési szolgáltató támogatja a könyvtárat, és hozzájárulásának összegéből gyakorlatilag fedezni lehet a felmerülő működési költségeket.

A műszaki infrastruktúrával és a működtetéssel kapcsolatos kérdések megoldására a British Library egy tendert követően az Easynet szolgáltatóval kötött szerződést. Az Easynet révén a British Library bekerült virtuális internetszolgáltatók (Virtual internet Provider, VIP) közé. Az Easynet helyet ad a BL webhelyének, az internet gerinchálózatnak,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

egy megszakítás nélkül elérhető műszaki help-desknek, és biztosítja az internetszolgáltatóknál szokásos lehetőségeket (pl. helyi telefondíjas elérés az ország egész területéről, ISDN és V90 56k modemes elérés, ingyenes szoftver CD-ROM-on az internetes csatlakozáshoz, korlátlan mennyiségű ingyenes e-posta cím, ingyenes webfelületek nem üzleti célra).

A British Library Net úgy alakította ki portálját, hogy a közvetlen csatolások közül minél több a nyitólapon legyen elhelyezve és a csatolások legtöbbje csak kétszintű legyen. Egyszerű designt választottak, és a szolgáltatás ingyenessége miatt nem helyeztek el hirdetéseket. A tervezési munkát a Comms Design cég végezte el.

A szolgáltatás reklámozását a költségvetés szűkössége miatt egy, az Easynettel közös sajtóközlemény, szórólapok és egy nagy poszter kiküldésével oldották meg. Az utóbbit a BL nyilvános tereiben is elhelyezték. Minden alkalmat megragadtak, hogy különböző rendezvényeken és hírlevelekben stb. népszerűsítsék a szolgáltatást.

A szolgáltatást nagy érdeklődés fogadta, népszerűvé vált. Működtetésének jelentős részét teszi ki a csatolások ellenőrzése és bővítése. A BL reméli, hogy a jövőben is sikerül megőriznie a szolgáltatás ingyenességét.

(Hegyközi Ilona)

01/143

THAPA, Dasharath: The Nepal National Library: an introduction = Libr.Rev. 49.vol. 2000. 7.no. 348-3450.p.

Res. francia és német nyelven

Nepál nemzeti könyvtára

Nemzeti könyvtár

Az ötvenes évek közepén a nepáli király megalapította a Nepáli Nemzeti Könyvtárat. Az első könyvtáros Gandaghar Parajuli volt. Az állomány angol, hindi, szanszkrit, nepáli stb. nyelvű irodalmat tartalmaz. A dokumentumleírást és az osztályozást az AACR2-t és a Dewey Tizedes Osztályozás alapján végezték. 1961-ben a nagyközönség számára is megnyitották a könyvtárat. Az állomány ma több mint 75 ezer dokumentumból áll. Automatizálásra az UNESCO CDS/ISIS programcsomagját használják. A könyvtárnak cédulakatalógusa is van. A lakosság ellátására az ország négy pontján egy-egy fiókkönyvtárak hoztak létre. Elkészítették a kötelespéldány-törvény tervezetét. Kiadványai közül említést érdemelnek a könyvtár ősrégi kéziratainak katalógusai, az országos központi katalógus és az új beszerzések jegyzéke.

(Autoref. alapján)

Felsőoktatási könyvtárak

01/144

MORGAN, Steve – ATKINSON, Jeremy: Academic libraries = Libr.Rev. 49.vol. 2000. 8.no. 448-453.p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

Felsőoktatási könyvtárak Nagy-Britanniában

Egyetemi könyvtár; Elektronikus könyvtár; Feladatkör; Szolgáltatások

A felsőoktatás könyvtárai a folyamatos változás korszakát élik. Az egész életen át tartó tanulás, a sokat propagált elektronikus egyetemek jelentkezése világossá tette, hogy együttműködésre van szükség az egyetemi könyvtárak között, a felnőttképzésben résztvevő intézmények, a közkönyvtárak és az egyetemi könyvtárak között.

Fokozottan jelentkezik az a követelmény, hogy az egyetemi könyvtárak differenciált szolgáltatást nyújtsanak felhasználóiknak, hiszen azok igényei is heterogének. Egyre több, egy-egy meghatározott csoportra irányuló szolgáltatást vezetnek be a könyvtárak, például a levelező és a távoktatásban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

részt vevő hallgatók specifikus igényeit igyekszenek kielégíteni. Fontos terület az adott egyetemen folyó kutatási tevékenység kiszolgálása is, hiszen az egyetemek fontos finanszírozási forrását jelentik a kutatások, amelyeket rendszeresen elemeznek a RAE (Research Assessment Exercise) értékelések keretében.

A felhasználó-specifikus szolgáltatások kapcsán a szakreferensi rendszer vegyes képet mutat. Egyrészt vitathatatlan előnyei vannak annak, hogy az oktatók egyetlen olyan személlyel tarthatják a kapcsolatot, akinek megvan a megfelelő szakismerete és ezzel a „szavahihetősége". Másrészt viszont a szakreferensi rendszer egyre nehezebben fenntartható a finanszírozási korlátok és a könyvtárosok fokozódó igénybevétele miatt.

Egyre nagyobb az igény az önkiszolgálás iránt. Nemcsak azért, mert az olvasók önállóbbak kívánnak lenni, hanem azért is, mert csökken a sorbaállási idő. Az így felszabaduló könyvtárosok pedig értékesebb szolgáltatásokban vehetnek részt. Ugyanakkor jó, ha az önkiszolgálás és a könyvtárosok közreműködésével igénybe vett szolgáltatások között ésszerű egyensúly alakul ki.

El kell fogadnunk, hogy sok könyvtárhasználó otthon, irodájában tanul, így a könyvtárlátogatások virtuálissá válnak. A távoli elérésű szolgáltatások egyre jobban terjednek, ahogy megszűnnek a technikai, adminisztratív és pénzügyi korlátok. Ennek ellenére, a könyvtárakat személyesen felkeresők számára fantáziadús tanulási lehetőségeket kínálnak a könyvtárak, és ez továbbra is így lesz. Vannak egyéni, teljes csöndben való tanulást, csöndes beszélgetést, számítógépeket és hordozható számítógépek csatlakoztatását biztosító, csoportmunkát, bemutatók előkészítését elősegítő helyiségek, továbbá olyan terek, ahol a hallgatók a tanulás mellett fogyaszthatnak ételt-italt. Az ezekkel a helyiségekkel kapcsolatos szabályok kialakítása azonban továbbra is nehézségeket okoz és várhatóan fokozódni fog a WAP-os mobiltelefonok használatának növekedésével.

Az e-mailen, faxon érkező kérdések mellett a tájékoztatási tevékenységnek továbbra is a szemtőlszembe történő tájékoztatás adja a gerincét. Referensz-kérdéseket azonban minden könyvtároshoz intéznek az olvasók. Az interperszonális kommunikációs készségek ezért sokkal fontosabbak, mint sokszor gondolnánk. A jól körülhatárolt csoportoknak és az egyetemi polgárok túlnyomó többségének nyújtandó szolgáltatások iránti igény nagy terhet ró a felhasználóképzésben, az információk kezelésével kapcsolatos készségeket oktató könyvtárosokra.

A szolgáltatások minőségét illetően nagy fejlődés történt a felsőoktatás minőségét vizsgáló Follett Report 1993-as megjelenése óta. Megjelent a „Hatékony egyetemi könyvtár" (The Effective Academic Library, 1995) elnevezésű kiadvány. A teljesítménymérés a számszerűség helyett egyre inkább a minőségre összpontosít és a felhasználók megelégedettségére koncentrál. A Priority Research cég által kidolgozott mérési módszertant több mint 80 egyetemi könyvtár vette át. A könyvtárak értékelése része az oktatás minőségét vizsgáló értékeléseknek (Teaching Quality Assessment).

Beindult az eLib program, amely szinte minden brit egyetemi könyvtárat érintett. Az on-line keresésekre egyre kevesebb pénzt fordítanak a könyvtárak. Nőtt viszont az elektronikus információforrások megvásárlására vagy előfizetésére fordított összeg. Ez utóbbiak egyre inkább középpontba kerülnek az egyetemi könyvtári szolgáltatások között. Azok a jóslatok, miszerint a CD-ROM átmeneti technológia, beválni látszanak, mivel egyre több szolgáltató nyújt webes elérést. A felsőoktatásba most belépő, már számítógépen felnőtt generáció magas színvonalú és kifinomult elektronikus szolgáltatásokat vár majd el. A bárhonnan történő, 24-órás elérés követelménye kihat a jogosultságokat

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

és hozzáféréseket kezelő rendszerek, az önkiszolgálás, a dokumentumszállítás fejlődésére.

Az elektronikus könyvtárra való helyi áttérés nemzeti intézkedéseket is megkíván. A nyomtatott folyóiratok lemondása, ahogyan ez a NESLI elektronikusfolyóirat-projektben megvalósul, igényli, hogy biztosabbak lehessünk a digitális megőrzés és archiválás kérdéseiben.

Az egyetemi könyvtárak felismerték, hogy új módon kell dolgozniuk. Sok régi, hierarchikus szervezeti struktúra nem felel meg korunk követelményeinek. Inkább rugalmas, a team-munkát segítő szervezeti formákra van szükség. Mintegy 60 egyetemen összevonták a könyvtárat a számítóközponttal, médiatárral és egyéb hasonló szervezeti egységekkel, de az ilyen integrált szervezetek újbóli szétválasztására is van példa.

(Koltay Tibor)

01/145

WOOD, Patricia A. – WALTHER, James H.: The future of academic libraries: changing formats and changing delivery = Bottom Line. 13.vol. 2000. 4.no. 173-181.p. Bibliogr.

A felsőoktatási könyvtárak jövője: változó hordozók és szolgáltatási módok

Elektronikus publikáció; Felsőoktatási könyvtár; Költségvetés; Oktatás információellátása

A digitális forradalom következtében változnak a könyvtár formái, változik az intézmény könyvtára és információtechnológiai (IT) részlegének viszonya, változnak a gyűjtemény gyarapításának, szervezésének, tárolásának és használatba adásának módjai, változnak a könyvtárépületek tervei, és változik a könyvtárak konzorciumokban való részvétele. A felsőoktatási könyvtár inkább a hozzáférésre és a tudásmenedzsmentre fog koncentrálni, mint a könyvtári anyagok fizikai birtoklására, a könyvtáros fontos munkája lesz az on-line könnyen elérhető anyagok ismerete és az ítélet ezek megbízhatóságáról. Már vannak egyetemek, ahol a könyvtár és az IT egyetlen egységgé vált, így a „szolgáltatók" feladata a segítség, akár egy cikket kell megkeresni, vagy egy új szoftvert kell egy tanszéki gépre telepíteni, míg a „technikai" munkatársak biztosítják pl. a helyi hálózat működését, illetve az új katalógusrekord hozzáadását az on-line katalógushoz.

A fenntartás tekintetében le kell számolni az ingyenes információ mítoszával. A hálón elsősorban a kormányzati és a nonprofit szervezetek információi ingyenesek, s ha más is van, ami ingyenes, nem biztos, hogy a legjobb, vagy a legteljesebb választ adja a kérdésre. A könyvtáraknak továbbra is pénzért kell beszerezniük azt, amit majd ingyen adnak tovább az olvasóiknak. Ehhez az együttműködő beszerzés, a konzorciumok létrehozása adhat segítséget. A digitális kommunikáció előnyei ellenére fennmaradtak (sőt, növekszenek) a könyv- és folyóiratköltségek, s ezek mellé jönnek még az elektronikus, multimédia stb. produktumok árai, valamint a technológiai költségek.

A konverzió, a digitális állományvédelem ugyancsak jelentős költségtényező, és tőkebefektetést igényel a digitális információkkal való munkálkodáshoz szükséges terek kialakítása is.

A kialakult folyóiratválságon az előfizetések lemondásának általános gyakorlata nem segít, annak végső soron árfelhajtó hatása van. A megoldás a különféle elektronikusfolyóirat-projektekben lehet. Ilyen a JSTOR (*Journal Storage*: www.jstor.org), amely a tudományos folyóiratok korábbi évfolyamainak cikkeit szolgáltatja; a Johns Hopkins University Press Project Muse (muse.jhu.edu) szolgáltatása, amely a nyomtatott és csak elektronikus folyóiratokat kínálja egy adatbázisban; az ARL és az amerikai egyetemek egyesülete közös erőfeszítése nyomán létrejött SPARC (*Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition*) projekt CREATE CHANGE (www.arl.org/create/faculty/intro/aboutcc.html) elnevezésű kezdeményezése a tudományos kutatási eredmények lehető legszélesebb körű terjesztése érdekében. Mindezek mellett fontos tudni, hogy az ol-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

vasók nem azonos céllal használják az elektronikus illetve a nyomtatott változatot; szükség van a folyóiratok használatának figyelésére, mérésére; nyitott kérdés marad az on-line folyóiratok autoritásának kétséges volta. A távoktatás ma a felsőoktatás egyik leggyorsabban növekvő iránya. Az ilyen programok emelkedő számát tekintve a felsőoktatási könyvtáraknak újra kell tervezni a könyvtári ellátás szervezetét, hogy igazodni tudjanak a távoli tanulók igényeihez.

Megváltozott az a mód, ahogyan az egyetemi könyvtárak olvasói megtalálják és felhasználják az információkat. A felsőoktatási könyvtárosoknak a legjobb menedzsment-módszereket is alkalmazniuk kell ahhoz, hogy a gyorsuló technológiai megújulás okozta problémákat meg tudják oldani.

(Mohor Jenő)

01/146

OSSWALD, Achim: Zentrale Aufgabenstellungen der Fachhochschubibliotheken heute: Eine Analyse vor dem Hintergrund der nordrhein-westfälischen Situation = ProLibris. 2000. 4.no. 248-252.p. Bibliogr.

A felsőoktatási könyvtárak központi feladatai: áttekintés, különös tekintettel az észak-rajna-veszfáliai helyzetre

Feladatkör; Felsőoktatási intézmény; Főiskolai könyvtár; Hatékonyság; Munkaszervezés; Személyzet

Az NSZK 1968-73 között újjászervezett 74 szakfőiskolájában a könyvtárak helyzete csak szervezetileg volt azonos, szakmai színvonaluk azonban nagyon is különbözött. A személyzet hiánya, az elégtelen költségvetés, a használhatatlan katalógusok miatt szinte nem is lehetett könyvtárakról beszélni. A fejlesztési tervek tartományonként lényegesen különböztek: Baden-Württembergben pl. főiskolánként 2,5-6 státuszt irányoztak elő, Észak-Rajna-Vesztfáliában ezzel szemben 20-at. Ebből a javaslat szerint 2 munkakör egyetemi végzettségű („felső szintű"), 7 főiskolai („emelt szintű"), 10 asszisztensi szakképzettséget igényel, 1 pedig adminisztrátorit. A főiskolák autonómiáját meghatározó legújabb keretszabály alapjaiban érinti a könyvtárak helyzetét. Pl. Észak-Rajna-Vesztfáliában az új főiskolai törvény nem írja külön elő a könyvtár fenntartását, hanem a könyvtár a számítógépes központ vagy a médiaközpont mellett szerepel. A pontos jogi szabályozottság hiányában a könyvtárak működési feltételeinek biztosítása az intézmény vezetőin múlik. A könyvtár működését annak alapján ítélik meg, hogy az elsődleges használóknak, a hallgatóknak és az oktatóknak milyen szintű szolgáltatást nyújt. Az ezen túlterjedő külső szolgáltatásokat csak kölcsönösség alapján vagy központi támogatás esetén célszerű a főiskolai könyvtáraknak elvállalniuk.

Az új helyzet megköveteli, hogy a szolgáltatásokat folyamatosan hozzáigazítsák az igényekhez. A könyvtár dolgozóival kapcsolatos új elvárások: 1. A szaktudományos kvalifikáltság növelése (tekintettel az oktatókkal szemben támasztott hasonló követelményekre). 2. Az információs kvalifikáltság növelése. 3. A könyvtárspecifikus számítógépes és hálózati szolgáltatások beható ismerete. 4. A közönségkapcsolatok építésének és a marketing tevékenységek ismerete. – Mindezek a követelmények a magasabb (egyetemi) szinten végzett könyvtárosok nagyobb arányát követelik meg a főiskolai könyvtárakban. Ezen a téren azonban a fejlődés nagyon lassú: Észak-Rajna-Vesztfália tartományban az elmúlt 5 évben csak 5 egyetemi státusszal bővült a főiskolai könyvtárosok köre. A könyvtárak fejlesztése jelenleg nem áll arányban a tőlük elvárt követelményekkel, ezért a visszaesés fenyeget. A könyvtárosok véleménye: „Vagy van politikai akarat a politikusi grémiumokban és a főiskolák vezetésében arra, hogy a szolgáltatások elért szintjét stabilizálják, vagy úgy döntenek, hogy feladják a már elért szintet, és a könyvtárakat illetően visszatérnek a múlt tankönyvkölcsönző intézményeihez."

(Katsányi Sándor)

Lásd még 121-122, 179, 191-192, 200, 204-205, 210, 218

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Közművelődési könyvtárak

01/147

HENDRY, J.D.: Past neglect and future promise: the condition of UK public libraries now and over the last 20 years = Libr.Rev. 49.vol. 2000. 8.no. 442-447.p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

A brit közkönyvtárak helyzete most és az elmúlt húsz évben

Feladatkör; Könyvtárpolitika; Közművelődési könyvtár

Az 1980-as években és az 1990-es évek elején az angol közkönyvtárak a hanyatlás állapotában voltak. A konzervatív kormány 18 év alatt rosszindulatúan elhanyagolta ezt a közszolgáltatást. Az 1997-ben megválasztott munkáspárti kormány viszont új perspektívákat nyitott előtte.

Az alábbi adatok az 1984-től 1994-ig terjedő időszakról adnak összehasonlító képet. A kölcsönzési forgalom 19%-kal csökkent, a könyvállomány 7%-kal. 40%-kal csökkent a heti 10 vagy kevesebb órát nyitva tartó könyvtárak száma, ami a fiókkönyvtárak bezárását jelzi. A könyvtári munkaerők szám 8%-kal lett kevesebb, sok szakképzett könyvtáros elhagyta a pályát vagy korábban ment nyugdíjba. Az egy lakosra eső könyvtári kiadások 2,13 fontról 1,93 fontra estek vissza.

Az 1997-es választások előtt három hónappal tette közzé az illetékes minisztérium a közkönyvtárakról szóló jelentését, amely cinikusan a könyvtárosoknak rótta fel a visszaesést. Mindent betetőzött az Audit Commission jelentése, amely az információs technológia lehetőségeinek elmulasztásáról beszél a közkönyvtárakban, azokban az intézményekben, amelyek költségvetése csökkent, visszaesett a könyvállomány és a nyitvatartási idő, mintha a személyzeten múlott volna a technológia fejlesztése. Csak egy példa a cinizmusra: az illetékes miniszter bár szavakban biztatta a könyvtáros közösséget, hogy forduljanak támogatásért a szerencsejáték alaphoz, éppen ő, aki az alap elnöke volt, utasította vissza kérésüket.

Arra a kérdésre, javultak-e a közkönyvtárak kilátásai 1997 után, óvatos igenlő válasz adható.

A kormány az oktatást helyezte első helyre politikájában. Számos olyan kezdeményezés indult, amelyben komoly szerepet játszhatnak a könyvtárak. Az iskolákat és közkönyvtárakat 2002-ig be akarja kötni az információs hálózatban, s e célra több forrást is megnyit a közkönyvtárak számára. Nagy összeget fordít arra, hogy a könyvtárosokat megtanítsák az információs technológia és források használatára. Fontos dokumentumokban fejtette ki a kormány elképzeléseit arról, hogy miképpen akarja radikálisan megváltoztatni a közkönyvtárak jellegét és jelentőségét, mint amelyek az elektronikus tartalom menedzserei és az on-line információhoz való hozzáférés kapui. A hálózat kezdetben az interneten alapul, de szükség szerint külön széles sávú, országos hálózat épül ki. Az információs technológia minden fiók- és központi könyvtárban jelen lesz. A közkönyvtári rendszer megújhodása az életen át tartó tanulás magját képei. Új értelmet kap a régi frázis: a közkönyvtár a dolgozó ember egyeteme.

A kilátások biztatóak: még a pénzügyi hatóság elképzeléseivel is egybevágnak, amelyek a szegénységet kívánják leküzdeni és az esélyeket kiterjeszteni. Ha a kormány elképzelései szerint 2008-ra megvalósul, hogy a közönséggel való kapcsolatait teljes egészükben elektronikus alapokra helyezi, akkor fel kell számolni az információkban gazdagok és szegények ellentétét. A közkönyvtárak három legnépesebb használói csoportját a gyerekek, a 17-24 évesek és az idősek képezik, s számukra a leginkább életbevágó a tanulás és az információ (pl. a különböző jóléti szolgáltatásokról). Ezzel a közkönyvtárak szerepet kapnak az igazságos társadalom kialakításában.

(Papp István)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/148

SCHLAUTMANN, Dorothé: Kind und Kegel unter einem Dach. Die Familienbibliothek in Bochum-Wiemelhausen = Buch Bibl. 52.Jg. 2000. 10/11. no. 667-669.p.

Res. angol nyelven

Családi könyvtár Bochum-Wiemelhausenben

Tematikus szabadpolc; Városi könyvtár

„Fiókkönyvtárak – a szolgáltatás és a szervezet optimalizálása" – címmel Bertelsmann projekt indult, ennek keretében Bochum egyik fiókkönyvtárát „családi könyvtárrá" szervezték át. Az intézmény célcsoportja, potenciális használói: a „fiatal családok", a 25-45 éves, gyereket nevelő nők illetve szülők 14 éven aluli gyerekükkel. A tervezők elképzelése szerint a speciális szolgáltatások nem csak a kerület, hanem egész Bochum „fiatal családjait" vonzani fogják.

Eleinte kizárólag családi könyvtári funkciókat terveztek, mivel azonban Bochumban a fiókkönyvtárak hálózata nem elég sűrű (a wiemelhausenin kívül még 6 fiók működik), a környék kevésbé mobil idősebb embereinek (a „nagyszülőknek") kiszolgálását is vállalták.

Az állomány: 12500 dokumentum. Ennek 60%-a kifejezetten „családi könyvtári", 10% az időseknek szól („Nagyszülők", „Időskorúak"), 30% általános (felnőtteknek szóló) irodalom. Az állományt tematikus csoportokba rendezték (pl. „Mindennapok, szabad idő", „Regények", „Idősek leszünk" stb.) A könyveket, folyóiratokat, CD-ROM-okat és videókat integráltan helyezték el.

A családi könyvtár levegős teret, derűs, barátságos atmoszférát igényel. A régi könyvtárhelyiséget felújították, az állomány 40%-át kivonták. A 120 négyzetméteres tér könnyen átlátható, eleven és hívogató. A belépőt gazdag brosúraválaszték és info-fal fogadja. A gyerekek és a felnőttek részlege nincs mereven elválasztva. A gyerekek számára a játékra, a csúszás-mászásra is lehetőség nyílik, a szülők ezalatt a „kávéház-asztalnál" megihatnak egy csésze kávét. A számítógépes felszereltség a gyerekek számára CD-ROM játékokat és internethasználatot biztosít (két számítógépes hellyel), a szülők számára a „család" témakörből való információkeresést.

A könyvtár nyitását nagy érdeklődéssel fogadták a fiatal családok. Az első két hónap látogatottsága 35%-kal múlta felül az előző évit, nagyobb távú összehasonlításra azonban még nincs lehetőség.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 141, 150, 170, 181, 198, 217

Zenei könyvtár

Lásd 128

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MUNKAFOLYAMATOK ÉS SZOLGÁLTATÁSOK

Állomány, állományalakítás

01/149

LEE, Hur-Li: What is a collection? = J.Am.Soc.Inf.Sci. 51.vol. 2000. 12.no. 1106-1113.p. Bibliogr.

Mi alkotja a gyűjteményt?

Állomány; Hozzáférhetőség; Online információkeresés

Az információtechnológia rohamos fejlődése gyökeresen megváltoztatta az információkeresést, továbbá szükségessé teszi a könyvtári állomány hagyományos fogalmainak felülvizsgálatát. A cikk az állománnyal kapcsolatban négy jellemzőt tárgyal: megfoghatóság, tulajdon, használói közösség, integrált visszakereső mechanizmus. Ezek közül egyesek pusztán az állományról kialakított téves koncepciókat segítették, mások viszont még fontosabbá váltak a jelenlegi információs környezetben. A nem hagyományos hordozók, pl. a világháló megjelenése két sajátos kihívást vet fel: megkérdőjelezi a fizikai állományok létjogosultságát, és az állomány határvonalait. E kérdések kritikai elemzésének eredményeként javaslat született az állomány fogalmának újraértékelésére, amely egyaránt figyelembe veszi a használó és az állományépítő szempontjait, a szigorúan a felhasználók szükségleteinek kielégítésére irányuló kutatást szorgalmazza, és az állományt információkeresési szempontból szemléli.

(Autoref.)

01/150

UMLAUF, Konrad: Leitbild und Bestandskalkulation. Von der strikt benutzerorientierten Bestandskalkulation zum profilierten Bestandsaufbau = Buch Bibl. 52.Jg. 2000. 10/11. no. 646-649.p.

Res. angol nyelven

A használókra orientált állománykalkulációtól a gyűjtőkörnek megfelelő állományalakításig

Állományelemzés; Állományalakítás; Gyarapítási keret; Költségelemzés; Közművelődési könyvtár

A közkönyvtári költségvetés elosztását még ma is főleg a használat határozza meg: a gyarapítási keretet a használói igények és a kölcsönzési statisztikák szerint csoportosítják. Mostanáig alig vizsgálták azt a kérdést, hogy bizonyos irányelvek – feltételezve, hogy vannak ilyenek – hogyan befolyásolják a keret elosztását. A 90-es évek óta egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a kölcsönzési statisztikák nem elégséges irányadói az állománygyarapításnak. Ehelyett a könyvtár politikája és céljai azok, amelyek növekvő mértékben befolyásolják a gyarapítást, a prioritást élvező funkcióktól függően. A jelen cikk példákkal szemlélteti ezt az irányzatot, továbbá modelleket mutat be stratégiai irányelvek bevezetésére, megkülönböztetett figyelmet fordítva a gyarapítási keret felosztására.

(Autoref. alapján)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/151

MAJSTROVIČ, T.V.: Problemy formirovaniâ fonda élektronnyh dokumentov = Naučn.Teh.Bibl. 2000. 10.no. 37-42.p. Bibliogr. 5 tétel.

A elektronikus dokumentumállomány kialakításának problémái

Állomány; Elektronikus dokumentum; Munkafolyamat

A szerző terminológiai fejtegetések után az optikai lemezt elektronikus kiadványnak tekinti, az elektronikus dokumentumok sorába pedig azokat a dokumentumokat sorolja, amelyek csak a számítógépek merevlemezén, illetve a szervereken vannak, azaz nincsen önálló anyagi hordozójuk.

Az elektronikus dokumentumok gyarapításával kapcsolatban a következőkre kell figyelemmel lenni:

- nagy mennyiségű elektronikus dokumentum léte az interneten, amelyek lehetnek eredetiek (csak ebben a formában létezők), illetve nyomtatott dokumentumok elektronikus másolatai;
- lehetőség az állomány fehér foltjainak eltüntetésére nyomtatott dokumentumok elektronikus másolataival;
- az elektronikus dokumentumszolgáltatás fejlődése, aminek eredményeként nyomtatott dokumentumok részleteinek elektronikus másolatai kerülnek a könyvtár állományába;
- a könyvtárak törekvése az állomány minél szélesebb hozzáférhetőségének biztosítására a dokumentumok fizikai állagának romlása nélkül (különösen a régi és értékes kiadványoknál);
- törekvés az olvasók maximális kiszolgálására a világ információforrásainak hozzáférhetővé tételével.

Az elektronikus dokumentumok gyarapítása két irányban történhet:

1. A csak elektronikus formában létező dokumentumok állományának kiépítése és szolgáltatása;
2. Nyomtatott dokumentumok elektronikusmásolat-gyűjteményének létrehozása.

Az elektronikus dokumentumokból a mikroformátumok vagy az AV-dokumentumok analógiájára különgyűjtemény képezhető.

Az elektronikus dokumentumok kiválogatása nemcsak azt jelenti, hogy az feleljen meg a könyvtár gyűjtőkörének, hanem sokszor választást is a nyomtatott vagy az elektronikus változat beszerzése között. Gondosan kell eljárni a más könyvtártól kapott elektronikus másolatokkal. Kicsi az esélye annak, hogy ugyanarra a cikkre ismételt kérés érkezzen, ezért meg kell gondolni állományba vételüket, hogy ne képezzenek nem használt állományrészt.

A megőrzés is új minőséget nyer: a fizikai megőrzés helyére a megfelelő hardver- és szoftvereszközök biztosítása lép. A legnagyobb változást az állomány használatának módja jelenti, a könyvtárosnak nemcsak a dokumentumot kell szolgáltatnia, hanem adott esetben a használót meg kell tanítania annak használatára is. A nemzeti könyvtárak számára napjaink aktuális problémája az elektronikus dokumentumok kötelespéldány-szolgáltatása. Ezt országonként különbözőképpen oldják meg. Finnországban pl. csak azokból az elektronikus dokumentumokból kell kötelespéldányt szolgáltatni, amelyeket az interneten nem lehet díjtalanul használni. A többit speciális keresőrobot válogatja össze a hálózatról a nemzeti könyvtár számára.

Az elektronikus dokumentumokkal kapcsolatban jogi kérdések is felmerülnek: meg kell találni az utat a jobb licencszerződések felé. Külföldön a kiadók és a könyvtárak konzorciumai jönnek létre, amelyek megteremtik az elektronikus dokumentumok szabad használatának lehetőségét a könyvtárlátogatók számára. Folyik a szerzői jogok tulajdonosainak járó jogdíj fizetési mechanizmusának kidolgozása is.

Az elektronikusdokumentum-állomány kialakításánál a könyvtáros a következő problémákkal találkozik:

- szabványos és egyszerű interfész biztosítása;

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- a használók segítésének kidolgozása távoli elérés esetén;
- megfelelés az „Oroszország elektronikus könyvtárai" elnevezésű programnak;
- a dokumentumok válogatási elveinek kidolgozása;
- a szerzői jogok tulajdonosaival kapcsolatos jogi kérdések;
- a megfelelő használói kör meghatározása, amelytől az elektronikusdokumentum-állomány tartalma függ;
- az elektronikus dokumentumok azonosító számainak bevezetése (ISBN, URN), az eredeti nyomtatott dokumentuméval való megfeleltetés;
- az elektronikus dokumentumok katalogizálása, a leírás megfeleltetése a nyomtatott eredeti leírásával;
- az információ megőrzése, gondoskodás a használatra bocsátásról;
- a kérések monitoringja;
- a távoli eléréshez szükséges szabványos szoftverek és eszközök biztosítása,
- az elektronikus dokumentumok számbavétele;
- megfelelő számú számítógépes olvasói hely kialakítása.

(Rácz Ágnes)

01/152

STEWART, Lou Ann: Choosing between print and electronic resources: the selection dilemma = Ref. Libr. 2000. 71.no. 79-97.p. Bibliogr.

Nyomtatott vagy elektronikus dokumentumot vegyünk? A kiválasztás dilemmái

Dokumentum; Elektronikus dokumentum; Előszerzeményezés; Gazdaságosság -könyvtárban

Az a tény, hogy a dokumentumok nyomtatott és elektronikus formában egyaránt hozzáférhetők, a választás dilemmája elé állítják a könyvtárost, akinek az emelkedő dokumentumárak és a stagnáló vagy csökkenő gyarapítási keret ellentmondásából is kiutat kell találnia. Kell-e választanunk a formátumok között? Könnyen felismerhetők a nyomtatott és az elektronikus források közötti különbségek, mindegyiknek vannak erősségeik és gyengéik. A hagyományos kiválasztási kritériumok érvényesek az elektronikus forrásoknál is, de olyan kérdéseket, mint a technológia, az elérési mód, az indexelő szolgáltatás és a könyvtár állománya közötti átfedés, szolgáltatási következmények, archivális szempontok és az új termékinformáció hozzáférhetősége, szintén figyelembe kell venni. Az elektronikus forrásokra is kiterjedő állományalakítási politikára van szükség, amely egyrészt igazolja a meghozott döntéseket, és biztosítja, hogy a gyűjtemény összhangban álljon a könyvtár célkitűzéseivel. A könyvtárosok – különböző felmérések alapján összesített – tapasztalatai illusztrálják a kiválasztás dilemmájának sokrétűségét, és hangsúlyozzák, hogy a válasz korántsem egyszerű.

(Autoref.)

01/153

NIXON, Judith M.: Using a database management program as a decision support system for the cancellation of business periodicals and serials = J.Bus.Fin. Librariansh. 5.vol. 2000. 4.no. 3-21.p. Bibliogr.

Adatbázis-kezelő program használata üzleti témájú időszaki kiadványok előfizetésének törlésével kapcsolatos döntéselőkészítésre

Folyóiratárak; Folyóirat-előfizetés; Szoftver; Vezetés

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Évek óta minden áremelkedési mutatót jóval felülmúlva növekszik a folyóiratok előfizetési díja. Ez a tény a folyóirat-előfizetések csökkentéséhez vezeti a könyvtárakat, s a szakirodalomban számos cikk foglalkozik a lemondási döntések, illetve a döntés-előkészítés hogyanjával, miként jével.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Purdue Egyetem (West Lafayette, Indiana) könyvtárai összesen 20 600 időszaki kiadványra fizetnek elő, ám nemrég öt éven belül kétszer (1992/93 és 1996/97) kellett – a második esetben 600 ezer dolláros – lemondási akciót végrehajtaniuk, ami objektív szelektálási módszer igényét vetette fel. Az egyetem ad hoc bizottsága elsősorban a duplumok és az inflációs ráta, valamint – nagy hangsúllyal – a használat figyelembevételét javasolta. A döntések előkészítésére Microsoft Access adatbázisba vitték a folyóiratok címeit, a kiadói adatokat, az előfizetési díjakat az utóbbi három évben, valamint az ISI-től beszerzett, az egyetemi szerzők publikálási illetve idézettségi gyakoriságára vonatkozó adatokat, és jelölték a párhuzamos előfizetéseket is. A vezetés- és gazdaságtudományi könyvtár első lépésben potenciálisan lemondandónak ítélte az összes duplumot, ha nem kimondottan üzletigazdasági-vezetési témájú, a szignifikánsan dráguló és az alacsony használatot mutató folyóiratokat, de megtartandónak ítélték a *Wilson's Business Periodicals* és *Social Sciences Index*ekben feldolgozott lapokat.

A használatra vonatkozóan nem álltak rendelkezésre adatok, így a friss folyóiratszámok használatát – idő és energia hiányában – nem is tudták mérni, de a rendelkezésre álló egy szemeszternyi idő alatt felmérték a bekötött folyóirat-évfolyamok használatát (a kötetek vonalkóddal lévén ellátva, minden használat – olvasóterem, másolatkészítés stb. – alkalmával, a visszaosztást megelőzően leolvasták a vonalkódokat és így összesíthették a használat adatait). Az évente 4%-nál többel drágulo, és tíznél kevesebbszer használt 66 folyóirat ugyancsak a potenciálisan lemondandók listájára került.

A lemondásra javasolt lapok listáját a kar, majd (a fontos interdiszciplináris lapok lemondásának elkerülése érdekében) az egyetemi összesített listát a teljes oktatói-kutatói gárda véleményezte, s bármely könyvtár bármely lapjára tehetett megtartó javaslatot. A gazdasági könyvtár 33 ezer dolláros előzetes listájából a tanári javaslatok kb. tízezer dollárnyi folyóiratot mentettek meg a lemondástól (köztük nem nagy használatot mutató, de egy szűkebb szakterület, illetve projekt számára kiemelkedő fontosságúakat).

(Mohor Jenő)

01/154

NUOVO, Angela: Deontologia, acquisizioni e politica dell'accesso nella Rare book librarianship = Boll.AIB. 40.vol. 2000. 2.no. 207-231.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

Szakmai etika, szerzeményezés, hozzáférési politika a régi és ritka könyvek terén az Egyesült Államokban

Állománygyarapítás; Könyvtárosetika; Régi és ritka könyvek gyűjteménye

A régi és ritka könyvek szakterületén az USA-ban már 1982-ben megfogalmazódott egy etikai kódex meghatározásának igénye a számos nyitott kérdés rendezése érdekében, azonban erre csak tíz év múlva került sor. Az 1992-ben kiadott *ACRL Standards for ethical conduct for rare book, manuscript and special collection librarians* szabályozza a könyvtáros és az olvasó viszonyát, garantálja a könyvtáros jogát a kutatáshoz és a közönség hozzáférését az anyagokhoz, kötelezi az intézményeket az anyagok fizikai megőrzése érdekében minden óvintézkedés megtételére.

A szerzeményezési politika állandó téma, ugyanakkor az állományépítési módszerek és kritériumok meghatározására tett erőfeszítések kevés eredménnyel járnak. Ennek fő oka a jellegzetes amerikai körülményekben található: a régi és ritka könyvek, kéziratok, valamint a műtárgyak vásárlása legtöbbször alapítványok által történik, sőt (anyagi, adózási okokból) magánemberek adományai által

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

gyarapodnak a gyűjtemények, s mindezek a vásárlások esetlegesek.

A legnagyobb ilyen gyűjtemények az egyetemek könyvtáraiban jöttek létre. A '80-as, '90-es évek azonban az egyetemi hallgatók mennyiségi növekedését, és számos új diszciplína megjelenését (pl. *women's studies, Afro-American studies stb.*) hozták, amelyek igényeinek a hagyományos, a „nyugati kultúrát" hordozó régi könyv- és kéziratgyűjtemények nem tudnak megfelelni.

A gyűjtemény-alakítás másik vitatott kérdése a duplumok sorsa, az eladás. Ennek oka persze nem az árbevétel, sokkal inkább a helyhiány, továbbá a tárolás, biztonság, megőrzés (állományvédelem) és a munkaerő költségeinek megtakarítása. Ugyanakkor a kézisajtó korából voltaképpen nem lehetnek duplumok, hiszen minden darab egyedi jegyeket hordoz, másrészt pedig az eladott példányok magángyűjtő kezébe jutva igen hosszú időre „elvesznek" a tudományos közösség számára.

Végül állandó problémát (és a szakirodalomban folyamatosan jelen lévő témát) jelent az egyensúly megteremtése az értékes anyag védelme, megőrzése és a minél teljesebb hozzáférés biztosítása között.

(Mohor Jenő)

Állományvédelem

01/155

VRBENSKÁ, Františka: Reakce na živelnú pohromu nebo havárii způsobenou ohnem či vodou = Čtenář. 52.roč. 2000. 11.no. 327-329.p.

Mit kell tenni természeti csapás, tűz illetve víz okozta szerencsétlenség esetén?

Állományvédelem; Elemi károk; Tűzeset

A szinte vezényszavas tömörséggel megírt közlemény a címben jelzett csapások és katasztrófák utáni tennivalókat sorolja fel, illetve csoportosítja hat pontba szedve. E pontok a következők:

1. Az előzetes kárbecslés és a konkrét kárfelszámolási terv tennivalói (a kár fokának és terjedelmének szemrevételezéssel való felbecsülése, a szükségessé váló költöztetések előkészítése, illetve a kárenyhítésre szolgáló anyagok előteremtése, a kialakult helyzet fényképes-videós-írásos dokumentálása, a meg nem sérült állományrészek elkülönítése, a lopások elleni védelem megszervezése). A kárt szenvedett terek biztosítása, ami annyit tesz, hogy a hőmérsékletet 16-18 C°-on, a relatív nedvességet pedig 65% alatt kell stabilizálni, a lehető legintenzívebb szellőztetést megvalósítani, a szükségtelen bútorokat-berendezéseket elszállítani, a falakat, az épen maradt polcokat stb. fertőtleníteni.
2. A kárenyhítés munkálatai több munkacsoportra elosztva a károsodás mértéke szerinti anyagcsoportosítás érdekében és a szárításra való előkészítés végett.
3. Az elszállítás sorrendisége, melyet az elázás mértéke határoz meg. A kiszárítás kérdésében ugyancsak az elázás mértéke dönt. A számításba jövő módok: szárítgatás természetes útonmódon (száraz lapok közbehelyezésével), vákuumos kiszárítás, kifagyasztás (ez utóbbi a legcélszerűbb). A természetes szárításnál kerülni kell a túlzó hőmérsékleteket, mivel a hirtelenség további károkat okoz.
4. A könyvtári állomány funkcionálásra alkalmas megújítása, amely ugyancsak több részes feladat, úm. a közönség tájékoztatása, a megfelelő nagyságrendű pénzeszközök előteremtése, az állomány újjászervezése.

A szerző elmondja még, hogy a tűz kártevései mindig maguk után vonják a víz kártevéseit, miközben a tűz által nem érintett, „szomszédos" állományok is károsodhatnak: a papír törékennyé válik, a bőr és a pergamen összezsugorodik, a mikrofilm és az audiovizuális anyag megsemmisül. A vízkár követ-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

keztében a papír megdagad, a kötéstáblák rengeteg vizet vesznek fel, a bőr és a pergamen összetekeredik, meggyűrődik, zsugorodásnak indul. A fényképek, audiovizuális dokumentumok, mágneses hordozók és mikrofilmek a „fürdési" időtől függően kisebb-nagyobb mértékben ugyancsak károsodásnak vannak kitéve.

Árvízkár esetén a sarat tiszta vízzel lehet lemosni a könyvekről, amennyiben az egyes kötetek nincsenek kinyitva.

(Futala Tibor)

Feldolgozó munka

01/156

KOH, Gertrude S.: Knowledge access management: the redefinition and renaming of technical services = Libri. 50.vol. 2000. 3.no. 163-173.p. Bibliogr.

Új meghatározás és új elnevezés a feldolgozó munkára: knowledge access management, azaz a tudás elérésének menedzselése

Feldolgozó munka; Gépi feldolgozás könyvtárban -általában; Munkakör; Terminológia

A könyvtári feldolgozó munka környezetét és kontextusát legjobban úgy lehet leírni, ha megvizsgáljuk azokat a tényezőket, amelyek e munkaterületet alakítják és irányítják. Ezek közül jelenleg a legjelentősebbek – a gazdasági nyomás (pl. a költségvetési korlátok), a használói elvárások és a technológia – befolyásolják a feldolgozó munka változását és konvergálását, s így új meghatározást és elnevezést tesznek szükségessé. A szerző a knowledge access management , azaz a tudás elérésének menedzselése kifejezést mutatja be és tartja megfontolásra méltónak.

(Autoref.)

01/157

ODER, Norman: Cataloging the Net: two years later = Libr.J. 125.vol. 2000. 16.no. 50-51.p.

Az internet katalogizálása – két évvel később

Előzményének ismertetését *lásd* a 99/153. tételszámon

Fejlesztési terv; Gépi dokumentumleírás; Gépi indexelés; Számítógép-hálózat

A Library Journal munkatársai 1998-ben feltették a kérdést, hogy nem késtek-e el e könyvtárosok az internet katalogizálásával. Ebben a cikkben a 2000. évi helyzetet tekintik át.

A vizsgált két évben, amely az internet esetében generációnyi, számos kereskedelemi vállalkozás jelent meg, amely az internet (széles értelemben vett) katalogizálásához kapcsolódik. Ilyen például az időközben a Netscape által felvásárolt Open Directory Project. Vannak hibái, talán több is, mint a szintén népszerű Yahoo!-nak, de ez nem zavarja a felhasználókat, ahogy a durvább keresést nyújtó keresőszolgáltatásokat is széles körben használják. Ezek egy része is fejlődött és közülük a Google nagy népszerűségre tett szert.

Van igény a minőségi információt nyújtó szolgáltatásokra is. Ilyen például az Infomine, amely mintegy 20 ezer kapcsolatot nyújt az akadémiai szférában hasznosítható forrásokhoz.

Közben jelentősen megnőtt az OCLC CORC (Cooperative Online Resource Catalog) katalógus állománya is. Továbbra is kérdés marad, hogy tematikus listák segítségével tárjuk-e fel az interneten található információforrásokat, vagy egyetlen nagy gyűjteményben. Hogyan kapcsolhatók össze a különböző gyűjtemények? Integráljuk-e a katalógusokba a rekordokat? Milyen szintűek legyenek a leírások? Sokan úgy ítélik meg, hogy azok a válaszok, amelyeket a könyvtárak eddig ezekre a kérdésekre adtak, megfelelőek, mások szerint vi-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szont a könyvtárak és a könyvtárosok marginalizálják magukat.

A CORC mintegy egyéves, 492 könyvtár részvételével lezajlott tesztperiódus után 2000 júliusától térítéses szolgáltatás, amely 350 ezer rekordot tartalmaz, és a havi növekedés mintegy 5000 rekord. A CORC általános célú webkatalógussá nőheti ki magát, amelyben azonban nem kíván részt venni az OCLC minden tagkönyvtára. Nincsenek meg egyelőre a válogatás szempontjai és egyelőre nem elég nagy a rekordok száma. Várhatóan ki kell zárni köréből a nem hálózati és a licencek alapján elérhető anyagokat. Kérdés, hogy a közös katalogizálásnak az OCLC keretei között működő hagyományos modelljét át lehet-e vinni a webre is.

Van, aki szerint a témaspecifikus megközelítések jobban megfelelnek, mint a CORC képviselte általános katalogizálás. A hasonló nagyszabású projektekkel emellett szembeállíthatók az „alulról jövő" kezdeményezések, amelyekben könyvtárosok, könyvtárak, vagy azok csoportjai választják ki az értékesnek tekintett forrásokat.

A fontosabb projekteket a felsőoktatási könyvtárak kezdeményezik, a CORC résztvevői között is alacsony a közkönyvtárak aránya. Jelentős közkönyvtári projekt a Librarians Index to the Internet (LII, http://lii.org), amelyet havonta 1 millióan keresnek meg, ami két év alatt tízszeres forgalomnövekedést jelent. A Kaliforniai Állami Könyvtár (California State Library) részeként mintegy 6600 forrásra mutat.

Számos projekt van folyamatban, amelyek arra irányulnak, hogy az Infomine-hoz hasonló projektekhez egyetlen felületen, átmenet nélküli hozzáférést biztosítsanak.

Kérdés, hogy kell-e katalogizálni az internetet. Van, aki úgy véli, a katalógusoknak egy-egy könyvtár állományát kell feltárniuk, és a más információforrásokhoz kapuszolgálatokat kell kiépítenünk. Kérdés az is, hogy mennyi időt szánjunk a katalogizálásra és mennyi időt szánhatunk rá. Az Infomine a hagyományos katalogizálás és a – Yahoo! által is követett – minimális indexelés közötti középutat követi. Az Infomine-ban fél óra alatt hoznak létre egy rekordot, ami egy MARC-rekord létrehozásának a fele. A metaadat-formátumok közül a Dublin Core sokak szerint nagy potenciált rejt magában, de akadnak kritikusai is.

Elképzelhető, hogy a kereskedelmi keresőszolgálatok a jövőben nem lesznek ingyenesek. Nem csak verseny várható közöttük, hanem együttműködés is. A könyvtáraknak egyszerűbb, könnyebb keresést kell kínálniuk, mert az internethez szokott felhasználók ezt várják el. Meg kell tartaniuk viszont a minőségi szemléletet és a szelektivitást.

(Koltay Tibor)

01/158

CIROCCHI, Gloria – GATTA, Simona [et al.]: Metadati, informazione di qualita e conservazione delle risorse digitali = Boll.AIB. 40.vol. 2000. 3.no. 309-329.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

Metaadatok, minőségi információ és a digitális források megőrzése

Elektronikus dokumentum; Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Megőrzés

A metaadatok iránti fokozott érdeklődés egyenes következménye annak az irányzatnak, ami a webtől a tudományos közösség számára elfogadható formátumokat igényel. Olyan „minőségi információt", amelyet négy követelmény jellemez: legyen strukturált, metaadatokkal gazdagított, naprakész és „tanúsított" (autentikusság és biztonság tekintetében). A metaadatok teszik lehetővé az információs rendszerektől elvárt három alaptevékenység, az elektronikus források azonosítása, használata és megőrzése könnyebb és pontosabb véghezvitelét. Ugyanakkor, ámbár szinte minden, ami a weben található, valamilyen mértékben el van látva

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

metaadatokkal, hiányzik az a homogenitás és konzisztencia, amit a nem digitális (analóg, hagyományos) információnál megszoktunk. A digitális információforrások viszont sokkal gazdagabb komplexitást és változatosságot kínálnak, ami a szabványosítás alapvető problémáját teljesen új módon veti fel.

A kutatások két elv alapján folynak: egyrészt a homogén struktúrájú, de egyes alkalmazásokra, a digitális forrásoknak csak egy-egy meghatározott körére kidolgozott metaadat-készletek tervezését, másrészt egy egyetemes, univerzálisan elterjeszthető szabvány kidolgozását célozzák. Az elektronikus források megőrzése növekvő problémájának megoldására irányuló stratégiákban, akár a migrációt, akár az emulációt tekintjük, szintén fontos szerep hárul a metaadatokra.

(Mohor Jenő)

01/159

GRANATA, Giovanna: XML e formati bibliografici = Boll. AIB. 40.vol. 2000. 2.no. 181-193.p. Bibliogr. 14 tétel.

Res. angol nyelven

Az XML és a bibliográfiai formátumok

Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás

Az internet még mindig növekvő elterjedése, és a bibliográfiai információk egyre szélesebb körű elérhetősége a hálón napjainkban ismét napirendre tűzi a bibliográfiai adatok cseréjének problémáját. Bár a MARC népszerűsége töretlen, ennek a problémának a megoldására egy korábbi környezetben született, s éppen ezért ma már bizonyos korlátai is látszanak. A MARC formátum fő hátránya az ISO 2709 szabvány szigorúságából fakad, amely először is nehezen megfejthető és manipulálható struktúrájú, továbbá csak kétszintű (mező, almező) logikai kapcsolatot engedélyez, így korlátozza az adatstruktúrák kialakítását. Végső soron ez a tulajdonság befolyásolta a MARC fejlődését abba az irányba, hogy a különböző nemzeti verziók kialakulásával ma már szinte kaotikus helyzet jött létre az adatcsere területén. A UNIMARC formátum, mely éppen e helyzet megoldására született, kétségtelenül hozzájárult a gondok enyhítéséhez, még ha sok esetben a gyakorlati adatcserére egy-egy nemzeti változatot részesítettek is előnyben.

Az ISO 2709 rugalmatlansága és a speciális karakterek miatti nem tökéletes „láthatósága" a hálón, az új körülményekhez funkcionálisabban igazodó változat igényét vetette fel. Az első ilyen irányú javaslatok az SGML környékén születtek, ám nagy sikert – a szabvány túlzottan általános, s ezért nehezen használható volta miatt – nem arattak.

Az egyszerűbben használható és manapság jobban terjedő XML-lel *(eXtensible Markup Language)* érdemes lenne hasonló próbálkozásokat végezni, annál is inkább, mert a specifikus DTD-k *(Document Type Definition)* létrehozásának lehetőségével az XML lényegesen „kiterjeszthetőbb". A MARC-rekordok XML-be konvertálása több előnnyel járhat: az adatok jobb kezelhetőségét és olvashatóságát eredményezi, és egyszerűbbé teszi az egyik formátumból a másikba konvertálást is. Ha minden formátumtípushoz kidolgozzák a saját DTD-t, az XSL (*eXtensible Style Language*) hatékony transzformációs eszközként használható egy XML-MARC rekordnak bármilyen ismert struktúrájú formátumba való „újraírására". Hogy ne kelljen az összes formátum-kombináció „stíluslapját" elkészíteni, az amúgy is ilyen céllal született UNIMARC lehetne a közvetítő struktúra, vagy pedig az IFLA munkacsoportja által nemrég kidolgozott, absztraktabb, és struktúrájával az XML-be jobban integrálható FRBR (*Functional Requirements for Bibliographic Records*) modellt kellene figyelembe venni.

(Mohor Jenő)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/160

MOTTA, Santo – URSINO, Giuseppe: XML su tecnologia MOM: un nuovo approccio per i software delle biblioteche = Boll. AIB. 40.vol. 2000. 2.no. 195-205.p.

Res. angol nyelven

XML-alkalmazás a MOM technológián: új megközelítési lehetőség a könyvtári szoftverek számára

Formátum -gépi; Gépi dokumentumleírás; Online katalógus

A web megjelenése a könyvtári világban egy még mindig végeláthatatlan forradalmat idézett elő. A webOPAC ma már minden integrált könyvtári rendszer természetes funkciója, azonban ezek a bibliográfiai adatokat strukturálatlanul közlik, ugyanis a HTML túl merev ahhoz, hogy a bibliográfiai leírás részleteihez alkalmazkodni tudjon. Vannak viszont olyan metanyelvek, amelyek alkalmasak lehetnek az ilyen részletező dokumentum-strukturálásra. Ilyen – újabb fejlesztésű – nyelv az XML *(eXtensible Markup Language)*, amely, megőrizve a '60-as évek végén született SGML képességeit, annál egyszerűbb szintaxissal rendelkezik. Az XML (a számos ilyen jellegű projekt tanúsága szerint) alkalmas arra, hogy akár a MARC formátum mezőinek megfelelő adatstruktúrát rögzítsen, és így az adatcsere platformjaként szolgáljon. (Annak, hogy bár a könyvtári világban a metanyelveket intenzíven tanulmányozzák, az installált könyvtári szoftverekben kevéssé elterjedtek, inkább kereskedelmi, mintsem technikai okai vannak.)

Az XML webes alkalmazásának számos előnye van: hatékonyabb keresési kapacitás, rugalmasabb alkalmazások fejlesztése, helyi adatkezelési lehetőségek, egy adatstruktúra különböző nézeteinek megjeleníthetősége, és – nem utolsósorban – a különböző forrásokból érkező adatok integrációjának lehetősége a MOM (*Message-Oriented Middleware*) technológia révén. Az évek óta használt POP (*Presentation-Oriented Publishing*) alkalmazással szemben az új, webre tervezett MOM nem a megjelenítés, hanem a további feldolgozás szempontjából kezeli a dokumentumot, jellemzően nem ember-ember, hanem gép-gép (program-program) kapcsolat alapján.

A Cataniai Egyetem könyvtárában két kísérleti XML alkalmazást fejlesztettek. Az egyik USMARC formátumú bibliográfiai rekordokat tartalmaz, ahol a klasszikus OPAC-megjelenés mellett a keresés eredménye olyan XML-fájl, amely a megtalált rekordok MARC-struktúráját is hordozza. A másik a strukturált nyelv szöveges dokumentumokon való alkalmazása: az egyetem disszertációinak XML formátumban való tárolása.

(Mohor Jenő)

01/161

BARBERO, Giliola – SMALDONE, Stefania: Il linguaggio SGML/XML e la descriziona di manoscritti = Boll.AIB. 40.vol. 2000. 2.no. 159-179.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

Az SGML/XML nyelv és a kéziratok leírása

Gépi dokumentumleírás; Kézirat

Az EU által létrehozott MASTER (*Manuscript Access through Standards for Electronic Records*) projekt a De Monfort Egyetem (Leicester) vezetésével dolgozik, résztvevői a dán királyi és a cseh nemzeti könyvtár, a francia szövegtörténeti kutató központ, az oxfordi egyetem, a koppenhágai Arnamagnaen Institute, a Bildarchiv Foto Marburg és az IBM angol cége. Célja a kéziratok elektronikus leírási szabványainak kidolgozása, és – természetesen – kapcsolatban áll az amerikai eredetű TEI (*Text Encoding Initiatiave*)-vel is.A MASTER kidolgozta a maga dokumentumtípus definícióját (DTD – *Document Type Definition*), ami adatmezőket és szövegbekezdéseket egyaránt tartalmazhat. A DTD MASTER összevetése néhány újabb olasz kézirat-katalógussal viszonylag jó kompatibilitást mu-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

tat, kétségtelen, hogy a katalógusok adatgazdagabbak lehetnek, és több eltérés mutatkozik az adatok sorrendjében. A DTD alapján voltaképpen bármilyen szövegszerkesztővel létrehozható egy kéziratleíró SGML/XML fájl, de a MASTER a Note Tab editort ajánlja (a leíráshoz még szükséges msdescription.clb fájllal együtt rendelkezésre áll a Monfort egyetem honlapján: www.cta.dmu.ac.uk/projects/master/notetabhelp.html.) Mivel Olaszországban már kifejlesztettek (és használnak) egy kézirat-leíró szoftvercsomagot (MANUS néven), a milánói egyetemen kísérleti alkalmazás során kidolgozták az SGML/XML fájloknak a MANUS-ba való importját, illetve a MANUS leírások exportját SGML/XML fájlokba.

(Mohor Jenő)

01/162

KASPAROVA, Natališ Nikolaevna – ŠVARCMAN, Mihail Efremovič: Sozdanie bazy metadannyh elektronnyh resursov v Rossii : Problemnaâ situaciâ i perspektivy razvitiâ = Bibliotekovedenie. 2000. 5.no. 48-51.p.

Az oroszországi elektronikus források metaadatbázisának létrehozása: helyzetkép és a fejlődés perspektívái

Adatbázis; Elektronikus dokumentum; Gépi dokumentumleírás

Az orosz könyvtárakban is egyre jobban nő az elektronikus dokumentumok száma, de csak kevés könyvtárban foglalkoznak katalogizálásukkal. A katalogizáló könyvtárakban pedig eltérők a formátumok, szabályok, módszerek (még olyan könyvtár is akad, ahol az internetforrásokról cédulakatalógust szerkesztenek). Az Orosz Állami Könyvtár (RGB) 1997-ben módszertani útmutatót adott ki az elektronikus dokumentumok katalogizálásról, majd elkészítette az ISBD(ER) alapján az orosz szabvány tervezetét. A katalogizálási módszerek megléte még nem jelenti azt, hogy a problémák meg vannak oldva, főként az azonosításra alkalmas bibliográfiai adatok megállapíthatósága terén.

Az internetforrások leírásában jó szolgálatot tesz a Dublin Core formátum alkalmazása, amelynek segítségével az elektronikus dokumentumok minimális szintű azonosítása megtörténhet, és kialakul az interneten az az információs közeg, amelyet a szakirodalomban metaadatnak neveznek.

Az RGB 1998-99-ben kísérletképpen kidolgozta az orosz internetforrások metaadatainak rendszerét (www.rsl.ru/dc). Az RGB szerverén interaktív űrlap található, amelyen a kívánt internetforrás Dublin Core szerinti leírása megrendelhető. Az űrlapra beírt adatok bekerülnek az adatbázisba, amely jelenleg több mint 2000 hálózati forrás leírását tartalmazza. A Dublin Core Metadata Element Set szerinti leírást elkészítő DC RSL nevű programot freeware szoftverként terjesztik.

A metaadatok használata Oroszországban még csak most kezdődik, különböző formátumokat használnak, és nem csak könyvtári állományok feldolgozására alkalmazzák, az orosz kulturális örökség hálózatában pl. a múzeumi tárgyak leírására fogják használni.

Jelenleg az elektronikus dokumentumok leírásait általában bibliográfusok készítik, de szükségesnek látszik bevonni az elektronikus dokumentumok előállítóit az előzetes katalogizálásba, a CIP programhoz hasonlóan.

Oroszországban az Informregisztr nevű központi szervezet feladata az elektronikus dokumentumok regisztrálása a szerzői jogok védelme érdekében. Ők szintén szembesülnek az elektronikus dokumentumok leírási problémáival. Az RGB olyan rendszer kidolgozását tervezi, amelyben maguk a szerzők jelentik be elektronikus dokumentumaikat a könyvtárnak (interaktív módon), az RGB nyilvántartási számot ad a dokumentumnak, valamint elkészíti és a bejelentő rendelkezésére bocsátja a leírását, a szerző pedig kötelezve lesz arra, hogy a kapott számon regisztráltassa a dokumentumot az In-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

formregisztr-ben is. A nyilvántartási szám alapján az Informregisztr átveheti az RGB-től a dokumentum leírását saját adatbázisába. Az előzetes megállapodást már megkötötték. Még sok jogi kérdést is meg kell oldani, pl. azt, hogy az Informregiszter ne csak a CD-ROM-on megjelent dokumentumok szerzőinek jogait védje, hanem tevékenységét terjessze ki az internetforrásokra is.

Az elektronikus dokumentumok metaadatbázisa új elem az elektronikus dokumentumok nyilvántartásában, és nem lehet célja az üzleti haszonszerzés, bár az RGB törekszik kiegészítő források megszerzésére az adatbázis fenntartásához. A metaadatbázis fejlesztésének legfőbb hozadéka az elektronikus dokumentumok bibliográfiai leírásának egységesítése, a katalogizálási ráfordítások csökkentése országos szinten, a nemzetközi szabványoknak megfelelő orosz információs rendszer kialakulása az elektronikus dokumentumokról.

Az internetforrások metaadatbázisnak kialakítása mellett az RGB célul tűzte ki a helyi hozzáférésű elektronikus dokumentumok számbavételét is. Ennek érdekében tervezik a Dublin Core orosz változatának elkészítését, szükségszerű kiegészítését, alkalmazásához módszertani tanácsadást. Célszerű lenne a készülő authority fájlokat (könyvtári-bibliográfiai osztályozás, tárgyszórendszer, szerzői nevek) is alkalmazni a metaadatbázis kiépítésében, de ezek egyelőre nem érhetők el az interneten.

A legnehezebb feladata a metaadatbázis státusát biztosító jogi környezet kialakítása az elektronikus dokumentumok állami regisztrálási rendszerében.

(Rácz Ágnes)

Katalógusok

01/163

BABU, B.Ramesh – O'BRIEN, Ann: Web OPAC interfaces: an overview = El.Libr. 18.vol. 2000. 5.no. 316-327.p. Bibliogr.

A világhálóra adaptált on-line katalógusok értékelése

Hatékonyság; Online katalógus; Számítógép-hálózat

Hat könyvtári rendszer OPAC-jának webfelületét vizsgálták, ezek közül egyedül az ALEPH 500 működik Magyarországon. Az OPAC-ok webfelületeit a komplex jellemzők alapján érdemes vizsgálni.

Általános szempont a bejelentkezés és kijelentkezés opciója, amely azonban egyre nagyobb szerepet kap, mivel az OPAC-ok gyakran más, esetenként térítéses szolgáltatásokkal egy felületen jelennek meg. Szintén opcionális a time-out lehetősége, amely sok távoli felhasználó esetében lehet fontos. Előnyös, ha az OPAC-ban tükrözött gyűjteményről tájékoztatást kap a felhasználó. Célszerű, ha a kijelentkezéshez útmutatást kapunk. A web-OPAC-nak egyaránt kell nyújtania egyszerű, komplex és haladók számára kialakított keresést. A hagyományos szempontok (kulcsszavak, szerző, tárgyszavak, osztályozási jelzetek, ISBN, ISSN stb.) alapján kell tudni keresni benne. Lehetőséget kell nyújtania a böngészésre, a Boole-operátorok használatára, a csonkolásra, a közelségi operátorok alkalmazására és hipertext-linkekkel kell megjelenítenie a teljes bibliográfiai rekordot. Kezelnie kell az egységes besorolási adatokat (szerző és tárgy szempontjából), az utalókat és a lelőhely-adatokat. Meg kell tudnia jeleníteni az alkalmazott keresési stratégiát (stratégiákat), amely(ek)re példát is be kell mutatnia. Lehetőséget kell biztosítania a keresés időbeli, nyelvi, dokumentumtípus, lelőhely stb. szerinti behatárolására. Tudnia kell a találati rekordokat sorba rendezni, és relevancia szerint rangsorolni. Lehetővé kell tennie a rövid és a hosszú megjelenítést, testreszabható megjelenítést kell kínálnia, valamint biztosítania kell a megjelenítendő rekordok számának meghatározását. A bevitel során támogatnia kell a MARC-formátumokat, a könyvtár saját, egyedi beviteli képernyőit. Lehetővé kell tennie a találati rekordok exportját és letöltését, a letöltött rekordok

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

elküldését e-mailben, valamint a rekordok tárolását. Kapcsolatokat kell nyújtania elektronikus dokumentumokhoz, külső információforrásokhoz. Képesnek kell lennie a Z39.50-es protokoll alkalmazására.

Kapcsolódnia kell a kölcsönzési modulhoz (rendszerhez). Lehetőséget kell nyújtania a könyvtárközi kölcsönzésre, előjegyzésre, e-mail megjegyzések és kívánságok küldésére. Igény esetén többnyelvűnek kell lennie és képesnek a nem latin karakterek kezelésére. Kontextusfüggő help üzeneteket és használati bemutatót kell tartalmaznia. A könyvtár munkatársainak a lehető legkevesebb közbeavatkozását kell, hogy igényelje. Az utasítások egyszerűek, világosak, de barátságosak, szakzsargontól és kódoktól mentesek legyenek. Fizikai megvalósítása tartalmazhat kereteket, vagy lehet keret nélküli. Rendelkezésre állhat mindkét opció. Hasonló igaz a képernyő feloldására is.

(Koltay Tibor)

01/164

PAPPAS, Evan – HERENDEEN, Ann: Enhancing bibliographic records with tables of contents derived from OCR techologies at the American Museum of Natural History Library = Cat.Classif.Q. 29.vol. 2000. 4.no. 61-72.p. Bibliogr.

A bibliográfiai rekordok kiegészítése beszkennelt tartalomjegyzékkel az Amerikai Természettudományi Múzeum Könyvtárában

Digitalizálás; Gyorstájékoztatás; Online katalógus

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A könyvtári katalógusokról egyesek úgy vélekednek, hogy a távoli felhasználónak egyáltalán nem adnak elegendő információt arra nézve, hogy egy-egy dokumentum valóban hasznos lehet-e számára. Ennek megítéléséhez szüksége lenne még kiegészítő információkra, amelyek a borítón, a fülszövegben, a szövegben, recenziókban, használói észrevételekben, a szerzővel készült interjúkban olvashatók. A 90-es évek elején ezt az igényt a katalógusrekordok tartalmának kibővítésével, például a tartalomjegyzékek csatolásával kísérelték meg megoldani.

Ha a bibliográfiai rekordot kibővítik a tartalomjegyzékkel, a keresési lehetőségek kibővülnek újabb kulcsszavakkal. Ez az ellenőrzött szótáraknál is hatékonyabb megoldás, mert analitikus szintű feltárást tesz lehetővé. A tartalomjegyzékek további előnye, hogy idegen nyelvű kifejezéseket vagy más szakszavakat is tartalmaznak, továbbá, hogy a szokásos három szerzőnél több is kereshetővé válik általuk. A digitalizált tartalomjegyzékek segítségével a gyarapodási jegyzékek is informatívabbak lehetnek. A MARC format for Enhanced Contents alkalmazása esetén a tartalomjegyzék adatait egyenesen a cím- és a szerzőségi közlés mezőkbe kódolják, mégpedig egységesített formában. Ezzel a lehetőséggel még kevesen élnek.

A Kongresszusi Könyvtár is kísérletezett a rekordok bővítésével, de ott a tartalomjegyzékeket HTML-formátumban külön kapcsolták hozzá a rekordokhoz, és feltüntették a HTML meta-hívójeleket is, amelyeket a webes keresőgépek vissza tudnak keresni.

A kérdéssel foglalkozó szakirodalom egyrészt a megoldás előnyeivel, másrészt a tartalomjegyzékek természetének és struktúrájának kutatásával foglalkozik. Többek között kimutatták, hogy a kibővített adattartalom következtében a társadalomtudományok területén kétszeresére, a humán tudományok területén háromszorosára nő a találatok száma. Egy másik vizsgálat megállapította, hogy a tartalomjegyzék hozzáadása rekordonként átlagosan 15,5 tárgyszóval bővíti a keresési lehetőségeket. A Kongresszusi Könyvtár az utóbbi években két projektet szentelt ennek a kérdésnek (Electronic CIP

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Experiment, Bibliographic Enhancement Advisory Team). Elektronikus tartalomjegyzékek a forgalmazóktól is beszerezhetők (Blackwell MARC Enhancement Service).

Az American Museum of Natural History (AMNH) könyvtárában szkenneléssel és optikai jelfelismerő szoftverrel digitalizálták monográfiák (először konferenciai anyagok, később más dokumentumok, közel négyezer rekord) tartalomjegyzékét és azokat beépítették az on-line katalógus rekordjaiba. A projekt során a tartalomjegyzékekről először másolatot készítettek és azt szkennelték. Az utóbbi öt évben publikált dokumentumok esetében az interneten is keresést végeztek. A kapott fájllal szövegszerkesztővel dolgoztak tovább: ISBD szerinti központozás, korrigálás, majd a kapott kiegészítő adatokat bemásolták a helyi katalógus bibliográfiai rekordjába, végül a Kongresszusi Könyvtárnak szánt rekordba is.

A munka során az internet használata csalódást okozott, akár központi katalógusokról, akár kiadói webhelyekről volt is szó. Ezért inkább a saját szkennelést látták célszerűnek. A tapasztalatok alapján folytatják a projektet, többek között pl. a filmgyűjteményhez tartozó terjedelmes összefoglalók és az AMNH tudományos közleményei referátumainak szkennelésével.

(Hegyközi Ilona)

Lásd még 168-169, 193

Információkeresés

01/165

BAR-ILAN, Judit: Evaluating the stability of the search tools Hotbot and Snap: a case study = Online Inf.Rev. 24.vol. 2000. 6.no. 439-449.p. Bibliogr.

A Hotbot és a Snap információkeresési rendszerek megbízhatóságának értékelése

Információkeresési rendszer értékelése; Számítógép-hálózat

A cikk egy esettanulmányt ismertet, melynek során véletlenszerűen 20 kérdést tettek fel tíz egymást követő napon keresztül a Hotbot és a Snap információkeresési rendszereknek. E két rendszer valójában csak két használói felület ugyanahhoz az *Inktomi* nevű adatbázishoz. A Hotbot-keresések eredményei jelentős naponkénti eltéréseket mutattak, viszont erős stabilitás jellemezte a Snap-kereséseket. Ezekkel az eredményekkel a cikk figyelmeztetni szeretné a használókat a Hotbot instabilitására, és azoknak a korábbi tanulmányoknak a megbízhatatlanságára, amelyek a Hotbot méretét a más keresőrendszerekkel való átfedése alapján becsülték meg.

(Autoref.)

01/166

SROKA, Marek: Web search engines for Polish information retrieval: questions for search capabilities and retrieval performance = Int.Inf.Libr.Rev. 32.vol. 2000. 2. no. 87-98.p. Bibliogr. lábjegyzetként.

Webes keresőmotorok a lengyel vonatkozású hálózati információk visszakereséséhez: a keresési kapacitás és teljesítmény kérdései

Gépi információkeresés; Hatékonyság; Információkeresési rendszer értékelése

A cikk angol nyelvű webkeresők lengyel változatainak, illetve saját fejlesztésű lengyel webkeresőknek a hatékonyságát vizsgálja. Az egyes rendszerek keresési lehetőségeit és visszakeresési hatékonyságát hasonlítja össze. A fő hangsúlyt a pontosságra helyezi, amit minden vizsgált rendszer esetében az első tíz találat relevanciája alapján ítél meg. A kikeresett dokumentumok közötti átfedést és a válaszolási időket is figyelembe veszi. A vizsgált öt rend-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

szer közül a *Polski Infoseek* és az *Onet.pl* bizonyult a legpontosabbnak, és a *Polski Infoseek* a leggyorsabbnak.

(Autoref.)

01/167

LARGE, Andrew – BEHESHTI, Jamshid: The Web as a classroom resource: reactions from the user = J. Am. Soc. Inf. Sci. 51.vol. 2000. 12.no. 1069-1080.p. Bibliogr.

A web mint oktatási segédeszköz fogadtatása általános iskolás használók körében

Általános iskolás; Felmérés; Oktatás -számítógéppel; Online információkeresés; Számítógép-hálózat

A cikk 6. osztályos általános iskolai tanulókkal készített interjúkat mutat be, amelyekben azt kutatták, hogy a gyerekek hogyan használják a világhálót az iskolai feladataikhoz szükséges információkeresésre. A gyerekek összehasonlítják a weben talált szöveges és képi információk mennyiségét és minőségét a hagyományos nyomtatott forrásokkal, és elmondják, miért tudták csak igen kis mértékben használni a mozgóképeket és a hangdokumentumokat. Arról is beszélnek, hogy hogyan kerestek a weben, és hogy ez mennyiben különbözik a nyomtatott forrásokban való kereséstől. A gyerekek meglepő szakszerűséget mutattak mind a web erősségeinek és gyengéinek megítélésében, mind a keresési stratégiák használatában. A webet és a hagyományos forrásokat összehasonlító nyilatkozataik alapján három csoportba lehetett sorolni őket: technika-rajongók, maradiak és pragmatikusok. A kutatás eredményéből arra lehet következtetni, hogy jelenleg még a weben kívüli elektronikus források (pl. CD-ROM) és a nyomtatott kiadványok is jelentős szerepet játszanak a gyerekek információkeresési gyakorlatában. A web csak akkor fenyegetheti riválisait, ha jobb felületeket nyújt, és több információt szolgáltat kifejezetten a fiatal tanulók számára.

(Autoref.)

01/168

WIEN, Charlotte: Sample sizes and composition: their effect on recall and precision in IR experiments with OPACs = Cat.Classif.Q. 29.vol. 2000. 4.no. 73-85.p. Bibliogr.

Katalógusrekordok kiválasztása az on-line katalógusokkal végzett információkeresési kísérletekhez és ennek hatása az értékelési szempontokra

Információkeresési rendszer értékelése; Könyvtártudományi kutatás; Online katalógus

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A cikk arról szól, hogyan lehet az on-line katalógusokban végzendő kísérleti keresésekhez a rekordmintákat úgy összeállítani, hogy a különféle kísérletek eredményei összehasonlíthatók legyenek. A kísérleti keresések szakirodalma szerint a visszakeresés hatékonyságára (a teljességre és pontosságra) hatással van a mintarekordok előállításának módja. Különösen a rekordok száma és szakterületi jellege befolyásolja a visszakeresés hatékonyságát. A cikk ajánlásokat tesz rekordminták összeállítására, és bemutatja, hogy a keresés hatékonyságát hogyan befolyásolja az egyes minták eltérő nagysága és összetétele.

(Autoref.)

01/169

BOWMAN, J.H.: The catalog as barrier to retrieval – part 1: Hyphens and ampersands in titles = Cat. Classif. Q. 29.vol. 2000. 4.no. 39-60.p.

A katalógus mint a visszakeresés akadálya, 1. rész: kötőjelek és 'és' (&) jelek a címekben

Felmérés; Gépi információkeresés; Hatékonyság; Online katalógus

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

80 könyvtár 38 féle OPAC-ját vizsgálták az interneten annak megállapítására, hogy milyen hatást gyakorol a keresésre a kötőjel (-) és az ÉS jel (&) előfordulása a közlemények címében. Cím és kulcsszó szerinti kereséseket végeztek. A cím szerinti keresések esetében 22 rendszer a kötőjelet szóközként kezelte, a kulcsszó szerinti kereséseknél ez a szám 16. A többi rendszer a legkülönfélébb módokon értelmezi a kötőjelet (még a NEM logikai operátor is előfordul közöttük), ami azt jelenti, hogy a több katalógusban való egyidejű keresés következetlenségeket eredményez. Az „&" jelet a rendszerek vagy figyelmen kívül hagyják, vagy speciális karakternek veszik, vagy „ÉS" operátorként kezelik, ami szintén következetlen eredményeket ad. A cikk ajánlásokat ad arra nézve, hogyan lehetne javítani ezeken a következetlenségeken.

(Autoref.)

Lásd még 149, 211

Olvasószolgálat, tájékoztató munka

01/170

MAY, Anne K. – OLESH, Elizabeth – WEINLICH MILTENBERG, Anne [et al.]: A look at reader's advisory services = Libr.J. 125.vol. 2000. 15.no. 40-43.p.

Hogyan működik az olvasási tanácsadás az amerikai könyvtárakban? Egy felmérés tapasztalatai

Felmérés [forma]; Közművelődési könyvtár; Olvasásra nevelés; Referensz

A közkönyvtárakba legtöbben ma is azért járnak, hogy szórakozási célzattal, hobbyjukhoz és az önműveléshez olvasmányokat keressenek. Az olvasásra nevelés a könyvtárakban kezdetben olvasásirányítást jelentett. Ma már nem az olvasási ízlés megreformálása a könyvtárosok célja, hanem az, hogy eszközöket biztosítsanak a tájékozódáshoz, népszerűsítsék az olvasók körében az igénybe vehető szolgáltatásokat, továbbá kollégáikkal megismertessék az olvasói ízlés feltérképezéséhez szükséges módszereket. Egy vizsgálat során az USA-beli Nassau megye 54 közkönyvtárában álruhás olvasóként megfigyelték a könyvtárosok reakcióit a következő kérdésre: „Tudna segíteni nekem, hogy egy jó könyvet találjak?". Azt tapasztalták, hogy a könyvtárakban nincs kijelölt munkatárs, aki az olvasók hasonló kérdéseit megválaszolná, és a könyvtárosok legtöbbjét zavarba hozta ez a kérdés. Amikor sor került egyáltalán az olvasó részletes kikérdezésére, az olvasó ízlését igyekeztek felmérni: „Milyen jellegű könyveket szokott olvasni?" és hasonló kérdésekkel. Szinte sose kérdeztek rá, hogy vajon a cselekmény, a jellemek, a téma vagy valami más volt választásuk fő motívuma, illetve arra, hogy mit olvastak legutoljára. A könyvtárak egyébként aktívan nem invitálták az olvasókat, hogy kérjenek segítséget a könyvtárostól. Sor került viszont ún. passzív tanácsadásra és eligazításra: a műveket műfajonként, a szépirodalmat különválasztva helyezték el a polcokon, kiemelve az újonnan érkezett könyveket. Bár a tájékoztatáshoz a könyvtárakban nyomtatott és hálózati segédeszközök (könyvismertetések, ajánló bibliográfiák, a legolvasottabb művek jegyzékei, olvasnivalót ajánló webhelyek stb.) rendelkezésre álltak, a könyvtárosok ezeket az eszközöket igen ritkán használták. Személyenként 5-15 percet fordítottak a segítséget kérő olvasókra, és csak az esetek igen kis részében kezdeményezték a visszacsatolást. A Nassau-i könyvtári hálózat a számítógépes hálózaton közös forrásgyűjteményt kínál az olvasóknak nyújtandó tanácsadáshoz, de ehhez kevés tagkönyvtár létesített csatolást. A könyvtárak fele népszerűsítette viszont az EBSCO NoveList hasonló célú adatbázisát.

(Hegyközi Ilona)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/171

DUCKETT, Bob: Reference and information services = Libr.Rev. 49.vol. 2000. 8.no. 454-460.p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

Referensz és tájékoztató munka

Közművelődési könyvtár; Referensz; Tájékoztató munka

Napjainkban, a technológiák és társadalmi szokások gyorsan változó világában sokféleképpen lehet szemlélni a referensz munka mibenlétét. A jelen cikk a korszerű referensz munka meghatározásának problémájára összpontosít, és azt vizsgálja, hogy az hogyan kapcsolódik a hagyományos referenszhez, és hogyan alkalmazkodik az internethez. Röviden érinti az együttműködés és a kormányzati politika kérdéseit is.

(Autoref.)

01/172

KERN, Barbara M.: Electronic ready reference resources: an introduction = Internet Ref.Serv.Q. 5.vol. 2000. 1.no. 81-89.p.

A gyorstájékoztatás elektronikus forrásai: bevezetés

Elektronikus publikáció; Segédkönyvek, kézikönyvek bibliográfiája; Számítógép-hálózat; Tájékoztatási eszköz

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Ma már sok nyomtatott referensz forrás az interneten is megtalálható. Ezek a változatok gyakran legalább olyan jók, mint a nyomtatott források, és nagy előnyük, hogy bárhonnan (könyvtár, otthon, munkahely) elérhetők. A jelen cikk néhány olyan általános, elsődleges referensz forrást sorol fel, amely elérhető az interneten. A szerző nem törekedett teljességre; célja az olyan típusú források bemutatása, amelyek egyre inkább megtalálhatók az interneten is. A könyvtárosok számára a legnagyobb előny az, hogy nem kell tovább küldeniük a használót, hanem csak a legközelebbi számítógépig kell elvezetniük őket.

(Autoref.)

01/173

FAGAN, Jody Condit: Guidelines for creating a self-directed training program for the new reference librarian: a framework and checklist of activities = Ref. Libr. 2000. 71.no. 59-70.p.

Hogyan készítsünk önképző oktatási programot az új referensz könyvtárosok számára: irányelvek és tennivalók

Könyvtárosi hivatás; Pályakezdő könyvtáros; Referensz; Továbbképzés

Bár a kezdő referensz könyvtárosokkal kapcsolatos vizsgálatok azt mutatják, hogy a „Master of Library Science" fokozat (posztgraduális végzettség) nem biztosít feltétlen sikert a referensz pultnál, a legtöbb felsőoktatási könyvtár nem kínál hivatalosan képzési programot. A cikk kezdő referensz könyvtárosok számára nyújt olyan irányelveket, amelyek segítségével saját maguk állíthatják össze képzési programjukat, valamint felsorolja azokat a célkitűzéseket és tevékenységeket, amelyeket e programoknak tartalmazniuk kell. Remélhetőleg a vezetőség próbál megoldást találni a gyakorlati képzés iránti igényekre, támogatja és bátorítja hosszabb távon is az önképzési formákat.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/174

ABDOULAYE Kaba – MAJID, Shaheen: Use of the Internet for reference services in Malaysian academic libraries = Online Inf.Rev. 24.vol. 2000. 5.no. 381-388.p. Bibliogr.

Az internet használata referensz szolgáltatásokhoz malaysiai egyetemi könyvtárakban

Egyetemi könyvtár; Felmérés [forma]; Használói szokások; Számítógép-hálózat; Referensz

Az internet megjelenése az összes könyvtári munkafolyamatra rányomja bélyegét, különösen a tájékoztatási szolgáltatásokra. A jelen tanulmány azt vizsgálta, milyen hatást gyakorolt az internet a malaysiai egyetemi könyvtárak referensz szolgáltatásaira. Felmérték, milyen hatással van az internet a referensz könyvtárosokra és szolgáltatásokra, és a résztvevőktől azt is megkérdezték, milyen fontosnak találják az internet szerepét a referensz munkában. Kilenc malaysiai egyetemi könyvtár 40 könyvtárosa vett részt a vizsgálatban. A válaszolók úgy érezték, hogy az internet pozitívan befolyásolta a referensz munkát, növelte hatékonyságát. A többség azonban nem értett egyet azzal, hogy az internetnek teljesen át kellene vennie a hagyományos referensz eszközök szerepét. Abban is egyetértettek, hogy a hatékony szolgáltatásokhoz nem kevés számítógép- és internethasználati gyakorlat szükséges.

(Autoref.)

01/175

LOVKOVA, T.V.: Bibliotečnaâ konfliktologiâ kak učebnaâ disciplina = Naučn.Teh.Bibl. 2000. 11.no. 10-16.p. Bibliogr. 25 tétel.

Könyvtári konfliktológia mint tantárgy

SUKIASÂN, E.R.: Bibliotečnaâ konfliktologiâ. Za i protiv = Naučn.Teh.Bibl. 2000. 11.no. 17-24.p.

Könyvtári konfliktológia. Pro és kontra

Kommunikáció -használókkal; Munkahelyi légkör

T. B. Lovkova a szentpétervári könyvtáros főiskolán speciálkollégiumként adja elő a könyvtári konfliktológiát, és azt szeretné, ha kötelező tantárgy lenne belőle. Tartalmát az alábbiak szerint vázolja:

Az újabban keletkezett könyvtártudományi diszciplínák, pl. az olvasáslélektan és -szociológia, a könyv- és könyvtárszociológia, a könyvtári menedzsment, az információmarketing stb. határterületek. Szaktudományunk és a konfliktológia határterületén kezd – napjaink sajnálatos jelenségeinek hatására – megszerveződni a könyvtári konfliktológia.

Hogy a könyvtáros hivatás sem mentes a konfliktusoktól, egy Ural környéki vizsgálat is tanúsítja, amely szerint a könyvtárosok 80, az olvasók 40%-a vallotta: a könyvtár konfliktusokkal terhes terület. A konfliktusok 60%-a az olvasók kulturálatlan magatartása, 20%-a olvasói jellemhibák, további 20% pedig a könyvtárosok nem megfelelő „hangütése" miatt keletkezik.

A könyvtári konfliktológián belül három átfogó blokkot különböztet meg a szerző, úm. a konfliktológia történetét, elméletét, valamint a konfliktusmegoldás ismereteit.

A konfliktológia kezdetei a görög filozófusokhoz kötődnek, majd a nagy középkori gondolkodók is fontos megállapításokkal gazdagították tartalmát. Végül a klasszikus német filozófia végezte el rendszerezését.

E tan központi kategóriája a konfliktus, amelynek se szeri, se száma meghatározása van forgalomban. A könyvtári konfliktológiában a konfliktushelyzeteknek három előfordulási formája van, azaz könyvtáros-könyvtáros (vezető), könyvtáros-olvasó és olvasó-olvasó relációjában jönnek létre. A konfliktusok kezelésére, illetve feloldására a versenyeztetés, az alkalmazkodás, a kompromisszum, a kitérés és az együttműködés szolgál. Szentpétervá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

rott a legnépszerűbb „terápiának" a versenyeztetés (29%) bizonyult, majd a kompromisszum (27%), a kitérés (17%), az együttműködés (15%) és az alkalmazkodás (12%) következett.

Referátumunk második szerzője, È.R. Sukiasân ugyan elismeri, hogy a könyvtár konfliktusokkal bővelkedő terep, s azt is fontosnak tartja, hogy a konfliktusok „ne söpörtessenek a szőnyeg alá". Ám ezt követően így nyilatkozik: „... gondolják csak meg, hogy kell-e minden létező diszciplínát könyvtári diszciplínává avatni. Mondjuk például, minek is tagadnánk, nálunk igencsak divatban van a lopás. Ez azonban nem ok arra, hogy a tantervbe könyvtári kriminalisztikát iktassunk. Ha így folytatnánk, nem esik nehezünkre elképzelni, hamarosan könyvtári kriminalisztikai bonctanról is beszélhetnénk." E felettébb maró megállapítás után következik Sukiasân javaslata. Szerinte egy átfogó pszichológiai kollégium tartására van szükség, amelynek keretében a holnap könyvtárosai megismerkedhetnének (többek között) a könyvtári konfliktusok mibenlétével és kezelésével is.

(Futala Tibor)

Lásd még 196, 210

Könyvtárközi kölcsönzés, dokumentumszolgáltatás

01/176

MORRIS, Anne: E-commerce, document delivery and academia = VINE. 120.no. 18-27.p. Bibliogr.

Elektronikus kereskedelem, dokumentumszolgáltatás és az egyetemi körök

Dokumentumszolgáltatás; Hatékonyság; Kutatás információellátása; Számítógép-hálózat

Az e-kereskedelem növekvő szerepe a dokumentumszolgáltatás területén is a kínálat növekedését hozta magával. A számos szolgáltató egy része bizonyos szakterület(ek)re koncentrál, mások széles körben fedik le a különböző szakterületeket.

Ugyanazt a dokumentumot különböző szolgáltatóktól eltérő áron kaphatjuk meg. A teljes szöveget nyújtó kiadók eltérő előfizetési díjat kérhetnek a papír alapú előfizetések függvényében. A kizárólag elektronikus publikációk esetében egyaránt találunk előfizetést és eseti díjfizetést, vagy ezek keverékét. Az eseti díjfizetés is különböző lehet. Bizonyos szolgáltatók dokumentumonkénti standard díjat kérnek, amihez eltérő szerzői jogdíj társul. Mások oldalankénti díjszabást alkalmaznak.

A kiválasztás fontos szempontja lehet, hogy mekkora a szolgáltatás várható kihasználtsága, hiszen az előfizetés csak nagy kihasználtság esetében gazdaságos. Ha a könyvtár saját gyűjteménye jelentős, az eseti díjfizetés kedvezőbb lehet. A decentralizált költségvetésű intézményekben nehézséget jelenthet az előfizetés pénzügyi kezelése. Szempont lehet, hogy vannak-e az adott szolgáltatásnak költségfigyelő és a használatot korlátozó eszközei. Esetleg helyi költségfigyelő rendszer is beállítható.

A licencek egy része lehetővé teszi, hogy bizonyos feltételek mellett az elektronikus dokumentumokat letöltse és tárolja a könyvtár. Mások kizárják ezt és csak a kérés teljesítéséig engedik a dokumentum tárolását a könyvtárban. Egyes kiadók megengedik, hogy elektronikusan továbbítsuk a dokumentumokat a felhasználóknak, mások csak a kinyomtatott dokumentum továbbításához járulnak hozzá.

Szerzői jogdíjakat egyes szolgáltatók „jóhiszemű felhasználás" címén nem számítanak fel, mások kiadónként változó díjat érvényesítnek. Ezek a díjak előfizetés esetén az előfizetési díj részeként rejtve

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

maradnak. Egyre több felhasználó kívánja, hogy a könyvtár közvetítése nélkül vegye igénybe a szolgáltatásokat.

A szolgáltató kiválasztásában szerepet játszhat az is, hogyha az nem csak folyóiratcikkeket, hanem konferencia-anyagokat, jelentéseket is szállít. A monográfiák a hagyományos szolgáltatóknál jellemzőek. Fontos a szakterületi irányultság és a retrospektivitás. Probléma az archiválás, mivel a hozzáférést a szolgáltatók általában csak az előfizetés idejére biztosítják. Kérdés továbbá, meddig fogják tárolni az adott távoli szerveren a fájlokat.

Sok szolgáltató csak a legfrissebb irodalmat tudja szállítani. Fontos az is, hogy az adott terület dokumentumainak mekkora részét tudja lefedni. A gyorsaság tekintetében az elektronikusan szolgáltató intézmények előnyben vannak a hagyományos csatornákat igénybe vevőkkel szemben. Sok szállító sürgősségi felárat számít fel.

Az elektronikus dokumentumokat a legtöbben kinyomtatják, ezért az erre fordított idővel is számolnunk kell. Alapkövetelmény, hogy a szolgáltató hamar visszaigazolja, hogy megkapta a kérést, és célszerű, ha a teljesítés nyomon követhető. Dokumentumokat igényelhetünk telefonon, faxon, e-mailben és a weben. Az utóbbi különösen a végfelhasználók körében népszerű. Nagy számú dokumentum e-mailben való küldése a postafiókok eldugulásával járhat. Sokan nem szeretik a faxon küldött másolatokat, és legtöbben az eredeti tipográfiájára emlékeztető formákat részesítik előnyben. A szolgáltatónak megbízhatónak, a lehetőség szerint nagy múltúnak kell lennie, és lehetőleg (közel) 24 órán át rendelkezésre állnia. Biztonságos hozzáférést és használati statisztikákat kell nyújtania.

A dokumentumok fogadása megfelelő képernyőket és nyomtatókat igényel, esetenként speciális szoftverre is szükség lehet.

Az elektronikus dokumentumoknak nincs szabványos formátuma, de a legkedveltebb formátumok a pdf, a html, a tiff és a RealPage.

A felhasználóknak a legkevesebb oktatással képesnek kell lenniük az adott rendszert használni. Célszerű lehet a helyi könyvtári rendszerbe való integrálása.

(Koltay Tibor)

01/177

Docster redux: librarians respond = Libr.J. 125.vol. 2000. 17.no. 38-39.p.

Újból Docster: Hogyan látják a könyvtárosok?

Daniel Chudnov vitaindító cikkének ismertetését *lásd* a KF 2000/1. számában, a 64. tételszámon

Dokumentumsszolgáltatás; Számítógép-hálózat; Szerzői jog; Szoftver

A lap egy korábbi számában megjelent „Docster" fantázianevű ötletre reagált néhány olvasó. Véleményük szerint az ötlet ragyogó, de működésképtelen. Mindenesetre kiváló példája annak, hogy létezik a könyvtáros szakmában kreatív gondolkodás, márpedig arra a jelenlegi, a gyors átalakulásokkal jellemezhető körülmények között igen nagy szükség van. Ugyanakkor rámutatnak arra, hogy míg az ötletadó Napster (és az ahhoz hasonló Gnutella) esetében kevés dokumentum gyakori igényléséről van szó, addig pl. éppen az orvosi szakirodalom területén (a Docster-ötlet egy orvosi könyvtárostól származik) a dokumentumok 76%-át csak egyszer kérték, és kevesebb mint egy százalékát igényelték tíznél több esetben. Egy friss felmérés szerint többen kérnek, mint adnak, a Gnutella használóinak 1%-a „szolgáltatja" a fájlok 40%-át, és az összes átadott fájl 98%-a a használóknak mindössze 25%-ától származik. Ez a fajta altruizmus csak néhány fájl ismétlődő igénye esetén működhet, de nem lehet arra alapozni, hogy bárki is ritkán használt fájlokat őrizgessen a merevlemez értékes memóriájában.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Napstert, mint „alulról jövő népi kezdeményezést" értékelik, s ezért szimpatikus a Docster vázolta kép is, azaz a hálón szabadon áramló decentralizált információfolyam, azonban amilyen kevéssé rokonszenves a Napsternek a szellemi tulajdonhoz való viszonya, olyan kevéssé látszik megvalósíthatónak a Docster gyakorlati megvalósulása esetén a copyright-problémák megoldása, és azontúl a szerző morális jogainak tiszteletben tartása.

(Mohor Jenő)

01/178

KRASIL'NIKOVA, I.: Elektronnye sredstva dostavki = Biblioteka. 2000. 9.no. 41-43.p.

A dokumentumszolgáltatás elektronikus eszközei

Dokumentumszolgáltatás; Gépi könyvtárközi kölcsönzés; Számítógép-hálózat

A könyvtárügyre ható számtalan tényező (pl. a globális informatizáció, a telekommunikáció és információs technológiák fejlődése, a tudás alapú és nyitott társadalom kialakulása, a költségvetési támogatás csökkenése, a személyzeti elégtelenség stb.) a könyvtári kölcsönzésben is érezteti hatását, de az utolsó két-három évben már érezhető a stabilizálódás és a körülményekhez való alkalmazkodás. Az állománygyarapításra fordítható összegek csökkenése miatt a könyvtári gyűjtemények kezdik elveszteni teljességüket. Másik oldalról: nő a kiadványok száma nyomtatott és elektronikus formában egyaránt, feltűnnek az elektronikus könyvek, folyóiratok, hálózati dokumentumok.

1996-tól kezdve sok orosz könyvtár kapcsolódott az internethez, köztük az akadémiai könyvtárak is. Mint a könyvtári-információs rendszer szerves részei, a könyvtárközi kölcsönzési szolgálatok is egyenrangú résztvevői az innovációs folyamatoknak. Először az internetet csak a könyvtárközi kérések gyors továbbítására használták (e-mail). Két nagy akadémiai könyvtár (a természettudományi és a szibériai műszaki könyvtár – (BEN RAN, GPNTB SO RAN) elektronikus kérőlapot dolgozott ki, amelyet először saját hálózatukban használtak, majd más akadémiai könyvtári hálózatok is átvették. Az elektronikus úton továbbított kérések mellett megmaradt a hagyományos könyvtárközi kölcsönzési forma is. 1998-tól kezdve a szibériai műszaki könyvtárban az on-line katalógusban kikeresett tételre azonnal, egy gombnyomásra feladható a könyvtárközi kérés. Az 1992-től feldolgozott dokumentumok adatai automatikusan átkerülnek a kérőlapra. Az elektronikus kérőlapot az 1992 előtt megjelent anyagnál is lehet használni, de akkor kézzel kell kitölteni a bibliográfiai adatokat. A könyvtárközi kölcsönzési rendszer használata csak regisztrált felhasználók számára, jelszóval lehetséges. Egyelőre kevés könyvtár él ezzel a lehetőséggel, mivel sok helyen még nincs technikai vagy személyzeti lehetőség az internet használatára.

A könyvtárközi kölcsönzés számára különösen fontos a központi katalógusok léte. Erőfeszítések történnek elektronikus központi katalógusok létrehozására, de ma még csak egy igazán számottevő létezik, a moszkvai országos műszaki könyvtár által kiépített, műszaki irodalmat tartalmazó orosz központi katalógus. Ez a könyvtár szerverén, illetve CD-ROM-on működik.

A dokumentumról szóló információ kikutatása csak az érem egyik oldala. A másik: a dokumentum gyors eljuttatása a kérő könyvtárba. Az INION és a szibériai műszaki könyvtár kidolgozta a elektronikus másolatok elkészítésének és hálózati továbbításának útját. A módszert a GPNTB SO RAN 1999 óta alkalmazza: állományából elektronikus úton tesz hozzáférhetővé cikkmásolatokat, illetve a 10 oldalt meg nem haladó könyvrészletek másolatait. A szolgáltatást könyvtárak, szervezetek és magánszemélyek is igénybe vehetik. Egyetlen feltétel, hogy a megrendelő képes legyen .tiff vagy .pdf formátumban a könyvtár szerveréről letölteni a dokumentumokat. Rövidebb dokumentumokat e-mailben is megkaphat.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A GPNTB SO és az INION kétéves tapasztalatai alapján az elektronikus dokumentumtovábbítás a következő folyamatokból áll: 1. a kérések fogadása és feldolgozása; 2. a kért dokumentumok kikeresése; 3. az elektronikus másolat elkészítése; 4. a másolat, illetve az esetleges elutasítás eljuttatása a megrendelőnek; 5. statisztika vezetése; 6. elszámolás a megrendelővel és a szolgáltatást végzőkkel.

A szükséges minimális hardver és szoftver: két Pentium számítógép, egy szkenner, egy lézerprinter, szkennelő, tömörítő, továbbító, karakterfelismerő szoftverek. A szükséges feltételek: elektronikus katalógusok, lehetőség távoli információkeresésre, on-line katalógussal vagy adatbázissal összekötött automatikus könyvtárközi rendelési rendszer, a kérések automatikus feldolgozása. Fontos az információszolgáltatás operativitása, a másolatok minősége, a nagyméretű állományok továbbítása. Megoldandó a térítés kérdése, a szellemi tulajdon és a szerzői jogok védelme.

Az elektronikus könyvtárközi kölcsönzés kulcskérdése a központi katalógus léte, amelyhez a könyvtárak összefogása szükséges. A minisztériumi tervekben szerepel az orosz közös katalogizálási központ keretében az elektronikus, on-line központi katalógusok létrehozása. A leírást az a könyvtár viszi be az adatbázisba, amely elsőként feldolgozza a dokumentumot, a többi átveheti a kész rekordot katalógusa számára. E tervek megvalósítására már rendelkezésre áll a GPNTB tízéves tapasztalata a műszaki irodalom orosz közös katalógusának építésében.

A gyarapítási keretek általános csökkenése visszavetette az állománygyarapítást, ezért a könyvtárak együttműködésére van szükség az információforrások beszerzésében, megőrzésében és hozzáférhetővé tételében. A hozzáférés biztosításának egyik eszköze a modernizált könyvtárközi kölcsönzés, illetve az elektronikus dokumentumszolgáltatás.

(Rácz Ágnes)

Lásd még 199

Dokumentációs eljárások és termékeik

01/179

CHRISFIELD, Ted – COSGROVE, Richard – STINSON, John: Building scholarly online multimedia collections and services = El.Libr. 18.vol. 2000. 5.no. 328-335.p. Bibliogr.

On-line multimédia-gyűjtemények és szolgáltatások kifejlesztése a tudományos kutatás számára egy ausztrál egyetemen

Adatbázis; Egyetemi könyvtár; Fejlesztési terv; Multimédia

A cikk ismerteti, hogyan fejlesztettek ki kutatási célú multimédia adatbázisokat egy ausztrál egyetemen. A könyvtár mint adatbázis-fejlesztő szakmai konzultáció céljából folyamatosan együttműködött az illető területek kutatóival és oktatóival. A cikk részletesen ismertet három projektet: régészeti képadatbázis, tizennegyedik századi zenei adatbázis, on-line AV adatbázis. A szükséges technológiákat mindhárom alkalmazáshoz a könyvtár biztosította. Mindhárom a világháló új multimédia-lehetőségeire épít. Az eredmények azt bizonyítják, hogy ezzel a módszerrel egy olyan modell fejleszthető ki, amellyel minőségi internetforrásokat lehet szolgáltatni a kutatás és oktatás számára.

(Autoref.)

01/180

STEFAŃCZYK, Elżbieta: Bibliografie regionalne a bibliografia narodowa = Biul.Inf.BN. 2000. 1/2.no. 33-34.p.

A regionális bibliográfiák és a nemzeti bibliográfia

Bibliográfia -regionális; Nemzeti bibliográfia

A regionális bibliográfiák az ország bibliográfiai rendszerének lényeges elemei. Akárcsak a nemzeti

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

bibliográfia, az e műfajba tartozó művek is dokumentációs funkciót töltenek be, s egyszersmind a kutatómunka és a patriotizmusra való nevelés szolgálatában állnak.

Lengyelországban a nemzeti bibliográfia és a regionális bibliográfiák közötti együttműködést és munkamegosztást a Nemzeti Könyvtár Bibliográfiai Intézete orientálja, ösztönzi és állítja új (elektronikus) utakra.

A regionális bibliográfia készítői a nemzeti bibliográfia három sorozatát, a könyvek bibliográfiáját, a folyóirat-repertóriumot és a külföldi polonikák bibliográfiáját alapműként veszik igénybe. Ezen túlmenően: megbizonyosodásként, hogy nem maradt-e ki valamilyen fontos mű az általuk szerkesztett kartotékból-kiadványból.

A nemzeti bibliográfiához képest a helyismereti bibliográfiák bővebbek, ui. az illetékességükbe tartozó gyűjtést kiegészítik a kötelespéldány-szolgáltatásból kimaradt művekkel, a nemzeti bibliográfia által fel nem dolgozott (efemer) dokumentumokkal, a regionális újságok cikkeivel, a régióban keletkezet nem publikált dokumentumokkal, audiovizuális stb. anyagokkal. Míg a nemzeti bibliográfia – eltekintve a folyóirat-repertórium rövid tartalmi megjegyzéseitől – annotálatlan, addig a regionális bibliográfiák gyakran élnek az annotációk „információdúsítási" lehetőségeivel.

Nagyon fontos volna, hogy a regionális bibliográfiák gyűjtőköre stabil maradjon mind a leírt dokumentumok választékát, mind pedig földrajzi határait illetően. Noha számos regionális bibliográfia küszködik anyagi és személyi nehézségekkel, a referált cikk ügyes érvelésre és kitartásra biztatja az illetékes könyvtárakat és könyvtárosokat. A minimális kívánalom: a regionális bibliográfiák legalább kartoték formájában őrizzék meg a folyamatosságot, publikálásukkal pedig várják meg a „jobb időket".

(Futala Tibor)

Lásd még 187

Hátrányos helyzetű olvasók ellátása

01/181

FOURNIER, Marie-Hélene – GAGNON, Stéphanie: Alphabétisation et bibliothèques publiques: trois niveaux d'intervention possibles = Doc.Bibl. 46.vol. 2000. 2.no. 85-93.p. Bibliogr.

Res. angol és spanyol nyelven

Analfabetizmus és közkönyvtárak: három lehetséges program a québeci helyzet orvoslására

Analfabéták; Fejlesztési terv; Közművelődési könyvtár

1994-ben egy, a felnőtt lakosság írástudatlanságának mértékét vizsgáló felmérés kimutatta, hogy Québec lakosságának kb. 28%-a írástudatlan, és 54-60% között van azok száma, akik nem érik el a mai társadalmi életben megkívánt minimális írási-olvasási jártasságot („új analfabéták"). A szakirodalom vizsgálata azt mutatja, hogy Ontario állam vagy az Egyesült Államok közkönyvtáraihoz képest Québec-ben sokkal kevesebb kezdeményezés történik a helyzet orvoslására. Ezért a szerzők három programot ismertetnek, amelyek különböző szintű megoldásokat javasolnak az analfabéták, az új analfabéták és az analfabetizmussal foglalkozó szervezetek számára nyújtandó közkönyvtári szolgáltatások bevezetésére. Az ismertetett javaslatok rugalmasak, az egyes könyvtárak a saját körülményeik szerint változtathatnak rajtuk. Megjegyzendő, hogy a szerzők nem vizsgálták meg a programok megvalósíthatóságát a rendelkezésre álló erőforrások tekintetében.

(Autoref.)

Lásd még 116

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

TÁJÉKOZTATÁSI RENDSZEREK

Hálózatok, regionális rendszerek

01/182

DEMPSEY, Bert J.: Prospects for the global Internet: new techniques for delivering rich digital collections to users world-wide = El.Libr. 18.vol. 2000. 4.no. 246-254. p. Bibliogr.

A globális internet lehetőségei: új technikák a gazdag digitális gyűjtemények gyors szolgáltatására

Fejlesztési terv; Hatékonyság; Számítógép-hálózat; Távközlés

Minden World Wide Web használó tudja, miért csúfolják a WWW-t világméretű World Wide Wait-nek, azaz világméretű várakoztatónak. A WWW lényege, hogy a használók/kliensek az ún. kliens-szerverhez, a központi információs tárhoz küldik kéréseiket. Ez a megoldás számos problémát vet fel, túl nagy számú használó esetén, vagy ha a felhasználó fizikailag túl távol van a szervertől. Problémát okozhat, ha a szállítandó információ hatalmas tömegű, vagy ha több, egy időben szállítandó komponensből áll, mint pl. AV-dokumentum esetében.

Mindezeknek a problémáknak a leküzdésére új generációs WWW szállítási rendszer kidolgozása indult meg.

Az Észak Amerikában kifejlesztett internet az elmúlt évtizedben gyorsan elterjedt az egész világon. Az USA-ban található a tartalomszolgáltatók nyolcvan százaléka, s a nemzetközi hozzáférés nehézkes. Míg az internetkapcsolat virtuálisan minden országot egybekapcsol, valójában a nemzetközi felhasználók, akik a tároló szervertől távol élnek, váratlan akadályokba ütközhetnek a hálózati út hosszúsága, vagy a szállítási kapacitás elégtelensége miatt.

Az új trendek kidolgozására azért van szükség, hogy gyorsabb, jobb minőségű információ-elérést biztosítsanak a világméretű internet használói számára.

Az internet jellemzőit legjobban egy többdimenziós skálán lehetne érzékeltetni.

Ezek – az átjárhatóság, földrajzi elterjedtség, hasznosság, kapcsolódási infrastruktúra, szervezeti infrastruktúra vagy a várható használat, igény – elemzése segít a fejlesztések kidolgozásában, amelyek nem csupán technikai bravúroknak tekinthetők, hanem érzékelhető előnyökkel járnak az internethasználóknak.

Az internethasználat egyik korlátja a telekommunikációs politika, valamint a kommunikációs és számítógépes ipar hatalmas változásai. Eddig az internetszolgáltatás és a műsorszórás külön iparként működött.

A világméretű kommunikáció világméretű szabályozást követel.

A hivatalos rezsim a kevésbé demokratikus országokban gyakran veszélyt lát az információs technikában, s közvetlenül kontrollálni akarja, esetleg közvetetten avatkozik be.

A gazdasági korlát az internetszolgáltatások költséges voltában jelentkezik. A jövő trendje az ingyenes internet-hozzáférés lehetősége.

Kulturális korlátot jelenhet az alacsony műveltségi színvonal. A nem angol nyelvű területeken nyelvi problémák is nehezítik a használatot, bár a WWW egyre több figyelmet szentel a többnyelvű szoftver és tartalom megjelentetésére.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Az is előfordul, hogy az internet, amely az információ és a kommunikáció globalizációjának a szimbóluma, a helyi kultúrák híveinek ellenszenvét váltja ki.
A technológiai probléma az, hogy a tartalomszolgáltatók egyetlen szerveren tárolják az anyagot és a kliensek ehhez kapcsolódnak. Nagy tartalomszolgáltatók, mint pl. a Yahoo! ún. szerver farmot hozott létre, ahol nem csak egy gép van, de mindegyiken azonos a tartalom.
Az új fejlesztési technológia célja, hogy költségkímélőbb tárolási rendszert és nagy sebességű hálózati átviteli lehetőséget alakítson ki. Ennek eszköze az üvegszálas technológia és az ún. többszörös hullámmegosztás (DWDM) alkalmazása. Az optikai kábel esetén lézert használnak az információ-bitek szállítására. A DWDM pedig felbontja, többszörözi a fényt, a színeket, s így megsokszorozza a sávszélességet.
Az I2-DSI projekt elsősorban az oktatás, kutatás érdekeit szolgálja, de remélhetően szélesebb rétegek részére is hozzáférhetővé válik.
Az interneten történő információáramlás fejlesztésének a technikai megoldások csak egyik részét képezik. Ezekkel párhuzamosan politikai, gazdasági és kulturális döntéseknek is kell születniük a világot átfogó hálózatos információtechnológia használata és hasznosulása érdekében.

(Szénászky Mária)

01/183

SOWARDS, Steven W.: Libraries and imagination at the dawn of the World Wide Web = Libri. 50.vol. 2000. 3.no. 137-156.p. Bibliogr.

Mit vártak a könyvtárak a World Wide Web-től a 90-es évek elején?

Információszervezés; Könyvtárosi hivatás; Szakirodalmi szemle [forma]; Számítógép-hálózat

A cikk a World Wide Web könyvtárakra gyakorolt hatásáról szóló, 1991 és 1994 között zajlott vitákat elemzi. Könyvtárosok és más információs szakemberek nyomtatott könyvtártudományi folyóiratokban, számítástechnikai lapokban és on-line médiákban, pl. levelezőcsoportokban mérlegelték a web lehetőségeit az internetes anyagok szervezésére és használatára. A web fejlődése az internet gopher, a WAIS és más hasonló alkalmazások kontextusában zajlott és az az óhaj vezérelte, hogy egyszerűbb legyen az on-line információ elérése. Az áttekintett időszakban kétfajta gondolkodásmód jellemezte a webről olvasó könyvtárosokat. Néhány látnok azt remélte, hogy az internet megszabadítja a tudósokat a közvetítőktől, beleértve a könyvtárosokat is. A gyakorlatias könyvtárosok másrészt hangsúlyozták az internet szervezésének mint az olvasóknak nyújtott szolgáltatásnak a fontosságát. Mindkét tábor potenciális értéket látott a World Wide Webben. 1994-re már a könyvtárosok különböző, web alapú projektekkel kísérleteztek a digitális információ szervezésére, az on-line keresés javítására, a használók képzésére és szövegek on-line publikálására. A könyvtárak hamarosan webes szoftvereket használtak hagyományos feladataik ellátására az új on-line környezetben.

(Autoref.)

01/184

CULLEN, Kevin F. – KUTZIK, Jennifer S.: Supporting remote access to libraries resources: after the proxy server is implemented = Internet Ref.Serv.Q. 5.vol. 2000. 1.no. 67-80.p.

A könyvtári források távoli elérése: hogyan változik a helyzet a proxy szerver beállítása után?

Adatbázis; Elektronikus folyóirat; Hozzáférhetőség; Számítógép-hálózat; Távoktatás

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A cikk bemutatja, milyen előkészületi munkák szükségesek egy jogosultsági korlátozást biztosító közvetítő szolgáltató (proxy server) használatának bevezetésére, amellyel webes könyvtári adatbázisokat és folyóiratokat kívánunk szolgáltatni távoli használók számára. A szerzők az Innovative Interfaces, Inc. *web Access Management* nevű modulját választották a több száz adatbázishoz és több mint 1000 elektronikus folyóirathoz való hozzáférés lebonyolítására. A fejlesztés fontos részét képezte egy speciális honlap elkészítése és egy automatikus böngésző-konfiguráló program kidolgozása. Kétéves használat után a proxy-szerverrel nyújtott szolgáltatás sikeresnek tekinthető.

(Autoref.)

01/185

SKINNER, Sally – MARTIN, Bill: Racist disinformation on the World Wide Web: initial implications for the LIS community = Aust.Libr.J. 49.vol. 2000. 3.no. 259-269.p. Bibliogr.

Rasszista tévinformációk a világhálón: mit tehet a könyvtáros-társadalom?

Számítógép-hálózat; Tájékoztatás szabadsága

A jelen cikk egy ausztrál doktori disszertációhoz kapcsolódó kutatás eredménye. A kutatás a rasszista dezinformációk jelenlétét vizsgálta a világhálón, és arra is kíváncsi volt, hogy az ilyen írásokat kiegyenlítik-e az antirasszista helyeken megjelentetett közlemények. Az interneten lévő rasszizmusra irányuló korábbi kutatások nem kifejezetten a világhálóval foglalkoztak. Továbbá az eddig megjelent közlemények legnagyobb része a pornográfiára koncentrált a „cenzúra vagy szólásszabadság" vitában, s csak érintőlegesen foglalkozott a faji megkülönböztetéssel. Bár a korábbi kutatók az internettel kapcsolatban hangsúlyozták a hamis információk veszélyeit, a kifejezetten rasszista és a világhálón megjelenő dezinformációval alig foglalkoztak. A cikk a téma szakirodalma alapján tisztázza a terminológiai kérdéseket, végül a rasszista dezinformációk könyvtári-könyvtárosi vonatkozásaival foglalkozik.

(Autoref.)

01/186

ZEMSKOV, A.I.: Dostup k elektronnym resursam ot Bonna do Vladivostoka = Naučn.Teh.Bibl. 2000. 7.no. 25-37.p.

Az elektronikus forrásokhoz való hozzáférés Bonntól Vladivostokig. Az internet Oroszországban

Számítógép-hálózat

Kelet-Európában elég fejlett a telekommunikációs rendszer. Az internetet a felnőtt lakosság 10%-a használja, Észtországban ez a 30%-ot is eléri, a balkáni országban viszont politikai és gazdasági okok miatt még nem terjedt el a világháló. Az információáramlás iránya még inkább nyugat-keleti. A saját tudományos és műszaki elektronikus források tartalma nem kielégítő, sok az elavult és didaktikus anyag közöttük.Oroszország 1993-ban csatlakozott az NSFNET hálózathoz, amelynek átviteli sebessége 10-100 Mb. Sok helyi internetszolgáltató született. A szolgáltatás havi díja 30-50 USA dollár között mozog az egyéni felhasználók részére és 1200-1500 dollár a cégek számára. A GPNTB 512 kilobites vonaláért 200 dollárt fizet havonta. Az internetszolgáltatók éves bevétele Oroszországban 250 millió dollár. A hozzáférést 32 orosz egyetem és több száz könyvtár számára az Open Society Institute (a Soros Alapítvány) támogatása teszi lehetővé. Az STN nemzetközi rendszer adatbázisai egy német-orosz közös projekt keretében jutnak el az orosz tudományos-műszaki tájékoztató központokba. Reprezentatív felmérések alapján 8,5 millióan használják az internetet és az elektronikus postát (ez az orosz felnőtt lakosság 7,7%-a), de a cikk szerzője csak 2-2,5 milliót tart reálisnak. A használók túlnyomó része a munkahelyén rendelkezik internetkapcsolattal, a háztartásokban még nem elter-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

jedt a hálózat használata. Prognózisok szerint 2004-re 12 millió lesz az internet-ügyfelek száma Oroszországban.

Jelenleg nincs speciális könyvtári telekommunikációs hálózat: az 1980-as években létrehozott rendszer, illetve az 1996-ban 5 nagy moszkvai könyvtár között kiépített LIBNET hálózatot nem működik. Nincs teljesen megoldva az orosz nyelvű szövegek kódolása, a cirill betűk kódolására szolgáló rendszerek nehezítik a visszaállítást, így a hálózaton terjesztett orosz szövegek 30%-a nehezen olvasható.

Az orosz nyelvű webszerverek száma 60 ezer, 14 millió önálló címmel és 10 ezer gigabájtnyi szöveggel. A weboldalak nem tartósak, a címek bizonytalanok, sokszor tűnnek el oldalak nyomtalanul.

A leggyakrabban használt keresők, amelyek a leginkább megfelelnek az orosz nyelv sajátosságainak, a www.rambler.ru és a www.yandex.ru. A leglátogatottabb címtárak a www.stars.ru és a www.atrus.ru. Néhány tematikus portál is létrejött.

Az orosz internetet intenzíven használták az 1999-es parlamenti választásokkal kapcsolatos politikai harcokban, nem mindig tisztességes szándékkal. A tömegtájékoztatásra vonatkozó jogszabály az internetre nem terjed ki, ezért az ott terjesztett információk valóságtartalma nem ellenőrizhető. Az internetet már a kormányzati szervek is használják, a jogszabályalkotást nyomon lehet követni az Állami Duma és a Szövetségi Parlament szerverén. Rohamosan terjed az internet a médiák világában: újságok, hírügynökségek, televíziótársaságok is létrehozzák saját honlapjaikat. A könyvtárak közül a GPTNB-nek van a leginformatívabb honlapja, ahonnan a többi könyvtári szerverre is el lehet jutni (www.gpntb.ru), de jelentős a két nemzeti könyvtár honlapja is (www.nlr.ru és www.rsl.ru). 1999 óta a www.library.ru címen működik az orosz tudományos elektronikus könyvtár, amely 350 Elsevier-folyóirat teljes szövegéhez és a Springer 439 folyóiratához biztosít hozzáférést. 1500 regisztrált felhasználója és 20 ezres napi forgalma van. A GPNTB 780 teljes szövegű elektronikus folyóirathoz nyújt hozzáférést. Ma már egyik könyvtár sem kerülheti el, hogy állományában vegyesen legyenek hagyományos és elektronikus információforrások. Az utóbbiak közül az orosz könyvtárakban fele-fele arányban lesznek CD-ROM-ok és on-line források.

A könyvtárosok érdekes és felelősségteljes szakmai feladat elé kerülnek: létre kell hozni az elektronikus források közötti hiperhivatkozásokat. A kérdés az, hogy aktívan részt vesznek-e ebben a munkában, vagy passzívan szemlélik, amíg mások elvégzik.

Az Orosz Föderáció elektronikus forrásainak állami regisztrációját az Informregisztr végzi. „Orosz elektronikus könyvtárak" elnevezéssel ágazatközi programot is indítottak az elektronikus források létrehozása és hozzáférhetővé tétele érdekében.

Oroszországban még nincs nagy, magánkézben lévő adatbázis-előállító vállalkozás, valószínűleg a piaci kereslet hiánya miatt. A tudomány finanszírozása az utolsó tíz évben jelentősen csökkent, a tudományos kutatók fizetése messze elmarad az átlagbértől, az egyetemet és főiskolát végzetteknek csak kevesebb mint 8%-a tud elhelyezkedni a szakmájában.

Bár az elektronikus kereskedelem, az internet és a szükséges infrastruktúra fejlődése Oroszországban még erősen elmarad a fejlett országokétól, az országban 388 internetüzlet működik, 10-12 millió dolláros éves bevétellel.

Az internet társadalmi hatása pozitív. A legnagyobb felhasználói csoportot az egyetemisták teszik ki (20%), a felhasználók átlagéletkora 31 év, a felhasználók fele 30 évesnél fiatalabb. Fokozatosan nő a vidéki felhasználók aránya, a régiók közül pedig Szibéria és a Távol-Kelet a legaktívabb.

A szövetségi törvények között már ma is kb. 50 olyan törvény van, amely így vagy úgy érinti az internetet. 2000-re irányozták elő az elektronikus kereskedelemről szóló törvény előkészítését. 1999 decemberében alakult az orosz multimédia és hálózatok egyesülete, amelynek célja a társegyesületekkel

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

együtt erősíteni a szellemi tulajdonjogok védelmét az interneten. A legtipikusabb vétségek a zenei felvételek illegális elhelyezése a weben, on-line könyvtárak létrehozása, vagy irodalmi művek engedély nélküli hálózatra tétele. Az Állami Duma informatikai bizottsága már tárgyalja az internetről szóló törvényjavaslatot.

(Rácz Ágnes)

01/187

Kirjastot.fi uusiutui = Kirjastolehti. 93.vsk. 2000. 7.no. 29.p.

Megújult a finn internetes könyvtári adatbázis

Adatbázis; Online információkeresés; Számítógéphálózat

2000. október 5-étől a használók számára is elérhető lesz a korábban csak a könyvtárakat kiszolgáló Kirjasto.fi elnevezésű adatbázis. Az új oldalak kalauzolást kínálnak az internet legismertebb keresőszolgáltatásainak használatához, szörfözési lehetőséget a könyvtárak gyűjteményi adatbázisaiban, valamint a könyvtáros elektronikus űrlapon történő megkérdezésének lehetőségét.

A Kirjasot.fi tematikus portálokból tevődik össze. Közülük a legfontosabbak: könyvtárak és gyűjteményeik; információkeresés; gyermekszolgáltatások; (szép)irodalom; könyvtárügy. Az irodalmi portál magában foglalja például az olvasmányélmény-fórumot, a legtöbbet kölcsönzött könyvek jegyzékét és az íróinterjúkat. A gyermekszolgáltatások portálja tartalmaz többek között különböző tárgykörök szerinti, könyvtárosok által összeállított könyvjegyzékeket, valamint pedagógusoknak és szülőknek szóló eligazításokat, ajánlásokat.

Az egyes portálok ismertetését és híreit a saját e-mailjére is megrendelheti az a használó, aki előzetesen regisztráltatja magát. Ugyanezen a levelezőcsatornán nyílik lehetősége arra is, hogy véleményét eljuttassa az olvasásélmény-fórumhoz.

(Sz. Nagy Lajos)

Lásd még 113, 129, 134, 142, 157, 160, 163, 165-167, 172, 176-177, 179, 189-190, 192-193, 214-216

Természettudományi és műszaki tájékoztatás

01/188

WEISEL, Luzian – VOGTS, Ingrid – BÜRK, Kurt: Mittler zwischen Content und Markt. Die neue Rolle des FIZ Karlsruhe = NFD Inf. 51.Jg. 2000. 7.no. 397-406.p. Bibliogr. 10 tétel.

Res. angol nyelven

A Karlsruhei Szakmai Tájékoztatási Központ új szerepköre

Online információkeresés; Szolgáltatások; Szolgáltatások átvétele; Tájékoztatási intézmény -természettudományi és műszaki

A Fachinformationszentrum Karlsruhe (FIZ) már hosszú ideje a tudományos és műszaki információk jó nevű és megbízható szolgáltatója. Nemrégiben kiterjesztette tevékenységét a világhálón elérhető információkra is. Elektronikus dokumentumok teljes szövegeit szolgáltatja hiperkapcsolatok segítségével, továbbá létrehozta az *AutoDoc* nevű on-line szolgáltatását, amely kombinálja az elektronikus dokumentumok kikeresését a megrendelő és szállító szolgáltatásokkal. Az információs rendszerek folyamatos fejlesztése és rugalmassága lehetővé teszi a kapcsolódást kutatóintézetek és egyetemek helyi és regionális hálózataihoz. Az új szolgáltatásoknak és számlázási rendszereknek köszönhetően a FIZ Karlsruhe – támogatott felsőoktatási programok segítségével – speciális szolgáltatásokat tud kínálni az egyetemeknek, pl. olcsó előfizetéseket időszaki kiadványokra, és átalánydíjas adatbá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

zis-kereséseket. Ezenkívül a FIZ hozzáértő partnerként is ismertté vált az információs rendszerek kifejlesztésére és működtetésére irányuló együttműködésben.

(Autoref.)

Társadalomtudományi tájékoztatás

01/189

BERTOT, John Carlo – MOEN, William E.: FirstGov.gov/org/net/com: issues and considerations = J.Acad.Librariansh. 26.vol. 2000. 6.no. 422-426.p.

Mit nyújt a FirstGov szolgáltatás?

Adatbázis -közigazgatási; Honlap; Index; Tájékoztatás -közigazgatási

A FirstGov (http://www.firstgov.gov) a felhasználók és az Amerikai Egyesült Államok szövetségi intézményei által nyújtott információk, források és szolgáltatások közötti közvetítő eszköz, amely az információk megkeresését és a felhasználói visszacsatolást biztosító előlapból és 100 millió weboldalt az Inktomi szoftverrel indexelő adatbázisból áll.
A FirstGov részét képezik a magánszektor olyan szolgáltatói, amelyek saját portáljaikat, kapuszolgálataikat a FirstGov előírásainak megfelelő formában nyújtják. Maga a FirstGov nem hoz létre weboldalakat és nem változtatja meg, nem módosítja azok tartalmát. Nem egyértelmű, hogy a szerződéses működési forma miatt ki ellenőrzi a FirstGov működését. Nyilvános szolgáltatás-e abban az értelemben, hogy kötik az információ használatára vonatkozó szövetségi követelmények. A FirstGov nem konkurál a GILS (Government Information Location Service) szolgáltatással, amely szolgáltatóhelyenként, decentralizáltan tárja fel a forrásokat és Z39.50 alapú. A két szolgáltatás inkább kiegészíti egymást. A FirstGov centralizált szolgáltatás, amely a webkeresők technológiájának minden előnyét és hátrányát felmutatja a strukturált adatbázisokra épülő GILS-szel szemben. A FirstGov használatában problémát okozhat, hogy a logfájlok potenciálisan alkalmasak a felhasználó és kérdéseinek viszonylag széles körű azonosítására.

(Koltay Tibor)

Közgazdasági tájékoztatás

01/190

SHANE, Jackie: A selection of 50 essential web sites for government electronic commerce = J. Bus. Fin. Librariansh. 5.vol. 2000. 3.no. 3-26.p.

A kormányzati elektronikus kereskedelemmel foglalkozó 50 legfontosabb elektronikus forrás annotált jegyzéke

Címtár [forma]; Tájékoztatás -kereskedelmi; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A cikk 50 olyan webhely annotált bibliográfiája, amelyek fontos információkat tartalmaznak a kormányzati elektronikus kereskedelemmel, ill. elektronikus adatcserével kapcsolatban (EC/EDI – Electronic Commerce/Electronic Data Interchange). A következő típusú helyeket értékelték: nonprofit szervezetek, kereskedelmi helyek, kormányzati hivatalok, internet-irányítási helyek. Ahol a célhasználók köre nem volt nyilvánvaló, ott az annotáció jelzi, hogy milyen típusú információk keresése szempontjából, és milyen típusú felhasználók számára lehet érdekes az illető hely. A webhelyeket a szerző nyolc kategóriába sorolja: „ugródeszkák",

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

oktatási tartalom, híradók, listservek, technológia, szövetségi kormányzat, nemzetközi, állami vagy helyi kormányzat. Mindegyik annotáció végén egy két számjegyből álló értékelési mutató van, a legmagasabb érték az 5-ös. Az első szám a hely hasznosságát, a második a barátságosságát jelöli.

(Autoref. alapján)

Kutatás és termelés információellátása

Lásd még 176

Oktatás információellátása

01/191

DUGDALE, Christine: A new UK university library service to meet the needs of today's students and tomorrow's lifelong learners = Inf.Serv. Use. 20.vol. 2000. 1.no. 1-8.p. Bibliogr. 29 tétel.

Új egyetemi könyvtári szolgáltatások a ma diákjai és a holnap „örök tanulói" számára

Egyetemi könyvtár; Felnőttoktatás; Oktatás információellátása; Távoktatás

A ma diákja nem kap(hat) olyan képzést, amely egész munkás életében használható.
Olyan képzést kell kapnia, ami képessé és alkalmassá teszi arra, hogy élethosszig tanulva gyorsan és eredményesen tudjon alkalmazkodni a ma és a holnap gyorsan változó világához. Fel kell vértezni az önálló ismeretszerzéshez szükséges bibliográfiai jártassággal és az információforrások széles köre használatának képességével. E követelmények a könyvtári szolgáltatásoktól is új, rugalmasabb lehetőségeket igényelnek. Ennek igyekszik megfelelni a bristoli egyetem ResIDe elnevezésű elektronikus könyvtára (www.uwe.ac.uk/library/itdev/reside/). A program eredetileg a néhány mű iránti, viszonylag rövid időszakon belüli nagy olvasói kereslet kielégítésére szolgáló gyűjtemény digitalizált, és így bárhonnan bármikor elérhetővé tett változata volt. Rendkívüli népszerűsége nyomán bővítették ki egy kurrens tájékoztató szolgáltatással (jelenleg 550 folyóirat tartalomjegyzékét nyújtja) és a vizsgadolgozatok folyamatosan bővülő adatbázisával.
A ResIDe elektronikus könyvtár olyan digitális forrás-, illetve dokumentumgyűjtemény, amely a hallgatók mindegyikének nagy segítséget jelent, ugyanakkor használata révén elősegíti az elektronikus források használatának megszokását, ezzel lehetővé téve az élethosszig tartó tanulásra való felkészülést.

(Mohor Jenő)

01/192

RICHMOND, Cate – KARTUS, Ebe: Providing access to course material at Deakin University = J.Internet Cat. 3.vol. 2000. 2/3.no. 203-216.p.

Oktatási anyagok hozzáférhetővé tétele a Deakin Egyetemen

Egyetemi könyvtár; Elektronikus dokumentum; Gépi dokumentumleírás; Megőrzés; Tankönyvgyűjtemény

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A Deakin Australia nevű oktatási intézmény felkérte a Deakin Egyetemi Könyvtárat, hogy dolgozzon ki módszereket a tananyagaihoz való hozzáférésre. A kérés nyomán indított program azt vizsgálta, hogyan lehet metaadatokkal bővíteni a régebbi és az új nyomtatott és elektronikus tananyagokat. Bár az anyag kétféle formátumban készül, az archiválandó formátum elektronikus lenne. Jóllehet a tananyaghoz először csak az oktatástervezők férhetnek hozzá, a projektet első lépésnek szánták abban

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

a folyamatban, amelynek végeredményeként a Könyvtár nyilvánosan is hozzáférhetővé tenné az egyetem általános tananyagait. A cikk ismerteti a Deakin Australia-nak tett ajánlásokat, és ezek indokait.

(Autoref.)

01/193

TORRES, Ana – WOLFF, Cynthia: Using the online catalog as a publishing source in an academic institution = J.Internet Cat. 3.vol. 2000. 2/3.no. 217-225.p. Bibliogr. 8 tétel.

Az online katalógus mint publikálási lehetőség egy felsőoktatási intézményben

Gépi dokumentumleírás; Online katalógus; Számítógép-hálózat; Tankönyv

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A cikk beszámol a brooklyni Polytechnic University tudományos-műszaki könyvtárának „Digitális Könyvtár" programjáról. A projekt célja az volt, hogy az on-line katalógus bibliográfiai rekordjaiból kiindulva az interneten keresztül hozzáférhetővé tegye az oktatók és/vagy az egyetemi szervezetek által készített oktatási anyagokat. A programot kétféle szükséglet is motiválta: az oktatók szerették volna megosztani és terjeszteni az elektronikus információkat, a könyvtár pedig szerette volna csökkenteni az oktatási anyagok kölcsönzőpultja előtti forgalmat. A hallgatók ma távolról is elérhetik az oktatási anyagokat, megszűnt a sorban állás, és az oktatók egy biztonságos hálózat útján bonyolíthatják le az elektronikus információk cseréjét.

(Autoref.)

Lásd még 120, 145, 184

Közérdekű tájékoztatás

Lásd 206

VEZETÉS, IRÁNYÍTÁS

Általános kérdések

01/194

LAZAREV, V.S.: Missiâ biblioteki: principy formulirovaniâ = Naučn.Teh.Bibl. 2000. 9.no. 5-17.p. Bibliogr. 12 tétel.

A könyvtár rendeltetése: a megfogalmazás alapelvei

Feladatkör

A küldetésnyilatkozat a szervezet alapvető céljainak összessége, formáját tekintve pedig olyan doku-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mentum, amely rögzíti a szervezet létező jellemzőit és kitűzött céljainak paramétereit. A nyilatkozatokkal kapcsolatos külföldi példák alappillére kettős: a nyilatkozatban cél egyrészt a pozitív közvélemény és a társadalom figyelmének a szervezet felé fordítása, másrészt a belső munkatársak alkotóerejének mozgósítása. Az oroszországi könyvtárak küldetésnyilatkozatának összeállításában sokat segíthet az angol és az amerikai szakirodalom, többek között J. M. Graham és W. C. Harwlick *Mission Statement: A guide to the corporate and non-profit sectors (New York-London, 1994.)* című műve, illetve a már létező konkrét külföldi példák (jelen esetben a Cuyahoga Public Library, a The Center for Research Libraries, a LA, az ALA, az American Association of School Librarians, a Canadian Library Association küldetésnyilatkozataiból vett idézetek). A szakirodalom szerint a szervezetnek azért van szüksége jól megfogalmazott küldetésnyilatkozatra, mert ezáltal kiemelkedhet a többi szervezet közül, ösztönözheti saját fejlődését és kialakíthatja működésének stratégiáját: milyen igényeket elégít ki, milyenek a szolgáltatásai és kiket céloz meg ezekkel a szolgáltatásokkal. A hét jellemző közül, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a szervezet nyilatkozata teljes legyen, a könyvtárakra négy pont érvényes, azaz a szervezet akkor fejlődik sikeresen: ha szorgalmasan, lelkiismeretesen dolgozik és megkap minden szükséges külső támogatást ahhoz, hogy megoldja anyagi problémáit; ha a vezetők és irányítók filozófiája pozitív közvélemény kialakulásához vezet, anyagi és erkölcsi hasznot hoz; ha a vezetés céljai egybeesnek a beosztottak céljaival és megfelelnek az anyagi feltételeknek; ha a szervezet termékeinek és szolgáltatásainak minősége megfelel a használók igényeinek. Nem létezik egységes minta arra nézve, milyen elemeket kell tartalmaznia a küldetésnyilatkozatnak, így születhetnek energikus és fennkölt, terjedelmes és rövid, ünnepélyes és a hétköznapokhoz közelítő megfogalmazások. A következő elemek szerepeltetése azonban mégis elengedhetetlen: a szervezet célja (realitások, elérhetőség, hasznosság); a szervezet tevékenységi köre (specifikuma, amely elkülöníti a többi hasonló szervezettől); a szervezetben elkülönülő és a szervezettel kapcsolatban álló csoportok (dolgozók, támogatók). A nyilatkozat fontos részét képezheti még a szervezet filozófiája (credo), amely egyértelműen kifejezi a szervezet hitének posztulátumait, értékeit, elsődleges törekvéseit, állandó odafigyelését a vele szemben támasztott követelményekre és az általa elvégzett munka minőségére.

Az oroszországi könyvtárak esetében teljes egészében hiányoznak azok a hagyományok, amelyekre támaszkodva a küldetésnyilatkozatok könnyen megfogalmazhatók lennének, néhány alapvető szempont felsorolása azonban segíthet e probléma kiküszöbölésében: első lépésként érdemes minél több információt összegyűjteni magáról a szervezetről és elérendő céljairól. A második lépésben össze kell állítani a nyilatkozat vázlatát-piszkozatát, majd a harmadik lépés e vázlat véleményeztetése a szervezet dolgozóinak körében (plakátok a munkahelyi kávézóban, üléstermekben; levéltárcában elférő aprónyomtatványok a nyilatkozat szövegével). A negyedik lépés az összegyűjtött vélemények beépítése a nyilatkozatba, javítás és ellenőrzés tartalmilag és formailag. A végére marad a küldetésnyilatkozat elfogadtatása, elismertetése. A nyilatkozat nyelvét és stílusát tekintve érdemes a rövidségre, tömörségre törekedni és mindenképpen kerülni kell a zsargon használatát. Mindezen szempontok figyelembevételével a szervezet – adott esetben a könyvtár – számára jól és pontosan megfogalmazott, hivatalos dokumentumban rögzített arculat alakítható ki.

(Hangodi Ágnes)

Lásd még 202

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Munka- és rendszerszervezés, értékelés

01/195

HALLIDAY, Leah – OPPENHEIM, Charles: Comparison and evaluation of some economic models of digital-only journals = J.Doc. 56.vol. 2000. 6.no. 660-673.p. Bibliogr. 32 tétel.

Csak digitális formátumban megjelenő folyóiratok néhány gazdasági modelljének összevetése és értékelése

Elektronikus folyóirat; Folyóiratkiadás; Hatékonyság; Költségelemzés; Szoftver

Az ismertetett vizsgálat során digitális folyóiratok előállításának és szolgáltatásának gazdasági szempontjait elemezték az *Ithink Analyst* nevű szoftver segítségével. Három modellt fejlesztettek ki, és szimuláció segítségével ellenőrizték az értékek változásának hatását az egyes modellek esetében. Az eredményekből arra lehetett következtetni, hogy egy tudományos elektronikus folyóiratot addig lehet alacsony díjért szolgáltatni, amíg legalább 500 előfizetője van. A szerzők által finanszírozott modell szintén életképes. Az a modell is elfogadható, amelyben a költségviselés megoszlik a szerzők és az előfizetők között, de a kétféle díjazás adminisztrációja megemeli a költségeket.

(Autoref.)

01/196

KASOWITZ, Abby – BENNETT, Blythe – LANKES, David R.: Quality standards for digital reference consortia = Ref. User Serv.Q. 39.vol. 2000. 4.no. 355-363.p.

Minőségi normatívák digitális referensz-konzorciumok számára a hagyományos referensznél szokásos normatívák adaptálásával

Együttműködés -belföldi; Hatékonyság; Normatívák, mutatószámok; Referensz; Számítógép-hálózat

Az USA-ban a digitális referensz-szolgáltatások AskA... néven ismeretesek (Ask a Librarian, Ask a Linguist, azaz Kérdezd a könyvtárost, ... a nyelvészt stb.). Ezek a legkülönbözőbb szakterületeken és változatos fenntartásban működő szolgáltatások konzorciumot alakítottak (Virtual Reference Desk AskA Consortium). A konzorcium résztvevői egyrészt együttműködnek a kérdések megválaszolásában, másrészt közösen alakítják ki a szolgáltatások minőségének értékeléséhez szükséges normatívákat. E működési normatívák egy része természetesen egybevág a hagyományos referensz munkában szokásos követelményekkel (könnyen elérhető szolgáltatás, megfelelő tájékoztatás az önálló használathoz, szakértő személyzet, interaktivitás). Ugyanígy: a normatívák meglehetősen általános jellegűek, és az egyes intézményekre bízzák a részletek kidolgozását. A normatívák kialakítását korábban elvégzett vizsgálatok alapozták meg, amelyek Schwartz és Eakin, Mendelsohn, Sloan, Lankes és Kasowitz, valamint White nevéhez fűződnek. 1997-ben szakértői bizottság alakult, amely tizenkét minőségi jellemzőt határozott meg a digitális referensz szolgáltatások számára.

A konzorciumban jelenleg 16, igen sok vonatkozásban eltérő szolgáltatás vesz részt. Ezt a sokféleséget a normatívák is tükrözik, oly módon, hogy minden normatívának három szintje van: 1. az alapvető, azaz a konzorciumi részvételhez szükséges minimális szint, 2. az aktuális, a jelenlegi gyakorlatra jellemző szint, 3. a közös célként kitűzött, optimális szint. A normatívákat egy más metszetben két fő kategóriára osztják: a használók követelményeire és a szolgáltatás-fejlesztés területére.

A használói követelmények a következők (zárójelben az alapvető szintek):

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

- elérés (e-postán vagy webes űrlapon),
- gyors válaszadás (a kérdések legalább egytizedét két munkanapon belül meg kell válaszolni),
- a szolgáltatási politika közlése (világosan meg kell fogalmazni, hogy mit várhat el a használó, milyen tárgyú kérdésekre és mennyi idő alatt számíthat válaszra),
- interaktivitás (a használótól meg kell kérdezni, hogy milyen szintű választ vár – pl. tudományos cél, tanulmányai, magánérdeklődés vezérli-e –, hogyan határozza meg kérdésének tárgykörét, és szükség esetén később is konzultálni kell vele),
- az információs jártasság növelése (a válaszokban lehetőleg hálózati forrásokra kell rámutatni, és tájékoztatni kell a kérdezőt, ha kérdése nem válaszolható meg).

A szolgáltatás-fejlesztés normatívái a következőkre vonatkoznak (zárójelben az alapvető szintek):

- megbízhatóság (minden szolgáltatásnál működnie kell egy „revizornak", aki a válaszok minőségét és pontosságát ellenőrzi),
- szakértelem (a szolgáltatásokban részt vevő szakmai személyzet továbbképzéséről szervezett formában gondoskodni kell),
- személyes adatok védelme (a használók nevét és címét a kérdések archívumának publikálása előtt törölni kell),
- folyamatos értékelés (időszakonként meg kell vizsgálni a válaszok minőségét, pontosságát és a szolgáltatási politika betartását),
- a kapcsolódó információk hozzáférhetővé tétele (a szolgáltatás webhelyén néhány alapvető hálózati forrást fel kell tüntetni),
- publicitás (a szolgáltatás célját és gyakorlati tudnivalóit közzé kell tenni).

Az aktuális és az optimális szintek természetesen ennél összetettebb és fejlettebb követelményeket fogalmaznak meg. E szintek ismeretében az egyes – már működő és most létesülő – szolgáltatások maguk is meg tudják határozni, hogy egy adott pillanatban „hol tartanak", a normatívák pedig kijelölik számukra fejlesztéseik irányát. Meghatározhatják például, hogyan tegyék közzé szolgáltatási politikájukat, miben látják szolgáltatási koncepciójuk egyéni vonásait, hogyan érvényesítsék a használók igényeit, hogyan biztosítsák a szolgáltatás folyamatos értékelését. A normatíváknak fontos célja, hogy a szolgáltatások megőrizzék egyéniségüket, rugalmasan alkalmazkodjanak a követelményekhez, és ezekre támaszkodva fogalmazzák meg a szolgáltatások szintjéről szóló megállapodásokat (service-level agreement). A normatívák a gyakorlati tapasztalatok figyelembevételével az idők folyamán maguk is változnak, véglegesítésük 2001-re várható.

(Hegyközi Ilona)

01/197

LUXOVÁ, Jana: K měření výkonů a stanovení kvality práce v knihovnách = Nár.Knih. 11.roč. 2000. 2/3.no. 60-62.p.

Res. angol nyelven

Adalék a könyvtári teljesítmények méréséhez és a munka minőségének megállapításához

Hatékonyság; Normatívák, mutatószámok; Szolgáltatások

ŠIMSOVÁ, Sylva: Měření výkonů v knihovnách = Nár. Knih. 11.roč. 2000. 2/3.no. 57-60.p.

Teljesítménymérés a könyvtárakban

Gazdaságosság -könyvtárban; Hatékonyság; Norma; Normatívák, mutatószámok

A Londonban „information systems consultant"-ként dolgozó Šimsová mindenekelőtt leszögezi, hogy könyvtári teljesítménynormákat akkor célszerű alkalmazni, amikor 1. A teljesítmények mérése a rendszer egészének jobb megértéséhez vezet; 2. Az egyes intézmények teljesítményeit mód van valamiféle „eszmei modellel" összevetni; 3. A nor-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

mák segítségével a ráfordítások és az eredményesség közötti viszony kiszámítására nyílik lehetőség.

Ezekben az esetekben is elkerülhetetlen, hogy a normákat helytállóan határozzuk meg. Ez azt jelenti, hogy a normák egyértelműek, reprodukálhatóak, döntés-előkészítők és szemléletesek legyenek. Az irreálisan magas és alacsony normák nem alkalmasak semmire.

A teljesítmények normákban való kifejezése és mérése a mai menedzserek szerint motivációs eszköz, még ha más és más indokokra (pl. gazdaságiakra, önértékelésiekre stb.) vezethető is vissza. A kérdés szakirodalma gazdagnak mondható. Belőle A.W McClellan, J. Sumsion, S. Ward, R. Alston és J. Crawford művei emelkednek ki (felsorolásukat ld. a cikk bibliográfiájában).

Measuring quality: international guidelines for performance in academic libraries címen a leghasználhatóbb segédletet témakörünkből az IFLA adta ki 1996 folyamán. Ez leírja és megmagyarázza a normázásnál számba jöhető adatokat, szól indokoltságukról. Hét adatcsoportot különböztet meg. Nevezetesen:

1. A könyvtár használatára vonatkozó általános adatok (pl. nyitvatartási idő).
2. Az állomány minősége, amely a használat/nem használat relációjában mérhető, illetve kijelölt bibliográfiai tételek használatának „behasonlításával" tehető szemléletessé.
3. A katalógusok minősége – egy-egy téma keresése révén tárható fel.
4. A tájékoztató szolgálat minősége, amit különféle feltett kérdésekre kapott válaszok gyorsaságával és megfelelő voltával kell „megjeleníteni".
5. A dokumentum hozzáférésének minőségét a beszerzés, feldolgozás, rendelkezésre bocsátás, könyvtárközi kölcsönzés folyamatainak gyorsaságával kell megállapítani.
6. Távolsági szolgáltatások állapota.
7. Az olvasók elégedettsége.

A szerző fontos figyelmeztetése a normatívák kérdésében: „Amennyiben figyelembe vesszük a normatívák tükröztető képességének gyengéit, ha nem hagyjuk, hogy rabszolgává tegyenek minket, az általuk sugalltak elősegítik a munka megjobbítását. Olyan tükörként kell alkalmazni őket, amely alapos belenézés után „elmondja", milyenek vagyunk. Ha – mondjuk – nem tetszik nekünk, amit a tükör mutat, még mindig kijelenthetjük: a tükör torzít".

Referátumunk másik szerzője, Jana Luxová a teljesítménynormák ellentmondásos voltát taglalja. Vannak, akik esküsznek rájuk, s a könyvtári munka teljesítőképességének fokozását várják tőlük, mások pedig ellenük vannak, mondván: nincs két egyforma feltételekkel működő könyvtár, és nincs két teljesen egyforma művelet sem, mint az iparban, tehát nem is érdemes, nem is szabad „bűvészkedni" velük.

Csehszlovákiában B. Koutník volt az első, aki könyvtári teljesítménynormákat dolgozott ki még a 30-as években, ám ezek soha és sehol nem kerültek alkalmazásra. Aztán – szovjet hatásra – Prágában és Pozsonyban egyaránt kísérleteztek normákkal, ám ezt lényegében csak a feldolgozó munka területére szűkítették le. Később ezután a könyvtárgépesítés és automatizálás előrehaladtával születtek újabb normatívák. A kulturális minisztérium óhajára még a 80-as évek végén is keletkezett egy normagyűjtemény, de már nem mint kötelezően alkalmazandó utasítás, hanem mind módszertani segédlet, melynek mutatóit az egyes (általában: fejlett munkamegosztású) könyvtárak saját feltételeik szerint módosítva alkalmazhatják. Egyébként a normaképzésnek ez a lehetősége tekinthető egyedül reálisnak.

A kilencvenes években a cseh nemzeti könyvtár kifejlesztette „átvilágító szolgálatát", azaz megrendelésre vállalkozik annak megvizsgálására, hogy valamely könyvtár teljesítőképessége mennyire éri el a mennyiség és minőség tekintetében az elvárható szintet.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Nyilvánvaló, hogy a minőség megállapítása még nehezebb, még körültekintőbb munkát kíván meg, mint a mennyiségeké. Csehszlovákiában a 60-as évektől kezdve többször is „nekirugaszkodtak" e probléma megoldásának, de átfogó módszert nem sikerült kimunkálni.

Sajátos minőség-megállapító felmérés volt az, amelyet a cseh kulturális minisztérium rendelt meg 1996-ban az Opinion Window ügynökségtől arról, hogy a lakosság mennyire van megelégedve a nyilvános könyvtárak szolgáltatásaival. A vizsgálat reprezentatív minta alapján valósult meg. Néhány eredménye:

- a nyilvános könyvtárak szolgáltatásaival a megkérdezettek 80%-a volt elégedett, egyötödük nagyon is,
- 13%-nak nem volt határozott véleménye a szolgáltatásokról,
- 5% nyilatkozott negatívan (vagy az elégtelen választék, vagy a lassú szolgáltatás miatt).

(Futala Tibor)

Lásd még 166

Pénzügyi és gazdasági kérdések

01/198

ZILLER, Monika: Öffentliche Bibliotheken und Informationstechnologie im "Pacific Northwest". Ein Studienaufenthalt bei der Gates Library Foundation in Seattle und Umgebung = Buch Bibl. 52.Jg. 2000. 10/11. no. 636-641.p.

Res. angol nyelven

Közkönyvtárak és információtechnológia. Tanulmányúti tapasztalatok a Gates Könyvtári Alapítvánnyal kapcsolatban Seattle-ban és környékén

Hardver; Közművelődési könyvtár; Szoftver; Támogatás -pénzügyi -társadalmi

1995-ben az Amerikai Könyvtáros Egyesület támogatásával a Microsoft elindította „Library Online!" programját azzal a céllal, hogy segítse az amerikai könyvtárak hardver- és szoftver-ellátását, és javítsa a könyvtári internet-hozzáférés állapotát. Nem egészen két év alatt több mint 200 könyvtár kapott személyi számítógépeket, szoftvert, és részesült képzésben. Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a további támogatás nem érheti el a kívánt mértéket, Bill és Melinda Gates 200 millió dollárt adományozott a Gates Libraray Foundation létrehozására. Ezenkívül a Microsoft 200 millió dollár értékű szoftvert is ajándékozott a könyvtáraknak. Az alapítvány céljainak megvalósítására létrehozták a Technology Resources Institute-ot, majd később a Gates Center of Technology Access-t. A Gates alapítvány célja a könyvtárak, iskolák és egyéb közintézmények támogatása a digitális szakadék áthidalására. Az alapítvány, miután szakértők segítségével kiválasztja a támogatandó könyvtárakat, a hardver- és szoftverellátáson kívül képzést is nyújt számukra, és hosszú távú ingyenes, telefonos segélyszolgálatot is biztosít. Németországban sajnos nem található ehhez hasonló kezdeményezés, sem a kormányzati, sem a magánszektor részéről.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/199

BEGER, Gabriele: Neue Urheberrechtsgebühr. Urheberrechtsvergütung für Kopienversand = NFD Inf. 51.Jg. 2000. 7.no. 428-430.p.

A másolatküldés után járó szerzői jogdíj új szabályozása

Másolatszolgáltatás; Szerzői jog; Térítéses szolgáltatás

A könyvtár által a megrendelők kérésére készített és elküldött másolatok után a nemzetközi egyezmények szerint szerzői jogdíjat kell fizetni. Ennek mértékét Németországban egy kultuszminisztériumi bizottság állapította meg 2000 májusában, figyelembe véve egyrészt a kiadói érdekképviseletek, másrészt a könyvtárosegyesületek eltérő álláspontját.

A megállapított jogdíjak a következők:

- 2 DM minden elküldött másolat után, ha a megrendelő tanuló, egyetemi/főiskolai hallgató, olyan tudományos- vagy kutatóintézet, melyet túlnyomórészt közpénzből tartanak fent közjogi intézmény.
- 5 DM a jogdíj, ha a megrendelő magánszemély,
- 10 DM a jogdíj, ha a megrendelő üzleti vállalkozó.

A rendelkezés hatálya kiterjed a nyilvánosan hozzáférhető, állami vagy helyi önkormányzati fenntartású könyvtárakra, levéltárakra, dokumentációs és információs intézményekre. Ugyanezt a tarifát alkalmazhatják azok az egyéb fenntartó által működtetett intézmények is, amelyeknek fenntartása túlnyomórészt közpénzből történik. A rendelkezés egyaránt vonatkozik a postán keresztül, a faxon vagy az elektronikus úton elküldött dokumentumokra

Nem vonatkozik a rendelkezés:

- a könyvtárközi kölcsönzés keretében küldöttekre,
- azokra a dokumentumokra, melyek másolását licencszerződés szabályozza,
- az 1920 előtt megjelent cikkekre,
- azokra a könyvtárakra, melyek évente kevesebb mint 200 cikket küldenek el másolatban.

Az igen nagy adminisztrációs munkát követelő számlázás és statisztika megkönnyítésére a könyvtárak részére számítógépes szoftver készül.

A rendelkezés 2000. szeptember 1-jén lép életbe és érvénye 2002. december 31-ig tart.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 150, 153, 195

Személyzet

01/200

BERNTSEN, Bredo: Fagreferentene for og na. Fagreferentinstitusjonen ved Universitetsbiblioteket i Oslo = Synopsis. 31.arg. 2000. 5.no. 279-288.p.

Res. angol nyelven

A szakreferensek egykor és ma. A szakreferensi rendszer az Oslói Egyetemi Könyvtárban

Egyetemi könyvtár; Könyvtáros -felsőfokú; Könyvtártudományi kutatás; Szakreferens-szolgálat

Az Oslói Egyetem könyvtárában a szakreferens könyvtárosok rendszerét német mintára alakították ki, amelynek lényege az volt, hogy felsőfokú végzettségű, szakképzett személyzetet alkalmaztak az egyes szakterületek irodalmának gyarapítására. Sajnos már a kezdetben felmerült az a probléma, hogy a szakreferensek választásai jóval meghaladták a gyarapítási keret lehetőségeit. Ezután kétirányú válogatást vezettek be, amelyben az egyetemi oktatók igényeit is figyelembe vették. 1954-ben a szakreferensi rendszert megerősítették, és az állománygyarapítási keretet szakterületek szerint, százalékos arányban osztották fel. A hatvanas években világszerte megnőtt a szakterületi képzettségű egyetemi könyvtárosok iránti igény, miután felismer-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ték, hogy az állománygyarapítás hatékonysága igen fontos tényezője az aktuális és jövőbeli kutatásnak. Az egyetemi könyvtárakban dolgozó szakreferensek szakképzett egyetemi könyvtárosok. Miután a szakkönyvtárosok helyzete megszilárdult, az egyetemi könyvtárosok szervezeti-besorolási helyzetét is világosabban meghatározták. Az utóbbiak már 1946-ban tagjai voltak a felsőoktatási dolgozók egyesületének. Az 1970-es években az egyetemen és az egyetemi könyvtárban végrehajtott átszervezések nyomán az egyetemi könyvtárosok egyre inkább működtek szakkönyvtárosokként az újonnan létrehozott tanszéki könyvtárakban. Fizetési és előléptetési ranglétrájukat is meghatározták. 1982-ben a Falkanger Bizottság hangsúlyozta az egyetemi könyvtárosok szakterületi képzettségének szükségességét, és úgy döntött, hogy munkaidejük 10-15%-át a saját területükön végzett kutatásra kell fordítaniuk. Ám az ilyen kutatásnak könyvtári munkafolyamatokhoz kellett kapcsolódniuk, és az előléptetéseket is a könyvtárral kapcsolatos kutatómunka szerint mérlegelték. Az egyetemi könyvtárosok annak megerősítését kívánták, hogy a „felsőoktatási" és ne a „technikai/adminisztratív" dolgozók kategóriájába sorolják be őket. 1991-ben a könyvtárigazgató munkacsoportot állított fel, amely egy új, „tudományos könyvtáros" nevű státus létrehozását javasolta, speciális kutatási és fejlesztési feladatokkal. Ezt a javaslatot nem fogadták el, de az egyetemi könyvtárosok korábban rögzített jogait, kötelezettségeit és státusát 1993-ban megerősítették.

Jelenleg a válogatás feladata – az elektronikus adatbázisoknak és webhelyeknek köszönhetően – fontosabb, mint valaha. A cikkben közreadott, 2000-re szóló javaslat bemutatja a szakterületi könyvtárosok feladatainak tervezett megosztását, hangsúlyozva a kutatás és fejlesztés fontosságát.

(Autoref.)

01/201

GREEN, Jamie – CHIVERS, Barbara – MYNOTT, Glen: In the librarian's chair: an analysis of factors which influence the motivation of library staff and contribute to the effective delivery of services = Libr.Rev. 49.vol. 2000. 8.no. 380-386.p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

Milyen tényezők befolyásolják a személyzet motivációját és segítik a hatékony szolgáltatásnyújtást?

Munkahelyi légkör; Részvétel vezetésben; Személyzet; Vezetés

A szerzők szerint a személyzet magas szintű motivációjának fenntartása olyan vezetési, szociológiai és pszichológiai jártasságokat kíván meg a könyvtárvezetőktől, amelyek terén semmilyen, vagy csak igen kevés képzettséggel rendelkeznek. Ilyenek például a következők: hatékony kommunikáció a személyzettel, jó munkahelyi kapcsolatok ápolása, a személyzet bevonása a döntési folyamatokba, a személyzet segítése a változások elfogadásában, a munkaköri rotáció előmozdítása, az egyéni kezdeményezések elismerése és jutalmazása, a megfelelő továbbképzés biztosítása.

(Autoref.)

01/202

LUBANS, John: "I'm so low, I can't get high": the low morale syndrome and what to do about it = Libr.Adm.Manage. 14.vol. 2000. 4.no. 218-221.p.

Rossz munkahelyi légkör: mit tehet a vezetés?

Munkahelyi légkör; Vezetés

A munkához való hozzáállásra vonatkozó felmérést meglehetősen gyakran végeznek az üzleti világban, ám a könyvtárakban ritka, mint a fehér holló. A cikk szerzője is csak egyetlen ilyen jellegű vizsgálatban vett részt, melynek kiértékelésekor az „elége-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

dettség fokmérője" a fagypont alatt állapodott meg.

Könyvtáros konferenciákon magunk is találkozhatunk a szakma sanyarú helyzetén lamentáló kollégákkal, és ki ne hallott volna már kísértetként kerengő történeteket méltánytalanul mellőzött munkatársakról? Lehetséges, hogy Önöknek még nem volt szerencséjük olyan könyvtároshoz, aki rendszeresen deklarálja, mennyire utálja azt a munkát, amit végez, de egy lépést sem tesz a változás érdekében?

Mit lehet tenni az ilyen – mások közérzetét is romboló – magatartás megváltoztatására? Egyáltalán, hogyan kaphatunk reális képet intézményünk morális állapotát illetően?

Régen a vezetők szlogenje az volt: vagy boldogtalanok a beosztottjaid, de jól megy a munka, vagy boldogok a kollégák, viszont alacsony a teljesítmény. Ma már divatjamúlt ez a felfogás. Az üzleti világban, ahol a munka hatékonysága elsőrendű kérdés, jól tudják, hogy a munkatársak elégedettsége milyen fontos tényező. Súlyt helyeznek rá, hogy munkájuk fontosságáról meg legyenek győződve, hogy tisztában legyenek a szervezet céljaival és magukévá tegyék azokat, hogy munkájuk végzésekor legyen elegendő mozgásterük, és a bizalom légköre vegye őket körül.

Különösen fontosak lennének ezek a mi szakmánkban, hiszen közvetlen kapcsolatban állunk a könyvtár használóival, és erre a kapcsolatra a munkahelyi morál erőteljesen rányomja bélyegét.

A megfelelő munkamorálért a vezetőség felelős. Ha valakinek a hozzáállása nyilvánvalóan rossz irányba befolyásolja az általános közérzetet, le kell ülni vele beszélgetni erről. Értő figyelemmel kell meghallgatni, mi az, ami nyugtalanítja ezt a kollégát, és ezután dönteni kell, hogyan oldhatjuk meg a problémát. Közben nem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a munkamorál nem adottság, mint a bőrünk vagy a szemünk színe, hanem elhatározás kérdése. Segíthetünk tehát a pozitív hozzáállás kialakításában, vagy végső esetben javasolhatjuk a kollégának, hogy váljunk el egymástól barátsággal, és amilyen gyorsan csak lehet.

Bármilyen módszerrel is vizsgáljuk a munkamorált, fontos, hogy nyilvánvaló legyen, mi volt ezzel a célunk. A munkatársaknak tisztában kell lenniük azzal, hogy milyen úton akarjuk a könyvtár elérendő céljait megvalósítani, és ebben milyen fontos szerepe van a munkatársak jó közérzetének, munkához való pozitív hozzáállásának.

(Fazokas Eszter)

Lásd még 146, 175

Marketing, közönségkapcsolatok

01/203

ATTENBOROUGH, Liz: The National Year of Reading in the United Kingdom = New Rev.Child.Lit.Librariansh. 6.vol. 2000. 6.vol. 103-113.p. Bibliogr. 8 tétel.

Az Olvasás Éve az Egyesült Királyságban

Irodalompropaganda; Olvasás

1998 szeptemberétől 1999 augusztusáig tartott az olvasás nemzeti éve (National Year of Reading – NYR) Angliában. A jelenlegi kormány illetékes minisztere már az ellenzékben töltött évei alatt készült e projekt megindítására. A célja az volt, hogy a kiadók és könyvkereskedők, a könyvtárosok, az üzleti szektor, a tömegkommunikációs eszközök, az oktatásügy és a társadalmi szervezetek bevonásával a nemzet figyelmének központjába helyezze az olvasást.

A tervezés már 1997-ben megkezdődött. Nehéz volt, de sikerült, hogy a gyerekek körén túlmenően a felnőttekre is kiterjesszék a projektet, s olyan tágra szabják határait, hogy a lehető legtöbb ember-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hez eljussanak. A NYR-re vonatkozó információk terjesztésére egy adatbázist és egy webhelyet létesítettek, s egy havonta megjelenő újságot is kiadtak.
Az év során minden hónapnak megvolt a maga témája (pl. mese, költészet, sport stb.). Fontos volt, meggyőzni az elfoglalt tanárokat arról, hogy a NYR nem a munkájukat akarja szaporítani, ellenkezőleg, segíteni akar nekik. A sajtót érdekes emberekkel és témákkal bombázták, hogy ne csak a borús statisztikákban és a megható történetekben legyen érdekelt. A propagandakampány során mindenféle eszközt felhasználtak, egészen a futballpályákon elhelyezett óriásplakátokig.

Mozgósították a vállalati világot is, hiszen a cégek érdekében áll, hogy mind fogyasztóik, mind alkalmazottaik jól képzettek, magas szintű írni-olvasni tudással rendelkezők legyenek. Számos cég jelentős anyagiakkal segítette a projekt egyes akcióit. Hasznosnak bizonyult, hogy a cégeket nem egyszerűen pénzért keresték fel, hanem a támogatás kölcsönösen előnyös formáit is sikerült megtalálni (propaganda, szolgáltatás stb.).

Lényegesnek bizonyult, hogy minden helyi önkormányzat kijelölte azt a személyt, aki a helyi eseményeket összehangolta.
Központi forrásokból mintegy egymillió fonttal segítették a helyi ötletek megvalósulását. Ezek a hajléktalanok utcai könyvtáraitól a házhoz kötötteket laptoppal és modemmel meglátogató könyvtárosokig terjedtek, s azóta is folyamatban vannak.
Sok haszonnal járt a webhely megnyitása. Naponta átlagosan 800-an keresték fel. Néhány önkormányzat maga is nyitott webhelyet.
A kampány legnagyobb eredménye az volt, hogy sikerült az országos szintről levinni a helyi szintre. Itt a könyvtárosok megkeresték a helyi futball- és kosárlabda-klubokat, cégeket, szabadidős központokat, s mindenhol készséges támogatásra leltek. Kifogyhatatlan volt a leleményesség, amely újabb és újabb akciókat indított útnak.
A kezdeményező minisztérium további három éven át folytatja a szponzorálást, ha csökkenő mértékben is. Változik a NYR jelszava is: „Folytasd az olvasást!"-ra, a nemzeti olvasási kampány (National Reading Campaign -NRC) keretében. Ez bizonyos tekintetben fontosabb lesz, mint a NYR, mert így lehet learatni a befektetett erőfeszítések gyümölcseit hosszabb távon. Ehhez a Kulturális és Sportminisztérium további 2 millió fontos alapot nyitott meg.
A NYR során az emberek és szervezetek igen pozitívan nyilvánultak meg az olvasás elterjesztése érdekében. Megkezdődött az a folyamat, amelynek révén az Egyesült Királyság olvasó országgá válik.

(Papp István)

Lásd még 142

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Használat- és igényvizsgálat

01/204

CRAWFORD, John C. – DAYE, Andrew: A survey of the use of electronic services at Glasgow Caledonian University Library = El.Libr. 18.vol. 2000. 4.no. 255-265.p. Bibliogr.

Az elektronikus szolgáltatások használatának felmérése a Glasgow Caledonian University könyvtárában

Egyetemi könyvtár; Elektronikus publikáció; Felmérés [forma]; Használói szokások; Szolgáltatások használata

A cikkben ismertetett felmérés az elektronikus információk használatát vizsgálta a Glasgow Caledonian University könyvtári és információs központjában. A részben megfigyelés útján, részben kérdőívekkel végzett felmérés egy előzetes tanulmányra épült, amely fókusz-csoportokat és interjúkat alkalmazott. A megfigyelésre épülő vizsgálat úgy találta, hogy a leggyakoribb tevékenységek a következők: szövegszerkesztés, e-posta küldése és fogadása, böngészés a világhálón. A kérdőíves vizsgálat eredményei: a legtöbb válaszoló nappali tagozatos hallgató; inkább PC-t mint Macintosh-t használ, csak 18% használ CD-ROM-ot, és csak 13% on-line adatbázisokat. Körülbelül egyharmad részüknek volt valamilyen problémája az elektronikus információk használatával. A fő általános következtetés az, hogy az oktatással kapcsolatos információkeresés lényegesen kevesebb, mint a tananyagtól független használat.

(Autoref. alapján)

01/205

The fate of the undergraduate library = Libr.J. 125.vol. 2000. 18.no. 38-41.p.

Mi lesz a sorsa a könyvtárnak, ha mindenki a világhálót használja? – Hat amerikai könyvtáros véleménye

Egyetemi hallgató; Egyetemi könyvtár; Használói szokások; Számítógép-hálózat

Hat egyetemi-főiskolai könyvtáros és egy tanár többé-kevésbé egybehangzó véleménye szerint a felsőoktatás most alsóbb évfolyamos hallgatói „kutató" munkájukat szinte teljesen a webre alapozzák. (Egészen addig – mondja egyikük – amíg térítéses szolgáltatásba nem ütköznek az interneten, akkor ugyanis azonnal a könyvtárhoz fordulnak.)
A könyvtár akkor maradhat a kampusz fontos része, ha ott van, ahol a diákok. Ha tehát a diákok a webre mennek, a könyvtárnak fizikai helyén az épületben is, és a hálón is ott kell lennie, különböző módokon, különféle szolgáltatásaival. E szolgáltatások egyike a kezdő főiskolások megtanítása éppen nem az információtechnológia használatára (hiszen szinte az egyetlen készség, amivel rendelkeznek, az a barangolás a neten), hanem a könyvtár használatára, arra, hogy kérdezni is szabad, arra, hogy nincs minden igényükre azonnal elérhető, teljes szöveges megoldás, arra, hogyan kell egy főiskolai szintű kutatást elvégezni. A „felhasználóképzés" nem az újabb digitális információforrások használatának megtanítását kell, hogy jelentse, hanem valódi oktatást, aminek eredményeképpen a diák képes lesz ezeket a forrásokat megtalálni, és értékelni is. A könyvtárosnak fel kell készítenie olvasóit az élethosszig tartó tanulásra. A diákolvasók a hosszan –

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

sőt, lehetőleg folyamatosan, hét nap 24 órájában – nyitva tartó könyvtárat igénylik. Ebben a könyvtárban egy helyen szeretnék megtalálni az információkat, függetlenül azok analóg vagy digitális, nyomtatott vagy elektronikus formájától. Ezzel jár(hat) együtt a technikai és a referensz tájékoztatás különbségeinek eltűnése; egyes egyetemeken már nincs külön „könyvtár" és „számítástechnikai részleg", hanem a kettő együtteséből létrejött információs központ. A megfigyelések szerint (és az oktatási koncepciók, módszerek által is erre bátorítva) a diákok általában nem egyedül, hanem csoportosan végzik kutató munkájukat, így a könyvtárnak erre a csoportos tevékenységre is alkalmas helyeket kell biztosítania számukra.

(Mohor Jenő)

01/206

MARCELLA, Rita – BAXTER, Graeme: The impact of social class and status on citizenship information need: the results of two national surveys in the UK = J.Inf.Sci. 26.vol. 2000. 4.no. 239-254.p. Bibliogr. 25 tétel.

A társadalmi osztály és státus hatása a közérdekű tájékoztatás iránti igényre: két országos felmérés eredményei az Egyesült Királyságból

Felmérés; Hátrányos helyzetű olvasó; Igény; Közérdekű tájékoztatás

A cikk a British Library kutatási és innovációs központja által finanszírozott *Citizenship Information* nevű kutatási program eredményeit ismerteti. A kutatás két nagyszabású felmérésből állt, amelyekben a brit lakosságnak az állampolgári (közhasznú) információk iránti igényei iránt érdeklődtek. A kutatás kimutatta, hogy a társadalmi osztály és helyzet hatással van az információigényekre és az információkeresési szokásokra, bár a jellemzők nem egyszerűek és egyértelműek. Bizonyos társadalmi osztályok és csoportok nem használják ki kellő mértékben a közkönyvtárak információforrásait, mások kevésbé hajlandók vagy képesek az új technológiák használatára. A cikk arra a következtetésre jut, hogy fennáll a veszélye bizonyos csoportok kizárásának, és a tájékoztatási politikának meg kell találnia a legmegfelelőbb információterjesztési módszereket ennek elhárítására.

(Autoref. alapján)

01/207

GOODMAN, David: Should scientific journals be printed? A personal view = Online Inf.Rev. 24.vol. 2000. 5.no. 357-363.p. Bibliogr.

Érdemes-e kinyomtatni a tudományos folyóiratokat? – Személyes vélemény

Egyetemi könyvtár -biológiai; Elektronikus folyóirat; Folyóiratkiadás; Használói szokások

Bár az elektronikus folyóiratok kétségtelen előnyei miatt azt gondolhatnánk, hogy az elektronikus formátum fog eluralkodni, a nyomtatott változatok továbbra is megjelennek. Egy amerikai egyetem biológiai könyvtárában a bekötött és bekötetlen folyóiratainak használat-vizsgálati adatai arra a következtetésre vezettek, hogy majdnem mindegyik folyóirat esetében a kizárólagos elektronikus formátum lenne a hatékony megoldás; csak néhány címet lenne érdemes nyomtatott formában is kiadni. Sőt, a legtöbb tudományos cikket egyáltalán nem célszerű folyóiratokban megjelentetni, inkább internetes tárolóhelyeken kellene elérhetővé tenni őket.

(Autoref.)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

01/208

RANJARD, Sophie: Pratiques et attentes des publics des médiatheques: méthodes et techniques d'enquetes = Bull. Bibl. Fr. 45. tom. 2000. 5.no. 102-107.p. Bibliogr.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Eszköztárak felmérésére szolgáló módszerek és technikák

Eszköztár; Felmérés; Használói szokások; Könyvtártudományi kutatás

Az eszköztár-használók megismerésének módszere a kezdeti problémától függ. Ha valaki a látogatók szokásait, viselkedését, képviseletét szeretné megérteni, akkor a megfelelő módszer a megfigyelés és az interjú. Ha viszont a könyvtárlátogatás gyakorisága, az elégedettség mértéke, a többség elvárásai érdeklik, akkor a kérdőíves felmérés a megfelelő módszer. A kétféle megközelítés nem zárja ki, inkább kiegészíti egymást: az interjúk elemzése segít a kérdőív kifejlesztésében, és a kitöltött kérdőívek elemzése kimutatja a használók típusait. A gyakorlatban a gyakori, szerényebb célú felmérések meggyőzőbb eredményeket adnak, mint az öt-tíz évenkénti, egyszerre sokat „markolni" akaró kutatások.

(Autoref. alapján)

Lásd még 167

Használók képzése

01/209

CARON, Gilles: La formation a l'information ou le besoin de revoir le concept de formation documentaire = Doc.Bibl. 46.vol. 2000. 2.no. 79-82.p. Bibliogr. 11 tétel.

Res. angol és spanyol nyelven

A „könyvtárhasználati képzés" fogalmi újragondolásának szükségessége

Használók képzése

Az elmúlt harminc évben az egyetemi könyvtárak aktívan képezték használóikat. A „könyvtárhasználati képzés" fogalmát többféleképpen értelmezték, kezdve egy bemutató könyvtárvezetéstől egészen a kötelező tanrendi kurzusokig. Ezeknek a módszereknek a közös célja az volt, hogy a hallgató megismerje a könyvtár használatát, és gyakorlatot szerezzen a tanulmányaihoz szükséges referensz források használatában. Ez a nézet mára teljesen elavult. Az információhasználati szakértelem ma már létfontosságú: feltétele egy egyén vagy egy szervezet „életben maradásának". Az információk hatékony használatára irányuló tanulás és oktatás korszerű értelmezése érdekében újra kellene definiálni a könyvtárhasználati oktatás hagyományos fogalmait.

(Autoref.)

01/210

BUNNELL, David Paul – BYERLY, Suzanne L.: Creating and maintaining web-based subject resources guides for small academic libraries = Coll.Undergrad.Libr. 7.vol. 2000. 1.no. 33-39.p. Bibliogr.

Web alapú tematikus forráskalauzok létrehozása és működtetése kis felsőoktatási könyvtárakban

Felsőoktatási könyvtár; Gépi információkeresés; Használók képzése -felsőoktatásban; Számítógéphálózat; Tájékoztatási eszköz

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A web kétélű dolog: egyrészt rengeteg új információforráshoz juttatja a kis felsőoktatási könyvtárakat, másrészt viszont nehéz hatékonyan használni, és méretei a könyvtárost nehéz helyzetbe hozzák,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ha segíteni kell az olvasónak, különösen a kisebb létszámú felsőoktatási könyvtárakban.

A Mercer Egyetem központi könyvtárában először a könyvtárosok kedvenc webhelyeit tartalmazó oldalt állítottak össze, majd ezt követte az oktatott tárgyakhoz (így a hallgatói igényekhez) igazodó tematikus oldalak összeállítása. Ha nyomtatott információforrások tárgyi kalauzait is „beépítették" volna ezekbe az oldalakba, ez zavart okozott volna az olvasók körében, így a tematikus oldalak tisztán elektronikusak. A www-olvasótermeknek elnevezett (World Wide Web Reading Rooms – /mainlib.mercer.edu/readingrooms/) oldalak az adott szakterület (elsőként a műszaki karé készült el) helyben elérhető elektronikus forrásait, az interneten elérhető jelentős tudományos szakmutatókat, a szakmai egyesületekhez, elektronikus folyóiratokhoz való kapcsolódás lehetőségeit, a „kötelező irodalom" digitálisan hozzáférhető szövegeit és az egyetem általános érdeklődésre számot tartó információit is tartalmazza. Az elektronikus dokumentumokkal foglalkozó könyvtáros munkájának egyre nagyobb részét tette ki a www-olvasótermek fejlesztése, így újabban az egyes szakreferensek vették át a feladatot.

Az „olvasótermek" a központi könyvtár honlapjáról közvetlenül elérhetők, ismertetésük a könyvtári bevezető előadások része, és sikeres e-mail hirdetési kampány is segítette közismertté válásukat az egyetemen. A Microsoft FrontPage 98 segítségével létrehozott tematikus oldalak igen jó kalauznak bizonyultak az internetről gyorsan jó minőségű információt igénylő olvasók számára és nem csak a hallgatók, hanem a tanárok részéről is nagy elismerést kaptak. Megnövekedett a könyvtárhasználati oktatás iránti igény (különös tekintettel az interneten való keresés és a webforrások értékelése módszereire). A modell más kisebb felsőoktatási könyvtáraknak is ajánlható.

(Mohor Jenő)

01/211

BRUCE, Christine: Information literacy programs and research: An international review = Aust.Libr.J. 49.vol. 2000. 3.no. 209-218.p. Bibliogr.

Az információs jártasság megszerzésének oktatási programjai és az ezzel kapcsolatos kutatások: nemzetközi helyzetkép

Használói szokások; Használók képzése; Könyvtártudományi kutatás; Továbbképzés

Már az 1970-es évek óta megragadta a könyvtárosok, oktatók és információs szakemberek figyelmét az információhasználatban szerzendő készség, amit angolul information literacy-nak, magyarul informatikai írástudásnak, információs jártasságnak lehet nevezni.

Tekintve, hogy viszonylag új fogalomról van szó, a szerző áttekinti a rá vonatkozó meghatározásokat, amelyek kifejtik e fogalom tartalmát. A legtartalmasabb talán az ALA 1989-ben született meghatározása: az információs jártassággal rendelkezőnek fel kell ismernie, mikor van szüksége az információra, képesnek kell lennie lelőhelyét megtalálni, majd kiértékelni és hatékonyan használni a szükséges információt. Végső soron ők azok, akik megtanulták, hogyan kell tanulni, mert tudják, hogyan lett megszervezve a tudás, hogyan kell megtalálni az információt, s úgy használni, hogy mások is tanulhassanak tőlük. Az információs jártasság – teszi hozzá a cikk szerzője – tulajdonképpen nem rendelkezik önálló területtel, hanem a tárgyra vonatkozó gondolkodást és ítéletalkotást jelenti.

Kezdenek kialakulni e terület irányai, irányzatai, programjai, s az első kezdeményezések kijelölték a haladás irányát. Különösen az USA-ban vannak figyelemre méltó vállalkozások mind az ALA keretében, mind pedig a felsőoktatás terén, de az oktatás alacsonyabb szintjein is. Amerikában és másutt is nagy figyelmet fordítanak a könyvtári személyzet ilyen irányban való továbbképzésére; a programokba bevonják az oktatókat is. A tantervekbe integráltan történik az információs jártasság és az életen át tartó tanulás oktatása. A munkahelyeken is súlyt helyeznek az információs jártasság elsajátíttatására

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

(pl. jogászok, mérnökök, auditorok körében). A közösségek körében, a civil társadalomban az információs jártasság elterjesztésére és előmozdítására a közkönyvtáraknak jut nagy szerep (pl. Ausztráliában és Új-Zélandon a bennszülött közösség számára speciális programok). A programok anyagi fedezete eddig főként kormányzati forrásokból eredt, de újabban más források is megnyíltak (pl. Dél-Afrikában a Readers' Digest támogatása). A programokban az információs technológia korszerű lehetőségeit is hasznosítják. Az információs jártasság kutatása azonban még mindig gyerekkorát éli. Máris meg lehet azonban különböztetni a gyakorlathoz kötődő kutatásokat (pl. a futó programok innovációjára, fejlesztésére vagy e programok megalapozására és kiértékelésére a felsőoktatásban, egy cég ilyen jellegű profiljának kialakítására), alkalmazott (problémamegoldó) kutatásokat (pl. használói igényvizsgálatok, kutatók információkezelési készségeinek elemzése, az információs jártassági képzés eredményének kiértékelése), valamint az új területeket feltáró „tiszta" kutatásokat (pl. az információs jártasság természete a munkahelyeken, az információkereső és használó folyamat jelenségeinek leírása, a tezauruszok megismerésének különböző módjai az adatbázisokban folytatott keresések során). Az információs jártasság elméletének kérdése is elkezdte érdekelni a kutatókat: van, aki a fogalmi megközelítést, más a relacionális megközelítést, ismét más a konstruktivista paradigmát vizsgálta. A kutatói figyelem központjába föltehetően a következő témák kerülnek: a tudás, az információ és az információs jártasság a különféle kultúrákban, egyének és csoportok tapasztalatai e téren, mi motiválja az embereket e készségek megszerzésére, az ilyen jellegű programok gátjai stb.
Végül a szerző beszámol saját kutatásairól, amelyeket az információs jártasság hét arca címmel lehet összefoglalni (technológia, források, folyamatok, menedzsment, tudásgazdálkodás és -szervezés, tudásterjesztés, bölcsesség és szakmai etika.

(Papp István)

INFORMÁCIÓELŐÁLLÍTÁS, -MEGJELENÍTÉS ÉS -TERJESZTÉS

Digitalizálás

Lásd 164

Nyomtatott dokumentumtípusok

01/212

SANTORO, Marco: Appunti su caratteristiche e funzioni del paratesto nel libro antico = Accad.Bibl.Ital. 50.a. 2000. 1.no. 5-38.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol, francia, spanyol, német nyekven

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Megjegyzések a régi könyvek „paraszövegének" jellemzőihez és funkcióihoz

Régi és ritka könyvek

Az a köztes zóna, ami maga a szöveg, és az azon kívüli világ között van (a címlaptól a jegyzetekig), a „paraszöveg" nagyobb figyelmet és gondosabb vizsgálódást érdemel jellegzetességeik és funkcióik tisztázása érdekében. A 16. századi nápolyi könyvek ajánlásait és címlapjait vizsgálva folyamatos változás és fejlődés figyelhető meg a címlapokon. Ebből nyilvánvalóvá válik az a kiadói stratégia, amely a címlapra mint az olvasói figyelem felhívásának leghatékonyabb eszközére tekint.

(Autoref.)

01/213

ČINČERA, Jan: Vliv elektronické komunikáce na spotřebu papíru = Nár.Knih. 11.roč. 2000. 4.no. 184-187.p. Bibliogr. 10 tétel.

Az elektronikus kommunikáció hatása a papírfelhasználásra

Kommunikáció; Papírgyártás

A papírt Kínában találták fel. Használata az arab világban és Európában felgyorsította a társadalom és a gazdaság fejlődését, minthogy a korábbi hordozóknál (papirusz, pergamen, agyagtáblák) olcsóbb és könnyebben kezelhető volt. Európában sokáig rongyokból állították elő, a 18-19. században fareszelék, jelenleg pedig vegyi eljárással kezelt fa az alapanyaga.

A papír gyártása légszennyező. Amerikában a gázkibocsátások 2,9%-a papíripari kéndioxid, 1,5%-a nitrogén. A fakitermelés kb. 17%-ából lesz papír. Emiatt is zsugorodik az esőerdők területe.

Az elektronikus kommunikáció térhódítása a várakozások ellenére nem szüntette meg a papírfelhasználás állandó növekedését. Az 1990 és 1998 közötti 86,8 millió tonnáról mostanáig 99 millió tonnára nőtt az USA éves papírigénye. 2010-ig további 70-80%-nyi növekedés várható a felhasználásban. 1990-ben a felhasználás világátlaga 45 kg/fő volt, miközben a harmadik világban csak 1 kg/fő. Mi lesz, ha majd ott is elindul a papírpocsékolás.

Az általános növekedési tendenciával szemben vannak olyan területek, ahol csökkenés következett be. Az internet az USA-ban 15, Japánban pedig 5%-kal csökkentette az igényt. Másutt viszont (pl. az ún. junk mail világában) nagy és egyre nagyobb a felhasználási mohóság.

Az irodai papírfelhasználás 2003-ra 1996-hoz képest valószínűleg megkétszereződik. Pedig – tanúsítja a Bank America példája, amely 1993 és 1995 között 32%-kal kevesebb papírt használt fel (= 1 millió dollár megtakarítás) – volna lehetőség a mérsékeltebb papírfelhasználásra. Csak akarni kellene.

Az elektronikus kommunikáció összességében évente 5,2 millió tonna papírt takarít meg (2,7 milliót az USA-ban, a többit a fejlett országokban), ám ez sokkal kevesebb, mint a várt növekmény.

(Futala Tibor)

Lásd még 152, 154, 161

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

01/214

DELAINE, Virginie: La gestion au quotidien des revues électroniques sur intranet = Documentaliste. 37.vol. 2000. 3-4.no. 182-191.p. Bibliogr.

Res. angol, német és spanyol nyelven

Elektronikus folyóiratok kezelése intraneten

Elektronikus folyóirat; Gépi folyóiratkezelés; Helyi gépi hálózat; Számítógép-hálózat

A tudományos folyóiratok on-line terjesztése kedvezően befolyásolja az információs szakemberek

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

hozzáállását, különösen, ha ez egy helyi hálózaton (intraneten), a hagyományosnál kényelmesebb munkamódszerekkel történik. Az elektronikus dokumentumok természete megváltoztatta a legtöbb hagyományos munkafolyamatot, pl. a katalogizálást, az osztályozást, a leltározást és a témafigyelést. Új szempontok merültek fel: hogyan találjuk meg, tegyük hozzáférhetővé, őrizzük meg és terjesszük az elektronikus folyóiratokat. További tudnivalók: jogi kérdések, licenctárgyalások, konzorciumok létrehozása.

(Autoref. alapján)

01/215

MEHTA, Usha: On the World Wide Web: Where are you going, where have you been? = Internet Ref. Serv. Q. 5.vol. 2000. 1.no. 51-66.p. Bibliogr. 27 tétel.

Hogyan hivatkoznak a szerzők a webes forrásokra?

Elektronikus publikáció; Hivatkozás; Publikálás -tudományos kiadványoké; Számítógép-hálózat

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be: HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER, Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A szerző webes hivatkozások elemzésével vizsgálja a tudományos kommunikáció három aspektusát: a hiteles információ használatát, a helyes hivatkozási stílus alkalmazását és a hivatkozott források ellenőrzési célból való elérhetőségét. A vizsgálat eredményei azt jelzik, hogy létre kell hozni a webes hivatkozások adatbázisát vagy más megőrzési formáját

(Autoref.)

01/216

COHEN, Joëlle: L'écran efficace: trois lois fondamentales de la perception visuelle = Documentaliste. 37.vol. 2000. 3-4.no. 192-198.p. Bibliogr. 10 tétel.

Res. angol, német és spanyol nyelven

A hatékony képernyő: a vizuális érzékelés három alaptörvénye

Ember-gép kapcsolat; Ergonómia; Honlap; Tipográfiai szerkesztés

Az on-line szolgáltatások tervezőinek nem szabad figyelmen kívül hagyniuk a vizuális érzékelés törvényeit; e szakembereknek jól kell ismerniük az információ-felismerés, -befogadás és -memorizálás folyamatait. Az elektronikus dokumentumok komplex szerkezetére, a navigálásra és a képernyőn való olvasásra tekintettel az információk grafikai megjelenítésének tervezése közben figyelembe kell venni a vizuális és kognitív ergonómia alapelveit. A jelen tanulmány összefoglalja és illusztrálja a vizuális érzékelés alapvető jellemzőit, és következtetésként egy olyan alkalmazást mutat be, amely egy intranet-honlap fokozatos fejlesztése során alakult ki.

(Autoref.)

Lásd még 111, 126, 135, 145, 151-152, 158, 162, 172, 174, 184, 192-193, 195, 204, 207-208

Kommunikációs technikák

Lásd 213, 215

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

KÖNYVTÁRGÉPESÍTÉS, KÖNYVTÁRÉPÜLET

Könyvtárépítés, -berendezés

01/217

HOKKA-AHTI, Ritva: Virrat sai oman helmensä = Kirjastolehti. 93.vsk. 2000. 7.no. 14-16.p.

HUJANEN, Erkki: Keuruun kirjastossa on nyt tilaa hengittää = Kirjastolehti. 93.vsk. 2000. 7.no. 17-20.p.

GREEN, Outi: Uudenaikainen punainen tupa = Kirjastolehti. 93.vsk. 2000. 7.no. 20.p.

Új városi könyvtárépületek Finnországban

Könyvtárépület -közművelődési; Városi könyvtár

Három, 2000-ben átadott városi könyvtárat mutat be a lap fényképes riportokban. Az épületek főbb adatai:

Virrat (10 ezer lakos):
egy épületben a városi könyvtár és a helyi szakfőiskola könyvtára.
hasznos alapterület: 1300 m^2,
ebből városi könyvtár: 800 m^2
főiskolai könyvtár: 500 m^2
tervező: Esko Räntilä
költség: 14,1 millió FIM
(kapott államsegély: 3,96 FIM)

Keuruu (12 ezer lakos):
hasznos alapterület: 1000 m^2
tervező: Eero Hyvämäki és Jari Jokivuo
költség: 12,5 millió FIM
(kapott államsegély: közel 50%)

Porvoo (20 ezer lakos):
hasznos alapterület 2700 m^2
tervező: Tuomo Siitonen
A költségekről nincs adat.

(Sz. Nagy Lajos)

01/218

BELLINI, Paolo: Struttura e infrastrutture della biblioteca universitaria nell'era digitale: tendenze in atto = Boll.AIB. 40.vol. 2000. 3.no. 331-346.p. Bibliogr. a jegyzetekben.

Res. angol nyelven

Az egyetemi könyvtári szervezet és infrastruktúra aktuális tendenciái a digitális korban

Egyetemi könyvtár; Információtechnológia; Könyvtárépület -egyetemi, főiskolai; Munkaszervezés

A Trentói Egyetem könyvtára egy projektbe kezdett a könyvtári teljesítménymutatók ISO 11620 szabványának alkalmazására. A „használói elégedettség" mérésére szolgáló kérdőív tanúsága szerint gyakori kritika tárgya a könyvtári terek elégtelensége és irracionalitása. Annak ellenére, hogy manapság több szó esik az elektronikus forrásokon alapuló szolgáltatások kialakításáról, a tényleges fizikai térigény továbbra is létezik, sőt, az elégséges tér hiánya lehetetlenné teszi a szolgáltatások színvonalának emelését.

A könyvtár szerepének változása együtt jár néhány további változással is. A könyvtár három, tradicionálisan szeparált része (a könyvek és más dokumentumok helye, a katalógusok helye valamint az olvasók és a személyzet helye) úgy tűnik, keveredésnek, összeolvadásnak indul. A könyvtár megszűnik önmagában álló, független entitásként létezni; egyik szereplőjévé válik az információ komplex világának. Így teljesítőképessége a „külvilághoz" való kapcsolódási lehetőségeitől függ, ez pedig nagymértékben az elektronikus infrastruktúrán, és a könyvtár szervezetén (szervezettségén) múlik.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A jövőbeli technológiai fejlődés irányainak és eredményeinek, hozadékainak megjósolhatatlansága a könyvtár nagyobb rugalmasságát igényli, mind a szervezet, mind a könyvtári terek tekintetében. Annyi biztosnak látszik, hogy a számítógépek igényelte hely tovább növekszik. Az új könyvtárakat a barátságos szervezeti viselkedés, és a közvetlen olvasó/személyzet interakció jellemzi. Végül említendő a hagyományos dokumentumok helyett és mellé érkező számos új média, aminek a feldolgozásban, tárolásban, állományvédelemben egyaránt következményei vannak.

Az e körülményeknek és jellegzetességeknek leginkább megfelelő könyvtármodell, amit akár „tanulási központnak" is lehet nevezni, főként az Egyesült Királyságban terjedt el. Egy új könyvtár megtervezésekor az egyetem vezetését mindenekelőtt azon szükségletek és célok elemzése kell, hogy vezesse, amelyeknek az épületnek meg kell felelnie. A tervezésbe be kell vonni a könyvtárosokat, hiszen a térszükségletet olyan paraméterek befolyásolják, mint a gyűjtemény mérete és várható növekedése, az olvasók száma és a különböző olvasói csoportok eltérő igényei, az egyes terek eltérő funkciói, és a terek közti szükséges kapcsolódási lehetőségek. Az ilyen információk összegyűjtésének is jó eszköze lehet a teljesítménymutatók szabványainak alkalmazása.

(Mohor Jenő)

Számítógépes könyvtári rendszerek

01/219

POKORNÝ, Ján: Co dnes musí umět knihovnický systém, abychom si ho všimli = Čtenář. 52.roč. 2000. 12.no. 336-339.p.

Mit kell tudnia ma egy könyvtári rendszernek?

Adatbázis; Integrált gépi rendszer; Online katalógus

Könyvtáraink többsége átélt már néhány gépesítési folyamatot. Mindenki tudja, hogy a könyvtárgépesítés lelke az a könyvtári rendszer, amely a klassszikus munkafolyamatokat (gyarapítás-katalogizálás-kölcsönzés) automatizálja.

A könyvtári rendszerek különböznek az egyéb automatizálási rendszerektől. Az egyik legfontosabb különbség, hogy a rendszernek két használói típus eltérő igényeit kell egyidejűleg kielégítenie: a könyvtárosét és az olvasókét. Ezért a könyvtárosok az adatbázis-építésre fordítják a fő figyelmet (sok esetben a többi modult nem is állítják üzembe), az olvasók számára pedig az adatok felhasználása (OPAC) a legfontosabb. A könyvtárelmélet is erősebben hat a könyvtári rendszerek fejlesztésére, mint ahogy más területeken ez szokásos, s ez nem mindig válik a könyvtári rendszerek javára. A legfontosabb rendszerkövetelmények:

A könyvtári rendszer voltaképpen adatbázis-alkalmazás. Fő szempontok: milyen adatbázis-technológiára épül, milyen az adatok struktúrája, mekkora az adatbázis (a tételek száma és hossza), az egyidejűleg kapcsolódó használók száma.

A rendszernek lehetővé kell tennie, hogy csak korrekt tételek kerülhessenek az adatbázisba, amit beépített ellenőrző mechanizmusok biztosítanak. Ki kell szűrnie a használó által elkövetett, illetve a hálózati hibákat.

Minden adatbázist rendszeresen karban kell tartani, a legfontosabb műveletek folyamatos üzemeltetése mellett (számba véve, milyen adminisztrációs folyamatokat kell leállítani a karbantartás alatt).

Még a legjobb rendszernél is előfordulhat, hogy valamilyen probléma miatt le kell állítani. Ezekre a szituációkra fel kell készülni, pl. a kölcsönzési rendszer off-line üzemeltetési lehetőségével vagy az adatok folyamatos mentésével.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A könyvtári rendszernek nyitott rendszernek kell lennie, amely képes együttműködni egyéb szabványos alkalmazásokkal (Z39.50, LDAP, HTTP, Unicode).
A könyvtár által korábban feldolgozott adatokat konverzió útján legyen képes fogadni. Adatforrásként nemcsak a katalógusok kezelendők, hanem pl. a besorolási adatállományok, külső adatbázisok, olvasói és kölcsönzési nyilvántartások stb.
A hangsúlyt az olvasók szolgálatára kell helyezni (OPAC, távoli bejelentkezés, előjegyzés stb.)
A külcsín nem minden: az olvasó elsősorban a jól működő OPAC-ot és a neki szóló szolgáltatásokat értékeli, s nem a rendszer csillogását.
Új rendszer bevezetésénél számolni kell azzal, hogy a régi, megszokott megoldások egy részéről le kell mondanunk, azt kell vizsgálni, hogy a rendszer mennyire felel meg a kívánalmaknak.
Külföldi rendszerek esetében fontos kérdés a honosítás (a menük, képernyők, üzenetek lefordítása, karakterkészlet stb.).
Nem elhanyagolható szempont a rendszer (hardver + szoftver) ára. A külföldi rendszerek nem önmagukban drágák, hanem az árat növelik a karbantartás, illetve az új verziók költségei (ezeket általában évente előre kell fizetni).

(Rácz Ágnes)

01/220

POPOV, V. – GRIBOV, V.: NPO "Inform-sistema": 10 let uspešnoj raboty = Biblioteka. 2000. 10.no. 37-39.p.

Az „Inform-Sistema" mint nem állami jogi szervezet sikeres munkájának 10 éve

Integrált gépi rendszer; Könyvtárellátó; Szoftver

Az „Inform-szisztema" az oroszországi könyvtári szféra egyik leghíresebb nem állami szervezete. Létrehozását 1989-ben a SZU Oktatási és Művelődési Minisztériuma által lefolytatott vizsgálat előzte meg, melynek témája a felsőoktatási intézmények könyvtárainak számítógépes ellátottsága és az automatizálás állapota volt. 1990-ben a minisztérium egy olyan szervezet létrehozását határozta el, amelynek feladata lett az automatizálás kidolgozása és az ehhez szükséges eszközök bevezetése az oktatási, tudományos és kulturális intézményekben. Így jött létre az „Inform-szisztema" nevű vállalkozás, amely 1993 óta egyesülés formájában működik.Miután hazai könyvtári integrált rendszer nem létezett, a szakemberek külföldi rendszert választva láttak hozzá az adaptáláshoz és az országos terjesztéshez. Az eredmények azonban elég siralmasak voltak: hiába fordítottak rá komoly összegeket, az automatizálás igazán nem indult el, a külföldi minták ugyanis nehezen voltak összehangolhatók az orosz könyvtári technológiával és normákkal. Az adaptáláskor felmerülő problémák sora szinte megközelítette egy új rendszer előállításának nehézségeit. Az egyesülés 1990-ben létrehozta a MARC lokális változatát, amely jellemzőiben a USMARC formátumra támaszkodik, változó hosszúságú mezői különböző output-lehetőségeket kínálnak, jól működik a különböző adottságokkal és állományméretekkel rendelkező könyvtárakban és rendszere összeegyeztethető a használatban lévő könyvtári technológiákkal. További fontos előnye, hogy gyakorlatilag bármilyen – akár a legolcsóbb orosz konstrukciójú – személyi számítógépen is jól működik. A rendszer – egyszerűségének, megbízhatóságának és használata könnyű elsajátításának köszönhetően – rövid idő alatt nagy népszerűségre tett szert: alkalmazásainak száma az országban már 1993-ban felülmúlta az összes többi hazai és külföldi rendszerét. Sikerét nem csak átgondolt rendszerének, hanem a jól szervezett marketing-politikának is köszönheti, hiszen közvetítői csoportjai és oktatási központjai az egész országot behálózzák. Az utóbbiak között könyvtárak és információs központok egyaránt vannak, közülük legszorgalmasabbnak bizonyultak a Szentpétervári Közgazdaságtudományi Egyetem és a Rosztovi Állami Egyetem könyvtára, valamint a Permi Könyvtári és Információs Központ. Jelenleg

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

összesen 26 oktatási központ létezik szerte az országban és mintegy ezer könyvtár használja az egyesülés által kidolgozott rendszert. 1992-ben az egyesülés terjedelmes monográfiát, majd 1993-ban ennek javított, bővített kiadását jelentette meg az USA könyvtárairól és könyvtárügyéről, a kötet szerkesztésében orosz és amerikai szerzők vettek részt. Hamarosan világossá vált, hogy a rendszer lokális változata mellett feltétlenül szükség van a hálózati elérés biztosítására is, ennek kidolgozására 1994-95-ben került sor. A Novell hálózat alatt működő második generációs program lehetővé teszi az egyes könyvtári munkafolyamatok (könyvtári adminisztráció, feldolgozás, keresés, kölcsönzés) automatizálását. Napjainkra már több mint száz gyűjtemény kapcsolódott be a program használatába. A kilencvenes évek számítástechnikai fejlődése nyilvánvalóvá tette, hogy a DOS-alapú rendszerek működésükben korlátozottá váltak: nem teszik lehetővé az új számítógépes technológiák alkalmazását és az interneten való megjelenést, a jövő a Windows- és a UNIX alapú programoké. Mindezt látva az egyesülés 1997 és 1999 között kidolgozta a rendszer harmadik generációját, a „MARC"-SQL-t, amelyet alig több mint egy év alatt 30 könyvtár kezdett alkalmazni. Az egyesülés részt vesz a könyvtárosképzésben: 1993-ban a Felsőoktatási Minisztérium akkreditálta továbbképzési programjukat az új információs technológiák területén. 1999 augusztusában saját oktatási intézményt alapítottak „Informszisztéma+" néven, melynek feladata a „MARC"-SQL program oktatása. Az egyesülés részt vesz a tudományos-kutatási projektekben és szolgáltatásokat nyújt a legnagyobb oroszországi könyvtárak számára a beszerzés és a könyvek nemzetközi cseréje területén.

(Hangodi Ágnes)

Számítógép-szoftver

Lásd 161, 177, 220

Elektronikus könyvtár

01/221

JOINT, Nick – LAW, Derek: The electronic library: a review = Libr.Rev. 49.vol. 2000. 8.no. 428-435.p. Bibliogr.

Res. francia és német nyelven

Az elektronikus könyvtár: szemle

Bibliográfiai számbavétel; Elektronikus könyvtár; Elektronikus publikáció; Használók képzése; Hozzáférhetőség

Az elektronikus könyvtár lehetőségeit elsőként Vannevar Bush említette az 1940-es évek közepén. A tisztán elektronikus könyvtár helyett még ma és a belátható jövőben is hibrid (hagyományos és elektronikus) szolgáltatásokat használunk. A kétféle szolgáltatás közül az elektronikus szolgáltatások csak lassan kerülnek túlsúlyba. Az elektronikus, digitális és a hibrid könyvtár terminust gyakran fel szokták cserélni, jóllehet fejlődésük kezd meglehetősen eltérő irányt venni.

Az elektronikus könyvtári szolgáltatások gyűjteményektől és az együttműködő intézményektől független virtuális „képződmények" (például a California Digital Library-t egy kilenc könyvtárból álló konzorcium hozta létre „tizedik tagként"). Együttműködésük keretében az intézmények elkülönült fizikai tulajdonában, különböző lelőhelyein tárolt dokumentumokat egy közös virtuális szolgáltatásként kapcsolják össze. Az EK-ban ilyen a GDL (Glasgow Digital Library) projekt.

A digitális könyvtár esetében az anyaintézmények megőrzik saját arcukat. Létező gyűjtemények léte-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ző szolgáltatásainak továbbfejlesztéséről van szó. Amerikai példa erre a Virginia Digital Library, amelynek szolgáltatásai virginiai intézményekben (University of Virginia, Library of Virginia) lévő állományra és információkra épülnek. A digitális könyvtárak létrehozása gyakran valamilyen állomány digitalizálásával indul, és helyi gyűjtemények válnak általuk a felhasználók széles köre számára hozzáférhetővé (ezért lényegében hibrid szolgáltatások).

Az Egyesült Királyságban egyfajta digitális könyvtári kezdeményezés a National Preservation Office és a Joint Information Systems Committee közös projektje, amelyben mind nyomtatott dokumentumok digitalizálása, mind elektronikus dokumentumok archiválása szerepel a célok között. Más folyamatban lévő projektek: a CEDARS (CURL Exemplars in Digital Archives), az UDEL (University of Derby Electronic Library) és a GAELS (Glasgow Allied Electronically with Strathclyde) projekt. A digitális könyvtárak kínálatában különböző arányban fordulnak elő a helyben tárolt dokumentumok és az átvett külső szolgáltatások, de a kínálat megjelenítésére legtöbbször közös felületet használnak (ilyen a BUBL).

Az egyetemes bibliográfiai számbavétel az elektronikus dokumentumoknál is megvalósulhat, ennek fontos eszközei a katalogizálási és metaadat-szabványok. Alkalmazásukat az OCLC CORC projektje tesztelte. A Z39.50 szabvány módot ad több hálózati OPAC-szolgáltatás közös lekérdezésére. A web alapú dokumentumszolgáltatás ugyanakkor máig hibrid szolgáltatás, mert a dokumentumok tényleges szállítása többnyire nem elektronikusan történik. Ezen a területen még sok fejlesztésre van szükség addig, amíg a tudományos információk egyenesen a kutatók íróasztalára kerülhetnek.

A kutatási eredmények saját elektronikus publikálása a tudományos kiadványok rendkívül magas árai miatt rendre felvetődik; ennek költségei hozzávetőleg a hagyományos kiadványok árának egynegyedét tennék ki. Példák: a Los Alamos-i preprint-archívum és a SPARC (Scholarly Publishing and Academic Resources Collection) kezdeményezés. Az utóbbi keretében kutatóintézetek, könyvtárak és más intézmények egész világot átfogó szövetségét kívánják létrehozni a tudományos publikálás és terjesztés olcsóbb megoldásait előmozdítandó.

Az elektronikus kiadványok megbízható elérhetősége is megoldódna akkor, ha az e-kiadványokat e-könyvtárak adnák ki és archiválnák. Megszűnhetne az URL-ek labilitása is. A digitális könyvtári közösségnek ki kell jelölnie azokat a tartósan fennálló intézményeket, amelyek erről gondoskodnának. Az elektronikus letéti helyek szerepe a bibliográfiai adatbázisokhoz való közvetlen hozzáférés következtében is egyre nő. Az USA-ban az egyetemek hozták létre ezeket a letéti helyeket (bizonyos időtartamra szóló licencekkel, a campuson való szolgáltatással). A brit könyvtárak konzorciumi keretben kötöttek megállapodásokat és szolgáltatnak a JANET hálózaton. Újabban a brit országos információpolitikai koncepcióban is szereplő „megosztott országos elektronikus gyűjtemény" (Distributed National Electronic Resource, DNER) keretében egyeztetve döntenek a gyűjtésről és magukat a dokumentumokat megosztott szervereken tárolják. A licencszerződések megtárgyalásának támogatására bontakozott ki a NESLI (National Electronic Site Licence Initiative) kezdeményezés. A pénzügyi nehézségeket enyhíthetik azok a regionális megegyezések, amelyek az önkormányzatok, oktatási intézmények forrásait is bevonják a szolgáltatások finanszírozásába. Ez a megoldás viszont jelentősen megnöveli a felhasználók körét és azok képzési igényét.

A felhasználóknak ma még sok nehézséget jelent az adatbázisok sokfélesége, az eltérő interfészek. A nehézségek egy részét kiküszöböli majd az osztott országos elektronikus könyvtár, amely ellenőrzött interfészeket és egyetlen keresőfelületet fog alkalmazni. A használók képzési igényeit ugyanakkor némileg mérsékli az, hogy jó minőségű interfészek,

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

kontextusfüggő helpek állnak rendelkezésre, és kiki sok tapasztalatot szerezhet az internet szórakozási célú használata során. Természetesen elektronikus formában sem létezik olyan könyvtár, amelyben teljesen önállóan el lehetne igazodni. Továbbra is szükség lesz információkezelési ismeretekre, a tanulási folyamat nyomon követésére, a hálózaton oktatási csomagok (ilyen az RDN Virtual Training Service, a Netskills program) közreadására stb. Feltehetőleg az ECDL vizsgarendszerhez hasonló képzésre is volna igény az információmenedzsment témakörében.

(Hegyközi Ilona)

01/222

SCHWARTZ, Candy: Digital libraries: an overview = J.Acad.Librariansh. 26.vol. 2000. 6.no. 385-393.p. Bibliogr.

Áttekintés a digitális könyvtárak építőköveiről, a kapcsolódó kihívásokról és lehetőségekről

Elektronikus könyvtár; Szakirodalmi szemle [forma]

A digitális könyvtár számtalan definíciójának (64 formális és nem formális meghatározást találtak), valamint digitális könyvtárak küldetésnyilatkozatainak elemzése alapján megállapítható, hogy a digitális könyvtár egy meghatározott közösség (közösségek) kiszolgálására létesült, nem feltétlenül egyetlen entitásként működő, szervezeti struktúrával rendelkező intézmény, amely magában foglalja a tanulást és a hozzáférést, emberi és technikai erőforrásokat használ. Gyors és hatékony elérést nyújt, ingyenes hozzáférést biztosít (saját közösségének legalábbis), birtokolja és ellenőrzi gyűjteményeit, és olyan gyűjteményekkel rendelkezik, amelyek mérete nagy és időtálló, jól szervezett és menedzselt, több formátumban létezik, nem csak reprezentációkat, hanem objektumokat is tartalmaz, ideértve olyanokat is, amelyek más módon megszerezhetetlenek lennének. Ezeken kívül olyan objektumokat tartalmaz, amelyek eleve digitális formában jöttek létre. Ezek a jellemzők, mindenekelőtt a tulajdonlás és az ellenőrzés, a digitális könyvtárat mint a hagyományos könyvtár forrásainak és tevékenységeinek elkülönített egységét, együttesét helyezik el. A könyvtárak jelenleg a kézzelfogható és a virtuális közötti problematikus térben működnek. Ezt tükrözi a „hibrid könyvtár" Európából származó fogalma.

A digitális információ létrehozásának, tárolásának és továbbításának költségei csökkentek és az erre a célra használható technológiák széles körben elterjedtek. A növekvő beszerzési és előfizetési költségek (nem beszélve a tárolás és feldolgozás költségeiről) arra kényszerítették a könyvtárakat, hogy digitális források után nézzenek. A digitális könyvtárak hozzájárulnak a jobb minőségű szolgáltatáshoz. A keresés és a navigáció a digitális könyvtárakban gyors. Maguk a források szegmentálhatók, újrarendezhetők, annotálhatók, a felhasználó személyi számítógépébe integrálhatók olyan módon, amely eddig nem volt lehetséges. A digitális környezet lehetővé teszi a közösségek közötti interaktivitást és együttműködést a résztvevők fizikai elhelyezkedésétől függetlenül.

A digitális könyvtárakban a gyarapítási döntéseket nehezíti, hogy digitális objektum lehet szöveg, állóés mozgókép, hang. Egy-egy típuson, például a szövegen belül is lehet számtalan formátum (rtf, Word, pdf stb.). Kérdés az is, mit tekintsünk egy objektumnak, például egy egész digitális könyvet, vagy annak egy fejezetét, vagy tartalomjegyzékét stb. A gyarapítási költségek a digitális könyvtárak esetében nemcsak a beszerzési vagy előfizetési árból állnak, hanem jelenthetik a digitális formára való konvertálás költségeit is. A gyarapítási döntéseket tehát befolyásolhatja, hogy az adott dokumentum már az adott intézmény tulajdona, vagy mindenki számára szabadon hozzáférhető (public domain), hogy eleve digitális-e vagy már konvertálták. A szöveges anyagok és a képek digitalizálása (nem beszélve a hang és a mozgókép digitalizálásá-

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

ról) igen költséges és időigényes. A megőrzés és archiválás az egyik legproblematikusabb kérdés. Komoly aggodalmat okoz a folyóirat-kiadók és aggregátorok archiválási politikája vagy annak hiánya. Az adott intézményben létrehozott digitális tartalom megőrzéséről viszont helyben dönthetnek. Számolnunk kell ugyankkor a hordozók fizikai romlásával és technológiai elavulásával. A digitális objektumokhoz leíró (bibliográfiai jellegű és tárgy szerinti hozzáférést biztosító), adminisztratív (a felhasználás módjára, származásra stb. vonatkozó), valamint strukturális (az objektum használatát, például a lapozást elősegítő) metaadatok járulhatnak. Ezek egy része automatikusan is létrehozható.

A digitális könyvtár hagyományos és újszerű szolgáltatások együttese is. Minden digitális könyvtár kereshető. Többségük nem elég fejlett ahhoz, hogy magában foglaljon interaktív referensz szolgáltatásokat. Legtöbbjük e-mail útján kereshető meg kérdésekkel és gyakran találhatunk hozzájuk gyakran ismétlődő kérdéseket tartalmazó (FAQ) fájlokat. Csupán néhány digitális könyvtárnak van felhasználóképzési programja. Szintén ritka az SDI-szolgáltatás, leggyakrabban csak az újdonságokról tudósítanak a könyvtár weboldalain, vagy hírlevélben. A digitális könyvtárak – más könyvtárakhoz hasonlóan – segítik az oktatási intézmények munkáját és a kutatást.

Közvetlen keresést és böngészést egyaránt kell kínálniuk. Az előbbihez a mezőkben történő keresést és az indexek böngészését kell biztosítani. Különleges problémát okoz a nem szöveges anyagok visszakeresése. A digitális könyvtárak gyakran alkalmazzák a Z39.50 szabvány szerinti, az SQL keresést, valamint a webkeresőkben használt technológiákat.

A legtöbb nagyobb szabású digitális könyvtár pályázati és intézményi forrásokból jött létre. A pályázati források idővel megszűnnek, de egy-egy digitális könyvtár aligha zárható be a források elapadásával. Néhány tehetősebb intézmény persze tudja támogatni az ott működő digitális könyvtárat. Sokak számára az együttműködés a járható út. Lehetőség van arra is, hogy a digitális könyvtárak hirdetésekből tartsák fenn magukat, a térítéses szolgáltatás pedig általában nem vonzó.

A digitális könyvtárak eszközeit és gyűjteményeit folyamatosan karban kell tartani. A tulajdonjoggal kapcsolatos, a licencekre vonatkozó információ, a felhasználók azonosítása, a jogosultságok figyelése és a használat nyomon követése, továbbá az értékelés is a digitális könyvtárak része.

A cikk részletes függeléket tartalmaz a digitális könyvtárakkal kapcsolatos könyvekről, folyóiratokról, weboldalakról, rendszerese konferenciákról.

(Koltay Tibor)

Lásd még 132, 144

Az ismertetett cikkek forrásai:

Accad.Bibl.Ital. – Accademie Biblioteche d'Italalia (IT)

Aust.Libr.J. – Australian Library Journal (AU)

Biblioteka – Biblioteka (RU)

Bibliotekarz – Bibliotekarz (PL)

Bibliotekovedenie – Bibliotekovedenie (RU)

Bibliotheksdienst – Bibliotheksdienst (DE)

Biul. Inf. BN – Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej (PL)

Boll.AIB. – Bolletino AIB (IT)

Bottom Line – Bottom Line (US)

Buch Bibl. – Buch und Bibliothek (DE)

Bull.Bibl.Fr. – Bulletin des Bibliothèques de France (FR)

Bull.CVTI SR. – Bulletin Centra Vedecko-Technickych Informacií SR (SK)

Cat.Classif.Q. – Cataloging and Classification Quarterly (US)

Coll.Undergrad.Libr. – College and Undergraduate Libraries (US)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Čtenář – Čtenář (CZ)

Doc.Bibl. – Documantation et Biblioth?ques (CA)

Documentaliste – Documentaliste (FR)

Educ. Inf. – Education for Information (I)

El. Libr. – Electronic Libraries (I)

Inf. Serv. Use – Information Services and Use (I)

Inf. Technol.Libr. – Information Technology and Libraries (US)

Internet Ref. Serv. Q. – Internet Reference Services Quarterly (I)

J.Acad.Librariansh. – Journal of Academic Librarianship (US)

J. Am. Soc. Inf. Sci. – Journal of the American Society for Information Science (US)

J. Bus. Fin. Librariansh. – Journal of Business and Finance Librarianship (US)

J. Doc. – Journal of Documentation (GB)

J. Inf.Sci. – Journal of Information Science (GB)

J.Internet Cat. – Journal of Internet Cataloging (I)

Kirjastolehti – Kirjastolehti (FI)

Libr. Adm. Manage. – Library Administration and Management (US)

Libr. J. – Library Journal (US)

Libr. Rev. – Library Review (GB)

Libri – Libri (I)

Nár.Knih. – Národní Knihovna (CZ)

Naučn. Teh. Bibl. – Naučnye i Tehničeskie Biblioteki (RU)

New Rev. Child. Lit. Librariansh. – The New Review of Children's Literature and Librarianship (GB)

NFD Inf. – NFD Information (DE)

Online Inf. Rev. – Online Information Review (I)

Poradnik Bibl. – Poradnik Bibliotekarza (PL)

ProLibris – ProLibris (DE)

Publ. Libr. J. – Public Library Journal (GB)

Ref. Libr. – The Reference Librarian (US)

Ref. User Serv.Q. – Reference & User Services Quarterly (US)

Synopsis – Synopsis (NO)

VINE – VINE (GB)

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

MANCI

Könyvtáros kollégáink figyelmébe ajánljuk *MANCI* nevű könyvtártudományi folyóiratcikk-adatbázisunkat.

Üzemeltetéséhez szükséges a MicroISIS program min. 3.0 változata.

A kurrens anyag éves előfizetési díja 5800.- Ft + ÁFA. Az aktualizálást lemezen vagy az Interneten szállítjuk negyedévenként.

Lehetőség van az adatbázis visszamenőleges megrendelésére 1986-ig, évenként 3000.- Ft + ÁFA térítés ellenében.

Előfizetési szándékukat jelezzék számunkra, hogy átutalási számlát küldhessünk.

Az adatbázis megrendelőinek az időközben kifejlesztett új funkciókat (on-line help, találatválogató program) térítésmentesen átadjuk: a tárgyi keresést megkönnyítő online tezaurusz ára: 8000.- Ft + ÁFA

További információkért forduljon a *MANCI* szerkesztőihez a 224-3796-os telefonon, vagy a novak@oszk.hu e-posta címen.

Várjuk megrendelésüket!

OSZK KMK Könyvtártudományi Szakkönyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota F. épület

M

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

Útmutató a Könyvtári Figyelő szerzői és közreműködői számára

- *A lap célja:* a magyar könyvtár- és tájékoztatásügy elméletével és gyakorlatával foglalkozó eredeti tanulmányok közlése, kiegészítve a külföldi könyvtárügyi fejleményeket bemutató rovatokkal.
- *Műfajok, terjedelem:* eredeti tanulmányok (20-25 A/4-es oldal), az ennél hosszabb tanulmányokat több részben jelentetjük meg), szemletanulmányok (10-20 A/4-es oldal), tömörítések, fordítások (5-15 A/4-es oldal), recenziók (3-6 A/4-es oldal), referátumok (1-2 A/4-es oldal). A megadott terjedelemtől a szerkesztővel megegyezve, el lehet térni.
- *Szövegszerkesztővel* készült kéziratokat e-mailben (csatolt fájlként) vagy mágneslemezen lehet küldeni (a lemezt visszaküldjük). A formázás nélkül írt szöveget tudjuk a legkönnyebben használni; a címhierarchiát számozással célszerű jelölni. Idézeteket, neveket, fontosnak ítélt részleteket lehet kurziválni. Jó, ha a mondandó áttekinthetősége érdekében alcímekkel tagolják a szöveget. A rövidítések, betűszók feloldását az első előfordulásuk után kérjük megadni. A gépelt kéziratokat egy példányban 25 soros (50-52 betűhelyes, kettes sortávolságú) A/4-es oldalon, folyamatos oldalszámozással, egy példányban kérjük benyújtani.
- *Javítás, tipográfia:* a szerkesztőség stiláris és nyelvhelyességi szempontok alapján javíthatja a kéziratokat, a tartalmat érintő változtatást csak a szerző jóváhagyásával lehet végrehajtani. Az írások tipográfiai kialakítását a szerkesztőség végzi el, a szerző kérheti a betördelt cikket korrektúrára.
- *Illusztrációk:* illusztrációkat (ábrák, táblázatok, grafikonok stb.) a kézirat mellékleteként kell beadni és a szövegben, a margón kell megjelölni a helyüket. Az ábrákat számozzák be (folyamatosan, arab számokkal) és adják meg az ábrafeliratot.
- *Tartalmi összefoglaló:* a Tanulmányok és a Kitekintés rovat írásaihoz az angol és német nyelvű rezümék elkészítéséhez kb. 10-15 mondatos tartalmi összefoglalást is kérünk mellékelni.
- *Irodalomjegyzék, hivatkozások:* A szövegben említett hivatkozások forrásait a cikk végén irodalomjegyzékben kell megadni Irodalom vagy Jegyzetek cím alatt. A szövegben a felső indexbe írják a hivatkozás számát. A lábjegyzetet csillaggal kérjük jelölni és az oldal alján lehet megadni. Ha 3-nál több a megjegyzések száma, folyamatos sorszámozással kérjük a jegyzeteket, de ilyenkor a cikk végén az irodalomjegyzékbe beépítve Jegyzetek cím alatt közöljük majd.

  Folyóiratcikkre történő hivatkozás az Irodalomban:

  1. ROCKMANN, I. M.: Coping with library incidents.
     In: College and Research Library News, vol. 56. 1995. no. 7. pp. 456-457.

  Vagy

  1. TÓTH Gyula: Áttörések. A public library megjelenése, első térhódítása Magyarországon.
     In: Könyvtári Figyelő. 1999. 45. évf. 2. sz. 223-235. p.

  Könyvekre történő hivatkozásnál:

  1. Magyar helyesírási szótár. A Magyar Tudományos Akadémia szabályai szerint.
     Szerk. Deme László, Fábián Pál, Tóth Etelka. Bp. : Akad. K., 1999. 587 p.
  1. BATÁRI Gyula: Fejezetek a külföldi magyar sajtó történetéből. (1853–1920).
     Bp. : OSZK, 1999. 88 p. (Az Országos Széchényi Könyvtár Füzetei, 12.)

  Könyvrészletre történő hivatkozásnál:

  2. MARX György: Az informatikai kultúra. In: Trendek magyar módra. Bp. : OMIKK, 1989. 116-126. p.
- *Honorárium:* A szerzőkkel felhasználási és megbízási szerződést köt a szerkesztőség, mely alapján a folyóiratszám megjelenése után tiszteletdíjat fizetünk. A felhasználással kapcsolatos részleteket a felhasználási szerződés tartalmazza. Támogatjuk a szerző által leszámlázott tiszteletdíj kifizetését is.
- *Szerzői jog:* amennyiben a folyóiratban közölt írások máshol is megjelennek, kérjük hivatkozzanak a folyóiratban történt közlésre.
- *Tiszteletpéldány:* a Tanulmányok, Kitekintés, Könyvszemle, CD-ROM bemutató című rovatok szerzőit a folyóirat megjelenése után 1 tiszteletpéldány illeti meg.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL

SZÁSZ KÁROLY: KÖNYVTÁRAINK S AZ EGY ORSZÁGOS KÖNYVTÁR

A „HABENT SUA FATA LIBELLI" TÉTEL IGAZSÁGÁNAK VIZSGÁLATA EGY KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI GYŰJTEMÉNYRÉSZBEN

KÖNYVET A TÖMEGEKHEZ! FEJÉR MEGYE TELEPÜLÉSI KÖNYVTÁRAINAK MEGALAPÍTÁSA AZ 1950-ES ÉVEK ELEJÉN

A BÖLCSÉSZ KÉPESÍTÉSI RENDELETRŐL – KÖNYVTÁROSI SZEMMEL

AZ OROSZ ÁLLAMI KÖNYVTÁR DIGITALIZÁCIÓS PROGRAMJAI

HIRDESSEN A KÖNYVTÁRI FIGYELŐBEN!

KÖZLÉS MEGÁLLAPODÁS SZERINT.

ÉRDEKLŐDNI LEHET A SZERKESZTŐSÉG CÍMÉN ÉS TELEFONJÁN.

A Könyvtári Figyelő digitális változata. Készült a Könyvtári Intézet megbízásából az Országos Széchényi Könyvtárban 2017-ben